

3294
597

HX 5126

ČASOSLOVO ČESKÉ

VE VÝZNAMU A BOHATOSTI

SVÝCH TVARŮ

PROSTÝCH I PŘEDLOŽKOVÝCH.

SEPSAL

J. M. T. J. M.

V PRAZE.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1866.

3294. 597

www.libtool.com.cn

Bought with the income of
THE
SUSAN A. E. MORSE FUND
Established by
WILLIAM INGLIS MORSE
In Memory of his Wife

Harvard College Library

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

ČASOSLOVO ČESKÉ

www.libtool.com.cn

VE VÝZNAMU A BOHATOSTI

SVÝCH TVARŮ

PROSTÝCH I PŘEDLOŽKOVÝCH.

SEPSAL

HM. TÝN.

V PRAZE.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1866.

3294. 597

✓ www.libtool.com.cn

3294. 597

Národní knihovna: I. L. Kober v Praze.

Předmluva.

Časoslovo jest zajisté chloubou řeči naší. Tvarosloví jeho v době zvláště novější značně pokročilo; a však význam jednotlivých jeho tvarů jak prostých tak složených nebyl posud dostatečně proskoumán. Zasluhujeť pak časoslovo naše, aby nejen dle skořepiny tvarů svých, nýbrž i dle ducha tvarů těchto bylo proskoumáno; zasluhujeť toho tím více, čím větší přednosti přísluší duchu před formou, a čím více jsme posud časoslovo řecké a latinské uvykli nadsazovati. I podávám tedy krajanům svým ve spisu tomto práci víceletou, kterou jsem, co posud scházelo, seč síly mé byly, nahraditi hleděl. Poněvadž pak časoslovních forem dle časového jich významu objasnění bez dokonalého poznání významu předložek ve skládání s časoslovy prostými možné není, podávám i o předložkových zvláště co do slovního jich významu pojednání tak obšírné, jakéhož o předložkách jiných řečí, pokud mi známo, v žádné literatuře nestává. V první pak části předdesílám časoslova prostá v jisté třídy rozdělená — až na výminky na str. 2—3 podotčené — zúplna, dobyt roztrfíděním takovým nejen hojného úspěchu vzhledem k části druhé a třetí, nýbrž i přehled rozličných druhů časoslov prostých mnohem více usnadniv, než by se to seznamem dle abecedního pořádku sestaveným bylo státi mohlo. Že však prostých dle slovního jich významu rozdělení *přísně logické* leží mimo meze možnosti, o tom zajisté nikdo nebude pochybovati, kdo pováží, že řeč většinu ponětí časoslovních vyrazí časoslovy *složenými*. Jestli však i mimo výminky na str. 2—3 naznačené leckteré prosté v slovníku Jungmannově ode mne přehlédnuto, mnohé jiné pak při opětém látky opisování a znovupořádání

pozornosti mé ušlo, celku tím zajisté ujma se nestala; máť část první základ k následujícím tvořiti, ne však dopočítání se prostých umožniti. — Časoslova opětavá a mezi stavoměnnými ona, jimž činná stejného kmene odpovídají, vyznačena jsou písmem prostrkávaným, vyjímaje taková, která podobně latinskému *mutare* ve významu svém ráz opětovací ztratila. — Co do roztržení časoslov jak prostých tak i předložkových platí ovšem jako o mnohém jiném ve světě: „*quot capita, tot sensus*“. Možnáť leckteré do mnohé jiné třídy vřaditi než v které uvedeno, a při mnohém složeném bude význam předložky ještě dlouho pochybným, nežli dalším badáním úplného světla se doděláme. Předložková nebylo možno uvésti *všecka*, předce však většina jich dle slovníku Jungmannova v druhé části obsažena. — Poněvadž pak mluvnice Tomíčková nejrozšířenější a (vyjímaje Čelakovského čtení o srovnávací mluvnici slovanské) spolu ona jest, která o významu tvarů časovém nejdříve důkladněji pojednala, anižby od které jiné do této doby byla překonána, držel jsem se i co do osmi forem časoslovních dle ní, následuje též názvosloví jejího potud, pokud toho ve spisu takovém, jaký tímto podávám, možno bylo. — Že školní knihu nepíši, aniž pak časoslovo co takové, totiž co do tvoření forem jeho a rozdílností způsobů a participialíí pojednávám, nýbrž jen na všeobecný tvarů význam, jak se nám v indikativu jeví, se obmezují, již nápisem knihy dostatečně napověděno. — A tak doporučuji spis svůj synům matek českoslovanských, přeje aby valného pro další badání přinesl užitku.

V Praze dne 26. září 1865.

Úvod a rozdělení.

Mluvíme v rozličném smyslu o významu časoslov. Dle stanoviska, z kterého vycházíme, přihlížíme brzo k slovnímu časoslova významu, brzo k časovému. Slovní časoslov význam určovati úlohou jest lexikografie, časový a formální vůbec určuje mluvnice. Jako však lexigrafie bez mluvnice obejít se nemůže, tak i mluvnice sama k slovnímu časoslov významu zřetel obracet musí, což vždy tam činí, kde ze stejnosti neb podobnosti tvarů stejnost neb podobnost významu slovního dovozuje. A tak i v tomto spisu, který bohatost časoslova českého zevrubněji vyložiti má, k slovnímu tvarů významu přihlížeti nanejvýš bude zapotřebí. Velká zajisté onoho bohatství část v tvarech předložkových hledati se musí, o kterých právě proto důkladně pojednati dlužno. Jelikož ale větší díl předložek nejraději s těmi časoslovy se skládá, jichž slovní význam s významem předložky se shoduje, potřeba onoho k slovnímu časoslov významu přihlížení jest na jevě. Takto rozpadá se spis tento na tři části, z nichž první obsahovati bude časoslova prostá a jich roztrídění, druhá pojednání o skládání časoslov s předložkami a třetí vyložení časového významu tvarů časoslovních vůbec.

Část první.

Roztřídění časoslov prostých vůbec a co do slovního jich významu zvlášť.

Kdo o časoslovu českém poněkud důkladněji přemýšlel, toho nezůstalo tajno, že tvar (dle rozdělení Tomíčkova) sedmý a osmý od tvarů ostatních co do rázu děje jím vyznačovaného valně se liší, k čemuž zřetel skoumatele obrací již to, že opětavá předložková vesměs k 6., 7. a 8. tvaru patří. O časoslovích na „—uji, —ovati“ praví již důmyslný Dobrovský (Lehrg. der böhm. Sprache od r. 1819 na str. 114.), že jen některá vyjímaje iterativní význam mají. Že by se však totéž i o prostých 7. tvaru říci mohlo, nikdo upírati nebude, kdo trochu blíže k věci přihlédl. Ačkoliv však prostá těchto dvou tvarů za opětavá vesměs se nevydávají, a také v tomto spise za ně vydávati se nebudou, ješto jen ona opětavými nazýváme, kterým okamžiční neb trvací obyčejná s týmnž významem slovním odpovídají, — přece již účel spisu tohoto k tomu radí, aby se časoslova jmenovaných tvarů zvlášť uvedla. Uvedeme tedy nejprv časoslova prvních šesti tvarů, potom časoslova sedmé formy a konečně osmý tvar. Z časoslov prvních šesti tvarů budou předcházeti trvací obyčejná s opětavými, — a teprv po nich uvedeme stavoměnná. V mezích tohoto rozdělení uvedou se jednotlivá časoslova v pořádku co možná nejpřirozenějším, spolu ale takovém, aby se skupení co možná největších docílilo, na něž by se zvlášť při pojednání o předložkách vhodně poukázati mohlo. Časoslova prostá uvádíme s některými výminkami všacka. Uvedena nejsou: 1. Okamžiční, jimž opětavá — proloženým písmem tištěná — odpovídají. 2. Největší díl od čísel a pak oněch od jmen pod-

statných odvozených časoslov, jež povolání nějaké vyznamenávajíce u velikém počtu stále se tvoří, a jichž v životě více užíváno než v slovníku Jungmannově uvedeno, jako: „ševčiti“ „křejčiti.“ 3. Ona, která se pravidelně tvořiti dají z oněch stavoměnných, jež proloženým písmem vyznačena jsou. 4. Větší část časoslov cizích (jako fedrovati, administrovati a j. p.) a zastaralých. 5. Skoro všecka, která mimo složení nejsou v užívání. — Mimo to podotknouti sluší, že každé časoslovo prosté pravidelně jen jednou (tudíž také jen v jednom smyslu slovním) uvedeno, a že z časoslov zvrtných s nepatrnými výminkami jen ta v seznamu se objevují, která jen co zvrtná — tudíž vždy se zájmenem „se“ — v užívání jsou.

A.

Časoslova prvních šesti tvarů.

A. a.

Časoslova trvací obyčejná a opětavá.

I.

Zjevy v přírodě neorganické a organické, činnosti zakládající se na zákonech, jimiž podmíněn vývoj ústrojí tělesného u tvorů živých, činnost a rozpoložení duševní, vůle, chtíč, žádost, snaha, náruživost; zjevy a konání na rozpoložení duševním, chtíči nějakém, snaze neb náruživosti se zakládající, způsob života a povolání, výkony rázu všeobecného a souborného; poměr, bytí, vlastnost co stav na něčem lpící.

1. *Působení světla a ohně, přibývání a ubývání světla, svit, lesk, působení čeho na čich, chuť, pocit tělesný, zjevy meteorologické a p.:* a) blejnití se, blyštětí, jiskřiti se, lesknouti se, lštíti se, sěti se, svítiti, stkvíti se, šeriti, třpytiti se, zářiti, zrcadlití se; — b) břížiti se (sl.), břížditi se, skříniti se, zořiti se (sl.); — c) mrakotiti se, nočniti se, soumračiti se, tmíti se, večeřiti se; — d) blčeti, hořeti a hořičeti, klouzněti, mrliti, ohnivěti (ohnivým býti), plameněti (a plamenati), planouti (a pláti), plápoliti, poleti (pálati), řížeti, sažiti, tlíti, vatřiti, žhnouti, žířeti;

— **e)** čpíti, dušiti, páchnouti, prčeti, smrděti, voněti; — **f)** chutěti a chutněti, mestniti, mlsnouti, štpěti a čpíti (štípati jako něco ostrého); — **g)** boleti, brněti, (páliti), svěděti a svěditi, svrběti, zábsti; — **h)** mátožiti (sl., strašiti, spucken); — **i)** deštiti, dštiti, hrmoliti, mlholiti, meholiti, mrholiti, mžíti, pršeti, rositi; — hračiti, chumeliti, meteliti se, sněžiti a sněžiti se, šuteřiti se; — mrznouti, vedřiti se; — hřmíti, bouřiti, buráceti, vichřiti; — douti, vanouti; — **k)** plynouti, prouditi, téci; — **l)** bublončiti, blubončiti, kypěti, vříti.

2. Pučení, zrůst, květ, nabývání přírůstku nějakého, výdatnost obilí: **a)** bručiti se, klíti se a klíti, klíčiti se, klížiti se, pučiti se a pučeti se, rašiti, střelčiti; — **b)** kvěsti a květnouti; — **c)** růsti; — **d)** kapustiti se (v kapustu se rozrostat), proutiti se, pupeniti se, stončiti se, špenčiti se, — parožiti (parohy dostávají); — **e)** korčiti (na korec sypati), mandeliti (mnoho klasů vydávati).

3. Děje záležející hlavně v působení nějakém na sluch, jakéž vyjadřují časoslova napodobující hlahol, zvuk, hřmot nějaký neb děj s ním spojený; — časoslova projevu vůbec: **a)** Zvuk nepodmíněný nutně působením tvorů živých: brenčeti, břinčeti, brnčeti, burčeti, cendžeti (sl.), drčeti, drnčeti, duněti, fičeti, frčeti a frnčeti, fučeti, harašeti, hlaholiti, hřmotiti, hrčeti, hučeti, hvižděti, chluštěti, chramostěti, chřapiti a chřapěti, chraštěti, chřestěti a chřestiti, chřipěti, chrupěti, chrustěti, ječeti, klepěti, kručeti, loštiti, louštěti a luštěti, pleštěti, praštěti, rachotiti, řaviti, řinčeti, rupěti, skřípěti, skvrčeti, sršeti, suseti, svištěti, šiměti, škručeti, škvrčeti, šuměti, šustěti, třeštěti, trouštěti, vrčeti, vrštěti, vržděti, zníti, zouzeti, zučeti, zvučeti; — netoliko zvuk, nýbrž i pohybování s tím zvukem spojené vyjadřují: cíkořiti (cíkorem téci), crčeti, čišeti, dunouti (douti), chlipěti (tím zvukem téci), chučeti, srčeti; podobně uvedená již fičeti, fučeti. Ostatně není možná, všechna časoslova rázu onomatopoeického zvláště uvést, a proto stojí zde jen ta nejznámější; ostatní jinde jsou umístěna; toho druhu jsou na př. také pod 1. i) uvedená: hřmíti, bouřiti, buráceti, douti, vanouti. — **b)** Hlahol, zvuk vydávaný od tvorů živých buď bezděky, buď z úmyslu; **α)** chřapiti (chraptěti), chrčeti, chraptěti, chropěti a chroptěti, chřepěti, sipěti, šeplačiti, chrněti, chrouniti, pychtiti (těžce oddychati), smrčeti (stöhnen), škrčeti, škavčeti (škytati); — **β)** be-

četi, blečeti, blekotiti, bleti, bovýčeti, břecheti, břeštěti, brnčeti, bručeti, brunčeti a brunžeti, bučeti, byčeti, bzičeti a bzíti, bžučeti a bžunčeti, ~~orkvrliti~~ ~~a ornorliti~~ cvrčeti, cvrnčeti, čipčeti (sl.), filipěti, frněti, founěti, gagořiti, grouliti, haliti se (hlasitě se smáti), hničeti, hrochceti, hržeti (sl.), hulačiti, jekotiti, kňučeti, křičeti, mečeti, mioučeti, mlaštěti, mňoučiti, mřeštěti, mrnčeti, mrňčiti, mrněti, mručeti, mučeti, pištěti, řičeti, říti a říjeti, rumáceti (sl.), ryčeti, sipěti a siptěti, skoliti, skomliti, skovičeti, skřečeti, shřehčeti, skučeti, skukliti, skuvičeti, (skvrčeti a škvrčeti), svrčeti, syčeti, skvěčeti, škuliti, (škvřeti), štvříti, šveholiti, švihliti, švířiti, švítořiti, vidividiti, vrančeti, vrčeti, vřeštěti, vrněti, vručeti, vučeti, vyčeti, výti; — **c**) tlachání, breptání: bachořiti, bájeti, blaboliti, (blekotiti), blésti, blouzniti, balamutiti, brebentiti, dreboliti a drebotiti, drviti, hubařiti, jazyčiti, klabositi, klevetiti, ploštiti, pluzniti, remziti, řeholiti, řehoniti, repetiti, romoniti, švandřčeti, šnorčeti, tatobiti, trátoriti, žvádoliti; — **d**) opakování téhož slova: onděti, onditi, bohdejtiti („bohdej“ říkati); — **e**) lání, klení: hartusiti a harušiti (sl.), horazditi, hurtasiti, klatbiti, klíti, klnouti, plízniti, rotiti, sakramentiti, * spíleti, šemetiti; — **f**) kvílení: kvíliti, kvíleti, oupěti; — **g**) pění: pěti, vrnožiti (sobě), zvučiti (zpívati), notiti, kozmičeti; — **h**) mluvení, řečnění: mluviti, díti, praviti, vetiti, sloviti, říti (řeji); — hovořiti, besediti, řečiti, řečniti, výřečiti, (křičeti).

4. *Zjevy a výkony zakládající se na zákonech, jimiž podmiňen život a vývoj ústrojí tělesného u tvorů živých, výkony a zjevy vývoj ten podporující neb přerušující, zjevy odnášející se k zachování rodu, pohybování jednotlivými údy těla a rozličné způsoby zjevů a výkonů těchto:* **a**) žíti, živořiti; — **b**) jísti, píti; píjeti, chlebiti; — srbiti; — trávit; — **c**) bdíti, klemžeti (lenivě podřimovati), slepačiti (stojmo podřimovati); — **d**) matiti se, tatiti se, nápodobniti se; — **e**) šplíti, hyzeti sobě, hyziti se, oškľiti, vojetiti se, trnouti, zábnouti, dřebnouti, mrznouti, lačněti, sytěti, žízněti, trpěti; — zimiti se, znojit se, potiti se; — **f**) nedužeti, myšiti se, paditi se, víznouti se; — **g**) krváceti, belhyněti (kulhati), šľeti a šľouliti (šľhati), šľavčeti (šľytati); — **h**) kšíti (kýchati), plíti a plinouti, vozhčiti (rému vymítati), dávit a vrhnouti (ze sebe vyvrátiti), bzdíti, prděti, lajniti a lejniti, močiti; **i**) bahniti se, blizniti se a bližniti se,

hřebiti se, jehnuti se, kotiti se, kozliti se, koziti se, prasiti se, štěnit se, teliti se; — líhnouti, roditi; — červiti; — **k**) koniti se (sl.), jikřiti se, horniti se; **l**) bouliti, ceniti (zuby), čeřiti, čpuliti, dřezděti, poučiti, pouliti, ščířiti a štířiti, šklebiti, špouliti, štěřiti; — **m**) mružiti, mhouřiti, žmúřiti (zamhuřovati oči); **n**) mříti, tonouti, hynouti, *hybnouti, hyběti; těchto užívá se i o neživotných; tak i některých jiných výše uvedených.

5. *Výkony smyslů, činnost a rozpoložení duševní, vůle, snaha, chtít, úžas, bol, hněv a p.* **a**) hleděti, očiti, patřiti, zřít, viděti; — slyšeti; — čít, cítiti; — **b**) mníti, *mněti, mysliti, sníti, tušiti; — uměti, věděti, věřiti; — souditi; — **c**) chtít, ráčiti, roditi (a neroditi), lbiti (lubiti), voliti, bahnouti, dychtiti, tošněti (sl.), žedit se, bažiti, prahnouti; — **d**) diviti se, duřeti, dumněti se, žasnouti; — **e**) styděti se, sramiti se; — **f**) šupěti; — **g**) bolestiti, bolestněti, (cněti), lítostiti, nýti, teskliti, teskniti, žalostiti, žalostněti, želeť; — **h**) vražiti, nevražiti, nevřiti, hrzeti, brunditi, zlobiti se, pajediti se (hněvati se), srditi se.

6. *Výraz tváři, způsob pohledu a pohybů tělesných zakládající se na jistém rozpoložení duševním neb snaze, náruživosti nějaké:* **a**) brejliti, brouliti, jastriti, výřiti, zevliti; sem hledí poněkud také 5. l.; — **b**) slziti a slzeti, škeřiti se, škrnouti (in comp. uškrnouti), zubiti se; haliti se (toto uvedeno již pod 3. b. β.). — **c**) kabušiti se, kohoutiti se, křeniti se, mrákositi, rputiti se, smoušiti se, sověti, škarboutiti se, škarediti se, škňouřiti se, šklebiti se; **d**) přčiti se, pachořiti se (sl.), *pouřiti se, šprniti se, kokošiti se, potměšiti, pitvořiti se a titvořiti se, třmíti (na něco se trásti), pejšiti; — **e**) chlapiti se, mládenčiti se, šuhajiti se.

7. *Snaha, náklonnost, bol, hněv, radost, náruživost — jevíci se v jistém způsobu jednání neb života vůbec:* **a**) pečiti, pečliti, snažiti se, střepěti (starati se), plíti a plěti, bedliti, pechořiti se, starostliti se; — **b**) pažiti (číhati) a pásti (pozor na něco dávati); — **c**) modařiti, novotiti, starotiti, bernolačiti; — maškrťiti, paškrťiti, mlsiti, náchlebničiti (na fatku živu býti); — **d**) chyřečiti se (honositi se), chlubiti se, honositi se; — **e**) batoliti se a batoliti, čtveračiti, kobziti se, kratochvíliti, nezdobiti, paráditi (dováděti), šutiti (žertovati); sem by dšlem také náležela: křepčiti, tančiti a p. viz 11, b.; — **f**) blázniti, čertiti, horliti, prchliti, paratiti, rantiti, řaditi, sočiti, svírepěti (zuřiti), šf-

leti, tropiti, troponiti, tryštěti, zoufaliti, zuřiti; — **g**) lenošiti, ciconiti, hlivěti (sl.), valnožiti se; — **h**) harobiti, hamoniti, chamoniti, chrantiti se, chremtiti se, chaltiti, lakoměti a lakvěti, skupčiti, škudliti se, skoupiti, skrbčiti, skrbiti a skrbniti; skrovniti, škybřiti, * štěditi; — mammoniti, lichviti, šimoniti; — lstiti, mentiti, šiditi, šuliti, šantročiti, šachřiti, šouliti, šejditi, šmejdit, šudařiti (sl.), taškařiti, drápežiti, loupežiti; — **i**) hatnouti se, nevoliti se, nesnadniti se a nesnaditi se; — odporiti, přčiti se, přčiti se, protiviti se, sopiti se, srstiti; — pravotiti; — hašteřiti se, kolčiti se, kočiti se, korčiti se, škarvaditi se, svářiti, vaditi se; — psychotiti se, sapotiti se; — zápasiti, zápašeti, zápaseti (a zápasati), zápoliti; — **k**) korbeliti, lohniti, roušiti, † trunčiti, chmeliti; **l**) čupčiti se, hampejsiti, hejřiti, hřešiti, karbaniti, kurviti, kynožiti, lotřiti, ludařiti, pakostiti, rozkošiti, smilniti, * viliti; (podobna jsou složená: cizoložiti, svatokupčiti a t. d.) — **m**) postiti se; — **n**) dětiti se (seznámiti se jako děti), krevniti se, sestřiti se.

8. Jistý způsob života zakládající se buď v okolnostech vnějších neb na zvláštním povolání: **a)** krvaciti se, hlotoniti se, bídácti se a bíditi se, klopotiti, psotiti, škvořiti se, živořiti; — **b)** advokatiti, apatekářiti, bečvařiti, bednařiti, brynzařiti, bylinařiti, cestařiti, cibulařiti a t. d., t. j. advokátem, apatekářem, bečvářem ... býti neb advokátstvím, apatekářstvím a t. d. se zabývati. Jest pak časoslov takových, na povolání nějaké poukazujících, v slovníku Jungmannově více než sto, a tvoří se jich mezi lidem ještě více; mnohá, která původní svůj význam „něčím býti“ více méně potratila a jiným podobna se stala, sem tam na jiných místech se uvádějí aniž v počet právě udaný se zahrnují. — **c)** Možnost neb nutnost děje vzhledem na podmět neb okolnosti vnější vyjadřují: moci, směti a smíti, museti.

9. Předcházejícím podobna jsou následní „zabývání se něčím“ neb způsob konání co do rychlosti neb zdlouhavosti jeho vyjadřující časoslova: **a)** dvořiti (u dvora býti), družbiti (družbou býti), sloužiti; — jarmarčiti, tarmarčiti; — masopustiti, sobotiti, světiti (odpočívati), slaviti (žíti jako den nějaký slavící), modliti se; — stolisti, svačiti, večeřiti; svadbiti; — trakařiti, válčiti, zázračiti, robotiti, turnajiti, pluhotiti, ročiti, šarvatiti, váleti (válku vésti), tržiti, vládnouti, zákoniti; — brložiti (brloh dělati), čeřeniti, čtveřeniti (čtyry brázdy vyhnati), dlatoliti, fajf-

čiti, hnízdití (hnízdo dělati), plichtití (plichtu dělati), pářiti (u číhařů), račiti, sačiti (sak vyvrhnouti), stříditi a tříditi, kolotiti, (vatřiti), smetiti; — bubeniti, kolovratiti, troubiti, zvoniti, houšti; — **b**) okořčiti (a okolkovati), nenáhliti (zvolna něco dělati), kahnouti se (zdlouhavě svou práci odbývati), žadlaviti se; — netáhnouti (nemeškati), kvapiti, náhliti, spěti a jiná podobná jinde uvedená.

10. Bytí, scházení, příslušnost, vlastnost a zápor konání co stav, bydlení, dlení a t. d. a) býti; míti, držeti; — braknouti (a brakovati = scházeti); — slušeti, patřiti (náležeti); — **b**) kluzeti (kluzkým býti), oharkovatěti (oharkem býti), ouhořiti, přiložiti, tížiti, vážiti (těžkým býti); — stavoměnným podobají se: třešiti se, pěšiti se; — **c**) mlčeti, trpěti; — čušeti; — vaditi (na překážku býti); — **d**) cněti, čučeti, čapěti, čupěti, dlapěti a lapěti, kleměti, kvečeti, ceveněti, civěti, čubrněti, čuhouněti, čuměti, drečeti, dřepěti, dučeti (sl.), slepěti a slepčeti; — viz 11. g. — **e**) dlíti, nociti (přenocovati), poledniti (poledne trávit), chviliti; — **f**) bydliti a bydleti, sídliti, stádliti, pelešiti se (býti kde).

11. Pohybování se: a) běžeti, blouditi, brziti, břísti, cestiti, drepšiti, dropěti (sl.), habroniti se, hemežditi, heretiti se, hrtešiti se, jeti a jezdití, jíti a choditi, kvapiti, kráčeti, letěti, lézti, laziti, mčeti, metěšiti, náhliti, páditi, pletiti, plížiti se, plahočiti se, plouti, řebřiti se, rejdití, spělití, spěti, spíšiti, taláceti se (toulati se), taloupiti se, tarabiti se, těřiti, těžiti, tulaceti se, týřiti. Sem náleží též: bočiti a straniti, minouti a míjeti (mimo něco jíti); — křížiti. Pohybování se něčeho neživotného vyznamenávají též uvedená již: plynouti, prouditi, téci; — douti, vanouti. — Některá z uvedených také v přeneseném smyslu jsou v užívání, na př. blouditi = v bludu býti, kvapiti = spěchem něco konati a t. d., pročež i kvapiti, náhliti, spěti také pod 9 b. vřaděno. — **b**) dřepěti (mor.), koláceti se (kolotati se), hastriti (sl.), křepěti, tančiti, telčiti; — hojšeti se (houpati se); — hemziti, hemžeti, hemžiti, hmyzeti, mravčiti, tmliti se (sl.); — * drzeti, mrdouceti se, chvěpliti, teteliti se; — kynouti, tanouti, manouti; — také pod 1. k) uvedená: bublončiti, blubončiti, kypěti, vříti sem hledí; — **c**) pohybováním se jest i pád: * hranouti, hronouti se, hrtiti se, klonouti, klopotiti, kotejceti se (potáceti se), ronouti.

runouti, tácti se; — „kanouti“ může přechodné i nepřechodné býti. Srovnej ostatně s právě uvedenými časoslovy zjevy meteorologické vyjadřující pod 1. i)

12. *Směr, poloha, postavení*: a) čniti, krpěti, strčiti, strměti, stromleti, tčeti, trčeti; — b) chlipěti, kvicnouti, kleviti se, ničeti (pronum esse), viseti, pněti; — c) bortiti se; — d) hraničiti, chotařiti, lnouti; — e) hřeznouti a hříznouti, lepěti, lpěti a lepnouti, tkviti, váznouti, vězeti; — f) čeleti, čeliti, ciliti, mřiti (všecka ve smyslu „směr mří někam“); — g) klečeti, hřběti, ležeti; seděti; — h) visnouti (anfangen zu hängen).

II.

Působení k vyvodění jistých zjevů buď v přírodě neživotné neb v tvorech živých, způsob chování k zvířatům a lidem, pohybování něčím a t. d.

1. *Působení na něco ohněm, vzduchem, teplem, zimou, vodou a t. d., vyvodění jistých zjevů zvláště v přírodě neorganické*: a) páliť, prhliť a prliť, žíci, pařiti, potiti, péci, pražiti a žářiti, smažiti, škvařiti, škvrliti, škvříti, hřiti, topiti, vařiti, plameniti, udiť, škrobiti, dubiti, loužiti a lužiti, šteliti, močiti a máčeti, hvozdiť, sušiti, sluniti, studiti a studeniti, venčiti, ouhořiti, běliť (na př. na bělidle), znobiti, studiti, topiti (místnost), pruditi, hasiti; — b) smraditi, voniti, cmouditi; — c) chutiti, chutniti; — sladiti; — d) houliť, lebediti, jasniti; — mračiti, kaboniti, kaliti, moutiti, mutiti, smušiti, supiti, šmouřiti, chmouliť, chmouřiti; — e) kaditi, kouřiti (působiti kouř), čaditi, čediti, čmouditi a čuditi, dymniti, šmouditi, dýmiti, prášiti, jiskřiti; — f) bubliť, čeřiti, čečeřiti, jeřabiti a řeřabiti, klaboniti, pěníti, šumiti, vlniti, (vařiti). Srovnej I. 1.

2. *Působení na přírodu zvláště organickou; krmení, živění, hojení, plemenění*: a) nítiti, buditi, křísiti; — b) živiti, krmiti, piciti, obročiti, pojiti, pásti, pastviti, kojiti; — c) ploditi, plemeniti, rybiti (rybami nasaditi); — rostiti; klisniti; d) hojiti, léčiti, * strabiti. — Srovnej I. 2. a 4.

3. *Vyvodění zjevů působících na sluch*: břenčiti, crnkoliti, dusotiti, halušiti, haraburditi, hřmotiti, chramostiti, chramotiti, chrastiti, chrustiti, lomožiti, prholiti, šramotiti a šromotiti,

tleštiti, třeštiti, vřaviti a podobná pod I. 3 uvedená, od nichž tato jen nesnadno oddělití se dají.

4. *Způsob chování k tvorům živým, zvláště působení na jejich cit, mysl a t. d.:* a) čmýřiti, hemziti, štěkliti, znobiti, sytiti, mraziti, routi, mučiti, trápiti, trýzniti, rasiti, tlojiti; — bítí a bíjeti, bančiti, býčiti, drviti, dubčiti, haffiti, hastřiti, pohlavčiti; — mozoliti, * naviti (umdliti), pachtiti, sotoniti, trmáceti, trouditi; — chromiti, jízviti, slepiti, slniti; — klestiti, klesniti, nunviti, skopiti, škopiti, valašiti; — dáviti, dusiti, hrdliti, hrtousiti, koliti (kolem lámati), mořiti, rdousiti, škrtiti, tantošiti, tráviti, smrtiti, vražditi, neživiti; — b) chuditi, dlužiti, křivditi, pakostiti, škoditi, * vřediti; — bezděčiti, jařmiti, nutiti, násiliti, houžviti, kořiti, maniti, otročiti; — věziti a vězeti, víziti, žalářiti; — c) drážditi, jařiti, krmoliti, nepokojiti, nepřáteliti, škádliti, škorpiti, vaditi, zlíti, zlobiti, zlostiti a zlostniti; — mrzeti; — boniti, břiditi, děsiti, * jašiti, plašiti, hromiti, strašiti; — kormoutiti, rmoutiti, soužiti, (trápiti), žalostniti; — chlácholiti, chočiti, kojiti (tíšiti), konejšiti a konejšeti, krotiti, mřiti, pokojiti, tíšiti; — těšiti, veseliti, baviti, smřiti; — mazliti, mazniti; — hostiti; — žičiti; — klaněti se; — d) blížniti, bratřiti, družbiti, družiti, kmotřiti, mužiti, občiti (v obec pojmuti), * polčiti, přáteliti, přizniti, rotiti, sobášiti, švagřiti, trotiti, ženiti; — e) baduřiti, bahoniti, bazduřiti, durditi, foučiti, mámiti, mýliti, šáliti, šetiti, šliti, šleti; — f) louditi, vábiti, vnaditi; — g) honositi, chváliti, velebiti; — fatiti, lichotiti; — ctíti, božiti; — h) haditi (tupiti), haněti, kuditi (sl. = haněti), tupiti, viniti, hanbiti; — mstíti; — i) cubřiti, cvičiti, učiti, pěstiti; španěliti, vlašiti (Vlachem činiti); — k) bezpečiti, jistiti, pravditi, svědčiti; — l) jeviti, zračiti, tlumačiti a tlumočiti, hlásiti, chýřiti (oznamovati), věstiti, věštiti, známiti; — prositi, škebroniti, žabroniti, žadoniti; — raditi, veleti; — * přetiti, hroziti (viz I. 3, η). — Srovnej I. 4, 5, 6, 7.

5. *Dosahování, osvojování, hájení, dávání, nahražování, využíkování, ztráta, usazování a t. d.:* a) těžiti a těžeti, tržiti, kořistiti, loviti, kliditi, děditi a dědičiti; — vlastiti, vlastniti, osobiti, sobiti, svojiti; — krásti, šmaniti; — b) brániti, hájiti, chrániti, stražiti, střici, štítiti, ručiti; — šetřiti, spořiti; — tajiti; — c) kuniti, slačiti, slídití, stopiti (po stopě jíti); — d) dařiti; — platiti, pláceti, vetiti (nahraditi); — e) frejmarčiti,

ouročiti; — **f)** tratiti, trochlití (mařiti); — **g)** sedliti, stajnití.
— Také tato časoslova mohou pod 4. vřaděna býti.

6. *Pohybování něčím, působení k tomu, aby se něco pohybovalo neb z jednoho místa na druhé přivedeno bylo:* **a)** kotrlčiti, kotrleti, kotaliti a kotáleti, kotáceti, plaviti, valiti a váleti; — hrnouti, plaziti, ploužiti, smýčiti, táhnouti, * těštití, vléci a vlícteti, vláčiti a vláčeti; — nésti a nositi, tēpiti, tērušiti, tēžtiti; — brodití, honiti, vésti a voditi, vézti a voziti. — Ve spojení se zájmenem „se“ stávají se časoslova tato jakož i následní pod b. uvedená rovnými časoslovům pod I. 12. vřaděným, totiž časoslovům „pohybování se.“ — **b)** chumeliti, chvětí, klátiti, kláceti, koláceti, míciti a míceti, (myceti), mrdoliti, runditi, ševaliti, točiti, třásti, vířiti, vrtiti. — Také časoslova pod II. 1. f. uvedená vyjadřují pohybování něčím: bublití, čeřiti, čečeřiti, jeřabití a řeřabití, klaboniti, pění, šumiti, vlniti, (vařiti). — Podobna jsou též: cochniti, čebeřiti, dreholiti, drechtiti, chlpiti (sl.). **c)** Strkání, házení, k pádu přivodění: mknouti, (myceti), řinouti, sunouti, tēpeřiti, trkoliti; — kuliti a kouleti, házeti, lištiti, lučiti a loučeti, mésti, myceti, plštití, puditi, stříletí; — prýštiti, soptiti, kypiti; podobně: líti a linouti, trousiti, síti; — kotiti a káceti, klo-piti, roniti, řítiti a říceti, routiti a rouceti, (bořiti). — Srovn. I. 11.

7. *Udělení směru, polohy a t. d.:* **a)** stromiti (strmé činiti), jeziti, čepeřiti; podobné: dmouti; **b)** páčiti, tasiti, dvíhnouti, čřiti, vážiti (vodu), routi; — **c)** chlípiti a klípiti, chouliti a chouletí, chýliti, klepiti, kloniti, proučiti, vēsiti a věšeti; — **d)** * družiti (figere), * nočiti, štípiti, štěpiti, vrtaliti; — **e)** hřebstí, hřbíti, hřížiti, nořiti, topiti, hltiti; — klásti, * ložiti, líciti a líceti (léceti), místiti, přfti (podepřfti); — sázeti, staviti a stavěti; **f)** pnouti.

III.

Tření, tlak, tlučení, dělení, oddělení, pojení a t. d.

1. *Tření, dření, tlak, tlučení, bodení, sekání a děje směřující k oddělení jednoho od druhého vůbec:* **a)** brhliti, břiditi, břititi, brousiti, (cíditi), couditi, drboliti, dřfti, duvočiti, hladiti, leštiti

(srovn. lesknouti se), mědliti, mnouti, mýti, pleniti (pleň vystruhovati), rovniti (sl.), sadniti, skobliti, škobliti (sl.), škohliti, šmařiti, tříti, — **b)** kvačiti, vtisknouti, tlačiti, tlumiti; — žditi, hnísti, dláviti (sl.), dlábiti, gňaviti (sl.) hňaviti (sl.), chrouti; — **c)** beraniti, bíti, bušiti, klíti, klinouti a klouti, kouti, mlátiti, raziti, tlouci, troutiti; — sem hledí též mnohá pod II. 3) uvedená nápodobovací; — **d)** měkušiti, ředčiti, šipořiti; — bořiti, drobiti, drmoliti a * drliti, drtiti, droliti a troliti, droponiti, hmožditi, hrejtiti, hroutiti, hrušiti, krupiti, krušiti, lomiti, louštití, mlhnouti, mlíti, měliti, mouliti, třepiti, trupiti, žíti, žmoliti, žmouliti, žvaniti; — šklebiti (rozvírati), * řešiti; — **e)** būsti, bouditi, brázdití, brtiti, drážiti, jářčiti, hloubiti, hlubočiti, hraboliti, krtiti, kutiti, korejniti, oškrditi, papřiti, plíti, prtiti, rejčiti, roubiti, rynouti, rýti; podobna jsou: drsniti, škrablaviti; — **f)** částečniti, děliti, poltiti, půliti, trojiti, čtvrtiti a čtverniti, šestiti a podobná od čísel odvozená; — **g)** dáliti, lišiti, † ptýliti, ouditi, straniti, kliditi, tříditi; — **h)** blaniti, bositi, braditi, bříti, cediti, čistiti, cíditi, klučiti, kositi, krčiti, kučiti (mor.), kastřiti, loupiti, mízďřiti, mýtiti, nažiti, pasečiti, pléti a pleviti, prázdňiti, sčci, srpiti, šuliti, třřbítí, žíti; — prostiti, svoboditi; — **i)** krátiti, menšiti, nížiti, tenčiti, úžiti; — komoliti (tupým činiti) a končiti.

2. Děje směřující k tomu, aby jedno k druhému, na druhé přišlo, pojení, slučování, stahování, množení, mísení, mazání, krytí, halení, opatření čeho něčím a t. d.: **a)** blížiti, jednotiti, loučiti, pářiti, pojiti, společniti, střediti; — podobna jsou: bratřiti, přáteliti a j. pod II. 4. d) uvedená; **b)** klejiti, klížiti, klíti, lepiti, řepiti; — srovn. lnouti, lepěti, lpíti . . . pod I. 11, e) — **c)** culiti, klubiti, snouti, touliti, vinouti, vjíjeti, víti; — **d)** hromaditi, hromážďiti, hloučiti, kopčiti, kopiti, kupiti, věžiti, vrstvití, vršiti; — plniti, tlumačiti; — **e)** násobiti, dvojiti, trojiti, čtveřiti, čtvrtiti, dvojnásiti, čtyrnásobiti a podobná od čísel odvozená; — **f)** děliti, delšiti, dmouti, drahniti, hojniti, množiti, obřiti, prostraniti, (pnouti), střřiti; širočiti, šířiti, většiti, výšiti; — sem zasahují též: plemeniti, ploditi, roditi, rostiti; srovn. II. 2. c) — **g)** dehtiti, fermežiti, glíditi, hnojiti, chmeliti, jřniti, kmřniti, kolomaziti, kořeniti, kropiti, kvasiti, lojiti, (močiti, máčeti), mastiti, moučiti, mrviti, mydliti, octiti, pepřiti, popeliti, pudřiti, rosoliti, sladiti, smoliti, soliti, slřniti (pole slřnem po-

míchat), stříbřiti, šafraniti, vlašiti, vlhčiti, voštiti, zlatiti; — **b)** barviti, líčiti, mouřiti, muřiti, pstřiti, * růžiti, žlutiti; — **i)** blátiti, břiditi, brotiti, čuniti, fouleti, kálet (it. z kaliti), kaňčiti, klofniti, mízditi, mouniti, nečistiti, neřádit, paskuditi, plísňiti, pluhaviti, sliniti, skvrniti a škvrniti, slimačiti (sl.), soptiti, sviniti, šmouliti, třísňiti; — jen zvratným jest: čvaněti se (máchat se); — srovnej: mračiti, kaboniti, kaliti a t. d. pod II. 1. d) — **k)** aksamítiti, čalouniti, dlážiti, hedbáviti, múlit, plstiti, rákositi, stláti, střížiti, šoupiti; — **l)** cloniti, haliti, chlopiti a chloptiti (sl.), klopiti, krýti, kukliti, sloniti, stfniti, stříti, * rovíti; — **m)** hvězditi, klejmiti, líziti (lízem znamenati), pružiti (streifen), květiti, značiti; — křížiti, (křížem žehnati); — **n)** konopečiti (skuliny vycpávati), mšiti (mechem vycpávati); sem hledí též: plniti, tlumačiti; viz d) — **o)** bedniti, hatiti, hlobiti, hraditi, klíniti, koliti, latiti, meziti, pažditi a pažiti, tarasiti, týniti, tyčiti, zdíti; — **p)** pečetiti, přáhnouti, špendliti, uzliti, * vříti (zavírat); **q)** bániti, břemeniti, brniti, cévčiti, čepiti, čepčiti, čubiti, dařiti, drátiti, kantářiti, májiti, mostiti, * oružiti, peřiti, perliti, podlíniti, struniti, střemeniti, šatiti, špejliti, špížiti, štěpiti (a štěpovati), tížiti, uchatiti, uzditi, věnčiti, vousatiti, zbožiti, zbrojiti, zubadliti; — srovn. I. 2. d) a I. 4. i).

3. Časoslova „křivení“, „kroucení“ a „matení“, „v nelad uvedení“, „jakož i „řadění“ jsou toho způsobu, že děj jimi vyjádřený často právě tak směř „jednoho k druhému“, jako „od sebe“, tudíž oddělení zahrnovati může; za tou příčinou stýjež zde obzvlášť: a) křivolačiti, křiviti, krčiti, kroučiti a krouceti, kroužiti, motoliti, obručiti; — mraštiti, škmořiti, vraštiti; — krabatiti, krabiti, varhaniti; — **b)** hakmatiti, haliti, chrouniti, chundeliti, kondoliti, kundoliti, kudliti, kartiti, másti, městi (místi), mísiti, míšeti, meloditi, plésti; — **c)** řaditi, vrstvit.

IV.

Tvoření, hotovení a všelijaké jich způsoby, kráslení, hyzdění, kažení, připravení, stanovení, měření, udělení tvaru neb všeobecné vlastnosti nějaké a t. d.

1. Tvoření, hotovení, břídění; rozličné jich způsoby: a) činiti, * dobiti, hotoviti, pitvořiti, robiti a ráběti, skutečniti, tvořiti; — stroužiti, soustružiti, kouzlit, klouditi, řemeslniti,

brnožiti, krmaditi, tesliti, tvářiti a tvárniti, tvárniti; básniti; — přísti, šísti, skleniti (ze skla pracovati), skliti (ve sklo obracet), šelmiti (šelmati činiti), tkaničiti (ve tkanici obrátiti), dojiti, hrouditi, háčiti (hákem chytati), chuchliti, klenouti, knotiti, loubiti, lizniti, mezeřiti, nititi, prameniti, pomčiti, sklepití, šípiti, těliti, čariti, krysliti, kresliti a kresleti; — křtiti; — sídliti; měřiti, píditi, trojhraniti, vážiti, čísliti, čísti; — clíti (clo platiti), mýtiti (mýto platiti), plichtiti (plichtu platiti); — srovnaj I. 9. a) — b) břiditi, halabaliti, kadoutiti, krkavčiti, štuchařiti; — kuchtiti, klechtiti, klohniti.

2. *Kráslení, šlechtění, strojení, stanovení, strojení; — hyzdění, kažení, maření:* a) krášlití a krásiti, zdobiti, fifiti, fintiti, ručiti (sl. krásiti), šňofiti, švabiti, švářiti, noviti, (slaviti), (světiti), šlechtiti, divniti; jen zvrtné jest: frndoliti se (fintiti se); — b) strojiti, praviti (in comp.); — c) ceniti, ročiti, souditi, stanoviti; — některá z těchto, jak vidno, jsou časoslova projevu a pomyslu; — d) hyzdití a byziti, hanobiti, hnusiti, ohaviti, ostuditi, oškliviti, przniti; — falšiti; — e) daremniti, hubiti, kaziti, kvařiti, mařiti, (mořiti), ničemniti, psouti, pustošiti, rušiti.

3. *Udílění rozličných vlastností co do tvaru, síly, příjemnosti neb nepříjemnosti, co do představy neb času:* hlatiti, hraniti, obdloužiti, obliti, okrouhliti, příkřiti, úhelmostniti; — jednačiti, podobiti a podobniti; — jinačiti, měniti, onačiti, onditi; — křepčiti, plesiti, pevniti, siliti, silniti, tužiti, vděčiti, mlíti a míleti, lahoditi, krutiti, nesnadniti; — osobniti, očniti, božstviti, dávniti, pozdniti a pozditi, zejtrejšiti a zejťřiti, věčiti a věčniti. — Všecka tato jsou časoslova, která se při roztržďení toliko prostých ve zvláštní třídy vhodně nedají vřaditi.

A. β.

Časoslova stavoměnná (začínavá, inchoativa).

1. *Zjevy působící hlavně na smysly, změny podmíněné působením ohně, tepla, vzduchu, moku a p.:* a) dněti, šeřeti, jasněti, světleti, jiskrnatěti; — b) temněti, tměti (předtměti), večerněti; — c) ohněti, řeravěti a žižavěti, žeřavěti; — d) smradnouti, tuchlivěti a tuchnouti; — e) hořčeti, hořknouti, — kysnouti, kyseleti, lahodněti, nechti

něti a nechutěti, octěti a octovatěti, sladkavěti, sladnouti, slaněti, trpčeti, trpnouti, cukrovatěti, kvasněti; — **f**) tepleti, letněti, vlažněti a vlažnouti, **chlade**ti a chladnouti, stydnouti, věřeti (chladnouti na větru); zimněti; — **g**) moknouti, mokřeti, sliznouti, vlhnouti; — **h**) pěněti a bubleněti. (Srovnej: bublití, čečeřiti a t. d. pod A. a. II. 1. f.)

2. *Nabývání přírůstku nějakého neb větších údů, obrůstání něčím:* bambolatěti, bambulinatěti, boulovatěti, bradatěti (vousy dostávají), cápovatěti, fousatěti, frňouseti, frňousovatěti, frňošetí, hlavatěti, hrběti, hrbatěti, hrbatnouti a hrbovatěti, hubatěti, huňatěti, chlupatěti, chocholatěti a chocholeti, chrastěti, jikrnatěti, křídlatěti, kolenatěti, koleněti, kolénkovatěti, klasnatěti a klasovatěti, kořenatěti, kořeněti, křovatěti a keřnatěti, krticovatěti, krupičkovatěti, krušcovatěti, kadeřavěti a kadeřeti, koravěti, kornatěti, kosmatěti, kostrbatěti, kudrnatěti, a kudrněti, kučeravěti, kučeřeti, kudlatěti, listěti, listnatěti, lupinatěti, lesnatěti, lesněti, mechovatěti, mšeti, nohatěti, nosatěti, pakostněti, pernatěti, prsnatěti, pupenatěti, pupencovatěti a pupeněti, pýřeti (pýrem obrostatí), ratolestěti, rukatěti, rohovatěti, rousněti, runatěti, růžděti, rohatěti, řásněti, sloupkovatěti, srstnatěti, tlamatěti, trsnatěti a trsovatěti, ušatěti, uzlovatěti, volatěti, vemenatěti a vemeněti, vidličatěti, vláčkovitěti, vláknatěti, větveti, vlasatěti, vlnatěti a vlněti, zrnatěti, zrněti, zrnovatěti, zubatěti, žilnatěti, žilovatěti, žlázovatěti.

3. *Předcházejícím podobna jsou následní — dostávání skvrn, vyraženiny, vředů, zašpinění a t. d. — vyjadřující časoslova:* břídnouti, břídnatěti, čadnouti, flekovatěti, jíšeti (krvavěti), krvavěti, koptěti, mhleti a mhlíti, mozolovatěti, nešvařeti, píhovatěti, plesněti a plesnivěti, prašivěti, rezovatěti, rzivěti, rzeti, rapavěti, snětovatěti, strupatěti, svrabnouti, strůskovatěti, trůskovatěti, špinavěti a špiněti, trudovatěti, uhrovatěti, vředovatěti, žluknouti. — S těmito, jakož i s časoslovy pod 2 uvedenými srovnej dále: červivěti a červnatěti, hlístovatěti, molovatěti, motolicovatěti, muškovatěti, truskovatěti, všivěti, jakož i hniseti (hnisem se podbíráti), hnisovatěti, nežitěti, talovatěti.

4. *Nabíhání, bobtnění, zvětšení, zvýšení:* bobněti, břichatěti, bubřeti, dloužeti, duřmatěti, dužeti a dužněti,

duživěti, hlouběti (caulescere), hruběti, hromněti, méchatěti, puchnouti, * puřeti (tumescere), svěřepěti, tělnatěti, tlustnouti a tloustnouti, ~~tlustněti~~ a tučnouti, veličeti, většeti.

5. *Nabývání barvy nějaké*: běleti, bělaseti, bleděti, blednouti, broněti, brunátěti a brunátněti, černěti, červeněti, jeřaběti (strakatěti), kropenatěti, lisovatěti a liseti, modřeti, rudnouti, ruměněti, rusovatěti, ryšavěti, ruseti, siněti, sinavěti, sivěti a sivnouti, smědnouti, sněděti, strakatěti, šedivěti a šednouti, vranistvěti, zelenatěti, zelenavěti, zeleněti, zerzavěti, zrzavěti, žloutnouti.

6. *Rozvolnění spojitosti částek, zředění, změkčení, rozpadání se čeho*: bařinatěti, bahněti, blatněti, drobněti, hraněti, hniličeti, jihnouti, jížeti, kypřeti, měkčeti, měknouti, mělněti, moučeti, práchněti a práchnivěti, puchřeti, ředěti, řednouti, teřeti, troudnatěti, trouchněti, truchněti, tyřeti, vodnatěti, vodněti; — podobné: placatěti.

7. *Prohlubování povrchu*: doupnatěti, deravěti, dolovatěti, důlkovatěti, draštěti, drsnatěti, chrastavěti, kotlavěti, krabatěti, štěrbavěti, štěrbivěti, štěrběti.

8. *Pozbývání čeho, osamotnění, osvobození*: * líněti, lyseti, plechatěti, plchnouti (pelichati), plzněti, holeti, pustnouti a pustošeti; — různěti, samotněti a saměti, siřeti, sirotěti, svobodněti, volněti. — Podobna jsou časoslova vyznamenávající zmenšení a p.: maletěti, laciněti, levněti, outleti, mělčeti, kratšeti, kusatěti, lehčeti, tupěti a tupnouti.

9. *Zhustnutí, ztuhnutí, ztvrdnutí, stažení, zkřivení a p.*: drožděti (hustěti), hustnouti, hustěti, syřeti (syřeti se, coagulari); — dřevěněti, dřevnatěti, dubnatěti, houžovatěti, kamenatěti, kameněti, kostěti, kostnouti, kožnatěti, křemeněti, krutnouti, křepeňeti, kostnatěti, lednatěti, ledněti, ledovatěti, skřemeněti, tvrděti a tvrdnouti, tuhnouti, mrznouti (led se tvoří), koprnatěti a koprněti (citelnost potratiti, torpere), sloupěti; — plasnouti (plasknouti), kuřavěti a puchrovatěti, rozinkovatěti, těsněti, tísněti, vráskovatěti, vráskatěti a vraštěti, škvρνnouti; — křivěti, křivolatěti, nebozískovatěti; — podobná: kruhleti, krouhleti, kulatěti.

10. Nabývání síly, jarosti, moci, krásy, úplnosti, větší ceny: mocněti, možněti, bujněti, bújeti, mladěti, mladistvěti, mladnouti, čerstvěti, **svěžeťi, křepčeti**, živnouti, pevněti, jádřeti, jadrněti, mužatěti, jinošeti, zdravěti; — bohatěti a bohatnouti; — krásněti, ladněti; celeti, celistvěti; — dobřeti, lepšeti, dražeti. — Srovnej i střízlivěti a střízvěti.

11. Ztrácení síly, jarosti, moci, zdraví, jmění, — chatrnění a t. d.: čípleti, chlístnouti, hubeněti a hubnouti, chrtnouti, štípleti, tlíti (hubeněti), škoudleti; — chaběti, chábnouti, choreti, chrnouti, chřadnouti, churavěti, mdleti a mdlíti (toto také co přechodné), malátněti a malátnouti, malomocněti, nemocněti, neduživěti, nezdravěti, nedostatečněti, slaběti; — chrchlavěti, dušněti, dýchavičněti, chroměti, kulhavěti, pařhavěti, mrzáčeti, křečovatěti, vzhřivěti, račněti, cvikěřeti; — hlechnouti a hluchnouti, hlušeti, něměti, slepnouti a slnouti; — vrtohlavěti; — * chvadnouti a vadnouti, klepěcheti (flaccescere), plihnouti (schlapp werden), stařeti, stárnouti, matuřeti; — vetšeti, chatrněti, pseti (přech.: psíti), špatněti, horšeti, šereděti a šeredněti, škareděti, šurpěti a šurpivěti, ohavnouti, cuckovatěti, nanicovatěti a nicovatěti, lišeti, krněti, karleti (krněti); — jalověti, planěti; — chuděti, chudnouti, chudobněti, nuzeti, bíděti. — Srovnej zde i: hladněti, a hladověti, hltavěti; — dřímavěti.

12. Mizení, hynutí: minouti, mřjeti, mizeti, miznouti; — hasnouti, ničeti (ničím se státi); — mrtvěti, cepeněti. Mizení zvuku neb hluku vyjadřují: mlknouti, mumkovatěti (něměti), tichnouti.

13. Na vlastnosti, vady neb přednosti duševní, náruživosti a t. d. poukazují: chrabřeti, srdnatěti, * udatěti; — důstojněti, pravěti, hodněti, dobrotivěti, laskavěti, dokonaleti, dokonalejšeti, krotnouti, stříděti, upřímněti, milostněti, duchovněti, povolněti, lidštěti, nábožněti, štědřeti, (dobřeti), (lepšeti), mírněti, trpněti; — moudřeti, chytřeti, bystrněti, bystřeti, jápněti, řezvěti, mrdněti, pečlivěti, povědoměti, mistrněti, bedlivěti; — nemluvněti; — blběti, pitoměti, hloupěti, bezuměti, volovatěti, jakouběti, oslovatěti, bludněti, durněti; — pyšněti, hrdnouti, hrděti, ješitněti, světštěti; — divočeti, běseti a běsněti,

bláznivěti, satanášeti, svéhlověti, vášněti, zuřivěti, urputěti, ukrutněti, ukrutnouti, náružeti, náruživěti, lítěti, hovaďeti, fanirněti, prostopášněti, rozkošněti, chlipněti, leněti, lenivěti, hnusněti, lenivěti, zevlovatěti, ženkovatěti, liknavěti, choulostivěti, choulostněti, choulostěti, váhavěti, plašeti, bázněti, malomyslněti, truchlomyslněti, smutnouti a smutněti, skoudrněti, lakoměti, lakotněti, lhostejněti, dětiněti a dětinněti, marněti, nevřeti, hrubněti; — arianěti, babiněti a baběti, cizozemčeti, cikaněti, češtěti, francouzeti, chlapěti, kalvíněti a kalvinistěti, macešeti, němčeti, pohaněti, rufianěti, zemaněti (mravy zemana na se bráti), židověti.

14. *Nabývání rozličných jiných vlastností — zvláště co do hmoty — vyjadřují, aniž by se v třídy předcházející vhodně vřaditi dala:* dralněti, dřevěti, hebnouti, hlinovatěti, jilovatěti, jezernatěti, klibovatěti, křídovatěti, krušeti, lojovatěti, másleti, mléčnatěti a mléčatěti, oceleti, * plzeti, plznouti, rosolovatěti, slamnatěti, slznouti, smětivěti a snětěti, syrověti, těžeti, vápeněti, vápněti, vápenatěti, železovatěti; — cizeti, domácněti, bezpečněti, obecněti, prostěti, šťastněti, užitečněti, všedněti, vzácnějšeti, božněti, kozlovatěti, obyčejeti; — býčeti, jestřáběti, mršeti, ptáčeti, vlčeti, živočišeti; — čtverhraněti, holotěti a hlatěti, konopatěti, špičatěti; — přítomněti; — lidnatěti a lidněti.

Dodatek. Všecka posud uvedená časoslova stavoměnná patří k 3. a 6. tvaru; k 7. tvaru náležejí: červenati (červeněti), hnisati (hniseti), bobnati (bobněti), nemáhati, krsati, kysati (kysnouti), misati (tabescere), chytrati (chytřeti), mokvati, línati (líněti), korati, kotlati, lysati (lyseti), pelichati, plchati (plchnouti), bělati (běleti), černati (černěti), sinati (siněti), větrati (větřeti), vímnati (vemenatěti), zertzati (zrzavěti), žlutati (žlutnouti), stydati (stydnouti). — Všecka tato náležejí již k B.

B.
www.libtool.com.cn

Časoslova tvaru sedmého.

I.

Zjevy v přírodě neorganické a organické, zjevy a činnosti odnášející se k životu bylin, tvorů živých a lidí, výkony rázu všeobecného a t. d.

1. *Působení světla a ohně, ubývání světla, působení na chuť, ců tělesný, zjevy meteorologické:* a) leskati (lesknouti se), ligotati se (sl.), liščati (sl.), mechtati se (mor., třpytět se); — blýskati a blyskotati; břeskati (dníti se); — svítati; — b) soumrkati se; — c) doutnati, pláti, pálati; plamenati a plápolati; — blkati; — d) chutnati; — e) sadati (jucken); — f) rumejchati (maličko pršet), peruntati (hromem býti); — douchati (vát, foukati), vát; — prchat, hřímati (bez tvaru okamžičního; trvací obyčejné: hřměti), krápati; (blýskati); — táti.

2. *K životu bylinstva odnášejí se:* zráti; — zelenati se; — k ovoci se vztahuje: hniličkati se.

3. *Hlahol, zvuk, děje s ním spojené, žvatlání, tlachání a t. d.:* achkati, baláchati (klevetati), balakati, báti (baji), beblati a bebati, blabotati, blblati, blavkati, blbotati, blinkati, bohtati, botati, brumlati, bublati, bukat, cechtati, cektati, cikati (ťukati vejce), cilinkati, cuplati, čířikati, čujíkati, čundati, čuvíkati, čvachati (podobný hlas činiti chodě), čvilikati, čvirinkati, deptsati, deptati, dledlati, dřachtati, dudati a dudkati, dudlati, dusati, frfrati, fufnati, glgotati, glukati, hafkati, hahákati, halati a halakati, houcati, hajdákati, hejsati a hejskati, helekati — vulgo hulákati, — hohati a hohtati, hřehtati, hubati (štěkati jako pes), hudlati, huhlati, huhňati, hulínkati (mor., troubiti), hundrati, hutati (troubiti na kozí roh), hyhati a hykati (jigati), chlopcati, chobotati, chrchlati, chříptati, chropati (chrápati), chroptati, chuchmati, jajkati, jachtati, jásati a jaskati, jeřati, jigati, jufkati, káchati a knákati, kašlati, kdákati se sesil. kďakotati, kdaktati a kodkodákati, klákati, kekati, klekotati a klektati, klochtati a kloktati, klokat s sesil. klokotati a kloktati, klopotati, klucati, klukati, kňourati, kohekati, kokati a kvokati,

kokodati (kdákati), kokrhati a kokrhykati, koktati (int. od kq-kati), kotkati, kovíkati, krákati a krákorati, krantati, krcati, * křehati neb škřehati (také škřhati, křekati, škřekati, škřkati), krerati, krhotati, krehlati, krkati (řřhati), krochhati (sl.) a krochtati, krokati, kuckati, kuhýkati, kuknati, kulichati, kuňkati a kunkati, kuvíkati (sl.), kvokati, kykyrykati, lalkati, lalotati, lapotati (sl., blebtati), mimrati, mrmlati, mrmrati, mrňoukati, mumrati, němtati, níkati, ňuhňati, ohkati, osikati, pěnkati a pínkati, plampati, plésati, rachati a int. rachotati — rachtati — rapkati, rapotati, řehotati a řehtati, repotati, reptati, řerati, * rokotati (drkotati), rebentati — mel. brebentati, — ruchati, rydati, sekotati, silipati, sípati a siptati, sislati, skřehotati, skuhřati, stenati, stukati (stonati, vzdychati), šemřati, šeplati, ševlati, šibřinkati, šišlati, škamřati, škohřati, škorboutati, škřhati, škřunkati, šohákati, špitati, šplounati, štěbati, štěbetati, štěhotati, štkáti a štkáti, štrachati, štrnkati, šřukati, šušotati, švachtati, švastati, švehati — švehlati — švihlati (šveholiti), * šveřati (mnoho mluviti), šverkati, švihlati (štěbetati), šviřinkati, řapkati, řřkati, řřpati, řřchati — řřchotati a řřchtati, řřmpati, řřpkati, řřkati a řřktati, řřpati, řřptati, * řřlikati, řřskotati (sesil. od neuř. řřskati), řřřkati, řřhýkati, řřpati, řřvíkati, urákati, vejřkati, * vřřati, vřřkati, * vřřati, vřřákati, vřřoukati, zouzati, zřřpati, zřřlati, řřkati.

Opětává toho druhu, jimž tvary okamžiční odpovídají, a jich sesilovací jsou: bacati, bafati, báchati, bekati, blebtati, blekati — blekotati — blektati (a blekotiti), bluňkati, boukati, břechati — břechotati — břechtati, břenkati, breptati, břinkati, brkati — brkotati, — brňkati, broukati, brykati, bzykati, bžukati a bžuňkati, cinkati, ckáti a cekati, crkati, cupati — cupkati, — cvakati, cvřřkati — cvřřlikati — cvřřlinkati, cvřřnkati, čápati, čikůřřkati, čřřkati (šřřkati), drkati, — drřkati (a drřkoti), drřkati, dukati, dupati — dupkati — dupotati, — fikati, řřňukati, řřukati — řřkotati, řřřkati, řřřnkati, řřřbati, řřřgati — řřřgotati, — řřřfati — řřřřkati, — řřřřkati, řřřřkati, řřřřkati — řřřřkati, — řřřřkati a řřřřkati, řřřřkati a řřřřkati — řřřřkati — řřřřkati — řřřřkati, — řřřřkati, řřřřkati, řřřřkati (řřřřkati).

kati), chechtati se, chloustati a chlustati, chrápati — chrapkati, — chrápati a chřapati vedlé krápati a křampati, chřastati, chroustati, chrkati — chrkotati, — chřestati, chřipati a chřip-tati, chrupati a chrupkati, chvístati (hvízdati), je-kati a jíkati — jekotati — jektati (a jekotiti), kle-pati — klepetati — kleptati — klepotati, — klapati — klapkati — klapotati, — klopati (klepati) — klopkati, — klofati, krákati a krakati — krakotati — kraktati, — křikati, ksikati, kvákati, kvíkati, kýhati, kýchati, lkáti, loskati — loskotati, — louskati, luskati, mlaskati, mňoukati, mrukati, mukati, muňkati, pikati, pípati, pískati, pláskati, pleskati, pluskati, praskati — pra-skotati, — psíkati, pškáti, pšoukati, puchati, pýchati, říhati, řinkati, rupati, skřekati, škřípati — skřipo-tati, — skoukati, supati (ve smyslu chrápati), svi-stati, svrkati, sykati, šepati — šeptati — šepkati — šeplati, šimati, škrouhati a škroukati, škrkati, škvíkati, škvrkati, škytati, špetati, šplýchati a šplechati — šplechotati — šplechtati, — ště-kati — štěkotati — štěktati, — šterkati — šter-kotati, — štikati — štikotati, — suchati — su-chotati — suchtati, — suškati, tafati, tlaskati, tleskati, třaskati, trouskati a truskati — tru-skotati, — třískati, třeskotati — ťukati, vře-skati a vřískati — vřeskotati, — vrkati — vrko-tati, — vrskati, vrzati — vrzoukati — vrzotati, všíkati, výskati, zunkati, žblunkati.

Opětavá, jímž jen trváci, ne však okamžiční odpovídají: hníkati (hničeti), hřímati (hřměti), mekati (mečeti) — meko-tati, mektati, — mrňkati (mrňčeti, mrňčiti), šumati (šuměti).

Opětování téhož slova vyznamenávají: bědákati, bodákati a bohdákati, božekati („bože“ říkati), cickati (vydávati hlas jako volající kočku), hořekati, mamičkatí se (matku často a s obtěžováním jmenovati), podpolíkati (křičeti „pod pole“), tatati („táto“ volati), tykati (duzen), vámkati („vám“ říka-ti), vykati („vy“ říkati). — Mluvení: blahati (benedicere), vo-lati; — kandati, klevetati (tlachati), tlamkati (tlachati); — říkati.

4. Činnosti ústrojí tělesného, výkony zakládající se na zákonech, jimiž podmíněn život a vývoj jeho, zjevy odnášející se k podporování neb přerušování vývoje toho, k zachování rodu a t. d.: a) cucati, cucati, cecati, ceckati, ciclati (ssáti), crbati, cumlati, cvokati (zulpen, saugen), dunđati, durmati, † meryzati (wiederkauen), medati (med ssáti), sesati a ssáti; — lábati (píti), leptati (píti lízaje jazykem), střebati (po málu píti), trembati, bumbati, lokati a ločkatí, chlebtati — chlemtati — chleptati, — chlopati — chlopotati — chloptati; — hamtati, hltati, chlamstati, chlastati, chlipati, lízati, lykati, mlzati, pípati a pipkati (sl., píti), slopati — sloptati, srkati, žunkati; — boucati (s dychtivostí jísti), hňacati, papati — papkati, papuškati a papičkati, lákati (schlingen, schlecken), poutati, hamati, chmoutati, loutati, žráti; — jídati; — b) búvati (sl., hajati) — buvikati a buvkati — búvičkati (spáti, o dětech), dadati, hajati — hajkati — hajičkati, spáti, spánkati, tatati; — dřímati — dřímotati; — c) krhati, hnisati, belhati, kulhati, šprtati (na jednu nohu napađati), šilhati, švidrati (mor., šilhati), čkáti (škytati), škytati; — čikati (šilhati); — d) křísati se (convalescere), — skřívati (postonávati), strádati (trpěti, stonati), stonati; — e) cintati (slintati, o dětech), slintati (int. ex sliniti), sňákati (sl.), dřístati (sl.) a dřízdati, fákati, kakati, sráti, čičati, crbati, čurati, pičkati, pikati, lulati (mor.), scáti; — plívati, prskati, prđati, smrkati; — f) hřínati se, křekati a boukati se; — g) blíkatí (mhourati očima), žmukati; — zívati, mrkati — mrkotati — mrktati, — mhourati, mžikati; — h) douchati (dejchati, blasen, wehen), sálati (hauchen); — foukati — fukotati, — dýchati (okamž. dechnouti), douchati (ok. douchnouti a duchnouti), chuchati — chukati — choukati, dmýchati, dýmati; — i) tápati (r. topiti, = tonouti).

5. Výkony smysla, činnosti a rozpoložení duševní: a) hlédati, koukati, vídati; — * japati (horchen); slýchati; — čenichati, ňuchati (čichati); — čichati, čmuchati; — b) bádati, hůtati (sl., mysliti, přemýšletí), hodlati (sperare), trvati (troufati), troufati, * koumati; — všímati; — pykati; — báti se.

6. Výraz tvdrí, a t. d.: výrati (jako výr hleděti), plakati; smátise.

7. *Činnosti neb stav co výraz neb následek jisté jakékoliv snahy neb rozpoložení duševního*: čáti a čekati; — ošťádati se (s něčím; spořiti); — hračkati se (sl. pohrávati), trápati (dováděti), skotati a skotati se (dováděti); — páchati; — stýskati si; — chvastati; — káti se; kvatrati (nařkati), plésati (viz 3.); — lkáti; — lháti.

8. *Způsob života podmíněný obyčejně okolnostmi vnějšími*: klopotati a lopotati se, špulati se (exulare).

9. *Způsob konání sám sebou určejší, a co do rychlosti neb zdlouhavosti zvlášť*: meškati, ňoumati se (zdlouhavě činiti), tuřmati (zdlouhavě pracovati); — ošťárat se (sl.); — piplati se; spěchati; — (srovnej 11.); — zdráhati se; — jukati (hráti na juk), hráti, lichati a líchati (gerad und ungerad spielen), stífbati (krčiti ramenama), žmukati, duhati (kouřiti tabák), muchati se (mouchy od sebe odháněti); — šňupati — šňupkati; nímati se, nimrati se a mimrati se, klopýtati, zápasati, čičrati (žvechtati se ve vodě); — zdrávkati si; — modlíkati (sesil. k modliti se); — brouchati se, ceplíchati se, cmrndati se, paškati se, rousati se, žbrachati se; — ráitati (počítati).

10. *Zápor činnosti leží v*: pikati se (nehráti, pausiren); taktéž pouhý stav něčeho beze všeho ponětí činnosti vyjádřen v: trvati, podobati se.

11. *Pohybování se*: a) berchati se, bloukati se, brozdati se (břísti ve vodě), cachati, cválati, čápati se, flandati, freati, habrati se, hajdati, háрати, hasati (rejditi, sich herumtummeln), hemzati (co červ lézti), chabrati se, chrámati se, chvátati, jechati, klecati (klátivě choditi), klusati, kobrtati se, koberati se, krámati se a krápati se, loudati se, pařhati se, plantati se (sl.), prcati se, račkati, rabati se, sepkati, smolřkati se, splhati se, spěchati, šantati, šmařhati, šmodrchati se, šoukati se, šplhati (mor.), toulati se, trejrati, řarbati, těřhati se, tkymati se, valusati se, zavodati, řabrati se; — cicerkati (rieseln, fließen); — brkati — brkotati, — capati — capkati, couvati, hňápati, létati a lítati, prchati, stoupati, tryskati; — bezokamž.: plývati, plýtvati (— trvací: plynouti); — b) čemřhati se, dyndati (houpati se, baumeln), hojkati se (a hojšeti se = houpati se), mavotati se (sl. int. od mávati), nunati, rejřrati, slizkati se; — chyplati (chvřiti se), jechtati (beben), syčřrati (zimou se třásti), vřřlati (vřřkati se); — hmitati se a

chmitati se — kmitati se, hupati — hupkati, — klouzati, skákati — skačkati — skokotati; — c) pád, klesání: vrávorati, tockati se (potáceti se); — padati, klesati; podobná: koprcati se; kapati — kapkati, — krápati, kvapati — kvapkati.

12. *Poloha, sedění, stání a t. d.*: lehati, sedati — sedkati, — státi; stávati, stánkati; — klekati; — hačati (ok. hačnu), klímati a klimbati; — záti (zeji); — brychati (ven téci, stříkati); prýskati.

II.

Působení k vyvodění jistých zjevů buď v přírodě neorganické neb v tvorech živých, způsob chování se k zvířatům a lidem, osvojování, dávání a t. d.

1. *Působení na něco ohněm, vodou*: štíratí (smažiti); — žáhati (páliti); mákati (máčetí), koupati.

2. *Krmení, uspávání*: * pitati (krmiti); — * sipati (uspávatí), lilati — lulati — lulkati (einlulen).

3. *Způsob chování k tvorům živým, zvláště působení na jejich cit, mysl a t. d.*: a) čekati, těpati (štípati), lechtati (int. od lekati), šimrati, šmýrati; — bacati, trmati (trmáčetí), týrati, kudlati (za vlasy táhati), jebati, (karniffeln), rváti, šítati (mrskati); — chroumati, kykati, šlachtati; — b) * kardati (kárati), desátati, trestati; — nutkati; poutati, putnati (poutati); — c) hněvati, hněvičkati, starati (starost činiti), šašati (lekati), bákati, huckati a huškati (štváti), kníkati (drážditi), pašmati (drážditi), štváti; — lekati; — přáti, kublati, laskati, lísati, liškati se (sl.), maznati, čmourati se (s příhanou), svatati (pronubere); — bozati (líbati) — bozkati a boskati; — čačati — čačkati; — volkati (povolovati), lákati, zváti; — d) badurkati (anplauschen); — e) láti, hřebati (plísňiti), pichlati (posmívati se), řískati (láti), kpáti (kpů nadávati), rouhati se; — f) dránkati (neustále a nezpůsobně prositi), škebrati, žebrati; — kázati; — jadati (vyptávati se), ptáti a pytati, tázati se.

4. *Brání, dávání, hledání, hájení, potkání*: a) bráti; — b) — hlídati, strádati; — c) šukati, hledati (vlastně it. od hlédnouti), jískati, šťarati, * slédati (po stopě jíti); stíhati; — d) dávati, skytati, nechávati; — e) střetati (potkávati).

5. *Pohybování něčím neb přepravování čeho z místa na místo; působení k tomu, aby se něco pohybovalo: a)* cárati a courati — curkati, — cokati (sl.), hnáti, mlovati, nunati (ve smyslu „hnáti“), trákati, vozíkat; — couchati (vléci po zemi); — smýkati, šoupati, šmýkati; — plouhati (opět. k „ploužiti“ nemá okamž.); — *b)* bombilati, cloumati (s podobným zvukem pohybovati), combati, combilati, čpýrati (hýbati), hučkati, hurkati, hačkati (sl. kolébat), hejčkati, homítati (z místa na místo házet), kejklati, klípati, knísati, kodrcati (třásti), kolébat, komíhati, mektati, pálati, sepati a sepkati, třepati, váhati, viklati, vrtkati (int. od vrtati); — cásati, cukati, drndati, houpati, hýbati, kolísati, kývati, máchati, míhati, — mihotati, mrdati, šátati, šibati; — klátiti má sesil. kolotati; — podobná: šplouchati a šplýchati — *c)* člapkati, družgati (sl.), škrýpati, špryhati; sypati, spílati (lít), kyc-kati (sem tam trousiti), cejkati (po kapkách rozlévati), čapkat (kapati); — cákati, chrstati, chvístati, kecati, komítati, kydati, liskati, metati, mykati, plískati, stříkati, škrejkati, šprkati, vrhati; bez okamž. sop-tati (k trv. obyčejnému „soptiti“).

6. *Udělení směru, polohy: a)* sadati (pflanzen); strkati, vrtati; — *b)* kasati, čerpati, křátati (ausrenken), dvíhati, trhati.

III.

Tření, tlak, hmat, tlučení, dělení, oddělení, pojení.

1. *Hmat, tření, dření, škrabání, tlak, bodení, sekání a děje směřující k oddělení jednoho od druhého vůbec: a)* dlapati, matati (makati), šamati, šišmati (ošmatávati), šmakati, šmatrati, šmourati, šmatlati; — hmatati, makati, sahati a sáhati, šmatati, tykati (okamž. tknu); — *b)* čechrati, chechlati, (tříti), chemlati, † rafati (len drhnouti), šípati (ostře drbat), šolichati (hladiti); česati, drbat, šoustati; bez okamž.: tírati (opět. od tříti); — *c)* cumlati, dačkati, dasmati (šlapati), deptati, dlapati, dlapsati (int.), dlasmati, dutlati, šoulati (válet), tutlati, valkati (mandlovati); mačkati, skřípati, štípati, šlapati, tlapati, (cupati), (dupati); — *d)* habati — habkati (capto), ňafati; capati, čapati, chlapati, chňa-

pati, chytati, lapati — lapkati; — e) bisati, drcati, drhati (ve smyslu „strkati“), strkati, šťouchati, trkati; — f) bouchati, fíkatí, flákati, flekati, chlostati, chvostati, kopati, křesati — křeskati, — lupati, mrskati, plácati, pleskati, (řinkati), šlehati, šupati, švihati, tepati, třískati, třaskati, tukati; (všecka tato, jakož i mnohá jiná jsou spolu nápodobovací a patří také k I. 2; mimo to náležejí některá z nich i k II. 3. a) g) díbati, dťobati, klovati, klvati, klubati (s jinými podobnými tvary), zobati; — h) dlabati a dloubati, dumlati, dráti, dřípati, hloubati, hlodati, kuchati, orati, páрати (oddělovati), pitvati, pýskati (pyskem rýti), rváti, práti, vřtati, žváchati a žvýkati, žvátí; — chroumati, chrumkati a chrunkati, chrupkati; — bodati, bádati — bádkati, — drápati, — drápkati, — drásati, džkáti a čkáti (okamž. džignu, mor.), hrabati, hryzati, chremstati, chroustati a chrustati, kousati, kopati, krájeti, lámati — lomovati, — píchati a pcháti, píkatí, řezati — řízkatí, — rýpati, sápati, sekati, stříhati a stříhati, strouhati, šarpati, škrábatí, škortati, tesati, trhati; — pidlati, pižlati, šprouchati, stružlikati, žižlati; — i) škrabati — škrabotati, — loupati, škubati a šklubati, plákati (spülen); — k) prátati (kliditi).

2. Děje směřující k tomu, aby jedno k druhému, na druhé přišlo, stažení, množení, mazání, krytí, opatření něčeho něčím a t. d.: a) krkvati (vraštití); — b) trynkati; — mazati; — c) babrati (sl.), cvaňhati, kaňkati, kvackati, klechtati, paprati, slintati, šišmati — šišmotati, — škřítati, špintati, šubřati; — belkati (moulití, aufrühren); — d) látati (pláceti), plátati; — e) cpáti, čkáti, městnati, strakati (nadívati, strkati); — f) kvačkatí (sl., připnoutí), putnati (poutati), poutati, vázati; — g) chomoutati (a chomoutovati), pásati, sedlati (sedlo na koně dávati), klznati (uzdu dávati); — h) znamenati; podobné žehnati.

3. Směr dohromady a od sebe označovati mohou časoslova matení a řadění: a) bryndati, cindati (pantšchen), cmřřati, cuc-kati (modrchati), cuchati, drchati — drchtati, — drmochatí, hatlati, machlati (wirren), motrchati a modrchati, muchlati, patrchati, pletichati; — b) řádati, rovnati.

IV.

Činění, tvoření, kažení a t. d.

www.libtool.com.cn

Činění, tvoření čeho a všelijaké druhy kondní sama sebou určitějšího: **a)** dělati, konati, jednati; — prtati (schustern), soukati, tkáti, cabati (dojiti), lřhati (záhon při setí poznamenati), pikati a pípati (viskati), viskati, pačísati, desátati; — šourati, špárati a šparkati (die Zähne stochern), žďárati, parchati (int. od páratí); — písati a psáti (spolu časoslovo projevu), čarbatí (špatně psáti), šmárati, čmárati, čmarykati; — čárati, čárkati, škrtati; **b)** paprati (piplati), patlati (piplati se), tiplati; — **c)** chystati, hodlati (k hodům jednati); — **d)** mrhati (kaziti).

Připomenutí: K tvaru sedmému patří také pod A. β v dodatku uvedená časoslova stavoměnná.

C.

Časoslova tvaru osmého.

I.

Zjevy v přírodě neorganické a organické, činnosti ústrojí tělesného, výkony smyslů a t. d.

1. *Zjevy světla:* paprskovati (zářiti), světélkovati (ve tmě světlo vydávati); perlovati (perliti se); — působení na chuť: letinkovati (gränsig werden); — k zjevům metereologickým odnáší se: pršičkovati (int. k pršetí).

2. *Pučení, zrůst, výdatnost obilí:* **a)** prejchovati (růsti, o sladu), prýtovati (o bramborách, treiben), netvovati (sich be-lauben); — **b)** kopovati (mnohé kopy vydávati, o obilí), korcovati (korce dávati).

3. *Hlahol, zvuk, hluk, křik, zpěv, lání, opětování téhož slova a t. d.:* **a)** burcovati (poltern), cavykovati, cvrlikovati, cudnovati (rukama tleskati), hesovati a hejsovati, hudrovati, ceckovati, † rumplovati, šibřinkovati, štabarcovati, šantovati, † šturmovati, † lermovati, paskalovati, povykovati, šibřinkovati, štabarcovati, štarovati, šturcovati, šviřinkovati, tokovati (a tokati, balzen), tytovati, kvintovati; — **b)** blentovati a blenovati, bre-

bencovati, klevetovati, papulovati (sl., žvatlati), štěbetovati, tlachnovati, papouškovati, povídačkovati, hambalkovati, handrkovati (nesrozumitelně mluvit); — **c**) čertovati, ďáblovaťi, hubovati, hurťovati (lärmen), stobohovati, tisícovati, sakramentovati, krykovati (clamitare, rixari), glosovati (hanlivě mluvit), kapsovaťi (sl.); — anovati, bandorovati se, bratránkovati, bratříčkovati, bratrovaťi, dušovati se, harharovati (har, har říkati), chlapovati (někoho chlapem zvatí), janovati, klukovati, kmotrovati, kristovati, luciperovati, maminkovati, mlékařovati, pankovati, pantátovati, peklovati, sestrovati, strýcovati, svekrusovati, švakrovati, šelmovati, tatičkovati, ujcovati, vašnostovati, zatraceňovati, žabovati; — **d**) tenorovati (tenor zpívatí), žalmovati (žalmy zpívatí); — notovati (zpívatí), zpěvkovati, trilovati a trilkovati; — **e**) biřicovati a šerhovati (křičeti jako biřic).

4. *K přirozenosti těla tvorů živých odnůšejí se:* temlovati (jísti, s příhanou), žvancovati (žvýkati jako dobytek), kloubkovati (pokulhávati); — šupovati (šupiny odhazovati, o včelách); — chorovati, jankovati se, piterovati (kränkeln); — honcovati se, šterovati se; — kaňkovati se.

5. *Činnost a rozpoložení duševní a t. d.:* **a**) † fintovati (smyšlití), mudrovati a (int.) mudrkovati (hloubati), pamatovati, pozorovati, rozumovati, sudovati sobě (slibovati sobě), studovati, lakovati (forschen, rathen), vtipovati se; — **b**) libovati, milovati; — **c**) radovati se; — **d**) čudovati se (diviti se); — **e**) † banovati (sl., litovati), teskovati, litovati, soucitovati a stejnocitovati; — **f**) řevňovati, kocandovati (hněvati se).

6. *Výraz tváři, způsob pohledu:* výrovati (jako výr hleděti), zevlovati (zevliti, gaffen), tvařovati se (sich geberden).

7. *Snaha, náklonnost, bol, hněv, radost, náruživost — jevíci se v jistém způsobu jednání neb života vůbec:* **a**) pečovati, usilovati, pilnovati (sl.); a pilovati (sl.), — lašovati (lauern); — **b**) polonizovati, slovakyzovati, srbizovati; — žižkovati; — ženkovati (po vůli žen činiti), čapkovati (nejponíženějšího dělati), kloboučkovati (poklony dělati), zdvořilkovati (příliš zdvořilým býti), božskovati se (frömmeln); — fatkovati, fatinovati a fatinkovati; — **c**) paratovati (dováděti) a pustovati, svévolovati, děckovati (jako děčko si počínati), figlovati, kudrlinkovati, posuňkovati, šaškovati, špačkovati, šprymovati, šustovati, vtipkovati, žertovati, fraškovati, laškovati; — bědovati, hořekovati;

— **d)** blaznovati (blázniti), fantovati, lilkovati (blázniti), bésnovati se; — **e)** lelkovati, *leňkovati (lenošiti), lenochovati, lenovati, lenkovati; — **f)** skučkovati (sl., lakoměti); — lichvovati, fortelovati, palečkovati (ve hře šiditi), partikovati a partitovati, šejdovati, šibalovati, tantovati, šachrovati; — **g)** bojovati, harcovati, šermiclovati, šermovati, vojovati, křížkovati se (do křížku se bráti); — odbojovati, odporovati, trucovati, vzdorovati, sporovati, oporovati; — handrkovati se, hastrkovati se, křikovati se, kancelářovati se, vrchnostovati se; — **h)** breberkovati, kaffčkovati (rád kávu píti), vínkovati, cedovati, †cechovati, korbelovati, poharovati (sl.), punčovati, řadovati; — balovati, banketovati a panketovati, besedovati, motylkovati; — filkovati (v karty hráti), kuželkovati (v kuželky hráti), loutkovati (s loutkami hráti), vojtovati (na Vojtu hráti); — **i)** děvečkovati (za děvkami běhati), frejovati, lotrovati, bachusovati, hampejsovati, hejsovati a hejskovati (prassen), řekovati (rozpustile žíti), nočnikovati (v noci se toulati).

8. *Jistý způsob života zakládající se buď v okolnostech vnějších neb na zvláštním povolání:* — **a)** psotovati se (a psotiti se, bídně žíti), trampotovati se, cikanovati se, mezkovati se, mocovati se (sl.), lopotovati se, vladovati; — **b)** forovati (aurigari), podruhovati (podruhem býti), podělkovati (nádenničiti); sem pak náleží všechna zaměstnání neb stav obyčejně doživotní vyjadřující od jmen statných odvozená časoslova, jako: apatekářovati, apoštolovati, bačovati, bašovati, bohatyrovati, bohovati (co bůh vládnouti), carovati, cisařovati, cukrařovati a t. d.

9. *Předcházejícím podobna jsou následní zabývání se něčím neb způsob konání co do rychlosti neb zdlouhavosti jeho vyjadřující časoslova:* dozorovati (dozor míti), robotovati, oukolovati (im Geding arbeiten), rytěřovati (co rytíř bojovati), dvorovati (u dvoru žíti), krčmovati (v krčmě vězeti), obcovati, samotovati, trůnovati, půlnocovati (bdíti o půl noci), ponocovati a ponůckovati, ranovati (ráno pracovati); — martínkovati (Martina slaviti), pondělkovati (modrý pondělek míti), posvěceníčkovati (posvěcení držeti), vánočkovati (vánoce světiti), triumfovati; — polednovati a poledňovati (v poledne jísti), nešporovati (svačiti), krajičkovati (svačiti), obědovati, hodovati, stolovati, tabulovati, (panketovati); — poledníčkovati (v poledne odpočívati); — rekovati, šeňkovati, ptakovati (ptáky chytati), spolkovati (společně půso-

biti); — řečňovati, rokovati, sněmovati, tádynkovati, zborovati (zbor odbývati); — předkovati; — koledovati, pomláškovati (na pomlášku choditi); — turnýřovati, kouzlovati, kejkovati, kouzlovati, kuglovati; — fanfarovati, fletovati, harfovati, houslovati, bubnovati, pozounovati, surmovati, fidlovati, kejdvati, organovati; (tato hledí spolu k I. 3. a II.) — bilardovati (jednou ranou dvou kuliček se dotknouti), pudlovati (chybiti, pudeln), chybovati, jazýčkovati (jazýček vyplazovati), mylkovati (chyby dělati), nožkovati (nožkama pohrávati), packovati (klopýtati), bankrotovati; — pikovati (mit Ostereiern kippen), obzvlášťekovati (zvlášťě jídlo nechávati); — osnovati (osnovu dávati na vřadidlo), sparovati (pářiti, u číhařů), šavrovati (plátno roztahovati), štakovati (štolu zvýšiti), trumfovati, uncovati, veslovati, kosovati (schräg eggen), hlasovati, nádobkovati, skleničkovati a skleňkovati, rumovati (rum vyvážeti), lihovati a lizovati, outkovati (outky dělati), cvistovati (cvisty tkáti), gruntovati (grunt dělati), kněžovati (na kněze světiti), loutkovati (loutky dělati), obníčkovati (na obníček šíti), mačovati, plecovati, klackovati, křídlovati (in den Flügel schiessen), drancovati, machtovati (sl.), knofličkovati (nodulos facere), líchovati, mincovati, ordinovati, poučovati, plastovati (med dělati), plátovati, prejsovati, přidavkovati, kvitovati, scénovati (scény dělati), štolovati (obrazy ku prodeji malovati), podobiznovati (podobizny malovati), torovati; — biřmovati, křížmovati; — stanovati, tanovati, armádovati; — slabičkovati (slabiky měřiti, na nich lpěti), slabikovati, abecedovati, časovati, veršovati, rymovati, krátkovati (krátiti zvučku); — sáhovati, trojhranovati, měrkovati, oučtovati, sumovati, celkovati, rodovati (generalisiren); — kresovati, čmalikovati, šmalikovati a šmarykovati, čárkovati, čarovati, linovati, rejsovati; — opakovati, opětovati; — jednuškovati (něco poprvé, jednou dělati), popečkovati; — okolkovati a okolovati, oklikovati, okorovati, darečkovati, títěrkovati; — chytrovati (chytře něco věsti).

10. Scházení, potřebování; — dlení neb zdržování se, trvání:

a) stačovati; — falovati (chyběti); — potřebovati; — škodovati (škodu nésti); — **b)** bytovati, domovati, † ložovati (míti lože, o zvíři), noclehovati a nocovati, letovati (přes léto bydleti), zimovati (přes zimu zůstati), věkovati (po věky trvati), šatorovati (pod stanem bydleti), taborovati (lagern), venkovati (venku býti); srovnej pod 9. právě uvedená: obcovati, samotovati, trůno-

vati, poledníčkovati (o polednách odpočívati), půlnocovati (bdíti o půl noci), ranovati (ráno pracovati) a t. d.

11. Pohybování se. a) stupovati; — burdovati (projížděti se), candatovati (ošklubaně se toulati), cestovati, člunkovati se (člunkem jezdit), hrclovati se, gabrovati se (těžce jíti), habrovati (a habrati, habroniti), kališovati (toulati se), koňovati se (reiten), koutkovati se, kosátovati, kočovati, † marširovati, palovati (utíkat), pěchourovati (pěšky jíti), pelovati, pobudovati se, putovati, rejdivati, ručovati se, † skotovati (kočovati), štercovati (sem tam vandrovati), táčkovati (na procházku jíti, o dětech), téthovati se (těžce jíti), tulakovati, vahovati se (běhati), vandrovati; minovati (minouti, mimo jíti); — b) bobrovati (jako bobr běhati, skákati), hopsovati, hupkovati (sesil. hupati), kolovati, kozlovati a skopcovati, prdelkovati (sem tam běhati), tancovati, valcovati, kotrmelcovati a kozelcovati (kotrmelce dělati), loncovati se; třečkovati (běhati jako krávy); — bubkovati (valiti se vírem ven, wirbeln); cichtovati se (třásti se).

12. Poloha: horovati (ve výši se vznášeti); mezovati (hraničiti); — cilovati (cílit), čelovati (cílit).

II.

Působení k vyvodění jistých zjevů buď v přírodě neživotné neb v tvorech živých, způsob chování k zvířatům a lidem a t. d.

1. Působení na něco vodou, ohněm a t. d., vyvodění jistých zjevů zvláště v přírodě neživotné: bechovati (prádlo pařiti v louhu), juchtovati (kříži na juchtu zapravovati), louhovati (laugen), moučkovati (škrobiti), pejchovati a bejchovati (prádlo v louhu máčeti), roštovati (rösten), ouhorovati (ouhorem nechati), šourovati (vařením vlnu čistiti), křišťálovati (krystallisiren), košarovati (košár mám na louce ku pohnojení ji); — vlnovati (vlny dělati); — k bylinstvu odnášejí se: štěpovati, trubkovati a trubičkovati (trubičkami štěpovati), rohovati, očkovati.

2. Krmení, živění a t. d.: a) jetelovati (jetelem krmiti), pickovati (krmiti), stravovati, chlebovati; — b) lekovati (léčiti), klysterovati, kurovati, žlazovati (žláz pozbaviti), baňkovati (baňky sázeti), vředovati (schwären machen); — c) kapounovati, miškovati (řezati svině), * třibovati, valachovati.

3. *Vyvodění zjevu působících na sluch.* Časoslova toho druhu viz pod I. 9. (bubnovati, fanfarovati a t. d.) a pod I. 3., s nimiž smíšena jsou ostatní.

4. *Způsob chování k tvorům živým, zvláště působení na cit, mysl a t. d.:* a) bičovati, buchcovati, cepovati, fackovati, flákovati, frčkovati, flínkovati, hrudovati, kamenovati, karabačovati, klicounovati, klofcovati, † knytlovati, koksovati, kordovati, krakovati a kšticovati (za vlasy tahati), kečkovati, kyčkovati, kyjovati a kejevati, lopatkovati, mackovati a muckovati, muchlovati, obuškovati, palicovati, pohlavkovati, poličkovati, pošijkovati, šijkovati, zašijkovati, raňovati, šramovati, puškovati, štilcovati a štulcovati; — pachtovati, muckovati, muchovati (rackern), nuzovati (nuzným činiti); — žalařovati, vězovati (věziti), tryžňovati, vetovati (trápiti), rasovati, katovati, hrdlovati, huntovati (dobytek zabíjeti), šavlovati, mordovati; — desátkovati, dvacátovati a dvadčátkovati (dvacátého kárati), dvadčítkovati, podmeňňovati (podrobiti); — b) trybulovati, turbovati (nepokojiti), peskovati (aushunzen); — nunovati (zusetzen, drängen); — špičkovati (foppen), špincovati, úštipkovati, žabkovati, poboňkovati; — bludovati (z bludu viniti), kaceřovati, žalovati; — jedovati (a jediti = hněvati), obidovati; — směchovati (k smíchu přivoditi), radovati; varovati, pěstovati, † cuchtovati (cvičiti), traktovati, častovati, hostovati; šanovati, podporovati, čackovati, holdovati, celovati, hajcovati, hubičkovati, milouškovati, milenkovati, militkovati, milkovati, laskovati, kotyzovati (lahoditi jako kočka), liškovati, mělkovati se, miliskovati se; (ostatně srovnej I. 7.); — folkovati, volkovati (vdli činiti); — velebovati (velebiti); — pravovati, věrovati, věštcovati, zračovati; — orodovati, dynovati; — děkovati; — častitovati (sl., gratulovati), častovati (přáti), vinšovati; — ortelovati; — slibovati.

5. *Dosahování, dávání, hájení a t. d.:* a) trhovati, kupovati; — klčovati, krčovati (krčů dobývati), klopovati, ouborkovati, paběrkovati, pozběrovati, kláskovati (klásky sbíratí), kláznovati, kořistovati, obrokovati (fouragiren), pačesovati, pašovati, picovati (píci shledávati), požitkovati (užitek bráti), užítkovati, ziskovati (profitiren), polovati (sl., honiti, loviti); — kradlovati (mausen, stehlen); — b) strahovati, vartovati; pepřovati (skrovně uděliti), šanovati, retovati; — c) špehovati, drahovati (po stopě jíti), stopovati, šlakovati, sledovati, trefovati; —

d) fantovati (verpfänden), ouročňovati (ouroky platiti), činžovati, šosovati, desetinovati, věnovati, obětovati, darovati, vracovati.

6. *Pohybování něčím, přepravování z místa na místo, udělení směru, stavění:* a) kolečkovati (na kolečku voziti), stěhovati, saňkovati (na saních voziti), táčkovati, trakovati; — b) heverovati (vytáčet), pumpovati, žumpovati, duhovati (pozdvihovati), skřipcovati (skřipcem táhnouti, na př. rudu z dolů); — c) henovati (spouštět), lanovati (kmeny po provaze spouštět), šutrovati (herunter rollen); — d) fučovati, šroubovati, strčovati; — e) fochrovati a fochovati, praporcovati (die Fahne schwingen), větrovati (worfeln), lomcovati (int. ex lomiti); — f) křížlovati a křížovati, úhelníkovati (nach dem Winkelmasse richten); — g) stavovati (staviti); — h) střelovati.

III.

Tření, tlak, tlučení, dělení, oddělení, pojení a t. d.

1. *Tření, dření, tlak, tlučení, bodení, sekání, jakož i vůbec děje směřující k oddělení jednoho od druhého:* a) cejnovati (glätten), dynkovati (die Mauer glätten), hřbetovati (hřbet plátina hladiti), lešovati, tihličkovati (bügeln), hoblovati, pilovati (a int. pilkovati); — kartáčovati, žejbrovati (fegen), strýchovati; — hachlovati, mēdlovati (potíratí len), vochlovati, kraclovati (len česati), kramplovati a kutnerovati, šišekkovati (koutonniren), vochlovati (hacheln); — b) čeřenovati (tlačiti na čeřenu), oblovati (walken), pěchovati, šulkovati, trdlovati, trlicovati, valchovati, valkovati (rollen); — c) štěkovati (anstossen, streifen), jahlovati (rammeln), perlikovati (hampfern), obokovati; — d) pouchovati (drobiti), šrotovati (obilí na polo mleti), žvancovati (žvýkati jako dobytek), šmelcovati, — hakovati, kraclovati, šintovati (kopati), děrkovati a dírkovati (dírký dělati), osnovati (auf der Schnitzbank schneiden), švindřinkovati (sl., vrtati), dlatovati (meisseln), dolovati (doly dělati), brázdkovati, ostředkovati (brázdití), radlovati (radlem orati), metovati (orati strniště), rejhovati, žlabovati, žlábkovati (rinnenförmig machen), důlkovati (důlkovatým činiti); hasákovati (mit der Rechensense schneiden); e) bitovati (kořist rozdělovati), cuckovati (roztrhati), částkovati, kodlučovati

(dělití), kostkovati (na kostky dělití), kvadrovati, † partizovati, tapartovati, hadrovati (trhati); — losovati, skřinkovati, přehrádkovati, příhrádkovati; — spěrovati; — špicovati (ostí od zrna umílati), paděrkovati, ramovati (klestiti, větve odsekávati), šlemovati (od šlemu čistiti), šumovati (abschäumen), pytlovati (sichten), řešetovati (trřibiti), sitovati (sítím čistiti), klasovati a klasnovati (z většího mlátiti), vlkovati (vlnu na vlku čistiti), ryžovati (zlatu čistiti), hyblovati; — drancovati, rabovati, plundrovati; — f) koncovati.

2. Děje směřující k tomu, aby jedno k druhému, na druhé přišlo a t. d.: a) klejstrovati, klejovati, klijovati (klížiti), klihovati, kytovati, letovati (löthen); — b) kroužkovati (ringeln), klubkovati (winden), prsténkovati (ringeln), culikovati (v culík spléstí); — c) kopečkovati (dělati kopečky), kopkovati (häufeln), vrchovati a vršovati (vršiti), žokovati (do žoků skládati, einsacken), ladovati (aufladen), hrobkovati, vrstvovati; — d) čtverkovati (vervierfältigen), dvakrátásobovati, kvadratovati a p.; — e) balsamovati, bílkovati, cibulovati, cukrovati, česnekovati, gumovati (gumou napouštěti), kafrovati, kamencovati, karatovati, karbovati, lazurovati, ledkovati, marinirovati, miskovati (int. k mísiti), ocelovati (stählen), olejovati, pelunkovati, sirkovati, skořicovati, špikovati, vodovati; — f) běličkovati (břile líčiti), cedrovati, čerovati (tingere), dynchovati (vápnem bíliti), kašovati, křidovati, lakovati, lojovati, malovati, magnetovati, miniovati, mlékovati, mydlovati, pačechovati a pačekovati, palírovati a polírovati, pakostovati, půdovati, růžovati, sádrovati, šlichtovati, šmolkovati, tušovati, voskovati; — g) flastrovati, ladrovati a ledrovati (bepanzern), latovati (latmi krov pobíjeti), lištovati, šinovati (šínem obiti), cinovati (cínem potáhnouti), platinovati, plechovati, taflovati, kožovati, prtovati (a prtati, flicken), flekovati, pláštkovati; — h) cejchovati (znamenati), cifrovati, lehovati (slamou znamenati), znaménkovati, známkovati, kolkovati, štemplovati, kreskovati (akcentuiren), kvítkovati a květovati, proužkovati, žilkovati a žilovati, damaskovati, merhovati, mramorovati, pruhovati, prutovati, puntkovati, rouhovati, štráfovati, tečkovati (punktiren), žilovati (streifen), zrnkovati (zrnky posázeti), akcentovati, jotovati, polokolkovati; — i) krumplovati (vyšívati), portyrovati (portami osazovati), šikovati, premovati, sténkovati (säumen), lemovati, stehkovati (pro-

šívati, steppen), štepovati; — vroubkovati a vrubovati (kerben), zoubkovati (zoubkovaté činiti); — **k**) cetkovati (mit Flimmern versehen), pentlovati (pentlemi zdobiti), šerkovati a šperkovati, věncovati, korunovati, licovati (šlechtiti a t. d.); — caňkovati, cinkovati (špejlovati), čépkovati, hrotkovati a hrotíčekovati (špičkou opatřiti), kolénkovati, kranclovati, náhubkovati, námětkovati, obručkovati, jmenovati, pasovati, páskovati, roubovati, řebérkovati, smyčkovati, štěblovati, špihovati, špilkovati, šlehovati, cviklovati, dratovati, článkovati (články opatřiti), mečovati (mečem opásati), prstenovati, rámovati, hasprovati, přístipkovati; chomoutovati; — **l**) čapovati (zäpfen) a čepovati, špuntovati, temovati (cpáti), futrovati, mechovati (mechem vycpávati), polšťařovati (vycpávati), vatovati; — **m**) cvekovati (cvoky obiti), cvikovati (mit Zwickeln befestigen), piketovati (piketami vytýčiti), plaňkovati, mřežovati, mřížkovati (gittern), šancovati, šraňkovati, štětovati (pfählen), štachetovati (mit Stacheten versehen), klincovati (verkeilen), klinovati (keilen), nehýtkovati (vernieten), nejtovati, nytovati; — fáčovati, párovati (do páru klásti), spónovati (klammern), šněrovati a šňorovati (schnüren), falcovati (v archy skládati), faldovati, fercovati (heften), kámpovati (trám kámpem spojovati), kličkovati, rancovati (falten), řasovati, svlaťkovati (mit Leisten verbinden), klamrovati, vraskovati; — **n**) myškovati (lapati), * osidlovati (v osidla lapati).

IV.

Tvoření, kažení, strojení, udělení podoby nějaké.

1. *Tvoření, působení, kažení, strojení*: **a**) řezbovati, soustrovati, modlovati, tvorovati; — oučinkovati, skutkovati, pracovati; — prostředkovati a postředkovati; — **b**) balikovati, bryndovati, falšovati, hudlovati a hudlařovati, humplovati, kahlovati; — **c**) hodlovati, hotovati, šikovati, pravidlovati.

2. *Udělení podoby*: ledovati (ledu podobné činiti), podobovati, tygrovati, vejcovati (kulaté co vejce činiti); udělení vlastnosti co do času: nesmrtdělnovati.

Dodatek o časoslovích okamžičních.

Největší část časoslov okamžičních (jednoduchých) patří k tvaru třetímu, vycházejíc na — nu, — nouti, a opětavá zcela pravidelně od nich odvozená jdou dle tvaru sedmého. K doplnění tohoto seznamu časoslov prostých a usnadnění přehledu uvedena zde budtež ještě ona okamžiční, která buďto žádného tvaru opětovacího podle sebe nemají, aneb mají-li jej, v jiné než v sedmé formě jej tvoří, jakož i ona, která opětování své v sedmé neb jiné formě tvořice sama dle třetího tvaru nejdou. — Jsouť pak tato: brdoucnouti, placiti, mrštiti, šlapiti, tlapiti, žáhnouti, capiti, fleciti, chňapiti, chybiti, chytiti, koupiti, lapiti, sadiť, praštiti, hoditi, pustiti, raniti, ráznouti, šiknouti, strčiti, střeliti, stačiti, kročiti, krojiti, vrátiti, trefiti, hesnouti, slíbiti, vtípiti se (vlastné compositum), stoupiti, robnouti, šinouti, šmačiti, šměřiti, šparnouti, švacnouti, trusnouti, zinknouti, paciti a pácnouti, šplohnouti, gecnouti a gegnouti, hlacnouti, hlesnouti, hlonouti, chrustnouti (in etwas hineintölpeln), chvatnouti a chvatiti, kumnouti (sl.), mehnouti, mejknouti, mružnouti, pšíti, piznouti, býknouti, burknouti, civnouti, čapnouti, ryknouti, sotiti (sl.), supiti, sůriti (sl.), nechati, dáti. — O některých nesnadno, jsou-li okamžiční neb trvací, rozhodovati, jako jsou dřítiti, lištiti, hapatí (v řeči dětské obyčejně co okamžiční v užívání), jmouti — Jungmannem co trvací naznačená.

Část druhá.

O skládání časoslov s předložkami.

Původní význam předložek jest místní. Poznáváme to již z toho, že se každá z předložek s časoslovy skládávaných nejraději a nejpřirozeněji s oněmi jich druhy spojuje, které významem svým místnímu směru předložkou označenému nejlépe vyhovují. I prostá zajisté časoslova často vyjadřují děj na jistý místní směr vázaný, jako jsou časoslova v části první zvláště pod A α I. 11, 12, II. 6, 7, III., B I. 11, 12, II. 5, 6, III., C I. 11, 12, II. 6, III. uvedená. Nejvalněji skládají se s předložkami časoslova pohybu, poněvadž pohybování v každém směru díti se může. Z ostatních, jak podotčeno, jiná s jinými — jim nejpodobnějšími — nejraději se skládají; tak se na př. časoslova dělení nejpřirozeněji pojí s předložkou „od“ neb „roz,“ časoslova „pojení“ s „s.“ Čím méně časoslovo s předložkou složené co do směru místního předložkou označeného s ní se shoduje, tím více nabývá významu již přenešeného, a předložka poukazuje pak často jen na jistou míru děje neb doby, v níž se děj nějaký vyvinul. Předložky naše zachovaly ostatně ve složení s časoslovy místní svůj význam tak zřejmý a jasný, že i tam, kde jen míru děje neb dobu vyjadřují, místní onen význam dosti jasně ještě prosvituje. Jedinou tařka výminku činí zde předložka „z,“ která místní svůj význam ve složení s časoslovy nejvíce zatemnila. Ukázati pak, s jakými časoslovy každá z předložek nejraději se skládá, a jak jedné předložky zdánlivě rozdílné významy z původního (vždy místního) jejího významu odvoditi se dají, jest úlohou druhé této části.

Do

„Do“ ve složení s časoslovem znamená směr děje „až někam,“ k cíli nějakému buď místnímu neb časovému. dosažení čeho vůbec aneb i pouhé dokončení děje prostým časoslovem vyjádřeného.

I. Směr děje „až někam,“ k cíli nějakému mimo děj ležícímu.

1. *Původní význam předložky „někam“ pozorovati nejlépe v těchto složených a jich spojení:* dohlédati, dohlížeti neb dohlédnouti k něčemu; dopisovati komu; někomu domlouvati a domluviti; někomu něco doraditi, dochváliti, doporučiti; k něčemu koho dožádati, donutiti, donutkati, doměti, dostrašiti, dostrkovati, dotisknouti, dohnati; na někoho dorývati, dostupovati, dosýpati, dotloukati, dotírat, doskočiti, dotisknouti, dohnati, doléhati, dokročiti, doraziti; — dodati komu psaní, dopomoci k něčemu, dosednouti na trůn, dosaditi koho na stolič biskupskou; dostaviti se kam, docházeti do domu, dojížděti do vsi; někomu něco donesti, dovezti, donášeti, dovážeti, dohoditi, dohazovati, dodávati, dopravovati; někomu pro něco dojíti, doskočiti; — do-
tknouti — a t. d. —

Příklady: Hospodář má sám ke všemu dohlídati. — I domlouval jsem jim ten den, když prodávali potravu. — Nemálo mu za to domluvil. — Já ho k tomu dožádal. — Já ho dosti k učení doháněl. — Velmi bystře jich na kázání dojímá a na ně dorýval. — Pes na mne dosýpá. — Dotýkají osob více nežli věci, na své více nežli na pravdy protivníky dotloukajíce. — Mnoho zboží k nám odtud dochází. — Ptáci k jejich chaloupce dolítávali. — Jak došlo, tak prošlo. — Došli nám koupě (dostali jsme jich; ovšem také „doprodali jsme“). — Z dalekých krajů tam dojíždějí. — On si snad pro ni dojede. — Více jedovatým jazykem dojíždí, než nepřítel rukou. — Doskoč (dojdi) mi pro hodinky. — Žíly mléčné zažitost vyssávají a ji donášejí k jatrám, kdež se znovu děje oddělení. — Dones to do dvora. — Já jsem ho tam dovezl. — Dříví nám dovezl, které nehoří. — K dovážení piva do hospod kolik koní chováte? — Kde prustvore roste, kladou čerstvý kořen do cukru aneb do medu, a tak je i k nám donášejí. — Dohazuje lidem domy, čeledíny. —

V mnohých z těchto složených dá se „do“ s nepatrnou proměnou významu předložkou „při“ nahraditi; ve Slézsku na pří-
řikají „dones“ a „přines mi vody“ — v stejném smyslu. —

ležíme do dne. — Dorostl svých let. — Dosedl rána. — Prostě-li žiješ, sta let dožiješ. M. — Hrál a dohrál se na konec, že krk zkroutil.

5. Skoro se všemi časoslovy činicími skládá se „do“ buď ve společnosti zájmenných tvarů „se,“ „si“ buď bez nich k vyjádření „nabytí,“ neb „nalezení“ čeho, „přijítí“ k čemu a poněti podobných. Pravímeť: „dojítí do města“ a „dojítí města,“ a však také „dojítí trestu, spasení“; a tak se pak i říká: něčeho dobytí, docfliti, dostati, dosáhnouti; někoho se dovolati, chuti se dojísti, něčeho se dopsati, doprositi, dohloubati, domysliti a t. d. —

Příklady: Smrti se v tom domě dobydlíš. — Čekati a ne-dočkati se smrti se rovná. — Zlých časů jsme se dočkali. — Zdaliž se toho Israel dočísti a tomu vyrozuměti z kněh Mojžíšových nemohl? — Kdo se nyní statku chce dodělati, darmo mu na čeládku spoléhati. — Ouřadu se dokoupil. — Těžko se člověk dobrého dokoupí. — Někteří provazu se dokradou. — Dokřičel se pardusu. — Co chytrý nedohoní, to lenivý doleží. — Po tmě dveří jsme se domakali. — Zlatem by je vykoupili, kdyby se jich doptati a dopídití mohli. —

Jak z příkladů těchto vidno, zahrnují tato složená poněti „přijítí neb nabytí čeho“ vůbec, nechť pak děj prostým časoslovem vyjádřený k tomu směřoval neb ne. — Sem hledí také: něčeho se dočiniti, dopustiti, doviniti a t. d., t. něco spáchat; podobně pak i: dotknouti se čeho (t. tknutím dosáhnouti), do-věděti se a domnívati se.

II. Pouhé ukončení děje prostým časoslovem vyjádřeného. — Jest pak toto ukončení buďto úplné děje i s poslední částí jeho v skutečnost vstoupení, aneb pouhé podmětem podmíněné přestání neb konečně objevení se poslední děje části. Který z těchto tří „ukončení děje“ způsobů předložka „do“ v tom neb onom případě vyznačuje, často jen ze spojení poznati možno.

1. Úplné děje v skutečnost vstoupení čili úplnost děje významává „do“ ve složení s časoslovy zvlášť stav nějaký označujícími — tudíž nejvíce nepřechodnými, — a však často i s přechodnými činicími. Složená druhu tohoto stav nějaký neb činnost stavu podobnou vyjadřující jsou na př. dorůstí, do-

zráti, dočekati, dodržeti, doklečeti, doležeti, doměti (míti až do konce), doseděti, dosloužiti, dospati, dostáti, dožiti, dotrvati; — s stavoměnným složením: dobaběti, doběleti, dočervenati, doceleti, dochudnouti, dokoptěti, dokysati, domoknouti, dořednouti, doschnouti, dosmradnouti, dostárnouti, došedivěti, dotloustnouti, dostřízlivěti, dotrpčeti, dotvrdnouti, douzlovatěti, dovadnouti, dovlažnouti, dovlhnouti, dozelenati, dozelenatěti, dozrzavěti, dožidnouti, dožlutnouti a t. d. —

Příklady: Lítá prvé než mu křídla dorostla. — Nešlechtnost dovršili, a v ní právě jako dozráli. — S trpělivostí dočekal. — Dlouholi toho pokoje dodrží nepřátelé? — Dlužník dodržuje. — Kapala voda až dokapala (t. všecka vykapala). — Matka dokrmivši dítě oddala otcí. — Nemohu se mu doměřiti, t. vždy více žádá. — Domlátili jsme žito, nyní mlátiti budeme pšenici. — Domyla hrnce (neb pokoj, podlahu). — Dopekl všecku mouku. — Již ten sud piva dopili. — Již ten list dopsal. — Již mu všechno doplatil. — Nedorozuměl tomu. — Nech, ať jak náleží dokysá. —

Jak viděti, zahrnují tohoto druhu složená obyčejně ponětí „dokonalosti“ a tak i v následních větách:

Šat nedoléhá. — Ty dveře nedoléhají. — Nedoslýchá, t. těžce slyší, dokonale neslyší. — Dveře nedopadají. — Zavři aby dopadlo. — Má kulhavou nohu, nemůže na ni dostoupiti, dostupovati, t. náležitě vstoupiti. — Srdce ve zvoně nedobře dobíjí, ale se krouť (der Klöpfel in der Glocke gibt keinen vollen Schlag). —

Na „dokonalost“ děje poukazuje „do“ také v těchto složených a jich spojení: někoho dopáliti, dopuditi, dojmouti, dožrati, dobodnouti, dopíchnouti, někomu dobrati do živého, dohárati, dotínati, dohryzati, dohřívati, dopekati, dosaditi, dopínati, doraziti. —

Příklady: Dosáhl, dojal ho do živého. M. — Do živého se mu dosáhá. M. — Budeli třeba, trestem naň dokročíme. — Konečně stůjtež zde: dověřiti a důvěřiti; — dopřáti, dopustiti, dovoliti (něco); — doplesiti, dosvědčiti, dotvrditi, dokázati, dovésti, dovoditi, dolčíti co (ve smyslu německého erweisen). Opět. dováděti má také význam „čtveráčení.“

Poznamenání. Pozoruhodno jest, jak se složená toho druhu s zájmeným tvarem „se“ pojí: Sotva jsem se ho dobudil. — Dopočítali se peněz. — Ani pohané sami jsou s to byli, jich (bohův) se dopočítati. —

2. *Přestání děje čili prosté děje ukončení bez ohledu na to, pakli v skutku nejvyššího stupně možného vyvinování byl dosáhl*

neb ne, může „do“ ve složení skoro se všemi, a však pravidelně jen takovými časoslovy vyznačovati, která vyznamendávají děj delšího trvání schopný. „Dobodl ho“ jest tolik co „bodnutím ho úplně zabil;“ a však „dobodal ho“ může též ten smysl míti, že kdo vůbec bodati přestal (poněvadž ho na př. něco v tom zašlo). „Dobubnoval nebohý“ říká se často o tom, kdo co bubeník umřel. „Již dohospodařil,“ t. přišel na mizinu. — Brzy dodělá (er wird es nicht lange treiben). — Hodiny došly. — Došel mu duch (der Athem ging ihm aus.) — Již jest ubohý dojezdil (přestal jezdit, protože umřel neb nějakou škodu vzal). — Nech se hněvati, až se dohněvá (přestane hněvati). — Dohral již ten dobrodruh. — Naklekal se dosti, již doklekal. — Již jednou dokřičel. — A tak se může dále říci: dodirektoroval, dokřmařil, dokramařil, domistroval, dopacholčil, dosedlačil, dotovaryšil, dotruhlařil, dovčelařil, dochodil, doskáká, dobouřil, dobečel, dobědovál, dobručel, dobublál, dokouřil, t. j. přestal direktorovati, krčmařiti a t. d.

3. Objevení se poslední děje části čili pouhé zúplnění již dříve počatého konání vyjadřuje „do“ nejvíce ve složení s časoslovy činnými (a však také s ostatními, na př. stavoměnnými); tak na př. v : dopražiti, doškvařiti, dosušiti, douditi, dopeci, dohasiti, domořiti, dokouřiti, dočaditi, dohasiti, dojísti, dopiti, dohojiti, doléčiti, doložiti, dostaviti, dodati, dosaditi, dobořiti, dobiti, dokouti, domlátiti, doraziti, dotisknouti, dodrobiti a t. d. —

Příklady: Dobral nepřítel ostatku. — Dobí mne (interfice). — Jeden vola omráčil, druhý jej dobodl. — A což nebyli dobořili a dopálili, to se potom samo dobořilo (stürzte vollends ein). — Jižž já tam docválám. — Musíš mi dodati jeden zlatý. — Máti božia dodáše jim chrabrost. — Rozkázal, co nebylo dokonáno, to dodělati. — Již tu hru dohrejme. — Nedosti vody, třeba více dohřáti. — Dva máme, třetího dokoupíme. — Dolívá a nikdy dosti nemívá. — Nehleděl proutku nalomeného do ostatku dolomiti. —

Poznámání 1. Z „doložiti něco k něčemu“ povstalo změnou spojení „doložiti něco něčím“ a „dokládati se čeho neb koho“ (t. k někomu neb něčemu se odvolati). —

Poznámání 2. Jak zhusta jen spojení rozhodovati může, jaký způsob ukončení děje „do“ vytýká, vidno z následních příkladů: Již ubohý dobarvil (t. přestal barviti, poněvadž buď umřel aneb vůbec nemůže). — Uvidíme, pakli to plátno, které mu v tomto témdni přineseme, týž týden také dobarví. — Co dnes neobarvil, dobarví zítra. Us. —

Poznamenání 3. Složená právě pod II. 3. uvedená mají co do významu podobnost s těmi s „při“ složenými časoslovy, která na umnožení děje poukazují; srovnej: přitopiti a dotopiti; přibarviti, dobarviti; přidati, dodati; přiložiti, doložiti; přikoupiti, dokoupiti; přisoliti, dosoliti; přisladiti, dosladiti; připsati, dopsati; přimazati, demazati a t. d. — Rozdíl ostatně jest na bíledni, ještě „při“ pouhé „umnožení“, „do“ však dovršení děje významává. Proto nemůže také „při“ nikdy na prosté děje přestání ve smyslu pod II. 2 uvedených složených poukazovati.

Další příklady viz dále, kde o „významuosti předložek“ pojednáno.

Na

„Na“ vytyká směr děje „na něco;“ často však jen jistou míru děje určuje.

I. Směr děje na něco (někdy i k něčemu, do něčeho).

1. *Směr děje na něco zřejmě se jeví v:* nabodnouti na nůž, napíchnouti na vidličku, nakanouti na lžici, naložiti na vůz, nakročiti na cestu neb na šlepěje někoho, nalehnouti na meč, nalepiti návěští na rohy, napsati něco na papír, nastříti ubrus na stůl, navázati, naviti, navinouti, navléknouti něco na něco a t. d. — Jak vidíme, jsou již časoslova prostá, s nimiž zde „na“ spojeno, toho způsobu, že děj jimi vyjádřený směr „na něco“ buď v sobě zahrnuje neb aspoň jeho schopen jest. Tak i v smyslu přenešeném k označení více méně násilného domáhání se čeho: naléhati na někoho, naléhati neb nastupovati na něco, natíratí na někoho. — Z „naviti něco na motovidlo“ povstalo „naviti něco motovidlem.“ Místo „napíchnouti něco špendlíkem“ říkáme také „našpendliti něco.“ —

2. *Ve spojení s předložkou „do“, „ve“ přizpůsobuje se „na“ ve složení s časoslovy významu oněch předložek:* nabíjeti něco do něčeho, naliti neb nasypati něco do něčeho, našeptati do uší, našpitati v ucho, navážiti vody do lázně, nahlédnouti neb nahlížeti v něco, do něčeho (často: nahlížeti něco, etwas einsehen).

3. *Směr k něčemu neb někomu, před někoho neb něco často s vedlejším ponětím nějaké pomoci neb usnadnění nějakého:* nadávati (= příhodně podávati), naháněti něco neb někoho

někomu, nahazovati mřč bijícímu jej palestrou, nakládati komu = napomáhati, nacfliti a namřřiti na co, napřáhnutí na koho, ~~najeti na ránu~~ ~~nebi~~ k ráně; napomáhati někomu k něčemu, nastaviti ruku (die Hand vorhalten), nastrčiti koho kam, nakynouti prstem, navrhnouti někomu něčeho, namřřiti, nabřdnouti komu co. Tak i : nasvědčiti a nachlebovati někomu (die Stange halten), náviděti koho. — Srovnej dále: nalěknouti lép, nastrojiti, narařčiti, nastrařiti něco. Podobně se pravř: navěsti, namluviti neb nabádati někoho k něčemu, navyknutí čemu.

Tak se *na* zvlářtě s časoslovy pohybu a sahání rádo pojř k vyjádření úmyslného neb nahodilého s něčřm se setkání neb i nalezení něčeho : naběhnouti, naraziti na někoho neb na něco, najřti a nalězti něco, namakati, nahmatati, nastřhnouti, natřřiti, navěřřiti co — nadařiti neb naskytnouti se, nahoditi se, nakomřtnouti se a namanouti, namářti, namřřtnouti, namřřati se. Podobně „napadnouti“ ve větě: Co ti napadá, napadlo?

Poněřtř posloupnosti leřř v složených: následovati, napadati (v dědictvř) a podobně v: nastávati a nastupovati (bevorstehen).

4. Často časoslova s „na“ složená neoznačujř směř děje k tomu, aby jeden předmět na druhý přišel, neb aby podmět k předmětu se přibřřil, jako předcházějící, nýbrř jen přecházění děje samého na jistý předmět. Přechod k složeným těmto nejpřirozenějšř tvořř ona s „na“ složená, která spojení něčeho s něčřm vyznamenávají, aniřby se to, s čím něco spojitř se má, zvlářtě udávalo; tak se řřká „natočiti provaz (= natočiti něco na provaz, neb provaz k provazu), nařiti, nastaviti, nasaditi řaty, naklřřiti něco (= něco k něčemu přiklřřiti). Srovnej něm. ansetzen, anstückeln, annähen. Podobně se řřká: nabiti dělo (= dáti náboj do děla), naliti sklenici, a tak vřbec se pojř vřecka, která „vyplnění“ neb „vycpání“ něčeho vyjadřujř: něco naplniti, natlačiti, nacpati, naměřiti, nadupati, našlapati, natlapati a t. d.; také „sycení,“ „pojení“ jest „plnění jakěsi,“ tudřř: nakrmiti, napájeti, nadájeti, napářti, naobročiti, nasytiti a jen zvratně: najřsti se, napiti se, nasnřdati se, navečěřeti se, naobědovati se. Srovnej i „nalořiti vůz“ a „nalořiti na vůz.“ —

5. S poněřtř „naplnění,“ „nacpání“ souvisř často téř poněřtř „zvěřšení,“ „rozřřření,“ „zvřřšení.“ naběhnouti (— nabřřhajř

mu nohy —), nabobněti, nabubřeti, nabubřiti, načechrati, nadouvati se, nadíratí se, nadýmati a nadýmati se, naduřeti, naduřiti, nakynouti (— *těsto nakynulo* —), nakypěti, naparovati se, napínati se, napotnati, napucnati, napučeti, napuchnouti a napuchati, natřepati (podušku), natřásti (peřiny), navařiti (vařením zvětšiti), navříti (vařením přibyti), natáhnouti, napnouti. (Srovnej s hora uvedená: natočiti provaz, našiti šat a p.) Viz zvláště A. 3. 4. *

6. Ješto v „našiti šat,“ „naplniti nádobu,“ „nasytiti,“ „nakrmiti“ a p. jednak poněti „patřičné míry“ jednak „opatření čeho něčím“ a tudíž takřka uvedení něčeho v stav dokonalejší leží, může podobným způsobem „na“ často k přispůsobení čeho k jistým účelům, k nahrazení, zdokonalení čeho a udělení patřičné míry nějaké vlastnosti poukazovati, jako v: narovnatí, napřímítí, napravití, nahraditi, nalepšiti, navrátiti; — nabrousiti, naostřiti; — nahotovati se (sich anschicken); — nastruniti, naladiti, — naučiti, — naříditi. Ačkoliv mnohá z těchto více k 1 hleděti se zdají, vidělo se mi přece na tomto místě je položiti.

7. Ve spojení s časoslovy „mazání,“ „barvení,“ „špinění“ a j. p. vytýká „na“ směr děje na povrch předmětu nějakého: nabílití, načernití, načervenití, namočiti, namáčetí, namastiti, namažněti, namáznouti a namazati, namydľiti, narositi, naslinití, nasmoliti, nasvinití, natřítí (něco) a t. d. — Viz A α III. 2. h. i, A. β. 5, B. III 2. c, C III. 2 f. Všecka tato složená vyznamenávají děj na povrch předmětu se vztahující celkem bez ohledu na to, pakli na celý povrch neb jen na část jeho děj se vztahuje; srovnej: nabílití — přebílití — zbílití, vybílití, pobílití; — namočiti — zmočiti a smočiti — pomočiti a t. d. — Podobně má se to s oněmi složenými, která význam vnikání děje / předmět nějaký zahrnují, jako jsou: nablázniti (= někoho láznovstvím nakaziti), načichnouti a načichati, načpěti (scharfen zeruch anziehen), nadchnouti (koho jedem), nahoršiti, nakouřiti, kouřem napouštěti na př. bavlnu, nemocného), nakaziti, nanokati, namokvati, napáchnouti a napáchati, napařiti (srov. po-

* Takovýmto způsobem odvolává se zde a vůbec v celém pojednání „o předložkách ve složení s časoslovy“ na skupení časoslov v části první.

pařiti, zpařiti), napustiti (něco něčím), nastuditi a nastydnouti, nasvrabiti, navšivěti a navšiviti; tak dále i: namíchat, namíšiti, nakvasiti (s ponětím „do něčeho“ místo „na něco“). Sem náleží též s významem přeneseným: nazvat, nařknouti.

II. Jelikož — jak již z předcházejícího viděti — často nerozhodnuto zůstává, pakli děj na celý povrch předmětu neb předmět sám, aneb jen na část jeho přechází, snadno také vysvětliti, proč „na“ jako v mnohých právě uvedených, tak i v četných jiných na menší neb i nepatrnou míru děje — jakoby na jeho začátek — často poukazuje. Tak

1. *Ve složení s mnohými začínavými čili stavoměnnými a jim odpovídajícími činnými:* nahníti (ovoce nahnívá), nachlupatěti a nachlupatiti, nakřehnouti, naměkknouti, naplesnivěti, naprahnouti, napráchnivěti, naryšavěti, natuhnouti, natuchnouti, natvrdnouti, navadnouti, navlhnouti, navodnatěti, nažidnouti, nažloutnouti. (Srovnej přídavná: nakyslý, nažloutlý, načernalý, namodralý a jim podobná). —

2. *S časoslovy sekání, řezání, trhání, chýlení a j. p.:* nadřiti (si ruku, kůži), najísti něco, nahlodati (pysk), nahnouti, nahrbiti, nahryznouti, nachlípiti, nachmuřiti, nachýliti, nachytiti (drobet chytiti), se nakaziti, nakačkovati, nakousnouti a nakousati, naklenouti, nakloniti, naklopiti, naklouti, nakrojiti a nakrájeti, nakřiviti, nalomiti, naměnit, namhouřiti, nanížiti, napáliti, napověděti, napuknouti, naříznouti, narubnouti (natíti), narýpnouti, naseknouti a nasekati, nastrouhati, nastřeliti, nastříhnouti, našinouti, naškrábnouti, našpiniti, naštipnouti, natenčiti, natesati, natlouci a natloukati, natnouti a natínati, natroutit, natrhnouti a natrhati, navážiti (neigen), navrtati, nazdvihnouti, naznobiti, nažrati, nažižlati. Tak se též praví: On tam nyní něco nabarvuje. — Nakoupali tu ovci a nevykoupali ji. — Nakuchal drůbež a nedokuchal. — Tys to namačkal, on domačkal. — Již mu napyká (má již strach; napykati = počítati pykati). —

Pozoru hoden jest i tu rozdíl mezi okamžičními a opěťavými: On nakousl to jablko neb nakousal (na př. se všech stran).

III. Jeli předmětem děje výsledek jeho neb to, co se jím způsobilo, vytvořilo neb dosáhlo či nabylo, poukazuje „na“ vždy na jistou větší neb menší míru toho, co se dějem způsobilo, vytvořilo neb získalo.

a) Pravít se: mnoho neb málo nacediti, nacrčeti, nadojiti, nakoupiti, nakrájeti, namělití, naprášiti, napřísti, nastříhati, nastříletí, natáti, natéci, natrousití, namletí; — mnoho toho nabájet, nableptat; sílu toho nabral; najednal sobě koní; nahromadil, nalichvil hromadu peněz; — nanesl neb nanosil mnoho roždí, napojímal mnoho dělníků, napočítal jich deset, málo hluku nadělal a t. d. — Tak i při nepřechodných: napadalo neb napadlo mnoho krup, sněhu, nateklo sem vody a p. — Tak se pojí „na“ skoro se všemi časoslovy činicími a mnohými jinými.

b) Získání čeho vyjádřeno v: nababiti (= babením získati), nakliditi, našumařiti, naženiti a p. Tak zvláště ve spojení se všemi povolání neb zaneprázdnění doživotní jakož i skoupení, šidění a hromadění vyznamenávajícími časoslovy. Obyčejné jest tu zvrtné „si“: naadvokatiti si, nahospodařiti si mnoho jmění.

IV. Se zvratným „se“ vyjadřují složená tohoto druhu, že se podmět dostatečně neb i k umdlení neb omrzení s dějem nějakým zabýval, čili že dostatečná neb velká míra děje od podmětu vyšla: nabatoliti se, nabědovati se, naběhati se, načísti se, nachoditi se, nakupovati se, nakřičeti se a t. d. Skoro všechna časoslova prostá mohou se v tomto smyslu ve spojení „se“ s předložkou „na“ složití. Němec opisuje; „naběhati se“ a p. překládá svým „sich satt laufen,“ aneb „viel laufen“ a p. Rozumí se samo sebou, že toto spojení s zájmenným tvarem „se“ rozeznáváti dlužno od onoho, kde „se“ vyjadřuje podmět, na který děj v skutku co takový přechází; srovnej na př. „namazati se rozu“ a „namazati se (sebe) olejem.“ Zde jest „se“ skutečným předmětem, na který mazání přechází, tam však vytýká „se“ jen podmět co něco takového, nač děj nějaký nepřímě zvláštní působení jevil. — Podotknouti sluší, že se okamžiční tvary v tomto smyslu s „na“ neskládají, čehož příčinu snadno nalédnouti.

Nad

„Nad“ znamená směr děje „nad něco,“ často i větší neb přílišnou míru děje.

Počet časoslov s předložkou touto složených jest obmezený.

I. Směr děje „nad něco“ (před něco, na něco, k něčemu).

1. Původní předložky význam jeví se nejzřejměji v složených: nadsaditi, nadvinouti, nadeštíti, nadstíratí (nad něco prostříti), nadhraditi (výše hraditi), nadraziti (nahore vraziti neb bítí), nadstavěti neb nadstaviti (výše staviti; nadstavěti nad něco, überbauen), nadchlípiti (oberhalb beugen), nadehnouti (aufbiegen), nadnesti (výše nésti), nadzdvihnouti. —

Příklady: Vyslaní naši pro příčinu, která se nadpisuje, stěžování byli (quae supra scripta est). — Aby byl maloučko nadsadil, bylby do černého trefil. (Srovnej: Aby byl maloučko podsadil, bylby trefil.) — Plný a plochý roh (Voll- und Falschhuf) jest neduh kopyta, když podešev rohový vzhůru se nadvinuje. — Musíš lépe nadhoditi. — Ušty nadchlípené a jako korunu osmihrotou na blizně dělající. — Když kůň nohu plochou nesází, nýbrž spěnačku nadzdvihuje. —

2 Ve složení s časoslovy „pohybování se z místa na místo“ nabývá „nad“ významu předložky „před,“ často s vedlejším po-
nětím „ukrádání cesty.“ —

Příklady: Běž touto cestičkou a nadběhneš jej. — On si ho nadběhl. — On ho pěkně nadešel, pak střelil. — Znamenal, že ho nadchází. — Půjďte-li pěšinkou, mnoho si nadejdete. — On ho sobě nadjel. — Znamenal, že ho nadjíždí. — Abychom vítr nadjeli, a z něho k Jaffě k východu se obrátiti mohli. — Podobně „nadžínati“ ve větě: Půjďme zlatou pšenici žat a se nadežínat, jestliže mne nadežneš a t. d. — Já tě nadežala (žnouc předstihla). Sem náleží též: nadháněti někomu něco.

3. Někdy „nad“ skoro týž význam má, jako „na“: —

Příklady: V tom biskupství mnoho tě protivenství nadejde (t. potká). — Takové maličkosti nepochybně bystrému oku tvému samy se dávno nadmítly. — Tehdy my je nadpadáme, zadáváme i zžíráme. — Horníci stříbra prameny nadrazili a natrefili. — Smrtí jsa nadstoupen milostného svého zámyslu dokonati jest nemohl. — Podobně užívá se „nadcházeti“ ve smyslu „blížit se;“ srovn. lat. subire (zdola nahoru jíti): — Když nad-

chážíme k bráně, spatřím po levé straně na rynku hromadu lidí L. sv. — Mnozí k němu nadbíhají (— er hat starken Anlauf —). — Srovn. najíti, naléztí, *naraziti na něco* a t. d. pod „na.“

4. Význam „na srozuměnou dáti“ neb i „vytýkati“ leží často ve složených „*nadhazovati*“, „*nadstírati*“, „*nadvrhovati*.“ —

S jakým povykem by nám pohané bohy své nadstírali. — Já jsem mu nadhodil něco, nevím, jestli tomu porozuměl. — Sever pravdu, východ krásy svoje nadvrhoval jeden druhému (warf vor).

5. Objevujeť se také „*nahraditi sobě*“ ve smyslu „*nahraditi*“ (ersetzen); „*nadrážeti se v řeči*“ = potýkati se (hadern, disputiren); „*nadvezmouti sobě*“ = přede vzíti sobě (sich vornehmen).

III. Větší neb přílišnou míru děje vyjadřuje „nad“ v složených: nadsaditi (více podati za něco neb i přeháněti), nadceniti, nadtrápati, nadužiti, naddati, nadlepšiti, nadstaviti, nadbyti, nadvážiti (überwiegen), nadvětšiti, nadvýšiti a p. — viz příklady v části třetí, kde o významnosti předložek pojednáno.

O, ob

„O,“ „ob“ („obe“) vyznamenávají směr činnosti vůkol čeho, okolo něčeho, působení děje se všech stran, přes celek, zhusta pak jen s mnoha stran, neb stranou vůbec, někdy i menší míru děje.

Co do významu neliší se „ob“ a „o“ valně od sebe; často jedno druhé zastupuje a nezřídka toliko blahozvučnost jednomu před druhým přednost dává. Tolik však jisto, že „ob“ mnohem řidčeji s časoslovy se skládá než „o,“ a že původní význam „vůkol, okolo něčeho“ skoro naskrze nezatmělý zachovává, ješto „o“ as tak jako německé „um“ často jen směr „s více stran“ neb jen „stranou“ vyjadřuje a významu německých předložek „an,“ „be,“ „ab“ se přibližuje. — By se tím snadněji poznalo, jak daleko jak „ob“ tak i „o“ v obor časoslovní zasahuje, vyznačena s „ob“ složená proloženým písmem. Pojít pak se „o“, „ob“ s časoslovy:

1. *Pohybování se a pohybování něčím* (viz A. a I. 11, II. 6, B. I. 11, II. 5, C. I. 11, II. 6.): obejítí, obběhnouti, oběhnati, objetí, objechati, obchoditi, obkročiti, obkráčetí, oblétati, obletětí, obléztí, obnesti, obskočiti, obskakovati, obstoupiti, obstupovati, obvéztí, obvoziti, obtéci a obtékati, obeslati (pro rozdílné osoby poslati); -- ojeti, ochoditi, okročiti, okráčetí, otéci, otékati, oběhnouti, obíhati, oběhati, ohnati, oskočiti, oskakovati, ostoupiti. Jen s „o“ nacházíme „oplouti“ (vůčihledě jen pro výslovnost); „otéci“ znamená nyní obyčejně jen tolik co „naběhnouti,“ „opuchnouti,“ — a „ojezdití“ vždy jen „jetím ohladiti;“ — srovn. ostatně i „ochoditi“ právě uvedené.

Příklady: Smrtonoš okolek svůj ve dvou letech téměř obbíhá. — Kolo obbíhá (točí se, läuft um). — Kolo třikrát oběhlo (otočilo se, that drei Umgänge). — Objel město. — Obletěl celou Evropu. — Motýlové počínají oblétati bukvici. — Hejno ji obletovalo. — Obnášel jsem oči sem tam. — Káva se obnášela (der Kaffee wurde herumgetragen, servirt). — Kolo jednou obešlo (otočilo se). — Kolo obchází. — Než rok obejde, jsem u tebe. — Džbán obešel okolo stolu. — Obejde k tobě zajisté kalich pravice Hospodinovy (t. na tobě pořádka bude, aby kalich píti musil). — Obstupte mne (versammelt euch um mich her). — U pánů viděl jsem lidi vůkol obskakující, pohlazující, polštáře podkládající a t. d. L. sv. — Ponůcky a varty obcházely (machten die Runde). — Obešlete a svolajte se. — Libuše své k sobě obeslala sestry. — Tak často „obcházeti“ a podobná ve smyslu „vše zchoditi.“ Svět obcházel, aby umění dosáhl. — I obcházel Ježíš všecku Galilei. — Není koutu v té zemi, jehož by neoblítl. — Mravenci všecko oblezou. — Objížděl po městech.

Poznámání 1. „Obeslati“ také s jednotným číslem předmětu se pojí: Před sebe ho obeslal. — Změnou spojení povstalo: obnášeti někoho, die Weihkerze um Jemanden herumtragen. — Umřel, včera ho obnášeli. — V přeneseném smyslu praví se: obváděti neb obvésti na př. škodu = osvědčiti; vlastně „svědky obvésti,“ a pak: škodu lidmi hodnověrnými a zvláště přísežnými obvésti; — srovn. odůvodniti, osvědčiti — (takřka se všech stran důvody opatřiti); — obchoditi den nějaký (slaviti); — obcházeti se s kým (= obcovati s ním); — obchoditi (obchod vésti); — obejítí co — opatřiti: Můžeš-li mi asi sto zlatých obejítí? —

Poznámání 2. „Zacházení sobě,“ „dělání oklik“ vyjadřují s „o“ složená ve větách: Objel si, objížděl si, kdykoli tam jezdil. — Nejeď tudy, objedeš mnoho, daleko. — Ať daleko řečí neobcházím. — Daleko obcházeli (zacházeli si). Us. — On musí daleko dobytek obháněti nebo s dobyt看 obháněti. — Poněť „vyhýbání se,“ „minutí“ vyjadřujeme: obešel nás (= ne-

dbá na nás); — clo, mýto, vrch objeti. Podobně vysvětlovati dlužno: opoběhnouti, opominouti, omlčeti (mlčením přejíti), oslechnouti, oslychati, oslyšeti. Sem náleží též: obejít se = sobě pomoci, sich behelfen. — Obejdu se bez toho. — Srovnej zde i složená „liknování“ a podobná ponětí vyznačující: osmrdati se, ošmrdati se, ostoupati, ostouzeti se, obouleti se (liknovati se), ostýchati se, obondívati se (sl.), okouněti se.

2. „Stání,“ „sedání,“ „stavení“ a p.: obeslati, obstáti, obsednouti, obsedati, obstaviti, obstavěti, obsaditi; — osaditi, ostaviti. — Kostí nezahrabané mořské mi obestane ptactvo (obsedne). — Dobře ten stůl obsedli. — Stůl stolicemi obstavili. — Jej obstáli jonáci. —

Poznámění 1. Těchto a mnohých pod 1. uvedených složených, jakož i „oblehnouti,“ „obležeti“ a j. p. užívá se rádo ve smyslu nepřátelského obklíčení, lstivého zaskočení, přelstění někoho, zmocnění se čeho, neb i k vyjádření působení hrůzy, strachu a t. d. — Hrůza mne obešla, obchází. — Obchází mne žalost, ouzkost. — Obešel levé křídlo nepřátel. — Tak moudře ta královna syna svého byla jest obešla (t. přelstila), že toho pána zprávcí vši země učinil. — Císař Zikmund po veliké noci kázal obehnati pana Jana Roháče na hradě Sionu. — Býkové tuční oblehli mne. — Založivše kopí nás obskočili husaři. — Město obskočili (überraumpelten die Stadt). — Statky jejich obstaveny a pobrány jsou. — Obstavili nám ty věci (haben in Beschlag genommen). — Obstoupila ho hrůza. — Zlé věci nás obstupují. — Vespasian silně oblehl město za mnoho dní. -- Oblétěla ho bázeň. — Smrt ho černá obletěla. —

Poznámění 2. Tak se předložka tato s časoslovy „držení,“ „nabývání,“ „bydlení“ a podobnými (viz A α I. 10. a, f, II. 5, a.) pojívá k vyjádření „zmocnění se,“ „dosažení“ něčeho neb i podobného usazení se: obvlastniti (přivlastniti), osobiti (sobě), osvojiti, obděditi (dědictvím nabyti), obdržeti, opanovati, obseděti, osednouti, obsalašiti se (osídliti se). — Asia byla nejprve od lidí obydlena. — Osedl koně v skoku. — Osedli a opanovali tu zemi. —

Poznámění 3. Často se některých právě v pozn. 2. uvedených a jim podobných užívá prostě (absolutně) ve smyslu „udržení se“ neb „vydržení“ někde: Obsedl v sedle (behauptete den Sitz). — Ledva na koni osedl. — V zemi své osedli, t. obstáli. — Oba na koních obsedli (t. nespadli). — Neobležíš tam pro horkost (t. nevydržíš leže). — On tam obstál v té díře. — On všude obstojí. — Adam nebyl v ráji. — Sem náležejí dále: očekati, ostati, otrvati, ostáti (odolati, bestehen); a těmi si pak vysvětlíme tvary jim odpovídající vyvíjecí: ostávati, obývati, očekávati. — Srovnej: odolati komu, obrániti něčemu pod 9, poznám. 4.

3. „Sahání,“ „jívání“: ohmatati, omakati, ošmatati, otrtati; — obejmouti, obemknouti (na př. kolo v půli), oblapiti (umfassen), obpopadnouti, obsáhnouti, obsáziti, obsti-

hnouti. Sem patří také „obnášeti“ ve smyslu „betragen“: — Co roční pronájem obnáší? —

4. *Poněti* „*lesku*“, „*svitu*“, „*hlaholu*“, „*vání*“, „*dchnutí*“ a p. *vyjadřujícími*: obblesknouti, ojiskřiti, ojasniti, osloniti (beleuchten), osluniti, ostkvíti, osvětleti a osvětliti, osvítiti a osvítnouti, ozářiti, otrpytiti; — okázati, objeviti (se všech stran zjevití); — obdouti, ovanouti, ofouknouti, ováti, odechnouti; — obhuknouti, obhukovati, obryčeti, obezníti, ozvučeti; — obezvati neb obzývati se (podlé řady se ozvati); — tak i s časoslovy „bublání“ a „mluvení“ (něco) obreptati, obublati, ohubovati, omlouvati a t. d. —

Příklady: Takový jest on, že aneb nic nedá žádnému, aneb dále co, všecko obrepce. — To jsou obublané peníze. — Všecko v tom domě oklepají. — Blázen nesmyslně omlouvá dobrodiní své. — (Viz A. a. I. 1, 3. B. I, 1, 3. C. I. 1, 3.)

5. „*Hledění*“, „*slyšení*“, „*vrtnutí*“: obhlédati, ohlédati se (na vše strany); — někdy jen ve smyslu „stranou“ neb „nazpět“: ohlédati neb ohlédnouti se na něco. Směr „stranou“, „na druhou stranu“ leží často také v: obrátiti, obracet: tak i v: obrtnouti se (ob-vrtnouti) = obrátiti se; — obeslychat (sich nach etwas umhören). — „*Obezřítí*“ jest „besichtigen“; tak i: ohlédati rány, obeznati a obeznávati (vyslíditi zvěř), obhlédnouti si něco příhodného (vyhlédnouti); srovn. „obráti si krále.“

6. „*Křivení*“, „*kroucení*“, „*kulacení*“, „*visení*“, „*skládání*“, „*kasání*“, „*lemování*“ a p.: ohnouti, ohýbati, obehnouti, okřivěti, okřiviti; — okroužiti, obkroužiti, okulatěti a okulatiti; — okloniti, obvisnouti (od vetčnosti neb tíže dolů se podat), ochlípěti (schlapp werden; — obvisly uši, obvisla křídla), — ochlípiti, očpuliti (hubu očpulovali, das Maul hängen); — okasati, ohnouti (rukáv); — okrabatiti (umkerben, umfalten); — oblemovati, olemovati (umsäumen), obšiti, ošiti, opremovati (verbrämen); — obměřiti (do kola odměřiti).

7. „*Třesení*“, „*házení*“, „*kladení*“, „*dávání*“ a p.: otrásti (učiniti, by se co se všech stran třáslo), ochvítiti, ostrkatiti, obřítiti, obhoditi (na př. se pláštěm), obkládati, obdati, obdělititi; — tak i „obkládati dílo“ = die Bergleute zur Arbeit anweisen).

8. „*Tření*,“ „*dření*,“ „*trhání*,“ „*sekání*,“ „*krájení*“ a t. d. (viz A. α III. 1, B. III. 1, C. III. 1.). Ve složení s těmito časoslovy poukazuje zvláště „o“ často jen na směr přes povrch neb i jednu toliko část něčeho; složená toho druhu jsou: obervati, obežítí, oblámati, obloupati, obloupiti, oblouštiti, obežrati, objídati, obkousati, obkrožiti, obřezati, obsekati, obtesati, obtínati; — ošklubati, otrhati, ohřzati, okousati, oštípati, ohlodati, ozobati, ožizlati, osekati, ostrouhati, ostríhati, oškrabati, otesati, otlouci, otřískati, opilovati, ohladiti, ohoblovati, očesati, ocepovati, oklepati, omlátiti, otepati, otrěpati, otřítí; — tak i s časoslovy čístění: obmyti, opláchnouti, opleti (pleje očistiti), ocídití, okartáčovati, osmýčiti, očistiti, oprášiti. V „olýknouti“ poukazuje se na odejmutí toho, z čehož jména časoslovo prosté odvozeno. — „Obíratí něco“ jest abklauben, „obíratí se“ jako „obchoditi se“ = sich mit etwas befassen.

Říká se: otesati trám, ocepovati mandel a t. d.; a však také: obíjeti ovoce se stromů, otrhati hrušky (takřka do kola, vůkol stromu), ocediti z něčeho vodu. — V „okresliti“, „opsati“ něco (etwas abzeichnen, abschreiben) leží podobně smysl „psáním“, „kreslením“ něco takřka sejmouti, přenéstí. Totéž máme v „obraziti“ (vyobraziti) a zvratném „oblesknouti se“ (widerstrahlen); říká se též: „hlas se obráží“ (resonat). Sem hledí též: něco oplatiti, t. placením takřka sejmouti, dluh zničiti.

Poznámání 1. Tak se „o“ zhusta i s jinými časoslovy takovými pojí, která „odejmutí“, „zbavení“ něčeho vyznamenávají, a sice jak přechodnými tak nepřechodnými: obmýtí (posekati les), obnažiti, obloupiti a oloupiti, oholiti, okrásti, opaběrovati, oblyseti, oplechatí, obezhlaviti, obeznároditi (entvölkern), obezpeněžiti, ochuditi, okusatí, obezživotiti, opustiti, oplaniti; — oblínati, oblyseti, oplechatí, oplechati a oplechnouti, obezhlavěti, obezlidněti, obeznároděti, obezpeněžeti (pozbyti peněz), ochudnouti, ochuděti, okurtavěti (ocas ztratiti), okusatěti, opustěti, oplaněti a p. Říkáme také: „Zeď se oprýskala;“ a však také: „vápno se oprýskalo ode zdi.“ Podobně s časoslovy pohybu, pádu: Ovoce opadalo. — Vlasy obletěly. — Jablka třeseno obletěla. — Listy s stromů obletěly. — Stromům listí opadá. — Listí oprchalo. — Hlava oblezla. —

Poznámání 2. Stejným způsobem jako předcházející vysvětlíme si přechodná i nepřechodná: ojedíněti a ojedíniti, osaměti a osamiti, orůzněti (samotným se státi) a orůzniti, osamotěti a osamotiti, osiřeti a osiřiti, ovdověti, ovdoviti, opěšeti (koně ztratiti, péším se státi), opěšiti (někomu koně vzíti) viz A. β 8; tak i: ostati čeho (opustiti), ostaviti a osvoboditi. —

Zde též místo své mají: obmeškati (zmeškati) a opozditi; — ostatně srovnaj: omlčeti, opominouti, oslechnouti a t. d. pod 1, pozn. 2. Zda-li též „obvečeřeti“ (večerem přepadenu býti) a „obvečeřiti“ (opozditi do večera) sem patří, aneb zda-li se die 1 a 2 vysvětliti má (— večerem obklopenu býti —), nechci rozhodovati.

Poznamenání 3. Na „zpotřebování“, „zhoršení“ čeho tím, co prostě vyjadřuje, poukazují složená ve spojeních: obchoditi šaty (abnutzen), obnositi oděv, ovoněti růži (voněním jí vůni odejmouti); — podobně ovšedněti a ovšedniti, obvetšeti a obvetšiti; a tak vůbec zhoršení, zchatrnění vyjádřeno i v: ohnusi, ošpatněti, ostárnouti, opseti (psem se státi), opasiti, ohloupěti, ohloupiti, osurověti, obleněti, obleniti, oblačiněti, oblevněti, oblevniti, osnadněti, osnadniti. Tímto způsobem pojí se „o“ s takovými časoslovy zvláště stavoměnnými a jim odpovídajícími činnými, která „chudnutí“, „slabnutí“, „nedužení“, „k úrazu přicházení“ a podobná poněti vyznačují (viz A. β. 11): ohubeněti a ohubeniti, ochabnouti, ochaběti, ochabiti, oslaběti, oslabiti, omdleti, omdliti, okrněti, onemocněti, ochuravěti, onezdravěti, ochoreti, obrleti (zmrtvěti, gelähmt werden), obmrtvěti, obumřiti; oslnouti, oslepnouti, opitoměti, oněměti a oněmiti, okulhavěti, ochroměti, ochrapěti, ohluchnouti a ohlušiti, opachavěti (latschfussig werden); a tak i: otrávit; — sem náleží též: ohlídnouti a ohranouti koho (= uhranouti), a konečně složená vyjadřující „přelstění“, „podvod“, „ukřivdění“, „přeplnění nápojem“: — ošiditi, olstiti, ošáliti, obehrati, ošoustnouti, opáliti, oklamati, omýliti a obmýliti, okřivditi, oškoditi; — opiti, opojiti, ochlastati, ochmeliti, ožrati koho neb se.

9. Směřování jednoho k druhému, na druhé, tudíž lítí, sypaní, barvení, mazání, halení, opatření něčeho něčím (viz A. III. 2, A β 5, B III. 2, C III. 2.): obliti, oblužiti (louhem obmáčeti), obrositi (bethauen), osíti (pole), obvlhnouti a obvlhčeti, obsypati, objínati; — oliti, opotiti, orositi, omočiti: — obarviti, obmazati a omazati, obabrati, opiplati, obláti, obtříti (srovn. otříti), offermežovati, oklejovati, olojiti, omediti, osliniti, osmoliti, ovoskovati, obfliti, očerniti, omalovati (na př. celou tabuli), ocukřiti, okořeniti, okmíniti, osladiti, oblahoditi, ojedovatiti: — obaliti, obestříti, obhaliti, obláčeti (z obvláčeti), obléci (z obvléci), oblačiti (z obvlačiti), obnititi (umfäden), obtočiti, obtáčeti, obetkati, obvinouti, obvázati, obvěsiti; — okryti, opřísti, oplésti, ověsiti, osoukati, ošatiti, otočiti, ovinouti, opoutati, opásati: — obbiti, oplechovati, oblátati, oplátati, obdrniti, obemšiti, obrůsti; — očmuřovati (bewölken), obemhleti (mlhou se zastříti), obstíniti: — oberliti (berlou opatřiti), ocaňkovati (koně), očísliti (čísly opatřiti), obhvězditi, ochamovati.

okloboučiti, okřídľiti, olaniti, olidnatiti, oměsíčiti (znamením měsíce opatřiti), onositi (nosem opatřiti), operutiti, oprávniti, oprážití (prahem opatřiti), ostěžiti, ověžiti, ověnciti a obvěnciti, ozbožiti, obznamenati, oženiti, ožlabiti, obtížiti, ouzlovati; — obaštovati, obehraditi, obemřežiti (mříží ohraditi), obezditi, obmeziti, obmeznikovati, obřežiti, ohraditi, opláňkovati, oplotiti, ošancovati, otarasovati, otýniti, ozákopiti, ohraňčiti, omeziti, obedniti a četná jiná.

Poznamenání 1. Dle obdoby složených „omnožiti“, „odvojiti“, „otrojiti“, „obvětšiti“, „oceleti“ a „oceliti“ a p. pojí se „o“ rádo s časoslovy „tučnění“, „nabíhání“, „nabývání“ přírůstku nějakého a podobnými: obobněti, obujněti (feist werden), otučněti a otučníti, otýti, otěci, opuchnouti; — obraděti a obradatěti, ochlupatěti, ochocholatěti, okadeřeti, okornatěti s odpovídajícími jim činnými; — obambulinatěti (bambulin dostati), ocibulněti (cibulí dostati), okorěnatěti a t. d. (viz A. β. 3. 4); sem náleží též: oteliti se, ojechniti se, obasiti se, obřezeti a obřeziti a p. (viz A. α. I. 4, i, k.)

Poznamenání 2. Dle „obaštovati“, „obehraditi“, „otarasovati“, „obedniti“ a p. vysvětlíme si také: obručiti (zaručiti, verbürgen), obtvrditi, opevniti, obtužiti a otužiti, otvrdnouti a otvrditi; a podobně složená nabývání síly, života, mladosti, čerstvosti, lepších vlastností a moci vyjadřující: obsiliti a obsilniti, obžíti, obživnouti, obživěti a obživiti, očerstvěti a očerstviti, okřítiti neb okřátiti, okřísiti, omladěti, omladnouti, omladiti, osvěžeti, osvěžiti, otaviti se (r. tají), ozdravěti a ozdraviti, ožítí a oživiti, občerstvěti a občerstviti, osměliti, opovážiti se, ostřízvěti; — oblepšiti a olepšiti, opravití; — ozemaněti, ozemaniti, obohatěti a obohátiti. (Viz zvláště A. β. 10.) „Ocititi se“ jest původně „vzbuditi se“, pak někde se podíti. — Sem hledí též časoslova krášlení, zvelebení a podobná s časoslovy „opatření něčeho něčím“ velmi příbuzná; říká se jako „omájiti“, „opentľiti“ také: okrásiti, oslaviti, octiti (beehren), obnoviti, obořiti (göttlich machen), oblažiti. (Viz zvláště A. a, IV. 2.)

Poznamenání 3. Jako se praví „obdařiti a obdarovati někoho něčím“ (t. darem jej opatřiti), tak se i říká: oštěďřiti někoho něčím, obmyliti koho darem, a podobně: něco oběhati (běháním obstarati, obire), bjednati, opatřiti, obstarati; — ocliti zboží a oceniti.

Poznamenání 4. Poněť poskvěnění leží i v: obvinití, obžalovati oho. „Obľiti se“ jest tolik co „omluviti se“, kterýžto smysl leží i v „osprádniti se.“ Srovnej dále „očarovati“, „okouzľiti“ koho, jakož i uvedená ž: oslepnouti, oslnouti, opiti, ochmeliti a jim podobná omámiti, obľázniti, bulikovati, otreštití. — Také časoslova „hájení“, „bránění“ jsou časoslovy „krytí“ velmi podobná: obhájití, obrániti, ohájiti, ochrániti, ostrážiti (ustodire), ostřící a ostřihati; a tak i: ošetřiti, ošetřovati. — Prostě (absolutně) praví se: odolati komu, obrániti něčemu; — srovnej 2, poznám. 3.

10. Tak se „o“ i s mnohými jinými časoslovy pojí, když dějmi vyjádřený směr „vůkol“ schopen jest: opáľiti, ohořeti a

obhořeti, obežlci, okvésti, oschnouti, osušiti, obsluhovati, obkratochviliti, obdělati (role), obeznáti koho (známého učiniti); — obmýšleti; — podobně s časoslovy „snahu,“ „chtíč,“ „rozpoložení duševní“ neb vzbuzování takového to rozpoložení v jiných a podobná ponětí vyznačujícími: obdiviti, obdivovati se, obávati se, obdychtiti (něco), oblibovati; — (někoho) omrzeti, obteskliti, obveseliti, obraďovati; — (něco) okáti, olitovati, opykati, oplakati, oslzeti, oželeti; — (někoho), ostrašiti, ohromiti; — ohroměti (ohromeným se státi); srovnej i: okřiknouti, ohuknouti. Stůjtež zde i časoslova projevů: ohlásiti, opověděti, oznámiti.

11. Jako „o“ již shora častěji na směr děje k straně v skutečnosti jen jedné poukazuje, tak to zvláště patrné v složených: obraziti = ustrčiti, raniti (obrazil ho v nohu, obraziti oud o kámen); ohranouti („aby snad neohranul,“ ne forte offendas), opřiti něco o něco; — osloviti (anreden); — a podobně: osopiti se, obořiti se, ofrknouti se na koho, ačkoliv zde již změna spojení nastala; srovnej „okřiknouti, ohuknouti“ pod 10.

12. Poněvadž s „o“ složená často jen směr děje na povrch něčeho vyjadřují (osíti pole, otříti si rukáv o zeď, omalovati celou tabuli a p.), není divu, že někdy i menší míru děje, takřka začátky jeho naznačovati jest schopno; již „ohřáti,“ „ochladiti,“ „ochladnouti,“ „otepliti,“ „opařiti“ valně se liší od „zahřáti,“ „vyhřáti,“ „vychladnouti,“ „zpařiti“ a p. A tak i význam udělení neb nabývání takřka povrchní k něčemu způsoblosti leží na př. v: obvykati, ohroziti (činiti, aby kdo hrůze zvykal; — „ohrožovati koně“ —), ostříleti koho (smělejším učiniti), ošlehati (pachole, koně, schlägefaul machen), otříti se (osmělití se, obučiti (uče navykati; — obučený kůň), objíti se (jitím se otříti, do jítí se vpraviti). Nebudou hnísti, až se obejdou střevice. Sem hledí též uvedené již: „osmělití se“ (viz 9, pozn. 2). Dále se praví: obevřítí ve smyslu „obvařiti se“ (ein wenig siedeln), obломiti (vůkol nalomiti neb i oblomiti někoho, hněv někoho), obroditi koně v rybníce (trochu brodití), obvařiti (mléko, maso, t. trochu uvařiti, abkochen). Podobna jsou: obměkčiti, ochlácholiti, ochočiti a ochočeti, okrotiti, okrotnouti — a pod 8 pozn. 3 vřaděná: oblevněti, oblevniti, oblaciněti, obleněti, obleniti a více jiných.

Od

www.libtool.com.cn

Předložka „od“ znamená směr „od něčeho pryč“, „k vzdálení něčeho od něčeho“ vůbec, ukončení děje časoslovem prostým vyjádřeného a někdy i menší míru děje. Srovnej „u.“

1. *Původní předložky této významu jeví se nejlépe ve složení s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, kladení, stavení, lehání, dálení, klizení, dávání, brání, liti, házení, krdčení, sekání a jím příbuznými* (viz A. a I. 11., II. 7, e, II. 6, III. 1 a podobná pod B a C.): odejít, odběhnouti, odejeti, odletět; — odvesti, odnesti, odtáhnouti; — odstřeliti, odhoditi, odmrštit, odvrhnouti, oddouti, odchvíti, odstrčiti; — odložit, odstavit, odsaditi; — odlehnouti, odsednouti, odestávat; — odliti, ocediti, odebrati, oddati; — odkrojit, odseknouti, odlomiti, odstříhnouti, odtíti, odtrhnouti, odříznouti a t. d.

Poznamenání. Ve vlastním čili původním místním významu objevuje se nám předložka v příkladech: Odlehni dále. — Odlehli od města. — Odsedá skála z místa svého. — To prkno odestalo, odestává (od stěny, od druhého). — Smysl její však již přenesený ve větách: Ne lidí, kteří lepších příkladem napravení býti mohou, ale jejich nepravosti odsedati máme. — Odsedám rozkoše. — „Odkliditi“, „odpraviti“ někoho — odpovídá lat. tollere aliquem; podobně se praví: „Mouchy odkapaly.“ — „Odložiti něco na jiný den“ jest něm. auf einen andern Tag verlegen; „odročiti sněm“ = den Landtag vertagen. — Srovnej dále: něco odehrati, někomu něco odeřiti, odeprti, někoho odmrštit, něco odprísáhnouti. —

2. *S časoslovy „hnouti“, „chýliti“, „kloniti“, „křiviti“ má „od“ význam „stranou“; tak často i s „vrátím“* (srovnej: abbiegen, abwenden). Srovnej dále: odčpuliti (pysky odvalovati, odhrnovati).

3. *Poněť určeni neb ustanovení něčeho k něčemu leží v: odložiti něco k něčemu (určiti), jakož i ve výrazech: někomu neb k něčemu něco odměřiti, odmeziti, odmísiti, oddělit; někomu něco odvésti, odevzdati, odkázati, doporučiti, někoho k něčemu odsouditi, ženicha s nevěstou oddati.* (Srovnej mathematické odtáhnouti, odpočítati, a pak odhodlati se, odvážit se.)

4. *„Od“ často význam časoslova prostého, s nímž složeno, ruš. Tak — 1. časosl. „halení:“ odestřiti (auf =, abdecken), odhaliti, odklopiti, odkukliti (entlarven), ododíti (svléknouti), od-*

sloniti (enthüllen), odstrojiti, odkryti; — 2. s časosl. „upevnění“ a j. p.: odbraditi (hradbu oddělati), odpásati, odpoutati, odpečetiti, odpojiti (disjungere), odepnouti, odšněrovati, odšpendliti, odšpuntovati, odšroubovati, oduzliti, odvázáti; (srovnej „roz“) — 3. s mnohými časosl. „opatření něčeho něčím“ a p.: odcaňkovati (entzäumen), odděditi (enterben), odlistěti (listy ztratiti), odlistiti (listy sejmouti), odsedlati (absatteln), odsířiti (entschwefeln), oduzdití, odzbrojiti, odzubadliti; — 4. s mnohými jinými: odbožniti (entgöttern), odřešiti, odnárodněti, odnárodniti, odpěnití, odrájiti (ráj rušiti), odslepiti (slepotu odníti), odslovanštěti, odslovaniti (entslavisiren), odsvětiti, odvlastniti, odhněvati, odkouzlití, odčarovati, odmysliti (z mysli zapuditi), odnaučiti, odpuchnouti (oplasknouti), odvaditi (frei machen), odvykati a t. d.

5. *Mnohá, která sama sebou pohybování z místa na místo nevyznamenávají, dostávají podobného významu ve složení s „od,“ jakož se vůbec předložka tato ráda k vyjádření zbavení neb zhoštění se čeho s časoslovy pojí.* Tak se říká: někoho odhroziti, odkřičeti, odstrašiti; něco odkřižovati (křižováním zahnati), odžehnati.

Příklady: Již větší díl poutníků od té jízdy odmluvili a odhrozili. — Rohy si odběhal (t. zmoudřel, nezbednost svou vlastní škodou ztratil). — Odbavil svou povinnost. — Odbav ho, aby šel — (fertige ihn ab). — Žádnému nic nedá, každého odbrouká. — On své modlitby brzo odbreptá. — Statkem svým věřitelů odbyl. — Již jsem odbyl práce. — Odbyl ouřadu, poselství, trestání. — Kdo haní, rád má, kdo chválí, rád by odbyl. — Nic neodbývá (t. neprodává). — Čeládka nechce nikdá v ničemž křiva býti, ale smí i proti svědomí svému pánu a paní za klam dáti a odelhati se škody. — Bohatí se neodkoupí před soudem nebeským. — S malými dítkami při vychování jich mnoho musejí míti práce a starosti rodičové jejich, nežli se odchovají a poodrostou. — On se brzy nerozhněvá, raději se všemu odsměje. — Francouz se nouze odpívá. —

Tak se i říká: truňku, opilství odespávati, něčeho se odřici a odmodlití. — Poněť „zproštění něčeho“ leží též v: „odpomoci něčemu.“ Tímto způsobem mohou s „od“ složená také ztrátu, zmeškání čeho vyjadřovati: odhodovati se čeho (t. hodováním ztratiti), odnedbati (zmeškati; — odnedbávati povinnosti), — odespati, odležeti. — Snadno pacholek dýmku odespí. — On se toho odleží (ztratí to ležením). —

6. Často s „od“ složená poukazují k nahrazení, zaplacení neb vyvazení čeho tím, co časoslovo prosté vyjmenává.

Příklady: Odmítl mu dluh svůj. — Co jsem dlužen, já to pánu oddělám. — Nedám si oddechu, až dluh oddělám. — On toho pádu odleží. — Odpil u něho celý dluh. — Všechno mi to, co byl dlužen, odpředl. — Co ve zlosti uděláme, to musíme střízliví odsazovati. — Odseděl to ve vězení. Us. — Dobrým za dobré máme se odsloužiti. Us. — Dělej čertu dobře, peklem se ti odslouží. — Odstál své pokuty na praněří. — Odstonala toho leknutí. — Odjedl to, co jsme mu dlužni byli. — Odebral to (toho) pivem, vínem, — Tak dále: odkáti, odměnit, odrobotovati, odrobiti, odmodlit čeho a t. d. —

„Odprosití někoho“ povstalo změnou vazby z „odprosití něco u někoho.“

7. Ve větě: „Zdi prázdných komnat odrážejí hlas lidský“ — jest „odrážeti“ tolik co „vraceti.“ Podobně máme ponětí „zpět“ v: odtřpytovati se (wider, — zurückstrahlen), odezníti (zpět zníti), odzvučeti (zvuk vraceti), odehřimovati a odhřimati (wieder-donnern) a p. — Tím vysvětlíme si ponětí vzájemnosti v časoslově „odpovídati“ a jemu podobných: odevzkázati (zurücksagen lassen), odpozdraviti (zase, zpět pozdraviti), odvetiti (stejným spláceti), odhlučeti (hlukem odpovídati), odspíleti (zurückscherzen), odvrčeti (vrčením odpověděti), odštěknouti, odštěkati, odštěkávat (widerbellen, widerbelfern). A tak nacházíme také: „odekřítiti“ = znova křítiti; jestiž zajisté ponětí „opět,“ „znova“ již v předcházejících složených zahrnuto; neboť „odezníti,“ „odzvučeti“ a t. d. jest „zvuk,“ „hlahol vraceti,“ tudíž „opět, znova zníti.“ —

8. Z předcházejícího snadno sobě vysvětliti význam protivění se neb vzdorování při některých s „od“ složených: Ráda ona odštěbetá, odštěbetává. — Jiní šafářům odbreptávali (widersprechen). Na každé slovo odbuble. Pošepmo odreptávali a odmlouvali. Us. — Odmlouval tomu. — Zvyku se pozdě odpírá, když se zmohl. — Nemohu žádnému ničeho odepříti (abschlagen).

9. Na úraz, poškození neb neduh tělesný poukazují s „od“ složená v těchto větech: Kůň některý na kopyto šlape a je od-davuje. — Odrazil si nohu (verbällen). — Nohu v obuvi si od-hnětl. — Odznobil se nebo odznobil sobě nohy, ruce. — Již se odležel ubohý (t. proležel). — Břicho se odedme nemocí. — Převládáť tu zajisté význam buď oddělení něčeho vůbec jako

v „odležeti se“ (t. odhnitím ztratiti zdravého masa), buď nějakého oddělením povstaleho změknutí, ztvrdnutí neb nadmutí.

10. *Vě složení s mnohými přirozené výkony ustrojí tělesného vyznamendvajícími časoslovy poukazuje „od“ obyčejně spolu na ulehčení jakési tím, že se dějem, který časoslovo prosté vyjadřuje, z ustrojí tělesného něco odlučuje:* Dobře oddychá. — Ještě oddechuje neb oddychá. — Nemůž někdy ani oddechnouti. — Odřihuje a odfukuje (kůň), až echo zní v poli. — Těžce odhekává. — Ještě těžce odkašlává. — Nemůže odkašlati. — Anyzová voda odjímá těžké odřihování žaludka (Aufstossen). — Tak i: odtuchnouti si (oddechnouti), ochrkovati, odplivovati a p.

11. *Podobně vysvětlovati dlužno:* odpočinouti, odhověti si a odležeti se ve smyslu „odpočinouti.“ To pole musí se odležeti. — Tak i: „odchviliti se a odprázdniti se,“ t. od práce se vzdáliti.

12. *Také v „odtišiti se“ (utíšiti se) vězí význam pokoje, upokojení se.* A tak i v: odmlčeti se (verstummen). Hospodine, skálo má, neodmlčuj mi se. —

13. *Změkčení, zmírnění, ulehčení, ano i zotavení vyjadřují:* odhliviti se, odležeti se, odlehnouti, odlehčiti, odleviti, odměkati, odměkčiti, odmrznouti, odmrzati, odjihnouti, odvlažiti, odvlažnouti, odvlhati, odmladěti, odmladiti, odmladnouti, odžíti. Měkčení, tání zajisté záleží v uvolňování spojitosti (tedy v oddělování) částek nějaké věci, jakož i odmladnutí v jakémsi vybavování se z těch okovů, které v stáří síly těla svírají. Ostatně se odmladěti, odmladiti, odmladnouti a odžíti snad ještě lépe dlé odkřtiti (pod 7.), a odmrznouti, odmrzati (též dle 4.) vysvětliti dají. —

Příklady: Když se k modlitbě Mojžíšově Bůh odhliviti a spokojiti ráčil. — Ovoce, pivo se odleželo. — Odměká tam; hezky odměklo. — Odlehlo mu. — Dnes mi hezky odléhá (t. jest mi snáž, bolesti ubývá). — Odlehčilo se mu. — Trochu mi dnes odlehčilo neb oblehčilo. — Počkej, až ten mráz tam odvlhne. — Odjihlo tam (es ist aufgegangen). — I odmladne tělo jeho, jako bylo v dětinství, a navrátí se ke dnům mladosti své. — Když již ratolest jeho (fíku) odmladne a listí se pučí, blízko jest léto. — Komár leží v komoře (zabitý), muška pláče na dvoře: neplač muška, nic ti je, veď ti komár odžije (t. obživne). —

Srovnej ostatně: obměknouti, obměkčiti, oblehčiti, ožíti, omladnouti; — tak i: ulehčiti, uleviti.

14. *Jako v mnohých v předcházejících odstavcích tak i v jiných s „od“ složených menší míra děje vyjádřena; tak na př. v: odvařiti, odpeci (poněkud upeci, abbacken), odeprati (z první vody vyprati). „Přilije se trochu studené vody, a nechá se to odvařiti.“ — „Ráda bych ty košile odeprala; nyní je odpírám.“ —*

15. *Konečně má předložka „od“ časový toliko význam, vyjadřující ukončení děje, na př. v složených: odbiti, odboleti (přestati boleti), odbrněti, odbubnovati, odbučeti, odbukati, odbušiti, odcrkati, odkňoukati a t. d. Viz příklady v části třetí.*

Po

„Po“ vyznamenává směr děje „po něčem“ v témž smyslu jako se říká „po moři a po zemi“ (ku př. cestovati) a tudíž i směr děje „před se“ (vor sich hin). —

Když k vůli souvislosti celého o předložce této pojednání od směru „před se“ vyjdeme, naskytají se nám tyto podřadné její významy: 1.) Směr děje „před se“ v užším smyslu slova toho; — 2.) směr jeho přes povrch neb i přes celek jeduho předmětu; — 3.) směr děje přes souborný celek více předmětů; — 4.) pouhé ukončení děje časoslovem mimo složení s „po“ označovaného; — 5.) jistá větší neb menší míra děje a — 6.) neustálé děje prostým časoslovem vyjádřeného trvání.

1. *Směr děje „před se“ jasně se jeví ve složení „po“ s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, házení, strkání, kladení, sázení, hřížení, dávání a jim podobnými: půjdu, pojedu, poletím, ponesu, povedu, povezu a t. d.; — pocouvnouti, pokročiti, postoupiti; — posunouti, pošoupnouti (dále, před se šoupnouti), pošínouti, pomknouti, popnouti (weiter spannen); — pohoditi (něco před se hoditi, hinwerfen), povrhnouti, pokoutiti (v kout zahoditi), pohrdnouti; — poraziti (nieder =, hinstrecken), poškopiti (niederwerfen), povaliti (ve smyslu „poraziti“), pohromiti (niederstürmen), potnouti (hauend hinstrecken); — porobiti, pokoriti; — pokloniti, ponížit; — pohynouti (hinschwinden), pojíti, pominouti; — poleknouti (— ryba v té vodě polekla —); — poklesnouti, pokleknouti (sich hinknieen), posaditi (hinsetzen), postaviti (hinstellen), ustanoviti, položit (hinlegen), poměstiti*

(locare), **poléknouti** (na ptáky), **pověsiti**, **povisnouti** (hängen bleiben); — **pohřbiti**, **pohrouziti**, **pohrobiti**, **ponořiti**, **potopiti** (tato ostatně **hledí také k 2.**); — **polehnouti**, **posednouti** (trochu dále lehnouti, sednouti); — **podati** (hinreichen), **poskytnouti**; — **postačiti** (hinreichen, nachkommen), **postihnouti** (postačiti někomu); — * **postřetnouti**, **potkati** (vor Jemand hingerathen, ihm begegnen). — Z „poslati (někoho po něčem, „před se“ sláti)“ vysvětlíme si: **poštovati** (srovnej ostatně doleji: **poděsiti**, **polekati** a t. d.), **ponuknouti**, **ponutknouti**, **popuditi**, **pobídnouti**, **pobuditi** (povzbuditi); — **pozvati**, **povolati**; — zvláště co do těchto dvou posledních podotknouti sluší, že někdy k směru „před se“ ne tak ze stanoviska podmětu jako spíše předmětu přihlížeti třeba. — „Poroditi“ jest „na svět přivesti,“ a tudíž i toto zde místo své má. Srovn. i **poštěstiti**, **pověsti**, **podařiti se** pod 2.

Poznámání. Že uvedená tato složená obvyčejně děj krátký vyjadřují, přichází dleem tím, že již prosté časoslovo jest okamžičním, dleem jest to jen nahodilé, aniž by „po“ na kratší děje míru zvláště poukazovalo.

2. Prostý směr přes povrch něčeho nevytýká předložka „po“ tak zhusta, jak by se dle velikého množství časoslov s ní složených očekávati mohlo. Jsou to nejvíce časoslova *barvení, mazání, mísení, přetažení něčeho něčím* (A. a III. 2 g — k a podob. pod B. C.) a jim podobná *liti, kapání, zvlhčení, čárání, psání, trousení, kabonění, čadění a t. d.* vyznačující; mimo tato pak ještě časoslova *matení, kažení, bodání, sekání, škrábání, tlačení, mačkání, čistění, mýtní* a některá jiná významu takového, že „po“ s nimi složené smysl již přenešený má: — **pobarviti**, **počerniti**, **pobíliti**, **požlutiti**; — **potřísнити**, **poškrvniti**, **posliniti**, **poblátiti**; — **popudřiti**, **pomoučiti**, **pošafrániti**, **posoliti**, **pokmíniti**, **pohnojiti**, **pozlatiti**, **postříbřiti**; — **počaditi**, **pokaliti**; — **podlážiti**, **potáhnouti**, **povleci**, **pokryti**, **postlati**, **postruniti**; — **pokropiti**, **posfíti**, **posypati**, **politi**, **porositi**, **posněžiti**, **pojíniti**, **povlažiti**, **pomokřiti**, **povodniti**; — **potopiti**, **ponořiti**, **pohřbiti**, **pohřžiti**, **pohliti** (srovnej ostatně 1.); — **poznamenati**, **popsati**, **pomalovati**; — **popáliti**, **popařiti**, **potříti**; — **poklenouti**, **pomostiti**, **poklížiti**, **polepiti**, **porůstí** (něčím) a t. d.

Všecka tato složená vyznačují děje, jimiž na předmět něco přechází, obvyčejně látka neb známka nějaká, jímž se takřka pokryje. Ne tak složená: **počistiti**, **pokositi**, **pomýti**, **poloviti**, **po-**

srpíti, popleti, poscei; — pomásti, poplesti (zmásti), pokaziti; — potlačiti a podobná, v nichž toliko význam děje přes celek směřujícího zahrnut jest, jakož i v pohladiti, pomakati, pochyťiti, polapiti, pochopiti a p.

Poznamenání. Že opětavá tohoto druhu ve složení s „po“ opětovací povahu svou neztrácejí, netřeba zvláště podotýkati. Stájeť zde na doklad: pocapati, počárati, podobati, podrápati, podupati, pokapati, pokousati, pokydati, pomačkati, pomazati, popíchat, poplvati, poprskati, pořezati, posekati, poškrabati, pošlapati, poštípiti, potesati, pozobati; — popukati se; — pomáčeti, posázeti a t. d. — Tak i ve složení s jinými, která, ač jim ani okamžiční ani trvalí obyčejná téhož kmene neodpovídají, — opětavým předce podobna jsou: pobabrati, pobryndati, pocindati, pocvaňhati, pokaňhati, pošišmati; — počmalikuji, polinuji, popunktuji; — popliji, pobiji (střechu) a t. d. Podobně při stavoměnných: pobělavěti (bělavým se státi), poděravěti (díry dostávat), pohyzděti, pokadeřavěti, porýšavěti, posyřeti, potučněti, požleutnouti a j. p. — čtemet: pobledělo líce; — všechen počernal; — pysky její počernaly; — zhubila jej vlžina ode zdí, že počerněl jako šedý kámen; — pomrtvěl strachem; — růže pomrzla; — železo porozovatělo; — postava její posvadla; — žalostí potemnělo mu čelo; — veselé oči pomračily se, jasné čelo potruclivělo; — škorně povetšely. — Co zde předložka koná, jest to, že opětování časovému (čili v času), prostým časoslovem označenému spolu místní ráz dává, a tím opětavost časoslova sesiluje. Tímto způsobem, rozdělováním totiž čili rozkládáním děje na celý povrch něčeho, může „po“ i zcela obyčejným trvalým jakousi s opětavými podobnost uděliti, jako v shora již uvedených: posliniti, poblátiti, potřísniti a p.

Taktéž i okamžiční neproměněný význam svůj pravidelně zachovávají: poraniti, postřeliti, pomáznouti, postříknouti a t. d.; první dvě vždy, poslední často jen na část předmětu vztah mají. Srovn. pochyťiti.

V přenešeném smyslu skládá se pak „po“ i s jinými časoslovy, která děje směru místního nevyjadřují; složená taková jsou: pomateřiti se, potatiti se (nejen o tělesné, nýbrž i o duševní podobnosti), potetiti se, potchaniti se; pobaběti, podivočeti, pohloupěti, poslovaněti, poněmčeti, povášněti, povážněti; — poněmčiti, povlašiti; — poštěstiti se (podlé štěstí se zvésti), pověsti se (zachováním jistého směru se zdařiti), podařiti se; — pomluviti (bereden, verläumden), potupiti, pohaněti (hanou takřka okryti); — pochváliti, poctiti, pohostiti, pozdraviti, potrestati (mit Strafe belegen), pomstiti, pojmenovati, politovati, potěšiti; — podrážditi, poškádliti, pozlobiti, poděsiti, postrašiti; — polázniti, počertiti, potřešiti, poďábliti (behexen, verteufeln); — pojistiti, poučiti, posilniti; pověřiti, posouditi, povážiti, pocítiti; — povaditi.

3. *Směr děje přes souborný celek více předmětů.* V „posekati les“ poukazuje předložka na celek (takřka na povrch) onoho místa, kde jest les; podobně v „poloviti rybník“, „poštípiti někoho.“ Říká se však také: posekati všecky stromy, poloviti všecky ryby (neb rybníky), poštípiti všecko dříví a t. d., kdežto „po“ ne na srostitý čili konkrétní, nýbrž abstraktní, odtažitý celek více předmětů poukazuje. Druhy časoslov, s nimiž se „po“ v tomto smyslu spojuje, udati jest nesnadno, poněvadž ve všech těch třídách časoslov prostých, ku kterým by se zde poukázati mohlo, veliký počet takových jest, s kterými spojeno „po“ i jiného smyslu nabývá. Celkem se však říci může, že „po“ význam dotčený mívá mimo spojení s časoslovy stavoměnnými a jim podobnými obyčejně jen ve složení s přechodnými. Co do časoslov stavoměnných a jim podobných, může se „po“ skoro se všemi z nich v tomto smyslu spojití (viz A. β.); říkáme: všecko to pobabělo, pohluchlo, pohniličelo, pochudlo, porohatělo, povdovělo, pošpičatělo, potichlo a t. d.; všichni pomřeli, potonuli, pohynuli, všecky ryby polekaly, všickni ptáci pomrzli a t. d.; všecko se to pokapustilo, poproutilo, pomyšilo, popadilo. Z přechodných časoslov pojí se s předložkou touto v dotčeném smyslu nejvíce časoslova k pádu přivodění, lehání, sedání, tlučení, mlácení, drcení, sekání, bodání, řezání, čistění, mýtní, zabíjení a p., ačkoliv i mnohá jiná pod A α II. a III. a pod. pod B a C uvedená: — pokáceti; — podrtní, pomleti, poholiti, poklestiti, pomlátiti, potlouci, pobiti, podáviti, podusiti, pohrditi, pordousiti, pomořiti, poškrtní, potráviti, povraždití; — pokrájeti, postřfleti, pověšeti, potisknouti (všecky knihy), počistiti, pomýliti, popleti, posíci, poklížiti, polepiti, poviti, pokliditi, pokrásti, poloviti, poženiti, podělití, potratiti, pobrati, pojísti, pohasiti, pokončiti, pohroutiti, poléčiti, poměnití, poplatiti, poplesti, pobrousiti, pocídití, popáliti, popeci, popražiti, posmažiti, poškváriti, pouditi, poškrobiti, podubiti, poloužiti, posušiti, poléčiti, pošpendliti; — potrhati, pochyti, polapati, polámati, popraskati, potřískati, poždímati, pobourati, pohltati, pochřápati, pochroustati, poloupati, polupati, pomrskati, polekati, povázati, potroskotati; — pomordovati, popilovati, poplátovati, poštěpovati, povrstvovati.

Říkáť se také: poběhati, pochoditi, pojezditi všecko.

A však v míře mnohem hojnější skládá se „po“ v tomto smyslu s časoslovy již s jinými předložkami složenými, zvláště

vyvíjecími čili neskonálními, ačkoliv i s prostoznamnými čili končícími. Všecka možná tohoto druhu složení zde uvéstí ani nelze, poněvadž by několik archů vyplnila; vezměme na př. časoslovo „létati,“ spojme je ve složení s předložkami, s kterými se obyčejně skládává, na novo s „po“ a důkazů hojnějších není skoro ani zapotřebí; pravít se dím, dím pak říci můžeme: (když) všickni ptáci podolétali, pooblétali (něco), poodlétali, popodlétali, popřelétali, popředlétali, popřilétali, poprolétali, porozlétali se, poslétali se, poulétali, povlétali, povylétali, povzlétali, pozalétali. — Každý sám nejlépe pozná, kterých z těchto složených v životě nejvíce se užívá, žádné však zajisté proti duchu řeči utvořeno není; a spisovatel řeči mocný — jako na př. Komenský — umí složenými podobnými co výbornou mluvy okrasou s prospěchem vládnouti. Stůjtez zde ze slovníku Jungmannova jen následní toho druhu složená: podovážeti (alles herbeifahren); — ponarozsýpati (zde onde trochu rozsypati); — poobjídati (jedno po druhém objísti), pooblehati (vše oblehati), poopíratí, poosvítiti; — pospínati, posrážeti, postínati, postiskati, posvážeti, posvazovati; — poujžděti, poujímati, pouchoditi, poucházeti; — poukládati, poulétati, poulévati, poumíratí, poupomínati; — pousouvati, pousedati, pouspokájetí, poustavěti, poutínati, poutíratí, poutiskati, poutráceti, poutrhati, pouvažovati, pouvjieti, pouvoziti, použínati; — popřehrazovati (alles nach einander abfachen), popřepřahovati; — porozbíratí, porozdrobití, porozháněti, porozhazovati, porozploditi, porozhostiti, porozposílati, porozpukati se, porozrážeti, porozsýpati; — posjížděti se, poshazovati, poskládati, poskliditi, poskrývati; — povklepovati, povmetati, povpadati, povpichati, povpisovati, povplesti, povpřahati, povprovázeti, povrážeti, povstrkati, povtahati, povtiskati, povtykati; — povyhíjeti, povybíratí, povydávati, povydobývati, povydrážeti, povyháněti, povyhledávati, povyhrávati, povvyhybovati, povykládati, povykopávati, povykrádati, povykrouceti, povylamovati, povylupovati, povymykati se, povymývati, povypadati, povypichati, povypláceti, povypráchněti, povyprašovati, povyřezávati, porozkládati, povyroztahovati, povyrubovati, povyrývati, povysílati, povystavovati, povyšívati, povyštípati, povytáhati, povyvraceti, povyzimovati, povyznávati, povyžďmati, povyžínati; — povzchoditi; — pozadusívati, pozajížděti, pozahrázeti, pozahybovati, pozachoditi, pozakopávati, pozakrývati, pozalamovati.

(nach einander anbrechen), pozamákati, pozanedbávati, **pozapalovati**, **pozapečetovati**, **pozapekati**, **pozapínati**, **pozapisovati**, **pozapřahovati**, **pozapřavovati**, **pozapražovati**, **pozarážeti**, **pozasouvati**, **pozasázeti**, **pozasedati**, **pozaspokájeti**, **pozastírati**, **pozašívati**, **pozatahovati**, **pozatěsnati**, **pozavíjeti**, **pozavíratí**, **pozažívati**, **pozbadati**, **pozbíhati**, **pozbíjeti**, **pozbíratí**, **pozčípati**, **pozdírati**, **pozežínati**, **pozjeviti**, **pozměšiti**, **pozmetati**, **poznikati**, **pozobouzeti**, **pozodvíratí**, **pozříceti**, **pozřívati**, **pozváběti**, **pozvalovati**, **pozvívati**, **pozvěšeti**, **pozvíjeti**. — Že některá z uvedených také na menší děje míru poukazovati mohou a k 5.) hledí, jest na jevě.

4. *Prosté ukončení děje* časoslovem mimo složení s „po“ vyznačeného: růže pokvěty, (t. přestaly kvěsti čili odkvetly), pomlátili jsme (již nemlátíme), již pobouřil (přestal bouřiti) a t. d. — Také v tomto smyslu může se „po“ skoro se všemi časoslovy zvláště činnými skládati, ovšem nejvíce takovými, která děj poměrně déle trvající vyznamenávají. Toto děje ukončení jest nejpodobnější onomu, které „od“ vyjadřuje (viz „od“ 15).

5. „Po“ *poukazuje často toliko na jistou — obyčejně kratší, někdy však i delší ano i velkou míru děje* — a to ve složení s největší částí časoslov, nejvíce s podmětnými a však i s předmětnými, zvláště užívá-li se jich co podmětných; říkáme: trochu si popíváme, pobarvíme, popředeme, pohovoříme, potlučeme, povoníme a t. d.

Příklady: Podrž mi klobouk! — Snad si s tebou mohu podvořiti (artig thun). — Podynuji ho o to trochu. — Málo výše pojedou uvidíte celou krajinu. — Ani pojísti ani pospati nemohu. — Buď vám milo málo úsilí poměti, a skrze to věčný pokoj jměti. — Pohorekoval ubohý a umkl. — Jak ale koňové trochu pojedli, opět dále jsme jeli. —

Skoro vždy však na menší děje míru „po“ buď poukazuje buď poukazovati může ve spojení s časoslovy již složenými, a sice prostoznamnými čili končícími, ačkoliv i s předložkovými vyvíjecími čili neskonalými tohoto významu schopno jest. Také některá z dva- neb vícekrátě složených, která pod 3.) se uvedla, smysl tento připouštějí. Všecka tohoto druhu možná složení zvláště zde uvéstí jest právě tak nemožno jako pod 3.). Obmezím se tedy na následní z Jungmannova slovníku vyňatá: podotknouti, podovtípití se; — ponaběhnouti, ponabiti, ponabrousiti, ponabývati (hledí spolu k 3.), ponadati, ponadíti se,

ponapravití, ponavrátíti, ponavrhnutí; — poohlédnutí se, poobměkčítí, poobměškati, poobrátití, poobveselítí, poobčerstvítí; — poodběhnouti, poodbyti, pooddáliti, poodjíti, poodetnouti (trochu neb vše odetnu), poodjeti, poodrhnouti, poodkročití, poodkrytí, poodnesti, poodprázdniti, poodrůstí, poodsednouti (od koho), poodstaviti, poodstraniti, poodstrašiti, poodtrhnouti, poodvesti, poodvrátiti, poodvyknouti; — poohlédnutí, poopravití, poostaviti, poostátí, poostřítí, poosušiti, pootaviti se, pootočítí, pootrhati, pootrnouti, pooznámiti; — popoběhnouti, popočkati, popodávati (hledí také k 3.), popojítí, popojeti, popolehnouti, popostrčítí, popovezti, popohnati; — popřemrštiti, popřetrhnouti, popřetrásati, popřetřítí; — poproměnití; — porozhorliti, porozhřátí, porozkochati se, porozšířiti, porozumětí, porozvázati, porozvážítí, porozveseliti, porozvrhnouti; — posečkati, poshrbití, poskrotiti, posnesti, pospokojiti, pospravití, posstoupiti, postrpětí; — poujeti, pouhybovati, pouchýliti, poukliditi, poulehnouti, poulek-nouti, poumenšiti, pounáhliti se, pouprázdniti, pouprostraniti, pou-skrovniti, pousmátí se, poustati, poustoupiti, poustydnouti, po-utáhnouti, poutišiti, pouvázati, použiti; — pouskečítí, povsty-dětí se; — povyčerstvětí, povydati, povydechnouti, povyflekovati, povyhnouti, povychladnouti, povykvetnouti, povymluvití, povynesti, povyprázdniti, povyprehati, povyprovoditi, povypustiti, povyskyt-nouti, povyspati se, povystoupiti, povysvětliti, povysytiti, po-vytasiti, povytrhnouti, povyučítí, povyvinouti, povyvýšiti, povy-zdvihnouti, povyzvédětí, povyzdmouti; — povzdáliti, povzdržeti, povzdychnouti (okamž.), povzítí, povznesti, povzskočítí; — po-zadržeti, pozahanbiti, pozahřátí, pozacházeti, pozardítí se, po-zarmoutiti, pozartvětí, pozasmátí se, pozastarati se, pozastíniti, pozastřítí, pozasvítiti, pozatvrdnouti; — pozbaviti, pozblooditi, pozděsiti, pozděřmati, pozdržeti, pozdvihnouti, pozemdletí, po-zemdliti, pozepnouti, pozhojiti, pozhovětí, pozkrotiti, pozkusiti, pozměnití, pozmocněti, pozmocniti, pozpravití, pozbuditi, pozřed-nouti, pozříditi, poztupětí a t. d. Že mnohá i z těchto spola k 3.) hledí, netřeba zvláště dokládati.

Poznámání. Jak shora podotčeno, mohou zvláště prostá ve složení s „po“ také děj déle, ano i dlouho trávající vyjadřovati; slýchámeť: „Tam si posedíme, poležíme a t. d. také ve smyslu: tam dlouho budeme sedětí, ležetí.

6. *Neustálé děje trvání.* Není snad stránky mluvnice české, o které by tak mylných a obmezených náhledů rozšířeno bylo, jako jest právě tato. Poněvadž „po“ ve spojení skoro se všemi prostými „menší míru děje“ vyjadřovati může, nepomýšlí se na mnoze na to, že téměř všecka ta prostá, která se v tom smyslu s „po“ skládají, vyjímajíce okamžiční, právě tak vyvíjecí jako prostoznamné (končící) futurum mají; v tomto případě vyjadřují menší míru děje, v onom neustálé děje trvání. Pravda ovšem, že se nejvíce časoslova podmětňá, zvláště ona, která delší děj vyznamenávají, v poslednějším tomto smyslu s „po“ pojívají, víme však, že větší části předmětných co podmětných aspoň užívati lze, a že tudíž nejen „půjdu, ponesu, povedu, pokvětu, potáhnu a t. d.“ trvacími čili vyvíjecími časy budoucími býti buď mohou buď musejí, nýbrž že i „poplníme, pomyjeme, pocpeme, pomísíme, potlučeme, potupíme, pomážeme, počerníme a t. d.“ futura vyvíjecí čili neskonalá jsou, pakli se jimi totéž vyjádřiti má, co Němec vyznačuje svým: wir werden in Einem fort (darauf los-) füllen, waschen, stopfen, mischen, schlagen, tadeln, schmieren, schwärzen a t. d.

To ovšem mnohému bude proti mysli, já však odvolávám se zde k zdravému smyslu všech, kteří ducha češtiny náležitě znají, ačkoliv připouštím, že se posledně uvedených zajisté jen zřídka v životě použije. Všecka toho druhu složená hledí vlastně k 1.), jen že předložka „po“ zde význam pravidelně časový má, tak že ponětí „před se“ přechází v ponětí „napořád“, „in Einem fort“, „darauf los“.

Zvláště pak ráda mají ve složení s „po“ budoucí čas také trvací čili vyvíjecí: časoslova pod A α I, A β , B I., C I. uvedená, časoslova pohybování něčím pod A α II. 6 a, B II. 5, C II. 6 a ona, která působení na něco ohněm, vzduchem, teplem a t. d. vyjadřují (A α II. I, s podobnými pod B a C). Z ostatních pojí se „po“ v tomto smyslu mnohem častěji s časoslovy osmé a sedmé formy než s časoslovy ostatních tvarů.

Poznamenání. Že v slovníku Jungmannově žádné futurum co trvací naznačeno není, nesmíme se diviti, poněvadž nejvíce indikativ futuri trvací svůj ráz zachovává, a jmenovitě perfectum a plusquamperfectum od trvacího takového futura odvozené končící jest. Právě proto i povedu, ponesu, povezu a p. jen co končící tam uvedena.

— Dalšíh k předložce této příkladů viz v části třetí, kdež se i o jemnějšíh časových měnách jejíh blíže pojedná.

Pod

Předložka „pod“ znamená směr děje „pod něco“ (někdy i „zdola na horu“) a v některých složených též „menší míru děje.“ — Máť pak jako každá jiná předložka brzo význam původní — místní, — brzo přenešený.

I. Původní čili místní význam „pod něco“, „spodem“, „zdola na horu“.

1. Význam tento nejzřejměji se jeví ve složení s některými časoslovy pohybování se a pohybování něčím, udílení směru nějakého, kladení, popudu k pohybování, opírání, hřížení a jim podobnými; — říkáť se: podejít pod krov, pod střechem, podběhnouti pod ránu; — něco podehnouti (unterkrümmen, incurvare), podchlípiti, podhrnouti, podepnouti, podkřiviti, podložiti, podstaviti, podepřítí, podezdříti, podkoliti (unterpfählen), podroubiti (stavení, = podepřítí), podtyčiti (tyčkami podpírati), podbjeti schody, poddělati dům (substruere), něco poddržeti, podhrouziti, podhříziti, podtopiti a p. — nepřech.: podtonouti, podtunouti (submergi).

Příklady: Vece Čech k svému zboru: podejděm pod tuto horu. — Kdo nemůže podjítí, musí podleztí. — Kdo nemůžeš přeskočiti, podlez. — Podplynulo dříví pod led. — A já hlavy přizdvihna a zraku podnesa, čistě přirozeně na věc hleděti mohl. L. sv. — Tu se zdálo, že nás proti nám jdoucí neb poboční vlna přikvačí a hned na místě potopí: ona pak podnesla vždycky. L. sv. — Děvky koňům podpiechu (t. popruhův). — Když koně do chléva přivedli, slámu jim podestlali. — Kde se nedostává lůžce, rohož neb poslamka se podstírá (substernitur). — Aby byl maloučko podsadil, bylby trefil. —

2. Některých právě uvedených a jiných užívá se zvláště rádo k označení „povlažení“ neb „povodnění“ polí, „podebrání“ neb „zanícení ran“ a podobných ponětí.

Příklady: Podmokala mu z jeho rybníka pastvíska. — Louka vodou podešla (— t. zalila se—). Tu louku potůčkem jsme podpustili (svlažili, irrigavimus). — Země se všech stran vodami jest obvlažena a podpuštěna. — Řekami zem podpustili. — Podháněli pole vodou (t. navlažovali, wässerten). — Po ráně krví

podlitá prouha zůstala (eine vom Blute unterlaufene Strieme). Rána se podbírá (wird geschwürig). — Oči mu podpuchly. — Rána podchází. — Ondyno mé zočení Nyninu podlilo plet. — Voda podplavila travu. — Podobně: podsiněti, podmodrati (odrány), rána podhnojená, podpouštěti mléko (Milch gerinnen lassen) neb pivo (den Gährstoff in das Bier thun), podmočiti.

3. Původní svůj význam místní má dále předložka „pod“ v složených: podetkati, podfukovati, podhníti, podhořeti, podhrabati, podchytiti, podkouriti, podkovati, podkrčiti, podbořiti, podkopati, podkositi, podryti, podlomiti, podřítiti, podlepti, podorati, podpásati, podepsati, podšiti, podsekati, podvrtnouti a.

Příklady: Lišej když podeschne, loupá se. — Poněvadž mírně pohnouzenou půdu znamenitě vyživá řepice, musí se ještě pod ní podhnojiti, chce-li se po ní obilí s prospěchem sítí. — Králíkové mu se tam podhrabali. — Oráč podorává (podmítá, přeorává, zaorává (subarat, iterat, tertiat). — Voda břehy podbírá (podmílá). — Králíci základy stavení kazí a podbírají. — Podbořili zdi městské. — Když jsem počínal býti, podřála mně smrt. — Tiché vody břehy podmývají. — Ztáhl ruku svou a podřábil mie. — Má za kratochvíli, lidem nohy podrážeti. — Tichá voda břehy podřívá, prudká pak předsa běží. — Podřá mu nohy. — Mysl člověka podvrátíc rozum v mnohé blud ubíhá. — Podžíнали pšenici (přižíнали). Us. —

II. Přenešený význam předložky jeví se v složených vyjadřujících:

1. Přivedení v moc někoho neb odvislost nějakou, pokorování se a t. d.: podbiti, podbfemeniti, poddati, podkloniti se (pokoriti se), podlomiti se (sich beugen), podložiti neb podkládati se (někoho za vyššího uznávati), podmaniti, podrobiti, podsouditi a podsouditi se (soudu poddati neb se podd.), podvrhnouti (sobe koho, unterwerfen), podlehnouti, podříditi (subordinare).

2. Odvážení se čeho, odhodlanost neb povolnost k něčemu. podkládati se (podvolovati se, sich erbieten), podvolovati se podniknouti (smrt, bídy), podstoupiti (práci), podejmouti se čeho. — „Polního hejtmanství se podjal a podstoupil.“ — „Podkládati někoho někomu“ jest tolik co „na podlejšími místě klásti.“ —

3. Nabádání, štvání: podnítiti, podpáliti, podpichnouti, podšťívati někoho proti někomu. Tak i ve větách: Berťe se pryč a lidí k svádě nepodnášejte. — Podsazoval poddané proti vřecnostem. — Co tě podnáší? (t. co tě hrdého činí?) —

4. *Činnost tajnou s vedlejším obyčejně ponětím chytrosti neb lsti*: podhoditi (kradenou věc tajně na místo položiti, clam restituere), podnapraviti a podstrojiti koho (heimlich zu etwas abrichten), podpřísáhnouti (tajně, pod rukou, chytře přísáhati), podšeptati (einflüstern), podejít a podcházeti ve smyslu „se vlouditi,“ — podstríci, podezřít, podzírat, podhlédati (koho, = v podezření mít), podkoupiti (penězi porušiti) a podmazati, podložiti, podstaviti, podsunouti, podstrčiti, podvrhnouti (— dítě podložené, podvržené, podložená poslední vůle —); — tak i: (někoho) podskočiti, podchytiti, podraziti, podsměknouti, podtrhnouti, podvesti, podelstít (betrügen) a j.

Příklady: Podskoči naň zde lstivo vrah. — On je podslouchal, podslechl (tajně poslouchal, er behorchte sie). — On si podsmekl (tajně vzal) desítku; — on rád podsmekuje, podsmekává. — Všecky kroky jeho podstřehati káže. — Neštěstí nás podešlo. — Nepodešloli nějaké pohoršení, podejde nedbalství, nesvornost. — Podvrhli kacíři písma církvi. — Podstrčili mu zlé sukno za dobré. —

Poznámání. Sem náležejí též tato omyl neb i pád mravní označující složená: podetnouti se (omýliti se), podklesnouti a podřeknouti se, podevdati se. — Také v „podlízati“ (adulari) zahrnuto vedlejší ponětí „lsti.“

5. *Zástupné konání a nahražování*: podkoupiti (jménem jiného koupiti), podříditi (na místo druhého postaviti), podsaditi (substituere), jakož se říká: staré stromy novými podsazovati, aby štěpnice nevyhynula. — Podobné jest: podnajmouti (in Afterpacht nehmen). —

6. *Ze základu položení v myšlení*: Podsaditi (eine Hypothese annehmen), podrozuměti (při něčem rozuměti, subintelligere). — Můžeme bez ostýchání napřed to za pravdu sobě podsaditi. — Stůjtež zde na dělení poukazující: poddělit (z dílu díly dělati, unterabtheilen), podřaditi (unterreihen), poddružiti (subalternieren). —

7. *Menší míru děje*: podnapiti (trochu koho opiti), podnapiti se (— „když se podnapíjí, nepamatuji“ —), podpojit (trochu opilého učiniti), podroušiti, podraziti se (na př. vínem), podsmážiti (trochu usmažiti), podsoliti, podstřeliti (anschiessen), podveseliti, podzoufati, podmámiti, podmraziti, podtýti, podučiti (trochu poučiti).

D o d a t e k. Sama o sobě stojí: podzpěvovati (= přizpěvovati, dazusingen, k něčemu zpívati); — podběhnouti se, podeťtí se (obě poslední o zvířatech) a p.

Pre

„Pře“ vyjadřuje směr děje „přes povrch“ neb i „přes meze“ něčeho.

Z původního tohoto významu odvoditi se pak dají obměny jeho, totiž význam směru jinam (s obměnou jinak), mimo, přes celek a větší neb přílišné jakož i menší míry děje.

I. Místní směr „přes něco“ nevytýká předložka tato v příliš hojných složených. Časoslova, s nimiž se v tomto smyslu pojí, jsou:

1. Časoslova *pohybování se a pohybování něčím s časoslov: házení, kácení, tření, kladení a krytí* A a I. 11, II. 7, c. III g—k a podob. pod B a C.) Přeběhl nám zajíc přes cestu. — Žádný té řeky nemůže přebřísti. — Přешli jsme přes lávku. — Týmž způsobem pak pravíme: něco přecvátati, přejeti, překulhati, přelezti, přeploviti; přeskočiti zeď, plot; — přestřít stůl přeložiti něco přes něco, převěsiti plášť přes zábradlí, překotiliti se přes někoho, přehoditi přes střechu, přetřít masti, předrhnutí konec, převyšovati neb přesahovati něco atd.

2. Časoslova *vyjadřující násilné něčeho proniknutí, zvláště krájení, sekání, řezání, hlodání, kousání a p. s některými jinými která teprv ve složení s „pře“ tohoto významu nabývají.* Ve spojení s těmito časoslovy znamená „pře“ směr takřka středem přes nějaký předmět a docílené tím rozdělení jeho ve dvě části jako v: překrojití, přelomití, přepilovati, přepoliti (halbiren), přeraziti, přerezati, přeseknouti, přestřihnouti, přestřpnouti, přetesati, přetřítí, přetrhnouti, přežítí, přehlodati (entzweinagen, zernagen), přechroustati, překousati, překlouti; a tak i: přehořeti, přeshlapnouti, přeshlehnouti, přemrstiti, přeshoustati, přeshvihnouti, přetlouci, přetřískati, přetřítí a p.

Příklady: Jednou ranou přesekl tu větev. — To hřibě ten řemen přezvýkalo. — Hned to na dvě přeshlapil — (t. rozšlapil).

— Tak dlouho šoustal, až to přešoustal. — Pojednou to přešvihnul (t. bičem přemrsknul). — Na dva kusy to přetloukl. — Přetřáskal mu všechny hnáty. Svatého proroka pilou přetřítí rozkázal. — — Srovnej i: přejeti dítě (überfahren).

Poznamendní. Říká se, aniž by se na vlastní nějaké dělení pomýšlelo, také: přeměřiti kyjem přes plece. — Přetáhnou tě holí, přehnu neb přežhu tě metlou, prutem. — Jen ho jednou přetřásnu, oč že přestane křičeti. — „Přetáhnouti nůž“ jest jej zostřiti. — („Přeběhnouti chlapce“ = „báhem ho poraziti“ hledí k „převaliti“ II. 1.)

3. *Směr děje středem okolo něčeho vyznačen v:* přepásati, přesnopovati (snopy převázati), přeštiknouti (pídí, umspannen), převázati (pytel, = u prostřed vázati).

4. *Časoslova „hrazení“, „pažení“ a. p.* vyjadřují ve složení s předložkou „pře“ rozdělení místnosti nějaké na dvě části tím, že se středem jejím něco vystaví; jsou pak taková složená: přehraditi, překoliti, přepažiti, přepeřiti, přetarasiti, přetýniti (verschlagen, in der Mitte vermachen), přezdíti a p. Týž smysl má též „předěliti“. „Přepunktovati“ jest „puntíky něco odděliti“. —

Příklady: Ulice, šraňky aneb ploty z velikého dříví na příč položeného se přehrazují. — Poruč na tré zpřehrazovati ovčírnu. — Přehradím čeledník prkennou stěnou. — Stodolu přepažil. — Každý měl své vlastní přepeření. — Již tu cestu přetarasil. — Přetýnil komoru, pokoj, pírnu. — Přezděno zíd-kou jest. —

Poznamendní 1. „Přehnouti list, papír“ jest tolik co „ohnouti jej středem neb na příč přes sebe.“ Podobně: přehnouti, přehybovati se, sich überbeugen.

Poznamendní 2. Dle 2. a 4. vysvětlují se pak složená jako: překaziti a překázeti (takřka závalu nějakou v cestu položiti), převaditi (hindern, hemmen), přerušiti, přervati a přetrhnouti někomu řeč, přejmouti někomu cestu (den Weg verrennen, abschneiden); a tak i nepřechodná: * přemlk-nouti (umlknouti, jakoby v prostřed řeči přestati), přestati. — Srovnej dále: Přehybovali hlasy (sie modulirten die Stimmen). — Přerývaným a nízkým hlasem začala píseň zpívati. — Ten ptáček krásně přelamoval (modulabatur). — Trubcové přetrubují (t. potrubují, sie blasen in Absätzen). — Přejal poslu psaní (něm. auffangen, lat. interciperé). — Aby Luthera na cestě přejali (aufheben) a na zámek tejně dovedli. — Na cestě přejati, do ležení přivedení byli. —

II. Směr jinam a ponětí jinak.

1. „*Jinam*“. — Pravíme: přejíti přes most, přeskočiti přes meze a t. d.; a však i: přejíti most, přeskočiti příkop, překro-

čítí meze, přeletětí město. Jak tam tak i tato směr přes něco ve své původnosti se jeví. Jinak již tomu, když se to, „přesco“ děj směřuje, obzvlášť neoznačuje: já přejdu, přeskočím, překročím, přeletím, *zvláště pak* připojuje-li se ještě i udání místa neb strany, kam děj směřuje; když na př. řekneme: přešel k nepříteli, přeletěl do jiných krajín, přestoupil k jiné víře a t. d. — Zde již na směr děje „přes něco“ buď pranic buď velmi málo se pomýšlí a ponětí směru někde v popředí se staví.

Příklady: Přebíral se do Říma. — Přenesl tu truhlu z dolejšího sklepu do hořejšího. — Se vším dvorem a komonstvem svým na ostrov se přepravil. — Přestěhoval se někde do Plzeňska. — Když se lesní kosatec do zahrady přesadí, tedy docela bývá domácí a počíná valně kvésti. — Přesedati z místa na místo není mrav. — Překlekl jsem odtud. —

— Mimo časoslova ve větách těchto obsažená a jim podobná náležejí sem pak také: přelíti, přesypati (z jedné nádoby do druhé), přebouvati, přezouvati (obuv), přecediti (skrz cedítka propustiti, durchseihen, vlastně cedítkem do jiné nádoby přepouštětí), přepuditi (skrz alembík hnáti, abziehen), přesáknouti (durchsickern), přesíti (durchsieben), přehánětí (läutern) a mnohá jiná. — Zvláštního podotknutí zasluhují zde též časoslova: přejmouti, převzítí, překupovati, přepustiti, (přenechati) a p. — Přejal dům po otci, a vyplatí bratrům podíly jich. — Místo světla přejímá noc. — Kovalský, když mu pravou ruku utato, v levou korouhev přejal. — To odpovídání na se přejmu. — On vínem překupuje (z překupu vína žije). — Díl toho přátelům svým přepustil. —

Zvláštní způsoby mluvení jsou: překoupiti někoho, totiž porušiti penězi (bestechen), přeslechnouti něco (behorchen). — Překoupil soudce. — To oč jsou se ďáblové radili, oni všecko přeslechlí (belauschen). —

Poznámání. „Přemluvíti koho“ jest „někoho na svou stranu přivesti.“

Směr na jinou, druhou stranu vyjádřen v: přeložiti (list), převrátiti, překotiti, přesotiti, převrhnouti a p. Říkáť se, „překotalil se přes něho“ — a však také „sklenice se překlopila,“ „vůz se překlopil,“ překlopil jsem káď a t. d. — Než se naděješ, on tě překotí. — Vítr zeď tlustou převrhl. — Nyní se všecko nohama vzhůru převrací. — Převrátil káru, zpraví vůz.

Význam „střídání se“ leží často „v přejímání se“ a „přepřáhati se.“ — Ženy zajisté chtěly, aby se s nimi muži nepřepřáhati se.

regimentem rozdělili aneb přejímali. — Jednak stráž držeti jedni musili, a druhí dělati, a tak se přepřáhali.

2. „*Jinam*“ a „*jinak*“, „*znovu*“ se co poněti často stýkají. To viděti již ve větách: Vždycky přelhá, t. s jedné strany na druhou se obrací, jinak si lehá. — Přesedá z místa na místo. — Ten spis z nějakého spisu starého bedlivě a neospale přepsán jest. — Rytec ten obraz čistě přeryl. — Obraz první, z něhož jiní dělání a přemalování bývají. — — Tak i „přečestiti“ jest tolik co „do češtiny převesti“ neb „českým,“ tedy „jináčím“ (také „Čechem“ —) učiniti; podobně se to má s: přeněmčiti, přepolačiti, přepolštiti, přesloveniti a t. d. — A tímto způsobem přišlo pak „pře“ vůbec k významu „jinak,“ „znova.“ —

Příklady: Musím to dáti přebliiti. — Dal jsem si kabát předělati (přešiti). — Pobožní od světa a synů jeho divnými jmeny překřtívání bývají. — Jednak trochu polemuje, jednak to zase přelemuje. — Přerodil se na krotkého člověka. — Musíš to kamení všecko přerovnat. — Přestel mi (postel), ať lépe mohu spáti. — Stvoření božího člověk nepřestvořuj. — V způsob věžňů se přešatili, aby je volněji oklamali. — Proto se rozšněruji, že se chci přešněrovati. — Přezvýkáváte dávno zatížené věci. —

V tomto významu může se „pře“ s velmi mnohými časoslovy složiti, zvláště přechodnými: přeměnit, přestromiti (v strom obrátiti), přebíjeti (peníze, umprägen), přetlumočiti, převařiti, přepustiti (zerlassen, umschmelzen) a t. d.

III. Jinou obměnu nachází poněti „*jinam*“ v „*mimo*.“

Příklady: Po pořádku přecházeli (sie defilirten der Reihe nach). — Často tu přechází (sem tam chodí, geht auf und ab). Zde zakvitne paprsek na stržinách právě v takovém zalesknutí, jakové po tvých hlubinách, budoucnosti; v oku proroka přemíne. — Přehnalo se tudy mnoho vojska. — Vítr ten déšť brzy přezene. — Mračna se přehnala. — Jen se to tam přehání, t. jednak prší, jednak neprší. — Mnoho se tu dnes lidí přemlelo.

Takto zahrnují v sobě některá složená význam „mizení,“ „ztrácení se“:

Příklady: Bouřka brzo přešla. — Déšť přešel. — Zlost ho přešla. — Chut' nás potom přešla. — Několik hodin přešlo. — Čas přejde. — Nemož žádná hodina zmizeti, v nížby živý člověk bez bolesti byl a přeminul. — Již přepršelo, t. přestalo pršet.

Poznámání. „Přeslechnouti něco“ ve smyslu „neslyšeti“ jest „něčeho sluchem se minouti“.

IV. Směr přes celek — někdy i s menší mírou děje. www.libtool.com.cn

1. V přenešeném smyslu praví se: očima něco přeběhnouti (t. přehlednouti); čtením, myslí přeběhnouti (animo percurrere), přeběhnouti počty, přejíti knihu, dílo něčf (přehlednouti). A tak vůbec „pře“ často k tomu poukazuje, že se děj na celek nějaký, často souborný vztahuje, jako v: přebíráti a přebrati hrách, přečísti knihu, předrati peří, předrhnouti nádobí, přehledati celý dům, přehlednouti krajinu, přeslabikovati celou stránku, převážiti zboží (jedno po druhém vážit), přemyslíti si kázání, přestáti neb přetrpěti trest, nemoc, — přeslyšeti celou při a t. d. — Podobně co do času: zimu někde přebydliti, přebyti, celou hodinu překlečeti, den neb noc převíti, přechrápati, překašlati, překlíměti, překvákati, překvasiti, překvíliti, přeležeti, přeplakati, přetancovati, přezaháleti, přezívatí. A tak se skládá „pře“ i s velikým počtem jiných časoslov, zvláště s časoslovy vyznačujícími jisté druhy práce neb zaměstnání, s časoslovy bavení se, veselí, hodování, hýření, rozpoložení duševního a s těmi, jež hlazol neb zvuk vydávaný od tvorů živých, jakož i tlachání, lání a t. d. vyjadřují. (Viz A a 3 a jim podobná pod B a C.) V neskonalém „přebývati“ ve smyslu „bydleti“ jest původní význam předložky poněkud zatemněn, zřejmý však v prostoznamném „přebyti“, t. přes nějaký čas býti. — Podobně: Přechoval ho přes noc. — Přechovával ho u sebe dva měsíce (t. tajně choval). —

Poznámání 1. Poněvadž takto „pře“ směr děje přes celek vyznamenává, pojívá se rádo s časoslovy k označení děje směřujícího k vyšetření, ohledání, bližšímu seznání a vyhledání něčeho neb přesvědčení se o něčem: přebíráti hrách (k vyhledání toho, co hrachem není), přepleti zahradu, přehledávati papíry, přehlížeti vojsko (muster), přemítati knihy neb listy (überblättern, herumblättern), převažovati zboží a t. d. — Všecko přebra-koval a ničeho nenašel. — Bůh všechny naše cesty spatruje a kroky přecítá. — Srovnej též: přemítati neb převažovati na mysli, přemýšleti a p.

Poznámání 2. Ve spojení s zájmeným tvarem „se“ velmi často se „pře“ skládá k vyjádření děje déle neb dlouho trávajícího, zdlouhavého neb zbytečného, často pracného neb méně příjemného: — Přebírá se v knize, v kněžích (er blättert im Buche herum). — Jen se v penězích přebírá (wühlt herum). — Přebírala se v ženiších co v hruškách, až koloděje do-

stala. — Rád se přebírá v jídle (er ist im Essen ansklauberisch). — S některými věcmi lidé se ustavičně přečítají, přeměřují, převažují, přehlídají, přesejpají. — Přemítal se v papírech. — Co se s tím břemenem darmo sem tam přenášíš? (er blätterte im Buche). — V tom jdouce trefíme mezi jakési, kteří plnou síň cifer majíce přebírali se v nich. L. sv. — Kdo se bude s tím přešívati, převážeti, představovati a t. d.? Us. — — Srovnej podobná s „na“ složená: Dosti jsem se s tím napřevážel, napřestavoval a t. d.

Poznamenání 3. Ve složení s časoslovy „děšení“ a některými jinými poukazuje „pře“ k ději náhle na předmět příkvapivšímu: někoho předěsiti, přeleknoti, přeplašiti, přestrašiti, přežesiti; — překvačiti, překvapiti, přepadnouti. — A předěsím Elamitské před nepřátely jejich. — Přeplašen jest. — Choulostivý nenadálými věcmi přestrašen bývá. — Všickni jsme přestrašeni. — Soběslav pak po tom skutku navrátil se k svým zase, bázní bratra svého Vladislava přežesil se velmi (předěsil se). — Noc nás překvačila (die Nacht brach über uns herein). — Smrt ho překvapila. — Naši přepadli nepřitele. — Přechvacuje smrt dobytče u veliké tesknosti. —

2. Poněvadž „pře“ původně směr přes povrch něčeho vyjadřuje, snadno si vysvětliti, jak předložka tato někdy děj takřka povrchní, to jest slabší — a tak menší děje míru označovati může; tak tomu jest na př. v složených: přechladnouti (trochu vychladnouti), překřesati (z většího okřesati, osekati), překropiti (na př. záhon, t. povrchu zkropiti), přemyti (ku př. pokoj, = z většího myti), přepařiti (na př. kuře; srovn. opařiti, spařiti), přepláknouti (z většího vypláknouti), přepleti (také = z většího vypleti), přesušiti (— „presuš trochu ten šátek, potom uhlad“ —), přeškrábati (überkratzen, überschaben) a t. d. — Srov. „o“ 12.

V. Větší neb i přílišná míra děje.

„Pře“ nevyjadřuje — jak jsme viděli — toliko směr děje přes „povrch“ něčeho, nýbrž i „přes meze“ nějakého předmětu; srovnej „přestříti stůl“ a „přehoditi střechu;“ — a jako si z dotčeného „přestříti stůl“ neb z „přeběhnouti louku“ vysvětlíme „přeběhnouti počty,“ „přečísti knihu,“ „překvíleti, přeplakati, přetancovati celou noc“ (ve smyslu „celou noc kvílením, pláčem, tančením ztrávit“ — viz IV. 1.): tak si pak i z onoho „přehoditi střechu“ neb z „převyšovati — přesahovati všechny meze, cíle, časy“ a p. snadno vysvětliti můžeme, jak táž předložka, která jistou určitou — někdy i menší — míru děje vyznačává, velmi často i větší míru jeho vyznačovati může. Jevíť pak

se nám takovýto větší míry děj jednak co stav neb činnost nad jistou dobu trvající neb i co činnost potažně dokonalejší, jednak co děj míry příliš veliké.

1. *Větší míry děj co stav neb činnost nad jistou dobu trvající neb i co činnost potažně dokonalejší.*

a) *Děj přes nějakou určitou dobu trvající vyjádřen v: přebyti přes čas; přečkati životem, přezbyti (übrig sein), přežiti (überleben), přesloužiti rok (déle sloužiti než rok) a t. d. — Sestře mé, ačby mne v životě svém přebyla, má dávatí ročně patnácte kop gr. č. — On tam roku nepřeslouží. — Já ho nepřekám. Světa nepřebudem. — Přebydeli co z požinků, na nás pamatujte. — Přes hodinu kázáním nepředlužují.*

b) *Kondní potažně dokonalejší vyjadřují složená v následních větách: Žádný ho nepřebrouká. — Nedá se jeden druhému přecvrkatí. — Hodný uředník předělá daremného tovaryše. — On přejel nejlepšího jezdce. — On přebil (svrskem, hůrkem, estach mit dem Ober). — V licitaci ho přehodil (überbot ihn). — Podobně se říká: Kdo z vás koho přebreptá, přebřinká, přebručí, přebubnuje, přehovoří, přehrá, přecválá, přefouká, přejí, přehouká, přehude, přehupká, přehvízdá, překlečí (a t. d.)? — Dát pak se „pře“ v tomto smyslu s časoslovy velmi hojným složití, jmenovitě se všemi skoro pod A a I. 3, 6, 7, 9, 11 a II. 1 a, podobnými pod B a C uvedenými a mnohými jinými.*

Poznámání. Významem svým sem také náležejí: přesvědčiti (světením více zmocí), překázati, přechytrati, přelstíti a p.

2. *Přílišnou míru děje vyjadřuje „pře“ ve složení s největší částí časoslov jak přechodných tak nepřechodných. Že pak s takovouto děje přílišností spojeno poněti buď pochybení, vůbec, buď i poškození, pokažení něčeho, — jest zcela přirozené.*

Příklady: Hleď, aby ten hrách nepřebopněl. — Viziž, aby nepřebodl, nepřecvičil. — Tak brus, aby nepřebrousil. — Vínem a masem tak se přecpávali, div že se nerozpukli. — Kdo předal, ten prohrál (vergeben — verspielt). — Ty brušky přehnili čely. — Však ty pole přehnojíš. — Záporně praví se také: Nízkých oulů nemohu vám dosti přechváliti (nicht genug loben). —

Velmi často objevují se složená tohoto smyslu ve spojení s „se.“ — Nerad se předá (o skrbném). — On se přešel (t. j. itím se zchvátí). To dřevo se přejde, t. zborčí. — Prkno se přešlo na

slunci. — Vejce přešlé (übergorenes Ei). — Přejdali se a přepíjeli. — Po drobtech mu dává k jídlu, aby se nepřejdl. — Já jsem se již ryb přejedl; aneb: již se mi ryby přejedly. — Tak se pak říká: překřičeti se, přeručeti se, překročiti se (kročením sobě uškoditi), přeležeti se (ležením se zkaziti), přesiliti se (nach grosser Anstrengung ermatten), přestáti se (stáním se pokaziti), přetancovati se a t. d.

Poznámění 1. Dle „přesoliti (versalzen) a t. d. vysvětlíme si i: přechiti, překutiti, přerejdovati, přetesati, přetropiti a p. — všecka ve smyslu „proviniti.“ —

Poznámění 2. Podobna jsou a však dle II. 2 vysvětliti se musejí: přehmátnouti se (einen Missgriff thun), přefeknouti se (zmyšliti se mluvě), přepočítati se (chybiti v počtech) a t. d.; vlastně: jinak hmátnouti, říci, počítati než jsme chtěli neb měli. — Tak i předati se (něco jiného dáti), přezeniti se (zle, t. jinak než jsme chtěli se oženiti). Některá, jako „předati se“ brzy k II. 2, brzy sem (k V. 2) hledí. —

— Dalších k předložce „pře“ příkladů viz v části třetí.

Před

„Před“ („přede“) znamená směr děje „před něco,“ „objevení se jeho dříve jiného,“ „větší míru děje“ neb i „předčasnost jeho co do budoucnosti.“

Počet složených s touto předložkou není valný.

1. *Směr děje* „před něco neb někoho“ beze všeho poněti vedlejšího jeví se v: přebiti prkno (ein Brett vorschlagen), někoho předpustiti (před sebe pustiti), předstoupiti před něho, předejiti obličej boží s důtkiněním (t. jíti před obličej boží), předecpati (v předu zacpati), předepnouti (vorschnallen), představit něco před něco.

2. *Vedlejší poněti* „určení něčeho pro někoho,“ „k uvážení neb na srozuměnou dání,“ „vysvětlování,“ „vytýkání,“ „rozkazování,“ „obmýšlení čeho,“ „udávání nějaké příčiny obyčejně nedůkladné neb nepravdivé“ a t. d. zavírají v sobě: předhoditi ptákům a zvíři, pečení hostům předkrajovati, předestříti komu koberec; — předdávati seno pacholkům neb mýdlo kuchaře (abtheilen, herausgeben); — předepsati neb předpisovati někomu něco; — přednáseti něco (vypravovati a jako před oči rozumu stavěti), něco sobě předložiti (überlegen), předobraziti, předočiti (před oči postaviti), předčítati, předehrávati, předříkati, před-

zpěvovati, předhvizdovati, předpískati, předbleptávati, předpočítati; — přednésti někomu svou prosbu, stížnost a t. d., předmítati někomu otázky, někomu něco představití, předestříti někomu svou žádost; — předkládati komu jeho hříchy, někomu chyby jeho předstírati, předhoditi, předhazovati, někomu něco předvrhnouti neb předvrhovati (exprobrare, vorwerfen); — něco si předsevzít; — předkládati nějakou příčinu (praetendere causam aliquam), předstírati pilnou práci, nemoc (vorschtützen).

3. S časoslovy „pohybování se z místa na místo“ poukazují „před“ na dřívější děje ukončení neb ukončování, na naději, koho často s vedlejším ponětím opatrnosti neb lsti a t. d. (Srovnej „nad“ I. 2.)

Příklady: Stává se, že nenáhly náhlého předbíhá (antevertere). — Předjede vás do Galilee. — Jeden druhého předjížděl. — My ho předhonili. — (V smyslu přenešeném :) Vojna předbíhá mor. — Pýcha předchází pád. — Předěšel ho v koupě. — Co jsme to učinili, že nás předstihl Alexander, aby v přátelství vstoupil s Židy? — My tomu předešli (wir beugten vor). — Předšakoval jeden druhého. — Předchází všechny milosti svou. — (Podobně: Fortelně koho předstíhati a předcházeti.)

— Podobna jsou: předbírati (vorausnehmen), předcvíčiti (vorüben), předpokládati, předjímati, předchvátiti, předpojití, předsuzovati a p.

Příklady. Soudce nepravým nadymačů uší žalováním předchvaceny, t. předstížený (eingenommen). — Vyhybej se soudce předsuzování co nejvýše. — Chléb chudým předjímají. — Srovn. „předpojaté mínění“ (vorgefasste Meinung). —

4. Jak již mnohá z uvedených naznačují, může „před“ často též na předčení někoho neb něčeho něčím, převládání něčeho a t. d. poukazovati. Viz příklady pod 3.

Příklady. Delfin prudkostí, velryb velikostí všechny předchází. — Barva ta předpichuje (t. před jinými v oči bije, sticht vor). — Zázvor předchutnává v té polívce (vorschmecken). — Jedni druhé u vládařů předkupovali (t. více dávali za biskupství). —

Tak i: někoho předorati t. přemoci, předstihnouti oraje (vorackern); předvázati koho na př. ve vázání snopů, t. více navázati (einem vorbinden) a t. d. — Srovnej „nadežnouti“ a t. d. pod „nad“ I. 2.

5. *Udělení přednosti nějaké vyjádřeno v:* předložiti, předkládati, představití někomu někoho. — „Nad žádného se nevyšuj, žádnému se nepředkládej.“ — „Ta věc předchází“ (geht voraus). Podobně: „předsedati“ = býti prvním.

6. *Poněti „dříve“ leží také v těchto „poznání, oznámení něčeho budoucího“ neb „určení, zřízení k účelům budoucím“ vyznačujících složených:* předeznati (božím duchem, vorerkennen), přede-zříti (vorsehen), předohlásiti, předoznámiti, předpověděti, předukázati, předvěděti, předviděti, předvyznamenati, předvěstíti, předzvěděti, předzvěstovati, předpatřiti (praevidere); — předřídití, předzřídití, předukládati (praedestinare), předurčiti, předzpůsobiti, předjednati (vorbestimmen).

Při

„Při“ vyjadřuje buď děj „při něčem,“ „u něčeho,“ často s vedlejším ponětím menší děje míry, buď směr k něčemu, někam aneb i umnožení děje.

I. Děj „při něčem,“ „u něčeho“ z většího dílu s vedlejším ponětím menší děje míry; — menší děje míra. — Jeden z těchto významů neb oba nacházíme:

1. *V složených:* přisedím, přistojím, přiležím a podobných; a tak i v: přistihnouti, přichopiti (t. stihnouti, chopiti při něčem). Zde předložka původní svůj význam „při něčem“ zcela neporušený zachovala.

2. *Ve složení předložky s časoslovy „pálení“ a jim podobnými ve smyslu něm. anbrennen, kdež předložka spolu na menší míru děje poukazuje:* přihořeti, přinítiti, připáliti, připrahnouti, přismahnouti (ankochen im Sieden), přismouditi, přismudnouti, přismažiti, přižáci. — Týž význam mají: přibouditi, přichytiti. — Poněti menší děje míry v složených těchto ležící vysvětliti si musíme tím, že děj jen části nějakého celku se dotýká.

3. *V složených:* přižínati (požínovati na př. pšenici, t. konečky užínati, vergrasen, schröpfen), přitřhnouti (— „u samé země to přitřhnul“ — t. přilomil), přitnouti (drobet odseknouti: „u samé země to přital“ —), přištknouti (nahe am Ende abkneipen), přirvati (kurz abreissen), přirezati (na př. víno při

zemi, verschneiden). — Také v některých z těchto menší děje míra vyznačena. Srovnej i: přihryzti, přitenčiti, přiukrátiti, přioužiti, připlošiti, připásati (oziminy ovce), přišpičatiti.

Poznamenání. Podobně německému „zuschneiden“ užívá se „přikrojiti“, „přiseknouti“, „přistříhnouti“ ve smyslu „něco dle vzoru nějakého neb vůbec k účelu nějakému vhodně utvářiti, něčemu patřičný tvar dáti“: „kameník přisekává tabule“, „přikrojiti sukno na kabát“, „loukotě přistříhovati.“ — Všude zde jest na základě ponětí děje „po kraji čeho“, tudíž „u něčeho“, „při něčem“ se vyvíjejícího. — Podobna těmto jsou pak tato na „vhodné, původně jen částečné něčeho uzpůsobení“ poukazující složená: přičesati (sobě vlasy, t. trochu, neb lépe v pořádek uvést, na té neb oné straně), přiopraviti, připořádati, přionačiti, přiozdobiti, přilíčiti, přišperkovati, připudrovati (srovn. připáliti). — „Já tedy umlкну a přiopravě sobě bryllí hledím pilně po nich.“ L. sv. —

4. *Ve složení předložky s časoslovy „mazání“, „barvení“, „nabývání barvy nějaké“, „potahování se něčím“ a j.:* přibřiditi (pošpinit trochu), přičervenati (trochu zčervenati), přikoptěti, připlavěti, připlesněti a připlesnivěti, přirzavěti, přizelenatěti a přizelenatiti, přižlutnouti a přižlutiti, přisvahnouti, přirohatěti, přivahnouti, přihasiti (ein wenig dämpfen), přisehnouti, přihrbiti, přihněti a t. d. Ve všech těchto zahrnuto spolu ponětí menší děje míry, a tak i

5. *V následních složených, v nichž předložka místní význam svůj zcela potratila:* přihlušiti (trochu zablúšiti), přihustněti, přikvasněti, přikysnouti, přismradnouti, příšeplávati, přiskebovati se, přitichnouti, přituchnouti, přivlažniti, přizemdliti, přikojiti (dítě), přimrtviti, přiobávati se (trochu se obávati), přiodpočinouti a t. d. — „Velikou prací rukou svých i hladem přimíraje živiti se musil.“ —

II. Mnohem častěji však vytýká „při“ směr k „něčemu“, „někam.“

1. *S časoslovy pohybování se z místa na místo (A a I. 11, B I. 11, C I. 11):* přijíti, přijeti, přispěti, přiletěti, připlouti, přilezti a t. d. — Mnohá teprv ve složení s „při“ podobného významu nabývají: přibýti, přihostiti, přicrknouti, přihřměti, přikvitnouti, přiraziti, přitřhnouti; sem náležejí též zvrtná: přidrmoliti se, přihlučiti se, přiklátiti se, přikliditi se, přilstiti se, přisoukati se; — podobna: přilhati se (k někomu, sich durch

Lügen einschmeicheln), přilísati se, přiliškovati se a j. — V přenešeném smyslu praví se: „Přicházel mi vždy jako slepý“ (kam mir vor). www.libtool.com.cn

2. *Ve složení s časoslovy pohybování něčím* (A α II. 6, B II. 5, C II. 6): přinesti, přivesti, přitáhnouti a t. d. — Také zde mnohá teprv složením toho významu dosahují: přiblázniti, přičarovati, přihvívzdati (ptáky), přichechtati, přichlácholiti, přichytrati, přikouzlit, přikyvnutí, přimámiti, přivolati a j.

3. *V složených*: přilehnouti, přisednouti, přikleknouti, přivážnouti, přivisnouti, přivěsiti, přichýliti, přikloniti, přisaditi, přistaviti, přiložiti a j. (srovn. A α I. 12, II. 7 a podobná pod B, C.)

4. *S časoslovy popudu k pohybování, strkání, tlučení, bližení, pevnění, pojení, lepení a p.*: přihoditi, přilíti, přitrousiti, přisypati; — přistrčiti, přitlačiti, přibiti, přitlouci, přivtěliti, přiblížiti, přiklíziti, přilepiti, připásati, připoutati, přivázati a j. — V „přivřítí, přimknouti dvěře“ jest v poměru k „zavřítí,“ „zamknouti“ menší míra děje vyjádřena (anlehnen). — V přenešeném smyslu praví se: „přihodilo se“ (accidit), „připadlo mu na mysl.“

5. *V složených vyznačujících vábení, lákání, volání, nucení*: přivolati, přilákati, přivábiti, přivnaditi, přinutiti, přilahoditi, přizádati, přiláti (láním někoho k něčemu přivesti), přijmėti, přibezděčiti, přidržeti (anhalten, anleiten) a p. — „Přidržeti se někoho“ jest „sich an Jemand halten,“ „přimlouvati komu“ „Jemand zureden.“

6. *S časoslovy výkony smyslů a pamatování označujícími*: přikouknouti, přizřítí, přihlédnouti, přislouchati (k něčemu), přislechnouti a přislychati, přičichnouti, přivonětí; — připomenouti, připamatovati.

7. *V složení s časoslovy přátelení*: přidružiti, připřáteliti (komu koho), přisestřiti se a t. d.

8. *V složených vyjadřujících určení něčeho neb k něčemu, brání, dání, svolení, schválení, přispůsobení něčeho k něčemu a p.*: přidati, přiděliti, přibrati, přijmouti, přivlastniti, přislibiti; — přičítati, přisouditi, přikázati, přičknouti, připověděti, připsati komu co; (neprech.) připadnouti, přináležeti, přislužeti; — přihlásiti se; — přisvědčiti, přivoliti, přiznati, přihučeti (hučíc pochváliti); — připodobniti, přirovnati; — přihodlati, přihotovati,

přichystati, připraviti, přisedlati, přispůsobiti, přiužpůsobiti, přistrojiti, přišikovati (accommodare); — přivyknouti a p. — Srovněj i: www.libtool.com.cn přičiniti se.

9. Dle „přiklepati,“ „připecniti,“ „přišiti,“ „připnouti“ a p. vysvětlují se sama sebou: přideptati (nohou přitisknouti), přidlábiti (zudrücken, niederdrücken), přidusati (přišlapati, nieder-treten), přidusiti (udusiti, na př. hněv), přihnísti (hněta přitisknouti, andrücken, niederdrücken), přitlapnouti (niedertreten), přitlumiti. — „Přišlapej drobet to seno.“ — „Hezky tu zem přišlapejte.“ — „Přišlapnul to nohou.“ — Srovněj: „Obilí hrubě přilehlo (neb ulehlo, t. k zemi se sklonilo).“ — Také z těchto některá mohou někdy na menší děje míru poukazovati; srovn. I.

10. Změnou spojení povstalo: přiřítiti něco zemí (verschütten), přimetati něco kamením, přivaliti něco něčím (z „přiřítiti, přimetati, přivaliti něco k něčemu, na něco“); a tak se pak také říká: něco něčím přiklopiti, přihrabati, přikukliti, přilištovati (mit Leisten vermachen), přiorati (zaorati), přikryti, přisklepiti (bewölben), přistříti, připlášti, přihraditi, přihroutiti (vodou přikryti, überschwemmen), přioditi, přispuntovati, přichrániti (beschützen); — srovn. něm. zudecken a pak I. — Podobně: připrášiti (prachem přisypati, bestäuben), přicukrovati (pocukrovati), přitajiti (zatajiti) a t. d.

11. Poněti spojení i zakrytí leží také v: přiceleti (srůst), přihojiti (zuheilen), přischnouti. „Rána přischla“, die Wunde hat aufgehört zu eitern). — Podobna jsou: „přiokrouhliti,“ „přišpičatění“ a „přišpičatiti“ majíce význam „zakončení,“ tudíž „zcelení;“ srovněj ostatně I, kamž také hledí.

12. Někdy má „při“ význam pouze ethický, označujíc, že se něco s ohledem na někoho, k vůli někomu, za nějakou vůbec přičinou neb s ohledem na sebe koná neb děje; tak v: přičastovati, připiti někomu (zutrinken), přismáti se komu (einem zulächeln), připleskati někomu (zuklatschen), připankati (pánem nazývati. titul „pane“ dáti); — přichvalovati sobě něco (sich etwas loben), přistěsknouti sobě (stýskati si), přihráti si (někdy hráti); — „přibiti někomu“ jest podobně předcházejícím „bíti ho,“ přihryzti komu = uštípovati (sticheln), přikudliti sobě za vrch = seprati se ským (Jemand zausen); — týž význam zdá se před-

ložka míti v větách: „Host pije chutně, hospodář přibolí (t. bolestí připlatí).“ — „Přichoroval toho“ (hat durch Krankheit wofür gebüsst). www.libtool.com.cn

13. Umnožení děje. Velmi často vyjadřuje předložka při, že k ději prostým časoslovem vyznačenému nová část téhož děje se druží, neb že se to, co se jistým dějem způsobilo, uskutečnilo, umnožuje, zvětšuje. Tak jest „přidojiti mléka“ tolik co k nadojenému mléku dalším dojením nového mléka nabyti, „přihniličeti“ = delším hniličením více zhniličeti. Složená tohoto významu jsou velmi četná, jak se každý nahlédnutím v část první o tom přesvědčiti může; stájeť zde: přiblížiti, přibořiti, přibotnati, přibreptati, přibryndati, přibublati, přibyti, přibudovati, přicediti, přicmíratí, přicpati, přicvaňhati, přicvičiti, přičaditi, přičerniti, přičerveniti, přidrati, přidlabati, přidlážiti, přidrobiti, přidvojiti (verdoppeln), přihloubiti, přihnojiti, přihospodařiti, přimísiti a t. d., t. více bíliti, bořiti, botnati a t. d. — Že se i zde na menší míru děje obyčejně myslívá, jest zcela přirozené, poněvadž částka děje, která k prvotnímu ději přibývá, právě co částka kratší se objevuje než děj původní; že však tato částka krátkou býti nemusí a že ponětí menší děje míry těmito složenými vyjádřené zcela jiné jest než které časoslova pod I. uvedená zavírávají, zajisté nikdo pochybovati nebude. — (Srov. ostatně „do“ II. a poznamenání 3. pod II. 3 v témž „do“.)

Příklady: Dnes do rybníka mnoho vody přiteklo, a vždycky jí přitéká. — Hezky tam přiteplilo. — Ta mrzutost nám nemoci přitížila. — Přituhne-li, přitop. — Nebudeliť poddán, přituž pout jeho. — Není-li to maso dobře uzené, můžeš je přiučiti. — Přivařil mu sud piva. — Hezky tam přivlažuje (t. často sprchuje). — Přibývání věku, ubývání života. —

Často takováto složená zahrnují ponětí „získání čeho.“

Příklady: Na koupi zaleželé a na dceři dorostlé málo sobě přichováš. — Domnívá se někdo, že něco přilichví, ale někdy prolichví. — Přitržil na tom kusu dva zlaté. — Na sto librách přivážil dvacet liber (t. na váze získal). —

Poznamenání 1. V některých složených „při“ právě tak na pouhý směr jednoho předmětu k druhému, jako na umnožení děje samého může poukazovati; taková jsou zvláště následní již pod II. 4 a 8 uvedená složená: přihoditi, přilíti, přitrousiti, přisypati, přidati, přibrati a p. srovnej: „přidati“ ve smyslu něm. „zuweisen“ (přiděliti) s „přidati“ ve smyslu „k tomu,

co se dalo, ještě dáti;“ — a tak se také přilévá k tomu, co se dříve lilo (na př. vody do hrnce), a k tomu, co se nelilo (kdež pak „přiliti“ význam pouhého přimnožení zásoby nějaké má). Tak i „přibublati, přikřičeti něco“ může tolik býti co „bubláním“, „křičením“, něco zjednat, neb „bublání“. — samo přimnožiti“ viz II 4, 8.

Posnamení 2. Složená: přinášiti, přivýšiti, přimnožiti, přispíšiti, přitmtí, připozdívati se a p. mohou se, poněvadž již v prostých ponětí ubývání neb přibývání zahrnuto, buď dle právě pod 13. uvedených vysvětlovati, neb za složená považovati, která dle mnohých pod I. na menší děje míru poukazují: „Přitmělo se již.“ — „Zůstaň s námi, Pane, neb se připozdívá.“ — V těchto větech můžeme vysvětlovati, jak chceme; ne tak ve větě „knězi pod jednou platu přivětšiti poručil“, — kdež přivětšiti není tolik co zvětšiti to, co bylo většeno, nýbrž trochu, poněkud zvětšiti dle I. 2 a t. d.

Posnamení 3. Děj „při něčem“ (někom) neb i směru „někam“, „k něčemu“ mohou vyjadřovati: přihvizdati, přikašlati, přivyskakovati (dazu - neb dabeihüpfen a t. d.) a p. — „Ti drnkají a on jim přihvizdá.“ — „A chtěje vždy na konec, jaká v tom veselost jest, vyzkusiti, začal jsem i přizpěvovati, přivyskovati a přivyskakovati sobě: summou co jiní dělali, dělali.“ L. sv. — Podobně se to má se složenými: přisluhovati, přiživiti se. — „Prst sobě přivrznouti, přiskřípnouti, přiseknouti neb přivřítí“ (mezi dveře neb ve dveřích) může též dle přikryti, přiřtiti a t. d. (viz II. 10) vysvětleno býti. Ostatně hledí právě tak i k I. 3. Srovn. „uskřípnouti“ pod „u“.

Pro

„Pro“ vyznamenává směr děje „skrz něco“, něčímž.

Můžeť pak se směr tenjeviti buď co směr „něčímž ven“ neb toliko co vnikání „mezi něco“, „do vnitř něčeho“, dále pak i co zdloužení, přecházení na celek neb jen částky celku nějakého, tak že také „pro“ menší neb větší míru děje někdy vyznačuje.

I. Směr něčeho něčím ven.

1. Směr podmětu neb předmětu něčím obyčejně již otevřeným vyjadřuje „pro“ nejvíce ve složení s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, házení, lítí a jim podobnými (viz A a I. 11, II. 6, 7 d a odpovídající jim pod B a C): projíti neb projeti skrze bránu (neb „bránu“), proleztí oknem, pronesti dveřmi, propustiti neb provesti skrz dveře, provléci nit skrz něco, provrhnouti, prokuliti, prokutatiti, prohoditi, proliti, prošťvati děrou, propadnouti, probořiti se.

Poznámání 1. „Prominouti koho“ jest = dáti mu projíti; „prominouti někomu něco“ = jemu odpustiti. Tak často i „prohlédnouti“ ve smyslu „odpustiti.“ — „Projeti clo“ jest „minouti clo jedu“ (den Zoll verfahren), vlastně „šraňk projeti“. Srovnej i: „Prošlo mu to (provedl svou)“ a „prošlo to“ (es ging an), „prosadil,“ „prorazil to“ (er hat es durchgesetzt).

Poznámání 2. Jako ve spojení s jinými předložkami mohou i ve složení s „pro“ mnohá časoslova časoslovům „pohybování“ podobnými se státi, která co prostá jimi nejsou; pravímeť: někam se prosekati, prodrati, probrati, prokoušati, prokopati, proloupati a t. d. ovšem vždy jen se zajmeným tvarem „se“. —

2. Směr „něčím ven“ zřejmý též v: propuknouti (otevřít se pukna, aufbrechen), propuštění (otevřít, eröffnen), prohnouti se a provaliti se (o vředu).

3. Vyrazení něčím, co dříve krylo, zahalovalo, vadilo neb překáželo, podobně předcházejícím označují: problesknouti (jako blesk naskrze něčeho se ukázati, durchblitzen), prosvítnouti (licht werden, aufdämmern), promihnouti. Sem patří také: „probírá se k času,“ der Himmel heitert sich auf.

4. Předcházejícím zcela podobna jsou: prohlédnouti (oči otevra hleděti), prozíti (počítati zřít, sehend werden, aufschauen), probrouliti se (oči otevřít, — s příhanou); — a tak i: probrati se ze sna, prosnouti se (probuditi se), procítnouti, protrhnouti se ze spaní; — probuditi (ze sna, takřka „snem“ vyraziti), protrhnouti ze spaní a p.

— Nejinak má se to s časoslovy projevu, volání a p.: probleknouti či probleptnouti (neopatrně řečí tajnost vynesti), probreptati (herausplaudern), prokuktati, protlampati, provřísknouti, propověděti, prořeknouti, prosloviti, promluviti, projádrati se. — Ve všech zajisté těchto složených leží poněti „z vnitřní útroby své ústy něco na jevo vynesti;“ a tak se pak „pro“ vůbec rádo pojí s časoslovy projevu a jim příbuznými k vyjádření „oznámení,“ „udání,“ „rozhlášení“ něčeho: prozraditi, prožalovati; — projeviti, prokázati, proukázati; prohlásiti, proheroltovati (prohlásiti jako herolt), provolati (promulgare); — prohluknouti, proslouti. — „Tyto věci nechce veliký kněz aby v národ prohlukly.“ — „Ten muž velice proslul.“ — „Město Akra od Francouzův prozváno jest St. Jean d' Acre.“ — Tak i s časoslovem „nésti:“ „Všecko se to proneslo.“ — Srovnej i: „Prožádal za městské právo.“ — Stůjtež zde konečně ještě: prozvukovati (zvuk

vydávati, ertönen), prozpěvovati (zpívat), protrubovati (poněkud troubiti, einige Zeit auf der Trompete blasen, ein Zeichen mit der Trompete geben), prozvoniti a prozváněti (nějaký čas zvoniti). Srovn. VII. Pozn.

II. Směr v dél, před se.

„Protáhnutí něčeho něčím“ jest spolu takřka „zdloužení jeho;“ a tak i v skutku „protáhnouti“ často má význam „zdloužení“ jako složená „prodloužiti“ a „prodliti“ (delší činiti); v „prostriti“ leží směr děje v dél i šíř, který ostatně již v časoslovu prostém zahrnut. Pouze k času se vztahují: prodléti, prolhdtiti (na čas prodloužiti, fristen). — Říkáme „provedi někoho branou, městem,“ a však v „provoditi,“ „provázeti“ leží obyčejně jen smysl „předse voditi, vor sich hinführen, begleiten;“ podobné jest: pronásledovati a prospěti neb prospívati (k cíli se podati, předse jíti, fortschreiten, gedeihen). — Tak konečně „prozřiti, prohlédati, prohlížeti k něčemu“ tolik jest co „předse k něčemu hleděti.“ Tímto způsobem dostává někdy „prozřiti“ podobného významu s „předviděti:“ „Prozřiti k věcem, které po smrti přijdou.“

III. „Pro“ vytýká, že děj toliko k „utvoření otvoru“, „mezi něco,“ „do vnitř něčeho“ směřuje.

1. *Ve spojení s časoslovy bodení, sekání, tlačení a p. poukazuje „pro,“ pakli předmětem děje to jest, čímž děj směřuje, na způsobení otvoru nějakého v předmětu samém:* (něco) probiti, probůsti, probrtiti, proděraviti, prodrati, prodlabati, prodrápati, prodrbati, prodřiti, prořubati, projehliti, prohloubati, prohlodati, prohoblovati, prohrabati, prohryznouti, prokousati, proklekati, prokopati, proležeti, prolomiti, promačkati, propáliti, propíchnouti, proseděti, prostáti, protrhnouti a t. d. (viz A α III. 1 a podobná pod B a C). — Sem náleží též: probořiti (bouráním díru v něčem učiniti, durchbrechen, einreissen) a provaliti (probořiti). — Změnou spojení povstalé „probořiti se“ (t. otvorem spadnouti) patří k I. 1. —

Poznamenání. Ačkoliv z významu těchto složených ponětí „něčím ven“ vyloučeno není, jest předce, jak snadno nahlédnouti, jen vedlejší.

2. *Ve složení s časoslovy „hnouti,“ „křiviti“ a „* láknouti“ objevuje se nám směr předložkou vyjadřovaný co pouhý pokus*

c proniknutí předmětu: prohnouti (křiviti, do vnitř tlačiti, einbiegen, zurückbiegen; — opak toho: „přehnouti“), prokloniti (prohnouti), prokřiviti (verkrümmen), proláknouti (prohnouti, nuldenartig biegen). — Děj složenými těmito označený představujeme si obyčejně směrem shora dolů středem předmětu působící k tomu, aby to, co dříve rovnou takřka čáru tvořilo, oblouku a tudíž otvoru nějakému podobným se stalo. Srovnej II.

3. Směr děje dílem k způsobení něčeho otvoru podobného, dílem toliko středem povrchu nějakého vyjádřen v: proklestiti cestu, prošlapati stezku, problániti neb prosekati les, proholiti pleš, prokositi travu (kosou prosekati). —

4. Směr děje mezi něco, do vnitř něčeho, zmožení předmětu skrz na skrz označuje „pro“ v složených: proložiti, prostaviti (mezi něco postaviti), prokonopčiti, proplésti; — prohnísti (těsto, durchkneten, durcharbeiten), prokořeniti, promastiti, promočiti, promoknouti, promokvati, promraziti, promyslití, propařiti, propeci, proplesnivěti, proprachnivěti, proschnouti, proskoumati, prosladiti, prosoliti, prostuditi, provařiti, provlhnouti, prozábnouti, prohořknouti, proláknouti (ústa, nádobu), proklektati (klektaje promýti); a tak i proležeti se, protížití se ve větách: „Protížilo se mu to břemeno po cestě.“ — „To se ti protíží (t. svou tíží cítiti dá)“. — „Může se počítati od jednoho orání k druhému osm neděl, chce-li aby se pole proleželo (t. aby je proniklo povětří a slunce)“.

IV. Směr děje přes celek obyčejně s vedlejším ponětím zmaření neb zhoštění se čeho.

1. Přejed od původního významu předložky k tomuto vidíme v: proběhnouti svět, projíti díl světa a t. d. Říkáť se pak podobně: pročísti knihu, všecko prodělati (etwas ganz durchmachen), něco probrati, probrakovati, prohledati a t. d., kde toliko na směr přes celek hlavně pomýšlíme, ačkoliv i zde ponětí nahlédání mezi něco neb vnikání v něco dosti jasně se objevuje.

2. Mnohem častěji však poukazuje „pro“ na celek doby nějaké, kterou děj trval neb která jím strávena jest; říkáť se: probatoliti osmý díl žití, celou noc probděti, probědovati, dvě hodiny prodřímati, pět let prokralovati; celý den propřísti, prolkati, provzdychati, promručeti, proseděti, proštěbetati, protes-

niti, protráviti (na modlitbách), prozpívati, život prosniti a t. d. — V tomto smyslu mohou se s „pro“ pojiti časoslova velmi mnohá, zvláště ta, která stav neb činnost stavu podobnou vyjadřují, jakož i časoslova blahol, zvuk a t. d. označující (viz A α I. 3 a podobná pod B, C.).

Poznamenání. Rozdíl mezi těmito a podobnými s „pře“ složenými jako „přebědovati“, „přelkati“ (celou noc) a t. d. jest ten, že s „pro“ složená trvání děje jistou dobou s vedlejším ponětím „zmaření“ této doby vyjadřují, kteréžto ponětí ve významu časoslov s „pře“ složených neleží. „Prolkati“, „probědovati noc“ totiž vyznamenává tolik co v „lkání, bědování (jako v bezednu nějakém) celou noc ztratiti.“

3. Jako předcházející složená „zmaření doby neb času nějakého“ vyjadřují, mohou mnohá jiná „zmaření“ neb „ztrátu“ jakého koliv jiného předmětu, zvláště jmění neb peněz označovati; pravíme: jmění, statek, zdraví a t. d. proapatekařovati, problázniti, prodoktořiti, prohodovati, proholubařiti, prohospodařiti, prohousti, prokancelařovati, prokarbaniti, prokramařiti; všecko prodarovati, prohrati a t. d. Srovn. něm. verschneiden, verschustern, verprassen, veressen, vertrinken etc. — Zvláště časoslova stálé nějaké zaměstnání vyznačující jako „hodinařiti, ševčiti a p.“ ve smyslu tomto s „pro“ spojití se mohou. Smysl jest: „v doktoření, karbanění a t. d. něco ztratiti.“

— *Ponětí úmyslného „něčeho se zhoštění“ zahrnuto v:* prodati zboží (srovn. vergeben, verkaufen), provdati dceru (verheirathen), projednati neb pronajíti (pronajmouti) něco (vermiethen), propůjčiti, pronaložiti (verwenden), prohandlovati a profrejmarčiti (vertauschen, něčeho za něco se zhostiti), proměnit, projinačiti (zjinačiti).

— Složených „zmrhání“ vyznamenávajících užívá se též prostě (absolutně), t. beze všeho s předmětem nějakým spojení, na př. on při tom prodělal, on prohospodařil, prohrál, prohodinařil. — „Chtěje vyfortelovati někdy proforteluje.“ — „Zástava prostála (das Pfand ist verfallen).“ —

Říká se: Život provinil, t. vinou ztratil; — pročiniti život, das Leben verwirken, prodůvoditi (předůvoditi, důvoděním věc pokaziti, promudrovati), pronevěřiti se (nevěrným se státi); — a tak si pak objasníme: proviniti, prohřešiti, promyslití (hřešiti myšlením), prohloupiti, prochňapnouti (sich verschnappen),

problázniti (problouditi), problouditi (zblouditi). Sem náležejí též; probleknouti se, profeknouti se, probleptnouti se a t. d., něm. sich verschwatzen, verpuffen.

— *Mnohá s „pro“ složená označují jakési takřka „ztracení se v něčem“ samou úsilností děje:* Mohl se prozlobiti (sich halb-todt ärgern). — Projedl by se v tom, t. velmi rád to jí. — Však by se někdo v tom neb na tom prohléděl, t. hleděním by se ztratil. — Prohřímal by se (ztratil by se v hřímání.) — Podobné jest proklínati se (hoch schwören, hoch betheuern) a proklínati někoho (verfluchen). — Srovnej „propadnouti se“ pod I. 1. a s druhé strany „zahleděti se“ pod „za“. —

V. Směr děje na částky celku, sem tam.

Jako „prostáviti“, „proložiti“ jest tolik co „mezi něco“ postaviti, vložiti, tak potom i „prostavěti“, „prokládati“ obyčejně znamená „na více místech“, „sem tam“ mezi rozličné předměty něco postaviti neb položiti. Podobně pak „probleskovati“, „promihovati“ a t. d. nejen opěťované něčím (skrze něco) na témž místě „blesknutí“ neb „mihnutí“, nýbrž i „blýskání“, „míhání“ na více místech se objevující mohou vyjadřovati. A tak i mnohá jiná složená toho druhu na místní opěťování buď výlučně poukazují neb aspoň poukazovati mohou; jsou pak taková: prokvětovati (kvítím proložiti, durchblümel), proplétati, protkávati, prošívati; — prokvětati a prokvítati, proletovati, promírati, promříti (tam zde umříti, umírati; — srovnej: pomříti), promodrovati se (hie und da blau aus dem Dunkel auftauchen), prořídnouti, prorostati, proskakovati, proslýchati (sem tam slyšeti), prosmrdati (sem tam smradnouti), prošedívati, projasňovati, prožinovati, proběleti, probělvati a p. Opěťování „chvílkami“ neb „dobami“ označeno v: „problazňovati“ (po chvílích blázniti, interdum insanire), „prodrobovati hlas“ (koloriren im Gesang, trillern). — Příklady viz v části třetí.

Poznamenání. Sem snad také náleží „prosypati“ ve smyslu „vorstreuen“, tudíž „sem tam sypati“. „Ptáci obyčej mají, když se jim prosejpá, zobati“. —

VI. Menší míra děje.

Z právě předcházejících vysvětlíme si význam předložky též v následních menší děje míru vyjadřujících složených: pročesati (z většího česati; — srovnej: probrati, probíráti, probrakovati),

problítí (polovičně bílé učiniti, durchweissen, srovn. probělvatí), prokrmiti (polovičně neb trochu vykrmiti, überfüttern), promlátí (z většího vymlátí, přemlátí), proprati (z většího práti), proléti (durchjäten), prosmažiti (durchrösten), protopiti (prohřítí, teplem studenost proraziti), protuhnouti, protvrdnouti (z většího ztvrdnouti) a t. d. — „Jen to problíme.“ — „Propírají košile ve vodě.“ — „Protopme tu světnici“.

VII. Míru děje buď menší buď i větší neb velkou vyjadřují také tato „ponětí děje nepřímě na podmět působícího“ ve spojení s „se“ v sobě zavírající složená: proběhnouti se (běžením se posilniti, též i unaviti, sich auslaufen), projíti neb procházeti se, projeti a projížděti se, proskočiti a proskákati se, protoulati a protulovati se, protřásti se (durchgerüttelt werden, na př. na koni), prohnati a proháněti se, prospati se a t. d. Srovnaj: naběhati se, vyběhati se a p.

Příklady: S tou posélkou jsem se proběhnul (der Bothengang hat mich tüchtig hergenommen). — To jsme se proběhli. — Proběhni se trochu, to ti bude zdrávo (— mache Bewegung, lauf ein wenig —). — Ptáci se proletují. — Pronesl se s tím, zasloužil spropitného. — Hodně se tam proskákali. — Tam jsme se prostáli. — Dnes jsme se hodně provezli. — Provaluje se ve travě. Us. — Jde na mne dřímota, rád bych se prospal (trochu vyspal). — Nech se mu prospati.

— Také co přechodná nacházíme takováto složená v užívání, kdež pak děj přímo na předmět působící vyznamenávají; říká se: projeti neb projížděti, proháněti koně, prohnati, provezti někoho a t. d.

Podobně se některá s „sobě,“ „si“ pojívají, jen že pak nikdy vedlejší ponětí „namožení“ neb „unavení“ nezahrnují, poukazující toliko na jakési sobě hovění neb obveselování se dějem tím, který prostým časoslovem vyjádřen: proskakovati sobě (vesele skákati), provéstí neb prováděti (provozovati) sobě, prozpěvovati sobě.

Poznamenání. Srovn. s „prozpěvovati sobě“ pouhé prozpěvovati a tak i prozvukovati (ertönen), protrubovati (znamení troubou dávati), prozvoniti a prozváněti, kterážto složená pod I. 8 uvedena. Podobnost významu vznikla zde tím, že ponětí „skrz něco“ „něčím“ přešlo v složených těchto v ponětí „před se“, „vor sich hin,“ jak se to také v „prodloužiti“ a podobných (viz II.) stalo. Jest tedy „prozpěvovati“ tolik co něm. „seinen Gesang ertönen lassen“ a „prozpěvovati sobě“ sich singend gehen lassen, erholen, aufheitern, sich ein Lied hersingen.

Roz

www.libtool.com.cn

Nerozlučné „roz“ vyznamenává směr děje na různě, a sice buď na dvě neb více stran, ano i na vše strany, tudíž také směr k dělení neb zšíření něčeho a konečně i vzmožení se neb nedokončenost děje co takového.

I. Co předložka původně dělení neb zšíření vyjadřující pojí se „roz“ nejpřirozeněji s časoslovy dělení a násilného něčeho něčím pronikání, s časoslovy mnutí, tření, pohybu, kladení, sázení, stavění, krytí, matení, řadění, projevu, myšlení a p. (viz zvláště A α I. 11, II. 6, III. 1 a—g, A. β. 4, 6, 7 a podobná pod B a C.)

1. *Původní předložky význam jeví se nejlépe v složených:* rozčástiti, rozpoltiti, rozčtveřiti, rozdvojití, rozčlánkovati; — rozlomiti, rozštípnouti, roztrhnouti, rozříznouti, rozseknouti, rozkrojití, rozstříhnouti; — rozceповati, rozmlátiti, rozdrmoliti, rozdrobiti, rozdrtiti, rozemnouti, rozetřítí, rozemleti, rozstrouhati, rozbiti, roztlouci; — rozjihnouti, rozjíziti, rozplynouti, rozproudití, roztopiti (na př. kovy), rozškvařiti, roztátí, roztonouti; — rozměkknouti, rozměkčiti, rozřednouti, rozřediti; — rozpráchnivěti.

Poznamenání. Jako na př. v „rozměkčiti“ předložka vyjádřiti pomáhá ponětí „něco tím učiniti, co slovo, od něhož prosté časoslovo odvozeno, vyznamenává — (tedy „měkčím“), — tak tomu i v: rozhnojiti (v hnůj obrátiti), rozkouřiti (v kouř proměnití), rozbahnití (bahnem učiniti), rozpěnití (v pěnu obrátiti), rozeskliti (ve sklo proměnití). — Tak se pak stalo, že se „roz“ i s časoslovem „měnití“ spojilo: rozměnití (proměnití).

2. Často poukazuje „roz“ toliko na „prohloubení“ zvláště povrchu nějakého, druhy s vedlejším ponětím „pokažení“, jako v: rozbrázditi, rozdlabati, rozdrápati, rozdrásati, rozdrbati, rozežrati, rozjeti a rozjízďeti (na př. bláto, zem), rozhlodati, rozhrýzati, rozmrskati, rozorati, rozpíchati, rozděrovati, rozcumlati, rozpraskati, rozškrábatí.

3. „Roz“ pojí se rádo s časoslovy jistými k označení „neładu“, „nepořádku“, „nerovnosti“ dějem nějakým způsobeného: rozcuchati, rozčečeřiti, rozčepejřiti, rozdrchati, rozježiti, roz-

haraburditi, rozchloumati, rozchlemtati, rozkarabatiti, rozkmásati, rozkostrbatiti, rozmuchlati, rozpeřiti, rozpustořiti, rozpýřiti, rozramovati, rozrunatiti, rozřepetati, rozvlniti.

4. Časoslov pohybování se z místa na místo ve složení s „roz“ užívá se — neníli podmět sborný — jen v počtu množném (s podmětem množným): rozběhli se a rozběhali se, rozbrkli se, rozešli se, rozjechali se, rozjeli se, rozhemzali se, rozletěli se, rozprchli se, rozskákali se, rozstoupili se, rozutekli, roztoulali se a p. „Roztéci“ jest i v jednotném počtu v užívání.

Poznámání. Říká se též v smyslu přenešeném: „Vino člověka rozchází“; — „rozlezl se červy“.

5. Také časoslova pohybování něčím z místa na místo a popudu k pohybování obyčejně množník předmětu, není-li tento sborný, k sobě berou; taková jsou: rozeznati, rozhoniti, roznesti, rozplaviti, rozeslati, rozposílati, rozvésti, rozvézti, rozvléci, rozvrhnouti, rozkouleti a rozkuliti, rozkotaliti, rozmésti, rozptýliti, rozpuditi, rozpustiti, rozvláčiti a t. d. Tak i s časoslovy „strašení“: rozhromiti, rozplášiti, rozstrašiti a s časoslovy větřiti, váti, prášiti a j. rozvátí, rozvětřiti, rozvichřiti, rozprášiti.

6. K předcházejícím přidružují se složená s takovými časoslovy, která „stavění“, „kladění“, „ukrytí“, „sypání“ a podobná poněti vyjadřují: rozchovati (sem tam schovati) a rozchovati se, rozestlati (sem tam ustlati, rozkočovati se (ležení rozbiti), rozkryti (sem tam ukryti), rozléceti a rozlíceti, rozpostaviti, rozsaditi, rozsednouti se (tam zde se posaditi), rozschovati a rozschoovati se, rozsídliti, rozskryti, rozstaviti, rozstrkati, rozsypati, roztrousiti, rozusaditi, roztratiti, rozvěsiti, rozzastaviti.

7. Poněti „na více stran“, „na všechny strany“ neb se všech stran zahrnují taktéž časoslova „brání“, „dání“ a jim co do významu podobná ve složení s předložkou „roz“: rozebrati, rozchvátati (vše pobrati), rozchytati, rozkoupiti, rozkrásti, rozlapati, rozstraniti (rozebrati); — rozdati, rozdarovati, rozectiti (poctou rozdati), rozporoučeti (mnohým odporučiti v poslední vůli), rozpožičiti a rozpůjčiti, rozpřidati (přidáváním pozbyti), rozvážiti, rozvěnovati, rozvěřiti; — rozevdati (dcery), rozženiti.

8. Podobně předcházejícím poněti „rozdání něčeho“ vyjadřujícím skládá se „roz“ s mnohými časoslovy k označení „zpotřebování“, „zmrhání“ čeho: rozpotřebovati, rozbryndati, rozcerkati,

rozcmířati, rozhejřati (prohejřiti), rozkasovati, rozkoněřiti, rozmařiti, rozmarniti, rozpatlati, rozspořiti (promarniti), roztaškařiti, rozkramařiti. www.libtool.com.cn

9. *Směr činnosti „na více stran,“ „na všechny strany“ jeví se zcela jasně také v oněch s „roz“ složených, která „oznamování,“ „hlásání,“ „hledění“ a „působení nějaké na sluch neb zrak“ významendávají:* rozbleptati, rozeznámiti (u mnohých známé učiniti), rozeznámiti se (u mnohých v známost přijíti), rozhlásiti, rozkdákati, rozklevetati, rozkřičeti, rozslaviti (slavným učiniti) rozslynouti, roztlachati, roztroubiti, rozvolati, rozvorejkati a p.; — rozhlédnouti, rozhlédati neb rozhlížeti a rozhlédnouti se; — rozléhati se; — rozbřežditi se a rozbřežďovati se (počínati svítati), rozblesknouti, rozčemřívati se, rozedníti a rozednívati se, rozeskvíti se, rozesvitnouti, rozjasněti, rozjitřniti se, rozsvětnouti a rozsvitnouti, rozsvítati; a tak i přechodná: rozjasniti, rozsvítiti, rozžehnouti, rozžíci, — roznítiti.

10. *Poněť „pořádání,“ „třídění,“ „určení“ a p. leží v:* rozlíčiti, rozlosovati, rozmeziti, rozpořádati, rozřaditi, rozšíkovati, roztrřiditi, rozvrstvovati, rozečísti, rozměřiti, rozpočítati. Podobna jim pak jsou: rozbádati (vyzpytovati), rozjímati, rozeznati, rozhodlati se, rozhodnouti, rozmysliti, rozpomenouti, rozsouditi, rozšetřiti, rozuměti, rozvážiti.

11. *Ve spojení s časolovými, která „spojení,“ „vázání,“ „tužení,“ „přátelení“ a t. d. vyjadřují, poukazuje předložka naše k zrušení toho, co prosté časoslovo významendává:* rozceliti, rozčepiti, rozjednotiti, rozchocholatiti, rozklížiti (entleimen), rozkřehnouti, rozladiti, rozmásti, rozmračiti (mraky zapuditi), rozmraziti, rozmrzati, rozpásati, rozpoutati, rozpečetiti, rozpletati, rozpojiti, rozpráhnouti (koně od vozu), rozprstenovati (zasnoubené rozvésti), rozsoukati, rozsedlati (odsedlati), rozsnouti, rozstati se (odčíniti se, ungeschehen machen), rozstrojiti (entkleiden), rozšiti (rozpárati), rozšněrovati, rozšpendliti, rozšroubovati, rozuzditi, rozúžiti, rozuzliti, rozvaditi (vadící se rozvesti), rozvázati, rozvrstvovati (vrstvu rozundati), rozzimiti, rozznobiti se; — rozbratřiti, rozdružiti, rozkmotřiti, rozpřáteliti, rozsousediti, rozsestřiti, roztovaryšiti a p. — Jak vidíme, jsou to s „roz“ složená časoslova zvláště tříd A a II. 4. d, III. 2. a, b, c, o — a podobných pod B a C.

12. Jiného druhu než předcházející jsou: rozhovořiti (reden, abraxen), rozmluviti (co někomu), rozraditi (abraxen — v nichž „roz“ poněti v prostých zahrnuté neruší, nýbrž děj prostými vyjádřený co prostředek poukazuje, jímž neruší; jsou to tedy složená téhož druhu jako: rozdrťiti, rozlámati, rozbiti, roztlouci (viz 1) a t. d.

13. Co předložka směr děje k oddělení jednoho od druhého vyznamenávající hodí se „roz“ také k označení zmnožení, zšíření, otevření, zvětšení: rozmnožiti, rozlidniti (lépe olidniti), rozhojiti, rozveličiti, rozčelediti se, (rozmnožiti se), rozhnízdit se (množiti se), rozplaziti se; — rozplašiti a rozplešiti, rozplouti se, rozplesknouti, rozválet, rozvalchovati; — rozeprouti (ausspreizen), rozetknouti, rozkročiti a rozkročiti se, rozpáti, rozpráhnouti a rozpráhnouti se, rozsáhnouti, roztáhnouti, roztáhnouti; — rozdáti (tlamu, = rozděviti), rozemknouti, rozkvést, rozškeřiti, rozšklebiti, rozžívati; — rozdouti, rozedmat, rozchoditi (střevíce), rozhaluziti se, rozklenouti, rozkořeniti, rozkřídli (křídla roztáhnouti), rozpáti (rozšířiti jako páv okřídlen), rozperutiti, rozprostraniti, rozprostriti, rozšířiti, roztáhnouti, rozvětvi, rozdřepnouti se (sich breit setzen), rozmaňasiti (tölpelhaft ausstrecken); — rozbobněti (bobně se rozšířiti, aufquellen), rozdužněti, rozhruběti, rozpuchnouti (na rozličné strany silně rozpuchnouti), roztlustnouti, roztučněti a roztučniti, rozdužněti, rozdužněti. — Viz zvláště A α III. f, A β 4 a podobná pod B a t. d.

14. „Roz“ může často na přílišnost děje poukazovati; „rozkríčet se“ jest někdy tolik co „sich zu Tode schreien“; a t. d. i: rozkýchat se, rozprostiti se, rozpřísti sobě prsty (sich die Finger aufspinnen) a t. d.

Příklady. Ten volavý jíkavec volá, že by se mohl rozbráti. — Oni by to dítě rozchovali, t. každý je chce chovat, derou se o chování. — Aby se jeden rozkrícel, nic platno ne. — Kýchá, div že se nerozkýchá. — Kdybych se rozpracoval, ničeho nezpůsobím. — Aby mi se on rozpřisahal, nevěřím. — Celý jsem se rozseděl (habe mich müde gesessen). — Však by se mohl roztroubiti (er könnte sich zerblasen). — Aby se mohl rozvéroval a rozpřisahal, neuvěří. — Mohl jsem se rozvolati. — Div že se ten kohout nerozkořhá. —

II. Zmáhání neb zmožení se děje.

Ve složených velmi hojných vyjadřuje předložka „roz“ děj prostým časoslovem označený v pravý takřka proud přímý

své pravé neb náležité míry dosáhl, aneb také, že předmět neb podmět dějem nějakým, jehož počátky v menší síle objevovati se mohly, v takový stav (a co do tvorů živých — v takové rozpoložení) přiveden jest, že děj onen k úplné síle své dospěl a v této své síle buď déle trval — (často s menším se strany podmětu přičiněním —) aneb náležitou míru vlastnosti nějaké v předmětu neb podmětu zůstavil.

Přechod k složeným tohoto významu tvoří uvedená již „rozblesknouti,“ „rozednívati se“ a p. (viz I. 9.), která ještě místní rozšiřování se světla naznačují; jakož i v předcházejícím odstavci (13) na konci položená: rozšířiti, rozbobněti, rozdužněti a t. d. — Jsouť pak časoslova, která se v smyslu naznačeném s „roz“ pojívají:

1. *Ona, která vyjadřují působení světla a ohně, působení na čich, chut, cit, — zjevy meteorologické a t. d., — ovšem ne všecka* (viz A α I. 1., A β 1., B I. 1., C I. 1.): rozohnivěti, rozpláti, rozplápolati, rozboleti, rozehřměti se, rozdeštiti se, rozhořeti se, rozchutnati se a t. d.

2. *Časoslova vyznačující „působení na něco ohněm, vzduchem, mokem“ a t. d.* (viz A α II. zvlášť 1. a podobná pod A β, B, C): rozehřáti, rozchladiti, rozohniti, rozpáliti, rozpařiti, rozplameniti, roztepliti, rozžáříti, rozžítiti, rozhorčiti, rozsladnouti a rozsladiti, rozvlažnouti a rozvlhati, rozvlažiti a p.

3. *Velmi četná časoslova vyjadřující hlazol, zvuk a jim podobná zvlášť ona, která zvuk od tvorů živých vydávaný označují* (viz A α I. 3., B I. 3., C I. 3): rozblaboliti se, rozblečeti se, rozbreptati se, rozbubnovati se, rozbučeti se, rozeřvati se, rozezpívati se, rozhousti se, rozkašlati se a tak i někoho neb se: rozbečeti, rozbřinkati, rozbublati, rozciňkati, rozcvrkati, rozcvrlkati, rozelkati, rozhoukati, rozhořekovati, rozhuhňati, rozhvízdati, rozchechotati a t. d.

4. *Časoslova „jedení“, „krmení“, pití a p.: rozjísti se, rozpiti a rozpiti se, rozpásti (auf den Weiden mästen) a rozpásti se a t. d.* (viz A. α I. b a podobná pod B., C.) —

5. *Časoslova „stav tělesný“ vyjadřující:* rozchořeti se, roznemoci se, rozstonati se, rozchuravěti se, roznemocněti; — rozslabiti (schwächen; — rozeslabený = šlaken poražený a t. d.);

„Rozespati se“ jest tolik co „ve spaní se tak pohroužití, že takřka k sobě přijíti nemůžeme“. Tak i: „rozdřímati se.“

6. Časoslova rozpoložení duševní, náruživost neb chťič významávající: rozbažiti a rozbažiti se, rozhořčiti, rozhorliti, rozkyseliti, rozlakomiti, rozmaškrťiti, rozmlsati, rozmrzeti, roznechutiti, roznáhliti, rozpajediti se, rozprchleti, rozsrđiti, rozsršiti se, rozsvévoliti se, rozškádliti, rozzlobiti, rozzlostiti, rozzuřiti, rozlitovati se, roztoužiti, rozteskniti, rozveseliti, rozžaliti, rozžalostiti, rozželeti, rozblázniti, rozčertiti, rozkohoutiti se, rozhrděti, rozpyšněti a rozpyšniti, rozsrđnatěti a rozsrđnatiti, rozprchliti, rozsmělití, rozštěřiti se, rozvášniti, rozvztekliti, rozechťeti se, rozochotiti a rozochotiti se, rozmilovati se a t. d. Činným z uvedených odpovídají obyčejně také zvrtná (viz A α I. 5, 6, 7 a podobná pod B, C, A β).

7. Časoslova pohybovní a pohybování něčím (viz A α I. 11, B I. 11, C I. 11, A α II. 6, B, 5 zvlášť b.): rozběhnouti se, (Anlauf nehmen), rozjíti se, rozehnouti, rozechvíti a rozechvíti se, rozjeti se (ausholen zum Fahren oder Reiten), rozhoupati a rozhoupati se, rozhupkati, rozkuliti se, rozkejklati, rozklátiti, rozklíceti se, rozkulhati se, rozknísati, rozkolísati, rozkotaliti a rozkotaliti se, rozkrátati se, rozkynouti a rozkynouti se, rozmáhati, rozrejdovati a rozrejdovati se, rozrouchati, rozskákatí se, roztancovati a roztancovati se, roztěhati se, roztyřiti se, rozvandrovati se, rozviklati a rozviklati se, rozvrzati a rozvrzati se a t. d.

8. Časoslova výraz tvdrí a zjevy na jistém rozpoložení duševním se zakládající označující: rozesmáti a rozesmáti se, rozplakati a rozplakati se, rozkratochvíliti se, rozehrati a rozehrati se a t. d.

9. Mnohá jiná pod A α I., A β, B I., C I. a jinde uvedená: rozhleděti se (in's Schauen kommen), rozturnajiti se, rozzápasiti se, rozzeleněti a rozzeleniti, rozmladiti, roztenčiti; — rozbohatěti a rozbohatiti, rozmocniti, rozsiliti a rozsiliti se, rozsvěžiti, rozkouřiti se a p. —

Poznamenání 1. Stájtež zde ještě věty: „To mě rozchází“. — „Kteráž myšlení velmi kormoutlivě mne, čím dál tím víc rozcházela“. — „Rozchází se tu o ženicha (es handelt sich)“. — „Dvojí vůlí sám v sobě se rozpakoval a dělil“. — „Rozešlo ho to (jinak se rozmyslil)“. — Jak viděti, dají se složená v těchto větách lépe dle I. než dle II. vysvětliti.

III. Konečně může „roz“ také nedokončenost děje vyjadřovati: něco rozetkati, rozpiplati, rozdělati (a nedotkati, nedopiplati, nedodělati) a t. d. — V tomto smyslu pojí se s „roz“ časoslova obyčejně přechodná, a však taková, která s „roz“ složená „dělení“ dle I. neoznačují.

Další příklady viz v části třetí.

S

„S“ vytyká původně směr „shora dolů“, potom pak i s něčeho pryč, stranou, — mizení objemu, směr jednoho k druhému, přes celek.

I. „S“ vyjadřuje, že něco běře směr „shora dolů“, stranou, pryč.

1. „S“ poukazuje na to, že něco směr shora dolů běře tím způsobem, že s předmětu vyššího přichází na nižší — často přes povrch vyššího předmětu, — aneb že nejvyšší část něčeho směřuje k tomu, aby s nejnižší neb nižší částí na rovní byla, ve složení s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, popudu k pohybování, kácení, padání, chýlení, kladení a j. p. (viz A a I. 11, 12 b, II. 6, 7 a podobná pod B, C); tak se říká: shora dolů, na př. s hory (přes povrch strany její) sběhnouti, sjíti, sjeti, slézti, svézti, snéstí . . . , s vyššího místa na nižší (aniž by se na směr přes stranu předmětu vyššího pomýšlelo) shoditi, svrhnouti, sestřeliti, sklátiti, skotiti, smeknouti, spustiti, sraziti, ssaditi, strásti, strhnouti, sbodnouti, skanouti, skapati a t. d.; — směřování pak nejvyšší něčeho části k tomu, aby buď s nejnižší neb nižší částí na rovní byla, vyjádřeno v: skáceti, sklesnouti, sbořiti, sesouti, sesypati se, sřítiti, sehnouti, spochýliti, sklopiti, skloniti, svážiti se a t. d.

Příklady: Já jsem chléb živý, který jsem s nebe sstoupil. — Pták se dolů snáší z povětří. — Svedl třikráte oheň s nebe. — Svezme tu kládu s vrchu v dolinu. — Shodil mne kůň. — Svržení jsou z nebe do pekla. — Spustil jsem dobré naděje kotvu. — Sešliž moudrost s svatých nebes. — Pažím plot, aby se neskácel. — Vidím některé se smáti: ale vidím také jiné sklopě hlavu s kornelem choditi. — Před pány smeká, před knězi kleká, předc šelma velká. — Ovoce, když dozrá, češe se neb sráží. — Štojmíra s koně sboř. — Vítr svál listí se stromu. —

2. *Směr shora dolů jest spolu směrem s něčeho pryč; — nejzřejměji to viděti ve složených: sundati, szouti, shlaviti (ent-haupten), smečiti (köpfen); a tak jest „složte zbraň“ skoro tolik co „odložte ji.“ Tímto způsobem zahrnují s „s“ složená část. poněti „stranou,“ „odcházení,“ „mizení,“ „bloudění,“ „uchýlení se,“ „chybení,“ „úmrtí“ a t. d.*

Příklady: Co sejde s očí, to vyjde ze srdce. — Kdo doma sedí, ten se zlé přfhody schodí, t. j. se vyhne. — Moře v jistých hodinách schází a zase přistupuje. — Když led sšel, mnohé škody zdělal. — Sníh sešel, t. rozpustil se. — Od meče sejdou. — Kdo čím zachází, tím také schází. — Sešel počestnou a právšlechtickou smrtí. — Bylo prvé slavné město, ale nyní již z toho sešlo. — Co mu na tom sejde? (was wird er davon verlieren?) — Čím to schází (woran fehlt es)? — Námi nic neschází, t. my děláme všecko. — Sjed s pole a varuj se bitvy (— räume das Feld —). — Svedl ho z pravé cesty. — Příční a křížové cesty ne tak svozují. — On ho z toho svedl. — Nedej se bludným knihám svoditi. — Svezlo mu se, t. ušlo mu to bez trestu. — Když vina lehce sejde, tuž ráda vůle zlá panuje. — Jeden ho z světa svede. — To podezření s sebe svedl. — Svedl na ně Hospodin vody mořské (t s jiné strany na ně uvedl). — A ten svede to na jiného. — Sehnal je s hrachu. — Sežeň ti mouchu. — Tu jiný zástup rudu rozpouští a odmíseje druhý shání trusky s kovu vroucího. — Ta konfessí jako nějaký labyrint bloudí a scestí. — Vůl sklouzl (ist geglitten). — Svrhlo se (nepodařilo). — Dali se penězům a darům slouditi a svěsti. — Noha se mi smekla, a já upadl na koleno. — Vždy ten tuž vítr od půlnoci trval, a nás z naší cesty na poledne srážel. — Rád s pravdy se sšinu. —

Stejného významu jako v předcházejících příkladech objevují se složená jsou dále: sblouditi, setřítí (ab, = wegwischen), skositi (abmähen), slíbatí, smazati, smetati, smýti, spláchnouti, splatiti (abzählen), spleti (vypleti), spustiti (rybník), srejpat (rejpnutím oddělití na př. led na lukách), seštiknouti (absprengen), skrojiti (chléb, — odkrojiti), spárati (rozpárati, odpárati), spečovati se (nestarati se o), strásti se koho (zprostiti se ho), strhnouti se koho (von Jemand lassen), spustiti se Boha, secpati neb sčisti na koho vinu. Dle „sšinu se“, „sklouznouti“ vysvětliti snad možno: selhalo, skýchlo, spláchno mu.

Poznamenání 1. Poněti „stranou“ může též ležeti v: schovati, skryti, podobně i v „spasiti“. Srovnej „ukryti, uložiti a p.; spolu však hledí tato složená k III. 4.

Poznamení 2. Vedlejší význam „účelnosti“, „přiměřenosti“ zavírají složená: sestřihnouti (zuschneiden), skrojiti (podlé míry ukrojiti), sříznouti; srovnaj uvedené „skrojiti chléb“ a složená „přikrojiti, přiseknouti, přistříhnouti“ pod „při“ I. 8.

II. Význam předložky „shora dolů“ přechází v ponětí „mizení objemu“ a „dohromady“.

1. Jak ponětí „shora dolů“ splývá s ponětím „dohromady“ a „mizení objemu“, vidíme nejlépe ve větách: „Voda spadá“ (t. ubývá jí). — „Snř se slehl.“ — „Ta hromada již hrubě slehla.“ — „Sléz vysoký splaskuje spuchliny.“ — „Otok naběhne a splaskne.“ — „Past sklapla“ (přenešené: „sklaplo mu“). — A tak i při složených: secpati, stlačiti, smačknouti, smačkat, sešlapati, stisknouti, a j. p.; ve významu jich objevuje se nám zajisté nejprve ponětí „shora dolů“, v kterémžto směru působení tlaku představovatí jsme si uvykli, spolu však leží v složených těchto s jedné strany význam „umenšení objemu“ — tudíž ubytí něčeho, — poněvadž to, co se stlačí, smačkne, menší prostor zaujímá, s druhé pak ponětí „směru jednoho k druhému, dohromady.“ — A tak potom beze všeho vedlejšího ponětí „směru shora dolů“ —

2. Na „zmenšení“, „ubývání objemu“ „smrštění“ poukazují složená: smérati se (sl., měřením ubyti), svařiti se (einkochen), svážiti se (na váze ubyti, sich einwägen), smrštiti se, sběhnouti se, sraziti se, ssedati se, sstoupiti se (eingehen), spadati se (hubeněti), svrasknouti, scvrknouti, seškvřknouti, svařtěti, schřadnouti, seschnouti a p. — „To sukno se ještě sběhne.“ — „Kůže se sráží.“ — „Sukno se sstupuje.“ — „Spadá se neužilec.“ — „Kůže se ssedá (t. puká, die Haut springt auf, právě za příčinou stažení se)“.

Poznamení. Z časoslov pod II. posud a dále uvedených velmi zřejmě poznáváme, jak předložka „s“, — ačkoliv původní její význam jen jeden jest, oddělení i spojení vyjadřovati může. Viz I. 2, zvláště pak srejpnouti (rejpnutím oddělití), seštknouti (absprengen), spáratí (rozvázati) a j.

3. Dle právě uvedených vysvětlí se nejlépe složená „zhustnutí“, „sevržení“ a „ztvrdnutí“ vyjadřující: sraziti se, sběhnouti se, sevřít se, ssaditi se, sbít se (sich verdichten), sesýřiti se, shustnouti, shustiti, shuspeninovatěti; — stvrdnouti, stvrditi, skameněti, skameniti, spéci se (pečením stvrdnouti), smraziti

a t. d. Jest zajisté zhustnutí a ztvrdnutí užší částek mezi sebou spojení. Tak se pak i píše: stuhnouti, skřehnouti, skoprnutí, sklevěti (erstarren), skřevatěti, — poněvadž ponětí „stažení“ zavírají.

Poznámání. Jako posud pod II. uvedená obmezení objemu místních vyjadřují, tak opět v následních obmezení vůle, chuti, nepokoje, hněvu a t. d. označeno: skrotiti, spokojiti, stíšiti, schlácholiti, skrotnouti. Dle „stíšiti“ pak vysvětlíme si nepřechodná: seznouti, sešpati, spočinouti. — V přenešení smyslu: Seznal v Pánu (t. umřel). —

4. *Zcela přirozeně pojí se pak „s“ s časoslovy „tísňeni,“ „úžení,“ „vinuti,“ „kroucení,“ „míchání,“ „matení,“ v „neladění,“ „vážení,“ „klížení“ a j. p.:* stěsniti, sevřítí, stáhnouti, soužiti, skrátiti, sklčiti; — sesnouti (svinouti), schouliti, skornoutiti, skroužiti, skroužkovati, smotati, splésti, stouliti, stočiti, svítí, svinouti, sknotiti (zum Dochte walkern), skadeřeti; — skřiviti, skroutiti, shrbatěti, shrběti, skulhavěti, schromiti; — sbítí, složiti, srůstí, sepnouti, sestehnouti, sešiti, sehřbetovati; — slátati, slepiti, sletovati, slípnouti (slepiti se), stmelovati, sklížiti; — sjařmiti, spoutati, spřáhnouti, svázati, selnouti se; — smísiti, scuchati, smásti, smodrchatí, spletichati; — svařiti, slíti, shnísti, scmíratí, sertuřovati; — skaliti, smoutiti; — sprostovlasiti, sčechřiti (struppig machen); — sestřediti, sprostředčiti; — schyt-nouti, spochytiti, schopiti (popadnouti), schvátiti (schytiti; jest totiž „chycení“ sevření něčeho s dvou neb více stran). —

5. *K předcházejícím řadí se složená vyjadřující chystání, řadění, počítání, podobení, sblížení, spráteleň, scházení se, umluvení, vadění a t. d.:* seřaditi, sestaviti, sestrojiti, sešikovati, schystati, slicovati, spořádati, srovnati; — sčechrati, slčiti (aufputzen), slicovati (souměrné učiniti); — souřtovati, sčísti, sepsati, spočítati, ssumovati; — sblížiti, sbratřiti, sdružiti, seznámiti, spráteliti, spríbuzniti, sprízniiti, sesestrčiti se, sšvagřiti, stovaryšiti, skmotřiti, sujčiti, sevdati; sjednomyslniti, sjednotiti, sestejniti, spodobniti, stotožniti, smířiti, směřiti (cílití); — sjíti se, sběhnouti se, sjeti se, sestěhovati se, setkati se; — sehnati, svěsti, sněsti, shrnouti, shrabati; — sexvati, svolati, sčeliti; — skočkovati se, sepříti se (s kým), servati se, sstrčiti se (s kým), speřiti se, sepříti, svaditi, sešvati; — sprasiti se (oprasiti se); — shovořiti se, spiknouti se, sřeknouti se, srokovati se, srozuměti se, sšeptati se, sjednati, smluviti a t. d. — Tak poukazuje

pak „s“ na vzájemnost neb společnost vůbec: spředjízďeti se, sůčastniti; — svěřiti, svoliti.

6. *Také v násobení, zvětšení, smnožení, plnění leží význam jednoho k druhému:* sdvojiti, strojiti, sečtveřiti, spětiti; — smnožiti, světšeti (zvětšeti); — splniti (vyplniti, naplniti), svrchovati (vollenden). — Dle „smnožiti,“ „světšeti“ vysvětlíme si: stloustnouti, stučněti a stučniti, smaseti, sceleti, sesiliti, — a dle „splniti,“ „svrchovati“ také: skončiti, skoncovati, skonati (ačkoliv tato poslední tři také k 4. hledí a dle „skráťiti“ a p. vysvětliti se mohou, poněvadž „ukončení“ právě tak „dovršení“ něčeho jest, jako záporně jeho zkrácení); tak i sežráti, svítěziti a svládnouti (úplně vítězem neb vládnoucím se státi), spoledniti se, setmíti se, smrákati se, svečeřeti se. (Představujeme si ostatné nastávání tmy též co nějaké chmur se stahování; srovnej: rozjasniti se, rozedniti se a t. d.)

Viz co do všech posud pod II. uvedených složených zvláště A α III. 2 a—f, 3; — A β. 9. 11. — a podobná pod B., C. —

7. *Podobně i složená „hotovení,“ „tvoření“ čeho zahrnují poněti „dovršení“ a „směru dohromady, jednoho k druhému“:* shotoviti, stvořiti, sdíti, slíti, sestaviti (trojúhelník), sformovati, sestrojiti (construere, verfertigen), shlobiti, skutiti, slepiti (fingeren), složiti (báseň), smyslití, spiplati (s příhanou, = učiniti), splácati (spis), splésti (něco, t. nerozšafně způsobiti), sroubiti (durch Zimmern verfertigen). Podobno jest sceniti (cenu ustanoviti). Srovnej: utvořiti, uliti, uformovati, uhlobiti . . . a vyhotoviti, vytvořiti, vymyslití a t. d.

Sem patří dále: sdíti se (udati se, státi se), sběhnouti se. — „Nevím co se na ulici sdělo, sběhlo.“ — Dále s příhanou: stropiti, spáchati, sdejmati, skovati, sosnovati, spískati. — Těmito vysvětlují se i následní složená dočinění se něčeho označující: scikániti (selhati), scizoložiti, selhati, sesmilniti, skřivditi, smentiti (selhati), smlsati (zaviniti), shřešiti, shýřiti (shřešiti). — Srovnej zde i: selhalo, skýchlo, spláchlo mu, pod I. 2.

8. *Dle časoslov pod 7 uvedených nejlépe se též objasní následní vznik snahy, citu nějakého, žádosti, uchvácení myslí, porozumění něčemu, upamatování a t. d. vyjadřující složená, jako:* slíbiti se, sžádati (concupiscere), slitostiti se, slitovati se, smilovati se, smílití se, stéci se, spominouti se, steskliti; — sroz-

uměti, sporozuměti, spamatovati se (sich sammeln, fassen). — Zvláště dle „sdíti se,“ „sběhnouti se“ objasňují se poněkud i neobyčejná: sňičeti (Jungmann: mel. zřičeti pro vzřičeti), skřičeti, skřiknouti (einen Schrei erheben), skřeknouti; — a tak se též nachází: snítiti (vznítiti), skolotati (zum Drehen bringen).

III. Význam „shora dolů“ mění se v ponětí „přes celek (takřka od jednoho konce k druhému)“.

1. V tomto smyslu skládá se „s“ nejvíce s časoslovy *sekání, krájení, drčení, žvýkání, jedení, trávení, maření, potřebování, hnětení, dření a p.*: (viz A a 4 b., II. 1 a, 2 b., III. 1 c—e IV. 1 b. a odpovídající jim pod B a C): (všecko neb celé) *seseكاتي, sdrťiti, semleti, seřezati, sežvaniti, sežvýkati, skousati, stlouci, střískati, stroskotati, shlodati, shryzti, shakovati (hákem zorati), skopati, sežrati, snísti, sjídati, (snídati), shňácati, sžíti; — shltiti, schlamstnouti, schlipnouti (pozříti), schlupnouti, spolknouti (tato patří spolu k I. 1. srovnej něm. hinunterschlucken); — sepsouti (zkaziti), shumplovati, skaziti, sdělati (pošpiniti, pokaziti), se-drati (šaty), schoditi (oděv), skvářiti (zmrhati), skynožiti (promarniti), skrmiti (krmením spotřebovati), spotřebovati, strávití; — spáliti, sžžici, spopeliti; — smělniti (auflockern), směkčiti, sčástečniti, stopiti (zerlassen, schmelzen); — tak i nepřechodná: shniličeti, strouchnivěti, sležeti se (ležením se zkaziti), slíti se, spustiti se (schmelzen; srovn. rozliti, rozpustiti a p.), shnfti, shořeti, splanouti, stlíti. —*

Stájeť zde i „směnití“ a „sfrejmarčiti“ (směnití) = něčeho za něco se zhostiti.

Poznámání. Že i ve významu těchto právě pod III. 1. uvedených časoslov jakož i v následních ponětí „prýč“ neb „stranou“ ještě prosvituje, viděti zcela jasně; co se „sní“, „spotřeboje“, „spálí“ a t. d., to s očí mizí, jakož i to, co zkaženo neb poškozeno, od věci k potřebě se hodičích odlučováno bývá. — Mimo to i význam „dohromady“ s ponětím „přes celek“ splývá, jak něm. zusammenessen, zusammenhauen a t. d. ukazuje.

2. Na „unavení,“ „zmoření,“ „ztýrání“ neb i „poškození“ *tělesné poukazují: shlomeziti, shmožditi, schvátiti, skatovati, sklek-tati, spotiti, stahati, stýrati, strhnouti, strmáceti, struditi; — seprati, spráskati, stepati, stlouci, smrskati, sklepati, skopati, skřesati. —* Dle přechodných těchto nejlépe pak pochopíme význam předložky v nepřechodných: sestarati se, sestárnouti, schu-

ravěti, sbaběti; sraziti se (od pádu ouraz vzíti); — říká se též scházeti na těle, sešel na zrak, věkem (něm. herabkommen); a zde zvláště zřejmě viděti, jak se složená tato s I. 2. stýkají (srovnej v I. 2 příklady, v nichž se časoslovo „sejítí“ objevuje). Konečně sem náležejí také: setřítí nepřitele (wegtilgen), scíp-nouti, scepeněti, scepenati, skřapnouti (zdechnouti), skapnouti a skapati (bídne zahynouti); srovnej pod I. 2 „sjíti ze světa,“ a co do všech zde pod 2) uvedených složená: utahati, utýrati, ztahati, ztýrati a p., jakož i něm. abreiten, abmüden, ab = neb zusammenmartern, zu Schanden jagen a t. d. Viz mino jiná A α II. 4 a podobná pod B a C.

3. *Dle předcházejících vysvětlíme si pak i:* spokutovati, stre-stati; — schuditi, schudobiti, speskovati (herunterputzen), skla-mati, schudnouti, schudoběti.

4. *Říkáť se dále:* sjíti, schoditi neb sjezditi krajinu (na všechny strany, od jednoho konce k druhému), spídití něco (pídi směřiti), slétati všechny květiny (létáním navštívití), smýtití les (posekati), sloviti rybník (auffischen), sezpívati píseň (vyzpívati až do konce), spřestavovati všechny stolice, spíti mnoho vína, vše spřibodati, sstihati (ergründen), něco neb vše smoci a t. d., kdežto „s“ buď na celek jednoho neb na souborný celek více předmětů poukazuje (srovnej „po“ na str. 64). — „Stádo vepřů v moři stonulo.“ — „Mnoho jich stopili.“ — „Mnoho věží se spodvrátilo.“ — „Svědkové vyřčení svá přísahati musejí.“ —

Pouhý směr přes povrch něčeho vyjádřen v: skoupati (skou-paje smočiti), skropiti, spařiti (popařiti něčím), sprskati (po-prskati), svlažiti, sehráti, shladiti (srovn. něm. abglätten), sko-rati, střísniti, splesnivěti, skrvavěti, sčernati, sezrzavěti, sežlout-nouti, smodrati, sezelenati, stmaviti, stemněti (srovnej setmíti se, svečeřeti se pod II. 6.); srovnej dále: stéci zdi, slézti město, (vlastně zdi), skrástí někoho (überraumpeln), slíti koho vodou; — sočiti, spatřiti, shlédnouti, sezřítí, seznati; — ostatně srovnej posléz uvedená s II. 8. — Konečně zakrytí něčeho zdají se vy-jadřovati: skrytí, schovati; — srovn. I. 2. pozn. 1.

Poznamení 1. Směr děje na souborný celek nějaký, jakož i odněkud pryč (stranou) a dohromady vyjádřen v: sebrati, sezbíratí, shledati, shro-mážditi, skoupiti, shospodařiti, skostiti, skupčiti, spavovati (v hornictví ziskati), spracovati (erarbeiten), stěžiti, skliditi, stržiti, schytati, slapati,

spopadati. (Srovnej i: součtovatí, sčísti, sepsati, spočítati, ssummovati). Ze „sebrati“ a pod II. 4. uvedených „schopiti“, „schytnouti“, „schytili“ vysvětlují se také: sebrati se, schopiti se, scabrati se (sebrati se, sich auf-raffen), schytili se, styčti (vztýčiti), spěčiti se a spíčiti se (widerstreben), sepnouti se a spínati se (sich bündeln). Jak daleko ostatně „s“ v takovýchto a jiných složených oprávněno, jakož i kde místo „z“ neb „vz“ stojí, okázati — není úlohou spisku tohoto; zde nechávám látku lexikální samu mluvití, aniž pravím, jak se psáti má, nýbrž jen jak se buď psávalo neb posud píše.

Poznámání 2. „Snášeti“ jest buď „shora dolů nésti“ neb „dohromady nésti, nositi“, „snášeti se“ jest ve větě „pták se dolů snášel z povětří“ — něm. „herabschweben;“ a však říká se také „snášeti něco“ ve smyslu něm. „ertragen;“ zde nevyjádřen ani směr „shora dolů“ (I.) ani „dohromady“ (II.); jestiž zde význam předložky tak jako v „sněsti“, „strpěti“, „sdržeti (něco)“ takřka dynamický; srovnej „unesti“, „udržeti“ a p. pod „u“ (= s to býti nésti, držeti) a „oseděti“, „obležeti“, „obstáti někde“ (t. sedě, leže, stoje vydržeti) pod „o“ 2. pozn. 3. — Význam více časový mají složená „sněsti“, „sprovoditi“ ve větách: „Svezl mne kus cesty.“ — „Svezeme se drobet, až pojedje vůz po rovině.“ — „Pohodlně se svezete, můžeteli po koních seděti.“ — „Vyšedše brali jsme se pryč, a sprovodili nás všickni s manželkami i s syny až ven za město.“ — Máli již zde předložka „s“ význam více časový, máť jej v plné míře již v: sečkati (trochu čekati, abwarten), setrvati (celý čas vytrvati), shověti (strpení míti), spomoci. Podobné má „s“ význam časový v složených větách: „Sehrejme si na chvíli.“ — „Pojďme, skulíme si“ (lasst uns ein wenig kegeln). — Ani chvíli nesmlčí.“ —

Konečně stůjte zde ještě věty: „Ostrov Lipara, jakoby řekl masná, proto jméno své má, že na témž ostrově v studenkách nad vodou pryskyřice splejvá.“ — „Nad ním se hejno krkavců snášelo (t. vznášelo).“ — Význam jest „udržeti se u výši“, tudíž více dynamický.

Poznámání 3. Dle III. vysvětlují se sama sebou mnohá v slovníku Jungmannově s „s“ objevující se složená, která nyní obyčejně aneb jen s „z“ psáváme, jako: sčestíti, spolačiti (Polákem učiniti), skněžiti, spanštití, spa-pežeti, spohaněti, ssatanášeti, sčlověčeti, stělesněti, skyseleti, skysnouti, skvasněti, spernatěti (zhořknouti) a t. d.

U

„U“ vyjadřuje ve složení s časoslovy původně děj „u něčeho“, mění však v největší části složených význam svůj, poukazujíc na oddělení částky od celku, na směr děje stranou, pryč někam, na zmožení předmětu dějem nějakým a dovršení děje.

Jako v nejmenší části s „při“ složených původní význam „při něčem“ zachován, tak tomu jest i při „u“, kterážto předložka

s jedné strany s „při“, s druhé pak s „od“ velikou podobnost jevíc konečně s předložkami „s“, „vy“ „z“ se stýká a o úlohu jich s nimi se dělí. www.libtool.com.cn

I. Děj „u něčeho“, „při něčem“.

Jako „při“ původní význam svůj nejčistěji zachovalo v „při-seděti“, „příležitě“ a p. (viz „při“ I. 1), tak zachovalo jej „u“ nejzřejměji v: utkvěti, uváznouti, uvisnouti (hängen bleiben), ulnouti, uhrážnouti, ustrnouti (nepohnuté tkvěti, lnouti, unbeweglich stehen, starren), t. u něčeho (na něčem, v něčem) v stav „tkvění“, „váznutí“, „lnutí“ přejíti; poněvadž však „u něčeho“ obyčejně tolik jest co „u části (nebo i strany) něčeho“, pomýšlíme již tu — zvláště při uváznutí, uvisnutí — jen na částečné dvou objemů se stýkání nebo dotýkání (srovn. „při“ I.). Týž význam má „uchopiti“, „uchytiti“.

III. Směr děje k oddělení částky od celku, k části něčeho, od něčeho pryč, stranou, někam, menší děje míra, přimnožení děje.

1. *Ve složení s časoslovy „lámaní“, „sekání“, „řezání“, „jedení“, „pití“ a jim podobnými jinými poukazuje „u“ na to, že se ději takovými část od celku odděluje: ulomiti, useknouti (a usekati), uříznouti, ukrojiti, urubnouti (uroubiti a uroubati), uraziti, utknouti, ukřesnouti a ukřesati, ukopnouti, a ukopati, ukrotiti, ukroužiti, utrhnouti, učísnouti, uklátiti, ubořiti, udlabati, uđobnouti a uđobati, ubrousiti, uhlodati, uhryznouti, ukousnouti, ujisti a ujídati, upiti a upíjeti, ubumbati, ukapnouti, uliti, ucediti, ucrknouti a t. d. (Viz zvláště časosl. oddělování pod III. A, B, C.) —*

Poznamenání. Všecka prostá, z nichž složená tato povstala, skládají se také s „od“: odlomiti, odseknouti, odříznouti a t. d. (srovn. „od“ I.). Rozdíl mezi časoslovy složenými s „u“ a „od“ není zde proto dosti patrný, poněvadž uvedená časoslova již mimo složení s předložkou „oddělování“ — a to obyčejně násilné — vyjadřují, tak že i „od“ ve složení s nimi odloučení části od celku vyjadřovati musí. — Že však uvedená s „u“ složená odloučení „částky“ od celku silněji vyražejí, než odpovídající jim s „od“ složená, bedlivému pozorovateli zajisté neujde. Říkáme „odliti“ nebo „odcediti“ vodu od něčeho“ ve smyslu „všecku vodu odliti nebo odcediti“, vždycky však toliko „uliti (trochu, větší nebo menší částku) vody“, „ucediti trošek od něčeho“ a t. d. Tak i pravíme „odjísti“ nebo „odpiti dluh (t. celý dluh)“, nikdy však dluh upiti, ujisti, nýbrž je „upiti“ nebo „ujisti (částku) něčeho.“

Konečně i to podotknouti nezdá se býti od místa, že s „u“ složená ráda s „si“ neb „sobě“ k označení „osvojení“ neb „přivlastnění“ se pojívají, což touto měrou při složených s „od“ se nestává; srovn. „uříznouti si prut“, „ukrojit si krajíc chleba“ a „odříznouti prut“, „odkrojit něco od něčeho“, — „ukousnouti kousek jablka“ a „odkousnouti kousek jablka.“ —

2. Na oddělení částky od celku poukazují pak také: ubrati, ujmouti, ukoupiti. Srovnej: odebrati, odejmouti, odkoupiti a přibrati, přijmouti, přikoupiti. — Rozdíl mezi „u“ a „od“ jest zde již zcela patrný.

3. Zcela přirozeně skládá se pak „u“ s časoslovy „menšení“ a jinými k vyjádření ponětí „menšení“: uméniti, ukrátiti, umělniti (mělněním umaliti), umaliti, unížiti, umenšiti, ubyti, ubývati. Pravíme též „upadá voda“ ve smyslu „vody ubývá.“ — Sem patří i „ukončiti“ a „ušpičatiti“; jestiž „ušpičatění“ jakýmsi „zakončením“, a „ukončení“ „zápor prodloužení“, tudíž záporně „zkrácení“. — Ponětí „ztráty“ leží v „utkati“ ve smyslu „méně plátna dostati“ (einweben). — Srovnej přinížiti, přitenčiti, přiukrátiti, přišpičatěti a přišpičatiti pod „při“ II. 13. pozn. 2, ještě „od“ nic podobného nejeví.

4. Dle oddychnouti si, odkašlati a podobných pod „od“ 10 vysvětlují se: udychnouti (oddychnouti, Athem holen, ausruhen; „udychni si“), uplivnouti se, usmrknouti se a p.

5. Z předcházejících objasníme si také následní „menší děje míru“ vyjadřující složená: usmáti a usmívati se, ustyděti se, ustýchat se (ostýchat se), usvítati (tagen), uškeřiti se, ušklebiti se, uškrvnouti a uškrvati se (schmunzeln), ušpuliti (hubu, rümpfen), uzarditi se, uceniti se (usmáti se), upejpati se, uchloubat se (trochu se chlubit).

6. Říkáme „kousek od něčeho uštípnouti, uříznouti, užnouti, urazit a t. d.“, a však též: komár mne uštípl, já se uřízl, užal (žna ranil) a t. d., kdež pak „u“ toliko vytýká, že se děj k části předmětu vztahoval, aniž by se na oddělování nějaké pomýšlelo; — tak se pak i praví: had ho uštknul, já se upíchl, uškrábl, uskrípl (srovn. přiskřípnouti pod „při“ II. 13. pozn. 3); on ho udeřil, uhodil, ustrčil, ustríkl, pes ho ukousl a v přenešeném smyslu: on jest uražen (beleidigt). Podobna jsou: (někomu) ukřivditi, urouhati, uškoditi, ublížiti, — (někoho) uřknouti, uhranouti, — uleknouti, ubídnouti, užásnouti a užasnouti. Jasně

světlo vrhá na tato složená též „uškrknouti“ (anbrennen; srovn. připáliti a t. d. pod „při“ I. 2.). — Sem konečně také náleží: „ubílití neb učerniti se“ ve smyslu „bílou neb černou skvrnu na šat neb tělo dostati“. —

7. Co předložka vztah děje k částce něčeho vyznamendávající může „u“ jako „při“ také přimnožení děje vyjadřovati: urychlití, uspíšiti, umnožiti, utížití (tíže přidati), ulepšiti, uhoršiti, ulehčiti, usnadniti, umliti (milejším učiniti). Srovnej „při“ II. 13.

8. Jako „při“ majíc s předložkou „u“ původně skoro týž význam — ve složení s většící částí časoslov směr děje „k něčemu“ vytýká, tak i „u“ spojené s časoslovy „pohybování se“ a „pohybování něčím“ vyznamendává směr „vedlé něčeho stranou“, „od něčeho pryč“, aniž by ostatně poněti „vztahu děje k částí něčeho“ vymizelo. Říkáme: „mšli, kus cesty uběhnouti, ucválati, ujítí, ujeti“, při čemž si to, co uběhnuto, ujeto . . . od celé cesty takřka co část od celku oddělené představujeme (srovnej: useknouti, ustržhnouti a t. d.); a právě tak nejen „uraziti kus od kamene“ pravíme, nýbrž i „uraziti dvě míle cesty“. — Tam kde před m ě t schází, jeví se nám p o d m ě t sám ze spojení nějakého — jako díl od celku — odloučený: on (nám) uběhl, ušel, ujel, uletěl, uklouzl, uprchl, ukalopoval, uklusal a t. d., t. tajně, nenadále, proti vůli naší, (neb i lstivě) odběhl, odešel . . . —, kdež opět rozdíl mezi významem „od“ a „u“ jest na snadě; „odběhnouti“ zajisté jest německé „weglaufen“, „uběhnouti“ však „entlaufen“, „odejítí“ „weggehen“, „ujítí“ „entkommen“, „odjeti“ „ab =, wegfahren“, „ujeti“ „heimlich davonfahren“, „odletětí“ „wegfliegen“, „uletětí“ „davonfliegen (t. von etwas wegfliegen)“, „odtéci“ „wegfliesen“, „abfliesen“, „utéci“ „entfliehen“, „entweichen.“ — „Ustoupiti“ jest „stranou stoupiti (weichen).“ — V přenešeném smyslu praví se: „ujde“, „uchází to“ (es geht an, mit).

Poznamení. Také zde poskytuje předložka časoslovům, která „pohybování se z místa na místo“ nevytýkají, významu poněkud podobného: očekati (čekati až ujde, warten, bis etwas weg ist), uležeti něčemu (ležením ujítí), uspati něčeho (spaním uvarovati). — „Bojím se, že se toho neubojím (male metuo mihi).“ — „Useděl tomu všemu nebezpečnosti (sedendo evasit).“ —

9. Podobně jako s časoslovy „pohybování se“ má se to i s časoslovy „pohybování něčím.“

Příklady: Paris unesl Helenu (t. lstivě odvedl). — Uv
nám obilí ze země (t. nám na škodu). — Uhánějí před nepř
lem dobytky. — Jeho ženu i s statkem desíti kop, boha a pr
nemaje před očima, jinam uloudil jest a uvedl. —

10. *Dle obdoby předcházejících tvořena jsou též:* ukrás
uchlamstnouti (wegschnappen), uchmatnouti, uchňapnouti, uch
titi, usmeknouti (stehlen, wegraffen), ustraniti; — ukryti, us
vati (srovn. skryti, schovati I. 2. pozn. 1.), ukliditi, uslo
(versteckt halten), ustříti (verheimlichen); — uchrániti, ubrán
ušetřiti (verschonen), ušanovati — a složená získání označuj
uciňkati (ciňkáním dosáhnouti), uholdovati (holdováním doby
uhoniti a uhnati (erjagen), uloviti (lovem dostatí), uhrdliti
pressen), uhousti, ukořistiti, ukrkavčiti, uláti (láním obdrže
upaběrkovati, uprati (bitím dostatí), usobiti (přivlastniti si), ust
dati a ustřádati, uspořiti, ustáti (na někom právo), uštv
utržiti, uzískati, užebrati — (srovn. ujeti mši, kus cesty a t.
— Tak se „u“ skládá zvláště s časoslovy „skrbení“ a „doživ
ného něčím se zaměstnávání“ viz A. I. 7. h. a 8. b. s pod
pod C.): uskoupiti (skoupostí nabyti), ubabiti (babení dost
uhodinařiti, uhokynařiti, uhospodařiti, ulakomiti a t. d.

11. *Směr „stranou“ zřejmý také v:* uhnouti, uch
umknouti, ušinouti, ukřiviti.

Poznamenání. Říká se: umísti prach se stolu, utřiti si pot s čela
zati něco s něčeho a t. d. Změnou spojení však povstalo: umísti p
umyti si obličej, utřiti si čelo, pes krásně tu mísu ulízal; a tak i
se o něco. — V změněném tomto spojení hledí pak složená toho druhu

12. *Směr „někam vůbec.“* Je-li „upadati“ a „ukápnouti
ve větách „voda upadá,“ „ukápla krůpěj“ tolik co „voda spá
„bře smě šora dolů,“ „krůpěj padla k zemi,“ — a „upa
nouti z ruky“ tolik co něm. „der Hand entgleiten,“ tož „upa
nouti“ samo o sobě nic jiného není než německé nieder-, hi
fallen, „upustiti něco“ hinunterfallen lassen (srovn. upustiti
něčeho, von etwas lassen), ukleknouti niederknieen, ulehno
sich niederlegen, usednouti sich niedersetzen. Týmž způsobe
nutno si vysvětlovati: usaditi, umístiti, ustaviti, ustanoviti, ubý
vati, uložití, v kterémžto posledním složeném poněť „smě
stranou“ (dle „ukryti,“ „uschovati,“ „ukliditi“ viz II. 10) do
zřejmé jest. Přecházíť tu všude poněť „stranou“ v poněť „dolů
Další obměna tohoto poněť leží pak ve významu „někam vůbec

ležícím v složených: uvrci, uvrhnouti, umísti (do vody, hineinwerfen) — a v uvesti neb uvezti někam ve větách: „Slavně ho uvedli do zámku.“ — „Do Prahy žádných přespólních vin uvážeti se nemá.“ —

Poznámání. Že i v těchto složených ponětí děje buď se lstí spojení buď mimo nadání neb vůli někoho udalého sem tam zřetelně prosvitá, netřeba ani zvláště podotýkati. Vidíme to na př. v „uvrhnouti koho do vězení, v neštěstí“, v kterémžto spojení prostého „vrhnouti“ neužíváme. Tak jest i „upadnouti“ a „upustiti něco“ tolik co „z neprozřetelnosti neb nechtě padnouti neb něco pustiti“. Srovnej „padl na tvář svou“ a „upadl na tvář svou“; — dále pak „uběhnouti v bídu (in Noth gerathen)“ a „vběhnouti do dveří“; „uvaliti na koho vinu, pohromu“ a „svaliti s kopce kámen“. — Co do přechodu významu samého však srovnej „po“ I a „při“ II.

13. *Směr „někam“ jeví se taktéž v:* „uděliti“, „uštědřiti“, „usouditi“ (někomu něco; srovn. odděliti, odměřiti —). Mimo to patrný vztah děje k části předmětu zvláště v „uštědřiti“ t. částku ze svého někomu uděliti. — Směr „někam“ s vedlejším ponětím „tajnosti“, „neočekávanosti“ neb i „proti vůli někoho“ leží v „udati“: „Udal to na ouřadě.“ — „Udal ten peníz (hat das Geldstück angebracht), ačkoliv byl již otrělý.“ —

14. Jako „při“ v složených „přisedím“, „příležitím“ a t. d. původní význam svůj „u něčeho“ zachovává, v „přiváží“ však, v „přišpendliti“, „přibiti“ a t. d. již na směr „někam“ poukazuje, tak i „u“, které v „utkvěti“, „uváznouti“ a p. význam „u něčeho“ má, v přechodných „uvázati“, „ušpendliti“, „ukovati (anschieden)“, více směr „někam“ neb „k něčemu“ vytýká; a tak se vůbec „u“ rádo s časoslovy skládá k vyjádření „zpevnění“, „zjištění“ a podobných ponětí: ukořeniti, uzavřiti, uklíniti, ubiti (bitím upevniti), upnouti (festknüpfen), utáhnouti (přitáhnutím jedné části k druhé zpevniti), upsati (písemně ujistiti, takřka na listinu připevniti), ušroubovati (festschrauben), ukoliti (kolím upevniti), ucpati (cpáním zpevniti, zacpati), utarasiti a t. d. — Smysl přenesený má „u“ v: uručiti, ubezpečiti, ujistiti (srovnej ukryti, uschovati a p.). — Srovnej i: utvrditi, usvědčiti, upevniti. — Ostatně hledí mnohá z právě uvedených více neb aspoň zároveň k III.

III. Zmožení celku.

1. *Jako při „s“ pojí se i při „u“ ponětí „stranou“, „přýč“ a s ponětím „zkázy“, „zničení“, a jako „s“ v tomto případě*

směr děje na celek (takřka od jednoho konce k druhému) vyjadřuje (viz „s“ III.) tak opět „u“ posloupné děje nějakého na celek přecházení čili od jedné části k druhé postupující předmětu nějakého zmožení obvykle vytykává. Právě se „již hodný kus svíčky uhořel,“ „část ruky mu uhnula;“ ale říkáme též: „Hus v Kostnici byl upálen.“ „Při tom požáru nešťastník uhořel.“ — „Uhnulo vše.“ — Složená toho druhu jsou dále: uhasiti, umarniti, utratiti, udaremniti; — (někoho) ukousati, upíchat, ubiti, ubodati, ucepovati, udusiti, uhnati, uhrdousiti, uhrdliti, ukameno-
vati, ukopati, ulechtati, umačkati, umořiti, umrskati, umučiti, usoužiti, ustříleti, uškrtiti, ušvihati, utáhati, utepati, utlačiti, utlouci, utopiti, utrápiti, ntrampotovati, utrýzniti, uzlobiti a t. d. (t. Jemand zu Tode beissen, prügeln, kitzeln etc.). — Tak i nepřechodná: utonouti, uhasnouti, uhynouti, umříti, usmahnouti, uvadnouti, uschnouti, udoutnati (verglimmen).

Některá z uvedených právě složených mohou na pouhé unavení neb zmožení poukazovati; na př. utáhati, uhnati, kterýžto smysl vyjádřen také v: (někoho) ubědovati, ubažiti (unaviti), uběhati, ubleptati (bleptáním unaviti), ubreptati, utýrati, uchvátiti, ukonati, ukřičeti, ulekati, ulíbat, upachtiti, upiti (opiti), uštvati, utrmáceti a t. d. — Netřeba podotýkati, že se uvedených jakož i jiných také zvrtně užívá: ubědákati se, uběhnouti se, uběžeti se, udychtěti se, ujíti a uchoditi se, ujeti a ujezditi se, uhmožditi se, ukuckati se, ukvíčeti se, ukvíliti se, ukýchat se, ulkati se, umlátiti se (ztrásti se na voze), uplahočiti se, urěhtati se, uřičeti se, urvati se, usiptěti se, usmáti se (smíchem se unaviti; srovnej usmáti se pod II. 5.), ustáti se, ušvihati se a t. d. (srovn. něm. sich abjammern, abniesen a p.). — Jin pak podobna jsou: (někoho) ubroukati (ausschelten), ufoukati a ufrkati, uhaněti, uplísňiti, uposmívati, uhovořiti (bereden), uká-
rati, uláti. (Srovn. „s“ III. 3.).

Věc obvykle nějakou dějem v prostém časoslovu vyjádřeným k dalšímu užívání takřka neschopnou učiniti — vytykají: (něco) ucourati, udíbliti, ukáleti, ukančiti, ukaňhati, ukavčiti, ukoptiti, ukrváceti, krvaviti, ukydati, umouniti, umazati, unečistiti, unešvařiti, upliti, urousat, urositi, usliniti, uslzet, usmoliti, usvinit, ušpinit, ublíti, učerveniti, učerniti, užlutiti a t. d. Podobně se to má s nepřechodnými: učmoudnouti, udymněti, uprašivěti, užloutnouti, ušednouti, umoknouti, uplesnivěti a p.

— Šat „pošpiněný“ jest i šat ten, který jen jednu skvrnu na sobě má (beschmutzt); šatem „zašpiněným“ jmenujeme takový, který špinou takřka zanešen jest; a však „ušpiněný“ šat jest onen, který častým užíváním — část po části — celý pošpiněn jsa k dalšímu v té špině nošení se nehodí (abgeschmutzt).

Poznamení 1. Poněvadž „u“ v těchto pod IH. 1. uvedených složených posloupné děje nějakého na celek předmětu přecházení vyznamenává, pojí se pravidelně s časoslovy buď opětavými neb takovými trvácími obyčejnými, která děj delšího trvání schopný vyjadřují. Srovnej uhoditi, upíchnouti, uříznouti se — a někoho ubiti, upíchatí, ubodati, — pes ho ukousl a ukousal a t. d.

Poznamení 2. Také „zmírnění“, „zkrocení“ a t. d. jest zmožením někoho neb něčeho, tudíž: ukojiti, ukonejšiti, upokojiti, uspokojiti, utišiti, ukolébati, usmířiti, udobřiti, ukrotiti, usniti (sopire), uspati; — ukrotnouti, upočinouti, usnouti a usýpati, udrámnouti, umlknouti.

2. *Také k označení dostatečného čili dokonalého smíšení něčeho s něčím pojí se „u“ s časoslovy mísení:* usířiti (schwefeln), uskořicovati, usoliti, ustříbřiti, uzlatiti, uchmeliti (chmelem zapraviti). Srovnej posoliti a usoliti (t. solí takřka zmoci).

3. *V mnohých složených vyjadřuje „u“, že podmět dostatečné síly má, aby dějem nějakým předmět zmohl:* (něco) udržeti, ukotáleti, umotati, uorati, unesti, utáhnouti, utlačiti, uvaliti, uvezti, uvléci, uzdvihnouti, uživiti, uhoniti (dostihnouti) a t. d., t. s to býti něco jistý čas držeti, někam dokotáleti a t. d. — „Ty to neunesesh, neutáhneš, neuzdvihneš.“ — „Neutlačíš toho vozu.“ „Já toho kamene neuvalím.“ — Srovn. něm. ertragen, erschleppen. — Sem hledí poněkud i: uhájiti, ubrániti něco a p. — Podobné jest: někomu uhověti (vyhověti).

Přemožení někoho vyznačují: (někoho) uběhati (běháním přemoci, přeběhnouti), uhádati (k mlčení přivesti), uprati, upiti (převýšiti pitím), uspěti (voraneilen), uváleti (ve válce přemoci), udolati (přemoci).

4. *Jako v složených uhospodařiti, uloviti, uspořiti, ukořistiti, utržiti a t. d. (viz II. 10.) „u“ poukazuje na „získání“, „dobyti“ čeho dějem v prostém časoslovu vyjádřeným, tak se také předložka tato s mnohými časoslovy skládá k vyznačení „způsobení“, „vytvoření“ čeho čím (srovn. něm. ersparen, erjagen, erbeuten, erwerben a ersinnen, erdichten); — složená toho druhu jsou: učiniti, udělati, * udíti („událo se“), uformovati, uklepati (ně-*

komu zlou pověst), uklohnovati (špatně ustrojiti), uklochtiti (špatně uvařiti), ukopati (jámu; srovn. ukopati někoho a ukopati si něco ve smyslu „kopáním získati“), ukovati (kováním utvořiti), ukroučiti, ukroužiti, ukřesati, ukuchařiti, ukutiti, ulátati (látaje učiniti), ulepiti (z hlíny udělati), uliti, ulíhnouti, upeci, uplácati, upláskati, upleskati, uplesti, uprtati, uřemeslniti (uměle zhotoviti), urobiti, uroditi, uskutečniti, usoukati, usoustruhovati (abdrechseln), ušiti, utepati (tepaje zhotoviti), utkati (tkaje udělati), utvořiti, uváletí (válením učiniti), uvařiti a t. d. —

Týž význam má „u“ ve složení s časoslovy vyjadřujícími výkony smyslů, činnost duševní a s některými časoslovy projevu; uctítí, uhlédnouti, uhlídati, upatřiti, uzřítí, uvidětí, uslyšetí, uhodnouti, urozumětí, upamatovati — (srovn. něm. erblicken, erspähen, ersehen, errathen, erinnern, tedy cítěním, hleděním a t. d. něčeho se takřka docítiti, dopatřiti a t. d.); — umíniti, umyslíti (si něco), urojiti (něco, t. v hlavě utvořiti); — a tak i: umluviti, ujednati, urokovati co (t. mluvením, jednáním, rokováním výsledku nějakého se dodělati).

5. V *poněti* „zmožení“, *zvláště pak* „vytvoření čeho“, *ležícím v předcházejících složených, zahrnuto spolu poněti „dovršení míry děje nějakého.“* Tím se spolu vysvětluje, proč „u“ v některých složených také na „udělení dokonalé míry vlastnosti nějaké“ poukazuje: jako v: uměkkčiti, ujemniti, uladniti, umilostniti, ublahoslaviti, ublažiti, udůstojniti, uhrubiti, uchyťiti, umoudřiti, umožniti, upyšniti, ustatečniti, ušlechtiti, uvelebiti, uveseliti, uzdraviti, uzřejmíti, užiditi (Židem učiniti), uhorčiti, uhřátí, uchladiti, ustuditi, usušiti; — a tak i v nepřechodných: uceleti (zhojiti se), ubobněti, uplodněti, usilněti, uplaněti, uměknouti, ujemněti, umilostněti, uzemnatěti, umoudřeti, uzráti, uschnouti, ukvasněti, ukysati, uřednouti, uhniličeti a t. d. Srovnáme-li „uzráti“, „ukysati“ a p. s „uvařiti“, „upeci“ a jinými pod III. 4, — o úplné těchto s oněmi podobnosti pochybovati nemůžeme.

6. „U“ může se ostatně i s jinými časoslovy k vyjádření zmožení předmětu spojití; stůjtez zde jen ještě: udupati neb udusati trávu, urovnati, uhladiti něco, ušlapati seno a t. d. — „Ušlapati stezku“ hledí již k III. 4.

V

„V“, „ve“ ~~vyznamenává směr~~ děje „do vnitř něčeho“, „v něco“, „do něčeho.“

1. Co předložka významu takového skládá se „v“ nejobyčejněji s časoslovy pohybovní se z místa na místo, pohybovní něčím, popudu k pohybování, strkání, lítí, trousení, pití, ssání, jedení, kladení a j. p. (viz A a I. 4. b, 11. II. 6, 7. d, e — a podobná pod B a C): vjíti, vjeti, vběhnouti, vletěti; — vnéstí, vtáhnouti; — vhoditi, vstrčiti, vložiti, vsaditi, vštípiti, vlíti, vtrousiti, vssáti, ypíti, vstřebati a t. d.

Ve společnosti s zvratným „se“ stávají se mnohá časoslova s „v“ složená časoslovům pohybování se podobnými, která mimo složení ponětí pohybování nezahrnují: někam se vetřítí, vtlačiti, vzebrati, velhati, všantročiti, vlichotiti a t. d.

2. Jako „na“ často směr „do něčeho“, „v něco“ vytýkati může (viz „na“ I. 2.), tak se opět „ve“, když se s časoslovem jsouc složeno s předložkou „na“ stýká, významu předložky této přispůsobuje. Tak se říká: vlíti na šaty horkou vodu, vraziti na kámen, něco někomu na nos vlepiti a t. d. — Jak viděti, vytýkají zde s „ve“ složená směr „na něco“ s vedlejším ponětím mnohem větší úsilnosti než s „na“ složená vyjádřiti ji s to jsou.

3. Zcela přirozeně pojívá se „ve“ s časoslovy k označení „užšího neb vnitřního s něčím spojení“, ano i „proměnění v něco“: vouditi (spojiti, eingliedern), vbožiti (s Bohem spojití), včlátkovati (inartikuliren), vloučiti (einverleiben), vtěliti, vdesátkovati (v desátek uvesti), včlověčiti se (vtěliti se v člověka), vchlebiti (— „Kristus vchlebený“ —).

4. Na lepší něčemu porozumění, chápání čeho neb nabývání větší v něčem zručnosti a navykání poukazuje předložka v složených: vmysleti se, vrozuměti se, vpraviti se, vpracovati se (v něco). Tak by se i říci mohlo: vepsati se, vžítí se v co. Taktéž i přechodně pravíme: vlamovati koho v něco, t. těžce vpravovati („vlamovati dítě v grammatiku“), vpraviti někoho v něco a t. d.

5. V přenešeném smyslu praví se pak také: vdlužiti se (sich einschulden), vštípiti někomu něco do hlavy, vrovnať se komu

(vyrovnati se), vložiti se neb vkládati se v něco, do něčeho (sich worein legen, sich einer Sache annehmen, — „vložila se v to vrchnost“) a t. d.

Poznámání. Z „vz“ zůstalo pouhé „v“ v složených: vstanu, vsloviti (vzslaviti, anrufen), vchopiti se (vzchopiti se).

Vy

„Vy“ vyznamenává směr děje „z něčeho ven,“ „odněkud ven“ neb „ pryč,“ „odněkud vzhůru,“ a pak i dokonalost děje, směr jeho přes celek a prosté ukončení.

K lepšímu porozumění úkolu předložky této rozeznávati musíme, kde to, co z něčeho směřuje, předmětem neb podmětem děje jest a kde jím není.

I. To, co z něčeho ven, vzhůru (v šíř), pryč směřuje, objevuje se co předmět neb podmět.

1. *Nejzřejměji jeví se původní předložky „vy“ význam ve složení s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, házení, strkání, lití, trousení a podobnými* (viz A a I. 11, II. 8 a podobná pod B a C): z něčeho vyjítí, vyběhnouti, vykvapiti, vyjeti, vyhnati, vyvrhnouti, vystrčiti, vyhoditi, vyliti, vytrousiti a t. d.

Poznámání 1. Některá teprv ve složení „s vy“ časoslovům pohybování podobnými se stávají: vyškrábatí, vydrati se odněkud a t. d. Srovnej I. 8. — Praví se také: vysednouti z lodi (aus dem Schiffe steigen, landen), vysednouti ze statku (vom Besitz weichen), vybrati se z domu, na cestu.

Poznámání 2. Jako s „ob“ složená vyjadřují také časoslova spojená s „vy“ často útok nepřátelský: na někoho vyjízďeti, vypadnouti, vypadati, vybíhati, vytékati, vytrhnouti, vyskočiti, vyraziti, vyřítiti se, vyhrnouti se a t. d. Viz „o“ 2. pozn. 1.

2. *Původní předložky význam zřejmý též ve složení s časoslovy jedení, pití, kladení, místění, tření, dření, trhání, sekání, boření, drcení, proštění a j. p.* (viz A a I. 4. b, II. 7. e, III. 1. a podobná pod B a C): vyjísti, vypítí, vyleptati, vysrkati, vyssáti, vytrítí, vyhladiti, vymnouti, vydrtiti, vylomiti, vylouštiti, vysekati, vyřezati, vypilovati, vykrojiti, vypíchnouti, vybořiti a t. d.

Poznámání. Přenešené a spolu směšně praví se: vybíjeti poklony (Bücklinge machen), vyseknouti poklonu, vytítí komu políček.

3. Někdy vytýká „vy“ toliko směr „odněkud“ neb „odněkud stranou“; říkámeť také: od domu nějakého neb od stromu vyjít, vyjetí a t. d.; a tak i: vybočiti (z cesty na bok straniti), vyhnouti se a vychýliti se, vykročiti z cesty, vyšínouti a vyšínouti se, z cesty ctnosti vyšínouti.

4. Jak ve složení s časoslovy pohybování, tak i s časoslovy kladení, stavění, hromadění, výšení a jinými „vy“ často jen na směr „vzhůru“ poukazuje, tak že poněti „z něčeho“ neb „odněkud“ více méně v pozadí ustupuje.

Příklady: Voda vybíjí v horu (sprudelt auf). — Jako veverka vydrápal se na vršek. — Vylezl na strom. — Kohout vyletěl na střechu. — Vysedl nade všecky, aby ho bylo viděti. — Vyskočil na pařez.

Poněti „vzhůru“ leží dále v: vykasati, vykopiti (aufhäufen), vyrůstí, vyvěžiti (aufthürmen), vyvršiti, vyvýšiti (viz A α III. 2. d a f.) vyvrřiti (aufsprudeln), vyvstati, vyzdvihnouti, vystaviti a vystavěti (též „vystaviti koho za krále“), vybudovati, vyhrbiti; — vyklenouti, vyklesnouti (vypuklým se státi), vysklepiti (vyklenouti), vybaniti (na př. hrnec, bauchig machen), vykotliti (kesselförmig machen), vykynouti (naběhnouti, o těstu), a dle těchto posléze uvedených, v nichž již poněti, „rozšíření se na všecky strany“ převládá, také sem zasahují: vydmouti (měchýř, plachty), vytýti (ztloustnouti), vyžrati se (žráním ztučněti), vyčpati a t. d.

Poznámání 1. Jako „vycpání“ jest „zvýšením“, tak jím jest i „plnění“ (voda zajisté v nádobě naplněné výše sahá než v nedoplněné; — srovnej vyvýšiti, vyvršiti a t. d.) a tudíž i „vyplnění“ sem náleží, dle kteréhož vysvětlovati se musí také: vypěchovati skuliny mechem (mit Moos ausstopfen), vyzditi (díry ve zdi zadělávati), vyplstiti (plstí vyplniti), vymazati skuliny v kamnech a změnou spojení též „kamna vymazati“ a t. d., ačkoliv se zde zvýšení neb rozšíření předmětu více nevyjadřuje.

Poznámání 2. Význam „vzhůru“ zřejmý také v složených: (někoho) vybouřiti, vybuditi, vyburcovati (ze spaní), vyděsiti (aufschrecken); — vyraziti se ze sna, vyleknouti se (vor Schrecken aus der Fassung gebracht werden) a t. d. Srovnej probuditi pod „pro“ I. 4.

Poznámání 3. V přenešeném smyslu praví se: někoho vynášeti, vzdvihovati chvalami (laudibus efferre), vychváliti neb vychvalovati koho, zpěvovati dobrotu božskou, vychlučovati se něčím, vypínati se. — Sem náleží dále „vydražiti“ (zdražiti), a snad i „vyceniti“ (— „tuzé to vycenil“ —) a „vyšacovati“ (abschätzen).

Poznámka 4. Podobně jako právě uvedená vyjadřují mnohá zvláště ve spojení s zájmenými tvary „sobě“, „si“, že se děj pohodlně, s jakousi okázalostí neb s důrazem koná: „Hodně sobě vycvrkuje.“ — „Cikáni mu vyhrávají (t. hudou, spielen ihm auf).“ — „Vyhousti mu musili (srovnej zahousti).“ — „Což on tam vychrapuje.“ — „Ten kohout sobě vykokrává.“ — „Ten kůň sobě tam znamenitě vyřetává.“ — „Zdlouha, hrdě, pyňně, nádherně sobě vykračuje.“ Us. — „Vyšlapuje, vyšlapává sobě v těch šatech.“ — „Vyvádí sobě“ (thut stolz). — Tak: vyšlapování sobě (spanische Schritte), vyhrožovati komu. Srovnej pro VII, pozn.

5. Přesahování, objeovování. Podobně složeným „presahovati“, „převyšovati“ skládá se „vy“ s časoslovy k označení „strmění nad něčím“ neb „větší něčeho délky“, s tím však od podobných s „pře“ složených rozdílem, že v časoslovích s „vy“ spojených poněti viditelnosti poslední toliko předmětu části zahrnuto; — říkáme: vybíhá trám (strmí, läuft, springt vor), vyčouhá neb vysahá něco, kosti lícní velmi vysedají, vystává to a t. d. — V smyslu přenešeném praví se: vyniká, vynikl nad jiné. — „Vybyvati“ (superesse) jest právě tolik co „přebývati“ („vybude mu ještě po dluzích“).

Týmž způsobem poněti „objevení“ neb „objeovování“ se převládá ve významu složených: vybouliti (oči), vyšpuliti (pysky), vyšklebiti (zuby) — viz A α I. 4. l. —; vypučiti se, vykvéstí, vypuknouti, vypupeněti, vyratolestěti, vyraziti se, vyhoditi se, vysypovati se; — posledních tří užívá se o vyraženině, zvláště neštovicích: „neštovice se vyrazily neb vysypují se“, „neštovice se mi na tváři vyhodila;“ — změnou spojení (dle II. 1 —): „vyházel se na tváři“ (bekam einen Ausschlag) a podobně: „vyvředěl“ (obsypán jest vředy); — sem též náleží: dobře neb zle vyhlížeti, a tak i vypadati („jak to vypadá?“).

K předcházejícím druží se pak: vyjeviti, vystkvíti (stkvěje se ukázati), vyblesknouti („vybleskla záře“), vybraliti se (na jevo přijíti); a poněkud i: vybíratí se (na čas), vyčasiti se, vyjasněti, vypohoditi se (— „vypohodí nebe opět tvář svou“ —), ačkoliv již k II. se kloní.

Tak se „vy“ pojí i s časoslovy „projevu“ a podobnými „hlahol“, „zvuk“ vyjadřujícími: vybleptnouti, vyblekotati, vyjádřiti, vykřiknouti, vymluviti, vypověděti, vysloviti, vyřknouti, vybubnovati, vyhlásiti, vykřičeti, vytroubiti, vyzvěstovati, vyzvoniti

(ausläuten); — srovnej též: vydati knihu, rozkaz, něco vyznati, vyzraditi a t. d.

Poznamenání. Změnou spojení povstalo „vyjádřiti se“.

6. S časoslovy „*myšlení*“, „*sahání*“, „*slídění*“ a podobnými (viz A a I. 5. b, II. 5. c a p. pod B, C) poukazuje „*vy*“ na „*pochození*“, „*nalezení*“ neb „*získání*“ něčeho: (něco) vyhloubati, vyskoumati, vyzpytovat, (něčemu) vyrozuměti; — (něco) vyčmuchati, vyslíditi, vyhledati, vychmatati, vymakati, vynajíti, vynaleznouti, vypátrati, vypočítati, vystihnouti, vystopovati, vyšetřiti; vyšlakovati, vyvěděti se, vyzvěděti. — Poněť zisku — často ve smyslu ironickém — zavírají v sobě druhdy i časoslova stále zaměstnání nějaké vyznačující a velmi mnohá jiná, když s „*vy*“ se skládají: (něco si) vyapatekářiti, vypekařiti, vyhodinařiti . . . , — vybečeti, vyběhati, vybroukati, vycinkati, vydělati, vydynovati, vyhněvati, vykarbaniti, vykudrlinkovati, vyležeti, vylichviti, vymlčeti, vymoci, vyplakati, vyprositi, vyputovati, vysloužiti a t. d. — „Nabývání čeho“ vyjádřeno také v složených: vydlužiti, vypůjčiti se. Změnou vazby povstalo: vydlužiti se od někoho něco. — Podobna jsou také: (něco) vyříditi, vyjednati, vypůsobiti (beworkstelligen), vykonati; hledí však již pod II.

Naopak „vzdání se čeho“ označeno v těchto složených a jich spojení: vydati koho nepříteli, v nebezpečenství, vyarendovati (na úrok dáti), dceru za muže vydati, vybyti role (prodati), vyplatiti komu peníze (změnou vazby: „vyplatiti koho“).

Poněť jak „nabývání“ tak „vzdávání se“ čeho zahrnují: vyčachřiti a vyfrejmarčiti (austauschen), vyměnit. Podobno jest: vystřídati. — Poněť pouhého „připravení se k něčemu“ leží ve: vychystati se na cestu, vypravit někoho někam, vystrojiti vojsko.

7. *Oddělení, odloučení, zvolení, určení vyjádřeno ve:* vyjmouti, vyhostiti, vyhraditi, vymeziti (ausscheiden), vymíniti, vymísiti, vynechati, vyrůzniti, vyhájiti (koho, vyloučiti ze společnosti), vybrakovati, vybrati, vyvoliti. — Podobně se to má s složenými: vybědnouti, vyzvati (koho). —

Totéž poněť oddělení, a však pouze formálního, leží ve: vyčiliti (determinare), vyhraditi (zvlášť ohraditi), vyhraničiti (auszäunen, ausgränzen), vyhraniti (meze vyměřiti, vymeziti),

vykázati (komu místo), vyměřiti, vymeziti (begrenzen), vytáhnouti (na př. místo) a t. d. — Téhož druhu jsou pak i: vyčarovati (durch Striche auszeichnen, čarami vyznačiti), kresliti a vykresliti, vykreskovati (kreskami vykresliti), vyznamenati, vystíniti (zeichnen, vyobraziti), vylíčiti.

Poznamenání. Dle „vytknouti“ (na př. místo) vysvětlíme si též: vyvrhnutí (vorwerfen) a tak i vyčítati, vyslípati.

8. *Předložka „vy“ označuje často osvobození neb zproštění něčeho dějem prostým časoslovem vyjádřeným:* z nebezpečí někoho vybaviti, vysvoboditi, vyplakati se z něčeho, vypláchnouti se z vojny, z zajetí, vyprostiti z poroby, vyručiti dlužníka, vyhotoví groš, vybáti se (ubáti se, der Furcht entgehen), vyběhnouti se z nemoci (vom Krankenlager genesen), vychoditi se z něčeho (chozením se něčeho zprostiti), vyspati neb vyspávají opřít, něco vyžehnati (žehnáním odehnati) a t. d. Podobna těmto jsou: vymluviti koho (omluviti), vystříhati se neb koho, vyvarovati někoho něčeho.

Příklady: Těžce se z té nouze vykrsal. — Z toho byl ráda vykulhala. — Z pekla by se vyhlal. — Vylámal se z něčeho. — Vymluvil se z vazby. — Vymohl se z těch nesnází. — Vychodí se z toho hněvu. —

Poznamenání. Jak vidíme, stávají se takto mnohá časoslovům podobnými (srovn. „u“ I. 8. pozn.). Sem také náležejí složená „odbytná“: jadrující: vybyti koho (ze statku podílem odděliti, abfertigen), vyděliti (synu díl jeho dáti).

9. *Zpotřebování čeho:* vybarviti barvu, vyběliti mnoho barvy, vyčerniti (černidlo zpotřebovati), vyčerveniti, vykazit (kadidlo), vykouriti, vymáčet, vymazati (masť), vypečetiti všecko vosk, vypsati, vplesti všecku bavlnu, vypotřebovati, vypožlati, vypřísti, vysmoliti, vysoliti (sůl), vytkati (přízi), vytřítí mýdlo neb málo něčeho, všecko vypásti (pasením zpotřebovati) a t.

Změnou spojení povstalo: vyčerpali studni (t. vodu ze studny), vykouriti dýmku (t. tabák z ní), vypsati se (vyčerpali se plynem). Poněvadž zde předmětem není to, co se odlučuje, je tato složená již pod II. Sr. II. 4. b., pozn.

10. *Úplné něčeho zničení neb odstranění, zmizení:* vyhubiti, vytopiti rod lidský, vypáliti, vyhladiti člověčenstvo, vytráven, vymordovati (všecky zamordovati); — vyhořeti (požářem);

čenu býti), vyhynouti, vymizeti, vymříti („ten rod vymřel“) a t. d. Praví se také: Všechny mu zuby vybolely (er verlor durch Zahnschmerzen alle Zähne).

II. Podmětem neb předmětem není to, co z ně-
čeho ven směřuje.

1. *Směr přes povrch.* Jako se říká „vykládati něco“ a „vykládati něco na něco“, tak se i změnou spojení praví: vykládati něco něčím, zlatem vykládati, prkny vyložití (austafeln, ausbolen), vystlati postel (stláti na postel), vytařlovati něco. Jen touto změnou spojení dá se vysvětliti význam mnohých složených i tam, kde převádění na původní spojení, kterého z většího dílu ani nestávalo, možno není, jako v složených: vybedniti (obedniti, dskami, prkny neb čím podobným vyložití, austafeln, ausbolen), vydlážditi a vydlážiti (dlažením vyložití, auspflastern), vysaditi (zlatem, koly, auspfählen; stromovým, bepflanzen), vyslámiti (slamou vyložití, vysypati), vycíniti (pocinovati), vystříbřiti (stříbrem vyložití), vyzlatiti, vyžlutiti (žlutou barvou potříti), vyjirchovati (jirchou podšiti), vyhvězditi (hvězdami opatřiti), vyperliti (perlami vysaditi), vypeřiti (peřím vysaditi), vyčerniti, vysiniti, vymodřiti, vymřežovati (mřížemi opatřiti) a t. d. Viz α III. 2. g, k, m, o, q, jakož i podobná pod B a C.

Podobna jsou, a však spolu k 4, pozn. 4 hleděti se zdají složená: vyfintiti se, vyfiknouti se, vymrsknouti se, vymydliti se, vyšňořiti, vymunditi, vystrojiti, vyšlechtiti, vyšperkovati. Srovn. něm. sich auf-, herausputzen.

2. *Směr k prohloubení neb vytvoření něčeho.* — Z „vydobati“, „vyhrabati (a t. d.) něco z něčeho“ povstalo změnou vazby „vydobati“, „vyhrabati dolíček“, — a tak vůbec „vy“ často směr děje k prohloubení něčeho vyznamenává; říkáme: vydlabati neb vyvrtati díru, vyklečeti kámen, vyležeti podlahu, vyšlapati schody, něco vyhloubiti, vyžlábkovati, vyžlabiti, vydrážiti a t. d. Podobně praví se: vytlačiti, vytisknouti, vyryti na něčem něco (na př. obraz), vytlačiti neb vytisknouti knihu; a tak i něco vyroubiti (roubaje učiniti), vyřezbovati, vyřezati, vyryti, vysoustrovati, vysoustružiti (ausdrechseln), vykroužiti, vytesati (dsky), vyřemeslniti, vydobiti, vyhakatiti, vykroučiti, vymistrovati, vytvořiti a t. d. (t. z něčeho něco učiniti). Sr. I. 7.

3. Vyčištění, ztráta neb pronikání něčeho. — Pozoru hodí jsou změny spojení: vydati něco ze jmění svého a vydati (z peněz); vydojiti mléko a vydojiti krávy; vyjísti všecko z mísy, vyjísti misku neb někoho (o statek připravit); vymnouti bláto ze šatů a vymnouti šaty, klas; vymést něco z pokoje, vymést pokoj; vymyti špinu z plátna, vymyti vlnu; vypařovati vlhkost z něčeho a nádoby neb drůbež; vyprati poškvrnu z šatu a šaty, vystřeliti z ručnice a ručnici; vyzouti se ze střevíců a vyzout se střevíc; vyždímati vodu ze šatů a vyždímati šaty a t. d. — Tak si pak vysvětlíme přechod k složeným vyjadřujícím „čistění“ neb „čištění“ vůbec: (něco) vyčistiti, vyčistiti, vykartáčovati, vyklopiti, vyprášiti a j. p. — Viz A. a III 1 a s pod. — Se patří též: vymočiti se, vykáleti se, vysmrkati se a t. d. (srov. „u“ I. 4.).

Poznamenání. Rušení ponětí v časoslovu prostém zahrnutého vyjadř: vychlupiti (chlupy vytrhati), vykápěti (die Kappe abnehmen, auskuppen), vymnišiti (entmönchen), vymužiti, vychoulostivěti (choulostivým býti přestat), vychlipěti, vyčláňkovati (článek zbaviti), vyjísti (jíchu vypustiti, ausjauchen), vyvlnatěti (vlnu ztratiti), vychutněti (chuť ztratiti), vypáchnouti (vůni a smrad ztratiti), vypyšněti, vysíliti, vylidnatěti a vylidnatiti a některá z tam již uvedená. Tak se také říká: Vyhřívá mu jízba (t. stydne). — Zrušení něčeho podobně označují: vypoutati (koho, entfesseln), vypráhnouti (z jha), vyvaditi (statek, t. od dluhů osvoboditi), vymásti, vymísiti a p., které však již k I. patří. Sr. 4. b, pozn.

Dle „vymyti nádoby“ říká se také: vyociti ránu (t. oterouti vymyti), vystříkati komu hrdlo, (t. stříkáním vyčišťovati), vyčistiti neb vykouriti pokoje a t. d., a tak se pak vůbec „vy“ slovoslovy rádo skládá k vyjádření „působení děje vnitřkem něčeho“, „pronikání celého předmětu skrz naskrz:“ vykropiti dřevo vyhřívati světlici neb něco vůbec (durchwärmen), vypáliti pečivo, vypecť chléb, vysolit (dobře prosolit, aussalzen), vydělati kávu (gärben), vyhnísti těsto, vykvasiti něco (durch-, aussäuern), vymoknouti (úplně promoknouti) (— „vymoklo obilí na poli od mnoha deště“ —), vyškrobiti, vyuditi, vygummovati (gummovati, vytužiti), vyhnojiti pole, vymrviti, vykřehnouti (ausfrieren) a t. d.

Poznamenání 1. Jest na místě, že posléze uvedená na pronikání něčeho poukazující složená skoro též význam mají jako odpovídající jim „složená: promoknouti, prosolit, prohnísti a t. d. Rozdíl leží takřka jen v tom, že „pro“ původně směr s povrchu do vnitř, „vy“ naopak z vnitř do vně.

Poznámání 2. K změnám spojení shora uvedeným řadí se pak také: vyhladiti vrásky a vyhladiti štůl; vyhoblovati neb vypilovati něco z něčeho vyhoblovati prkno, vypilovati klíč, čímž objasněna opět složená jako: vyštititi, vypulerovali (auspoliren), vyrovnati (hoblíkem), vypřímítí (prkno). Pak se pak i říká: vykřesati neb vyhoblovati někoho.

Poznámání 3. Dle „vydělati“, „vyhnísti“, „vyškrobiti“, „vyuditi“ a t. d. vysvětlí se též: vystehkovati (vyšiti stehkováním, aussteppen), vyšiti (provati něco figurami, ozdobami květovati, ausnähen, sticken), vytkáti, vytkáti (protkati, tkáním vyobraziti, einweben, ausweben, wirken, sticken; — zlatem vytkává koberec —). — Srovnej: prošívatí, protkávatí, prokvětovati a t. d. pod „pro“ V.

4. Dokonalost neb úplnost děje pouhá. — Jako již v předcházejícím odstavci uvedená složená „vyhnísti“, „vykvasiti“, „vyloknouti“, „vyškrobiti“, „vyuditi“ a t. d. ponětí dokonalosti čili úkladnosti děje zavírají, tak „vy“ i v mnohých jiných na dokonalost děje ano i na velkou neb přílišnou jeho míru poukazuje.

a) Ve složených: vyprůbovati, vyklepati (kosu), vyostříti (nůž), někoho vycítiti, vyčastovati, vystravovati, vypěstovati, vyčistiti, vychovati (groszziehen, viz I. 4.), vycvičiti, vyučiti, vyojiti; (něco) vyhotoviti; — (někomu) vyčesati, vydrbati, vyackovati, vyflákati, vykarabáčovati, vylupati, vymazati, vymrskati, ypohlavkovati, vypráskati, vysekati (také se čtvrtým pádem odmětu posléze uvedená se pojí); — vycinkati, vynadati (šem), vyřinkati, někoho vycítiti (vyhubovati), vypeskati, vyhubovati, vyplísňiti, vyvaditi.

b) V mnohých zvratných a přechodných, v nichž předložka osílnění, uspokojení a však i umdlení dějem nějakým vytýká tudíž i na přílišnou děje míru poukazovati může: vychoditi se, vyplakati se, vyběhati se, vynadívati se, vynadíviti se, vyaděkovati se, vyskákati se, vyprocházeti se, vybděti se (bděním se zemdleti), vyhoukati, vyklečeti se, vyputovati se, vypořaditi se t. d. Tak i přechodně: někoho vyběhati, vysoužiti, vytrýzniti a t. d.

Příklady: Vydělal se v těch pracích. — Vyjeli jsme se, ež jsme tam dojeli. — Již jste se vydováděli, a nyní poseďte. — Hezky jsme se vychodili (wir haben eine ziemliche Bewegung gemacht). — Již snad se jednou vyplakal. — Již jste se mohli yjezditi (t. najezditi, nahrati se). — Hrozně toho koně vytýral. — Hrubě ty voly vyhnal. — Ta kráva se všechna vybečí. — Vydiviti se nemohl. — Nemůžeme se dosti vyděkovati.

Poznámání. Seslabení neb ztrátu nějakou způsobenou tím, co je vyjadřuje, označují složená: vyhladověti, vyhubeněti (hubeným se státi), hubeniti (macrare), vychořeti (nemocí vyschnouti), vychřadnouti (vyschřadnouti), vychuditi (vyhubeniti), vychudnouti, vychuravěti, vychuravěti, vylačněti, vylehčeti a vylehčiti, vymořiti (mořením vysliti), vyplaněti (tupým se státi), vyplaniti, vyholeti, vytupěti (tupým se státi), vylýseti, vylýsnati, vychladnouti (erkalten), vyblednouti (barvu ztratiti), vyblediti a t. d. Sr. 3, pozn.

e) V stavoměnných a jim podobných: vymladněti (zmladnouti, ganz jung werden), vystařeti (zcela sestárnouti), vyzpěti (úplně dospěti), vyzdravěti, vymoudřeti, vychytrati, vyceleti, vyladněti. — Sem hledí prostě užívána „vyvážiti“, „držovati“, „vyčkati“ a jim podobná. Srovnej: dozráti, dospět, dovéžiti, dodržeti a t. d. pod „do“ II. 1.

Příklady: Rána vycelela (t. zarostla). — Vyladněla ta dívka. — Dobře vyvažuje ten řezník (t. dobrou váhu dává, gibt viel Gewicht). — Dobře, zle vydržuje (hält den Ton aus). Us. — Mouka vydává (t. jest sporá; jest totiž „vydati“ zde totiž „úplně dáti“). — Ta věc se nevyplácí. — To nevystačí. — On má mnoho, přece nevychází. Us. — To plátno mi nevylehá, nevylehá (nedostačuje). — Vydařilo se to. — Vybíjí hodina (die Uhr schlägt). — Hodiny nemohou vybiti (die Uhr nicht ausschlagen). — Vybila tvoje hodina. — On mu vyhově-

A tak i v jiných složených; říkáme: vypískati píseň (píseň skončiti), celé kázání vyslechnouti neb vyslyšeti, mši vyčkat, otčenáš se vymodliti a t. d. — Též na souborný celek v předmětů „vy“ poukazovati může: vyjmenovati (všecky jmenovati), vypořádati (vše zpořádati), vyrozprávěti, vyrozšíti, vyvutit, vytit, vyutírat, vyvítati (všechny uvítati), vycvátati (všecky kouty) a t. d. —

Také na celek doby nějaké může „vy“ poukazovati: držeti svůj čas, vyklečeti půl dne, vyležeti šest neděl, vyseděti kde čtyry léta (vytrvati), vystáti neb vytrvati dlouho, vyžiti desáte let a t. d.

Poznámání. Často v podobných složených leží smysl, že kdo bud sápen jest, neb s to není, děj ku konci přivesti: „On celý den vychodí (t. diti může).“ — „Již těžké kusy vyhraje.“ — „On to nevytroubí, nevypíská, nevyzpívá“ a t. d. (t. nedovede toho). — Srovnej „unesti“ a p. pod „do“.

5. *Prosté ukončení děje.* Jak „do“ pod II. 2 může i v prosté děje ukončení poukazovati. Říká se: „Již nebohý

bědoval“. — „Již ho zuby vybolely“ (t. přestaly boleti). — „Již se vyvztekal, již vyzuřivél.“ — V tomto smyslu může se „vy“ s velmi mnohými časoslovy složiti.

Vz

„Vz“ poukazuje na směr děje „nahoru“, vzhůru“ (na něco, k něčemu), vyjadřuje však často pouhé vniknutí děje v skutečnost.

I. Směr vzhůru, na něco, k něčemu.

1. *Původní předložky význam nejlépe viděti ve složení jejím s časoslovy pohybování se a pohybování něčím, kladení, stavění, sedání, brání, chopení, výšení, hromadění a podobnými:* vzjiti, vzběhnouti, vzlézt, vzstoupiti; — vznést, vztáhnouti, vzehnati, vzvaliti; — vzstaviti, vzložiti, vsaditi, vsednouti; — vzejmouti (vzjiti, vzíti, vezmouti), vzchopiti, vzchytiti, vzebrati (srovn. toller); — vzdvihnouti, vztasiti, vztrhnouti, vzvednouti, vzpuditi, vzdouti, vzprchnouti, vzprýštit se, vzváti, vzepříti (podepříti); — vzvýšiti, vzkupiti (nahromaditi), vzkynouti (vykynouti, aufgähren), vzvírat se (kypěti) a p.

Příklady: Boleslav lýt sejde, jeho syn na stolec vzejde. — Slunce vzešlo, vzházelo nad zemí. — Vzešlo mi na mysl (přenešeně). — Na vysoké moře vzplynuli (schiffen in's hohe Meer). — Všickni vzkákali na lavice, a jeden vzkočil na stůl. — Vzkoči na oř (vzskoči). — Jak jeho uhlídají, hned vzlítnou. — Pták vzletl, vzletěl vzhůru. — Vzal to vítr do povětrí. — To mne vznáší (das schwingt mich hinauf). — Vzsadils člověka na hlavu naši.

Poznámání 1. Děj nad něčím označen složenými ve větách: Duch boží vznášel se nad vodami. — To na vodě vzplyne (t. nepotopí se). — Srovnej „s“ III. 4, pozn. 2. a „z“ I. 4, pozn.

Poznámání 2. Říká se „vzdělati dům“ ve smyslu „vystaviti“; obyčejně však užíváme toho časoslova ve smyslu pěstování, zušlechtění, zpracování: vzdělati mravy, srdce, pole. Viz poznámání na konci „vz.“ — Přenešený význam leží též ve: vzhovati a vzkrmiti (vyhovati, groszziehen).

2. Směr „vzhůru“ zřejmý též v složených zpřimení, klíčení, zrůst, hled, vydechnutí a podobná poněti vyjadřujících: vzepnouti, vzdvihnouti se, vzbočiti se (vzhůru se postaviti), vzepnouti se a vzpínati se („kůň se vzpal, vzpínal), vzchopiti se, vzchytiti

se (vzchopiti se), vzpodjiti se (pozdvihnouti se), vzpřímíti se (sich aufrichten), vztyčiti a vztyčiti se (in die Höhe richten); — vzbůsti, (vzhůru bůsti), vzrýti; — vzkřítiti se, vzrůsti; — vzezříti, vzhlédnouti (aufblicken); — vzdechnouti, vzlyknouti a vzlykati. —

3. *K předcházejícím přidružují se:* vzdražiti (dražším učiniti), vzmnožiti, vzploditi, vzpýchati (zpyšněti). Srovnej: vzky-nouti, vzkupiti, vztýčiti pod 1. — Dále pak sem hledí: vzmoc-niti (moci dodati), vzmocniti se, vzmoci se a vzmoci, vzmúžiti se a vzmúžiti, vzpomoci, vzbogatiti (obohatiti), vzdiviti (wunderbar machen), vzslaviti (oslaviti), vzvelebiti, vzchváliti, vzveličiti, (zvelebiti), vzdobiti (ozdobiti).

4. *Také „buzení“, „vybuřování“, „protivení se“ co děj směru „vzhůru“ sobě představujeme, s kterýmižto ponětími také ponětí „zdráhání“, „ostýchání“ ano i „namítání“, „zbraňování“, „překážení“ a „odstraňování“ podobnost má; tudíž:* vzbuditi, vzkřísiti, vzburcovati, vzbouřiti, vzbrojiti (aufwiegeln), vzdražditi (aufreizen); — vzprotiviti se, vzpouzeti se, vztýchati se (ostýchati se), vzdráhati se, vzbrániti se (zdráhati se), vzbrániti (verweigern, zurückhalten), vzdržeti (zpět držeti), vzhájiti (překážeti, zpět držeti), vzpětiti (na zpět obrátiti), vzpáciti (namítati, einwenden), vzraditi (Jungmann: melius zraditi, t. odraditi, abrathen), vzdáliti a. j.

5. *Stýkají-li se s „vz“ složená s předložkami „na“, „k“ a t. d., přispůsobuje se „vz“ významu těchto předložek, vyjadřujíc často jen směr „na něco“, „k něčemu“ a t. d.; čtemeť:* vztupiti se na co (důvěřovati se, bezpečiti se), vzpolehnouti a vzpoléhati na něco, vsíti něco na pole (na př. dvacet korců), na něco neb k něčemu se vztahovati, vzsmeknouti něco na někoho, vztáhnouti neb vzložití a vzkládati ruce na koho, vzbíti na kolo, vztrčiti péro za ucho, vznésti něco na někoho, vzdíti uzdu na výmluvnost koho; — a podobně bez stýkání se s předložkou jinou: vzdáti někomu statek, knížetství (übertragen, übergeben), vzdáti pevnost, vzdáti se čeho (změnou spojení), vzdávati díky neb čest někomu, vzkázati někomu něco, vzkládati komu čest, díky a t. d.

Příklady: Měšťané na město rozličné Němce vztupili. — Až k Babylonu se jejich panství vztahovalo. — Ostrov se vztá-

huje sto kročejův (erstreckt sich). Har. Vzvrha na suk uzdu s koně. — Vzvrže boh, projiciet Deus. — Vzdlužil se u velikou summu peněz. —

www.libtool.com.cn

6. *Jako vydělati sobě, vykořistiti, vyhráti, vydobýti a p.* — *poukazují podobně na zisk neb nabytí něčeho:* vzbušiti (vydělati bušením), vzděditi (zděditi), vzdobývati (sobě nabytí), vzloupiti (co loupež vzíti). — „Bušte pilně, ať sobě něco vzbušíte“. — „Plod jeho vzdědí zemi“. — „Získání“ objevuje se zde co „zdvihnutí“, „vzetí“ něčeho. Srovnej „vzíti“ pod 1, a lat. tollere.

II. Pouhý vstup děje v skutečnost (často jeho začátek). Tento vyjadřuje „vz“ ve složení

1. *S časoslovy chtič, hněv, radost, strach, bol, vědění a podobná poněti označujícími:* vzbáti se (počítí se báti), vzechtěti (gelüsten), vzjířiti a vzjítřiti se, vzněvati a vzněvati se, vzhroziti a vzhroziti se, vzradovati a vzradovati se, vzstrašiti a vzstrašiti se, vztěkati se, vztekli se, vzběsiti a vzběseti, vzboleti, vzeslzeti, vzplakati, vzhrdati, vzvědět, vzpomenouti.

2. *S časoslovy „zvuk“, „hlahol“, „ústní se projevoování“ významávajícími:* vzdrnkati (počítí drnkati), vzezpívati, vzezvučeti, vzječeti, vzhousti, vzpěti, vzvučeti, vzmluviti, vzvolati, vzklnouti, vzláti, vzkríknouti, vzkvíli, vzúpěti, vzeptati se, vztázati se, vzezvati (vzývati), vzváti, vzmodliti, vzorodovati, vzhlásati a j. p. Sr. aufschreien, auffordern a p.

3. *S rozličnými jinými zvláště děje na zákonech přírodních spočívající vytýkajícími časoslovy:* vzkvésti, vzniknouti, vzchvíti a vzchvíti se, vzkouřiti se, vzplanouti a vzplapolati (— tato poslední tři hledí též k I. 1), vzteteliti, vztrásti, vzjasniti, vzednutí se, vzvařiti se (viz I. 1), vznojit, vzdržmati, vzkotaliti; — vzládnouti (viz I. 3), vzbydliti (obydlí zaraziti), vzobcovati (obcovati počítí).

Poznámání 1. Nacházíme také: vzdrápati (zdrápati, aufkratzen), vzlíbati, vzcelovati, vzchoditi, vzetřiti, vzhaněti, vzněsti, vzhubiti, vzměniti, vztrnáceti, vzrouchati a t. d. ve smyslu odpovídajících jim s „z“ složených zlíbati, zhaněti, zhubiti a p.; dále pak; vzbušiti koho (abprügeln), vzebrati koho (kyjem připariti), vztepati se (zbíti se) a vzjiti ve smyslu „zpotřebování býti“. — „A což potrawy na to vzejde!“ — Vzdělati a vzdíti objevuje se též ve smyslu učiniti: „Vzdělal kost v ženu“ — (nepochybně zcela dle „vzdělati dům“ pod I. 1 pozn. 2). — „My jsme mnoho zjednali, vzděli a zvedli“. — „Co sobě mám vzdíti?“ — Srovnej „z“.

Poznamenání 2. Jak viděti, patří největší část uvedených, s předložkou „vz“ složených časoslov do dob starších.

www.libtool.com.cz **Z**

„Z“ vyjadřuje jako „vy“ původně směr děje z něčeho ven, stranou, odněkud pryč, vzhůru, mění však v největší části složených původní význam svůj vyznamenávajíc pouhé děje nějakého v celé jeho síle v skutečnosti se objevení neb sfly této na předmětu nějakém osvědčení, směr přes celek jednoho neb souborný celek více předmětů.

Poněvadž předložka tato původní význam svůj nejvíce zatemnila a takřka otřela, nutno spokojiti se s tím, když se aspoň poněkud ukáže, jak daleko podobnost významu jejího s významem předložky „vy“ sahá, při čemž ovšem vždy na zřeteli míti musíme, že odvozený význam „děje nějakého v celé jeho síle v skutečnost vstoupení“ — poněvadž všeobecný jest — i tvarům, v nichž místní význam zcela jasně se jeví, přiřknouti se může.

I. Směr z něčeho ven, stranou, pryč, vzhůru.

Původní význam „z něčeho ven“, jak se nám na př. ve „zvoluti“ (vyvoliti) beze všeho přimíšení jiných ponětí jeví, těžko příklady doložiti, ovšem pak směr stranou, pryč, vzhůru, kdež se pak předložka „z“ s „vy“, „s“, „vz“ stýká a často posléze jmenovanou předložku („vz“) buď zastupuje neb zastupovati se zdá.

1. *Směr stranou, pryč jeví se v:* zbočiti (vybočiti), zběhnouti (z svého místa pryč odběhnouti), zjíti (sjíti, ze světa), zbíti (z koleje, z pořádku), zpuditi (sháněti, vertreiben), zbrknouti (wegflattern), ztáhnouti (odtáhnouti); srovn. „vy“ a „s“; dále pak v: zraziti koho (abwendig machen) a zraziti se od někoho (odpadnouti, abfallen), zraditi (widerrathen), zháčiti (zvésti, abbringen), zbahoniti koho (odvrátiti), ztrhnouti (se Boha); srovn. „s“ I. 2.

Příklady: Zběhl z ležení. — Zběhl z řemesla (hat als Lehrknebe das Handwerk verlassen). — Zešel ze světa (t. umřel). — Již z toho zešlo (sešlo). — On ho z toho zbaňkal, zbaňkoval, t. zradil, odvrátil. — Nedát se on z toho zlosti, t. svéstí (abbringen). — To mne ze světa znáší (t. trápí). —

Poznamení. Zde mohou místo své také míti: zmizeti (vymizeti), zmeznouti, zmihnouti, zvanouti, zniknouti — všechna s významem „mizeti“ — a zminouti (pomínouti), ztratiti. — Ubývání, scházení, schatrnění vyjádřeno v složených vět: Již ten obraz zšel (t. barva jeho sešla). — Měsíc zchází (ubýváním). — Co ti zchází (t. schází)? — Zchází na oči (slabne mu zrak).

2. Poněti „vyproštění“, „oddělení“, „osvobození“, „vzdání se“ zavírají: zbaviti (strachu), zbýti (čeho, loswerden), zkašlati se čeho, zprostiti, zřeknouti se čeho, zdáti se (vzdáti se, sich entäusern). — „Kdo chce v domu škody zbýti, nedaj jiskře uhlem býti, neb uhel často ohněm bývá, proňž bohatý zboží zbývá“. — „Stoj o to kterak chceš chytře, nezkašleš se mých přímluv a mé kletby“. — „Tu konšelé před pány měli úřady své zdáti (das Amt niederlegen)“. — Předložka význam prostého časoslova ruší v: zbedniti (sud, t. abbinden), zchlipěti (přestati chlipným býti; — ovšem také „chlipným se státi“), zchutněti (chutným býti přestati a chutným se státi).

3. Také směr „shora dolů“ jest směrem „odněkud pryč“ (sr. „s“ I. 2.); a tak si vysvětlíme: zbůsti (dolů sbůsti), zhoupnouti, zstrčiti (dolů strčiti), zraziti (poraziti, sraziti), zroniti (sraziti), zsaditi (ssaditi), zsednouti (z vozu, s koně), ztáhnouti (stáhnouti), zsypati (dolů sypati), zšoustati (sešoustati), zložiti (složiti), zdmýchnouti (odfouknouti, sfouknouti), zecpati (na koho, auf Jemand schieben), zváti (odváti), zchoditi (dolů jíti), zkanouti (kanutím dolů ztéci), ztékati (stékati); — zchlípiti (schlípiti), zpochýliti, zvěsiti (svěsiti, na př. hlavu), zhmouriti (zámhouriti, oči), zpolehnouti; — zbourati, zbořiti, zroutiti (einreiszen), zmeci a zmetati (svrci), zřítiti, zhroučiti (niederreiszen), zsouti se (zbořiti se), zkotiti a zkáceti (převrhnouti, svrci dolů), zklátiti (klácením shoditi), zemknouti, zhrknouti (dolů spadnouti), zvrátiti (převrhnouti), zvrhnouti, zvrtnouti, zksesnouti a t. d.

Příklady: Vůz se zvrátil. — Kůň zvrhl jezdce. — Co sto věků bludných hodlalo, zvrtně doba. — V prchlivosti, o Bože, zmečeš ty lidi. — Kůň zmítá jezdce. Com. jan. — Řečník odpory zmítá a zráží úplně. Com. jan. — Sevřešve koně ostruhoma a kopí podvrhše, až vrazíce do sebe silně oba se zbodli s koní. Let. Troj. — Když co vše a kypí, aby nevykypělo, měchačkou zráží. — A což sukovatého, to zřezují. — Z úřadu zložil ho a zsadil. — Na něho to zecpal. — Vůz se zvrhl, zkácel. — Smrt žádně cti neodpustí, chudého i s králem zvěje. — Slunce zchází (occidit). — Vody ztekaly po málu dolů a

potopy ubývalo. — (V přeneš. smyslu:) Zvrhla se koupě. Zcvaklo mu neb zklaplo (zmýlilo ho to). —

4. *Směr vzhůru vyjadřen v složených:* zdvihnouti, zkytiti (vzkvásti), zřásti, zdouti, znést a znášeti, zbohněti, zvršiti, zčiti (aufhäufeln), — zhárati (vyhárati), zlézti (vylezti); — zřiti, zburcovati, zbuditi, zkřísiti; — zchytiti se (vzchopiti), zlupiti se (sich aufraffen), ztěpiti se (povstati), zberchatiti (těžce se sebrati, povstati), zebrati se; — zepnouti a zepnouti (vzepnouti), zbočiti se (vzbočiti se, sich bäumen), zbrániti se (odpíráti), zčeliti (opřít se) zepřít se, zpoziti se (vzpouzeti se), zpřetiti se, zprotiviti se; — zpřici (zpřici = napřáhnouti, na př. ruku), ztáhnouti (ruku, = vztáhnouti), zbtíti (vzbítí); — zezřeti (vzezřeti) a t. d. Srovnej „vy“ I. „s“ III. 4, pozn. 1., „vz“.

Příklady: Z toho (pověť) moře zevře v svém vlnění hrozném, a vody mnohé jeho ječeti budou. — Zdýmá se na — Křivd a zlob hluk se zpíná nad věže nejvyšší. — Zkytí již těsto. — Mocně na nebesa vstoupil a jako orel zletěl. Vítr na moři vlnami zmítá. — Mysli naše okrály, zkvět obžily. — Růže jen pro ni zkvětá. — Osení pěkně zrostá. Vítr znáší prach zhůru vysoko. — Znášeli se vlnami. — V násilí všechny pod námi propasti zdulo. — Plech dlouho mluvil zbulinovaťuje čili zdouvá se. — Zňal se dům. — Vody se hrály (t. rozehrály). — Ctirada na kolo zbichu. —

Poznamenání. Jako „splývati“ a „znášeti se“ pod „s“ III. 4. používá se též „zplývati“, „znášeti se“: „Olej na vodě splývá (t. plyvnouti, vznášeti, schwimmt oben)“. — „A co svrchu zplyne, to beř“. — Pták se soko znáší. — Sr. II. 3. b.

II. „Z“ vyjadřuje, že děj prostým časoslovně označený v úplné síle své v skutečnost vstoupil, aneb tuto sílu svou na předmětu nějakém vyjádřil, aneb její osvědčil. Tak vytýká pak „z“ také slovesa, která přes celek jednoho neb souborný celek více předmětů. — Ačkoliv však vznikání děje dle novějšího mluvení způsobu každý aorist vyznačuje a přitom dělení významů zvláště při „z“ zcela nemožné, udeleme předce nejdříve taková složená, v nichž předložka nejvíce na pouhý vznik děje, potom

na, v kterých spolu na směr přes celek, na úplnost děje neb na směr přes souborný celek přednětů poukazuje. www.libtool.com.cn

1. *Počátek čili vznik děje, pouhé vstoupení jeho.* Podobně složeným právě uvedeným, která směr děje vzhůru vytýkají, vyadřují mnohá s „z“ složená vzniknutí neb i počátek děje. Jsouť to obyčejně časoslova hlazol, zvuk, rozpoložení duševní, naružení, snahu, strach, radost a podobná ponětí vyznačující a některá časoslova pohybování se z místa na místo. Počátek zajisté „pohybování se“ jest — aspoň obyčejně — jakési „zdvihnutí se“, jakož i o tom, který mluviti neb volati začíná, že hlasu svého pozdvihuje, říkáme; srovnej něm. seine Stimme erheben, aufschreien, aufjauchzen a t. d.; a tak si též každé rozpoložení duševní v začátcích jeho co zjev z hloubi duše neb útroby vznikající dle ducha řeči představujeme. Jsouť pak takováto složená: zcválati a zklusati (počítí cválati neb kl.), zkálati se (rozběhnouti se, počítí se kálati), zkulhati, zvanouti; — zhárati, zplápolati (auflodern); — znítiti; — zkríknoti (sr. vykřiknoti), zkríčeti, zkrákorati (počítí krákorati), zúpěti, zvolati, zvřeštěti, * ztrúbiti (zatroubiti), zeřvati, zkvíliti, zkvíčeti, zplésati, zhýknouti, zvýti (zavýti), zevzněti, zjektati; — zlíbati se, zradovati se, zmanouti si; — zslzeti, zplakati a t. d. Tak pak nejvíce v nepřechodných složených „z“ obyčejně jen vznik neb vstoupení děje vytýkává. —

Příklady. Neb Bůh činí jak kůň bez uzdy, zklusé, zcválá, skočí, zatočí se, i činí když chce a což chce. — Vítr zvanul. — Splakali a zslzeli všickni slyšíce vypravovati těžkosti těch nebohých lidí. — Lev svým hlasem zúpí. — Zplesala nebesa. — Jako na své vrahy zvyjí. — Zevznie hlazol trub i kotlov. — Zděsil se toho. — Zechtělo se jím krále, kterýžby je zpravoval. — I zlíbila se rada ta Karlovi. — Tak jak si zmane, má se státi. — Zodnechtělo mi se toho. — Někdy se ti zradují, kteří zde zármutky mají. — Náramuě se zstrašili a na utíkání se oddali. — Zžádalo se jemu víry křesťanské. — Pomyslíl jsem na to, jak krátký jest život lidský, a protož slitovalo a zzelelo mi se tohoto množství lidu. — Zdivili se (t. podivili se). Us. —

Poznamenání. Že vstoupení děje — předložkou „z“ zde vyznačené — potažně i začátek jeho — není nijak menší jeho mírou, jako ji jiné předložky (na př. „na“ v nařiznouti, nahněti, „po“ v pouleviti, pouskrovniti

a t. d.) vyznamenávají, nýbrž že děj časoslovem s „z“ složeným vyjádřením i v začátcích svých úplnou sílu svou objevuje, jest zcela zřejmo.

2. *Směr děje přes celek vůbec. Tento jeví se zvláště ve slozích předložky s časoslovy:*

a) Tření, dření, tlačení, tlučení, bodení, sekání a t. d., je pod A α III. 1 a na svých místech pod B a C uvedena jsou zdačkati, zdlabiti (zmačkati), zhnísti, ztlačiti, zhmoždití, zeti (na prach), zdobati (celé dobáním zhloubiti), zdrápati, zdrásati, zdrbati, zdrhnouti, zdrípati (roztrhati), zdrízhati, zdrmoliti, zdbiti, zdroponiti, zdrtiti, zestříhati (na kusy rozstříhati), zeškrbati (celé rozškrábatí), změlití, změlniti, zštípiti, zkousati, zhrbati (rozhrabati celé), ztroliti, ztroskotati, zvochlovati, zbodati, zemnouti, zkrušiti, zemleti, zroubati, zrouiti, zkorejnití, zrypat, zřápati, ztlouci (zerstoszen), ztrískati a t. d. — Podobně s časoslovy jedení, pití, žvýkání a jich způsoby: zjísti, zežrati, zlozskati, zchroustati, zmlsati (mlsaje ztráviti), zežvati, zhrýzti, zžvýkati, zžiti a t. d. — Dle uvedených vysvětlí se také nepřechodná: ztáti („všechn sníh ztál“) a zplynouti (rozplynouti se).

b) Hyždění a kažení: zhyzditi, zohaviti, zhanobiti, zhudlířiti, zhudlovati, zhakmatiti (verpfuschen), zhuntovati, zfalšovati, zhatiti (pokaziti, zkartiti, zprzniti (viz A α IV. I. b., 2. d., a pod. v B, C) a t. d.; podobnými matení a špinění: zbrydati, zcmíratí, zcuchati, zdrchati, zklektati (zusammenrühren), zmachlati, zmařhati (zmásti), zmíchatí, zmotati, zmotrchat, zmuchlati, zplésti, zrunditi; — zblátiti, zbrotiti (krví), zkálet, zkančiti, zkavčiti, zmastiti, zmazati, zbarviti (viz A α III. 3. i 2. i a t. d.). Stůjtež zde i: zhaněti, zhanbiti, zplísnití, zbludovati (z bludu viniti); — zkydati, zmalovati, zplvati, zstříkati.

c) Týrání, moření (A α II. 4. a, b s podob. pod B a C (někoho) zbědovati, zbíditi, zhlomoziti (abrackern), zmučiti, zkatovati, zlomecovati, zlomoziti, zrasovati, zsužovati, ztejrati, ztrampotovati, ztrápiti, ztruditi, ztrýzniti, ztýrati, zbičovati, zbiti, zbuchcovati, zceповati, zkarabáčovati, zpoličkovati a t. d. Též druhu, ač s jinými časoslovy složena jsou: zchvátiti (na př. koně), zpíti (opiti), zpracovati, ztrhati a ztrhnouti, zčesati a j. — Sem náleží též zvrtná: zjeti se (jetím se unaviti), zmoci se čín. (oslabnouti), zležeti se (ležením se kaziti), zhlídnouti se na čen. (sich an etwas versehen).

d) S rozličnými, která ve spojení s „z“ vypotřebování čeho vyznamenávají: zkouřiti (aufrauchen), zkrmiti (krmením ztráviti), zkovati (kováním zpotřebovati), zpěci (verbacken), zpléstí (verflechten), ztkáti (všecku přízi), zvíti (všecky niti) a j.

e) S všelikými s předložkou „z“ k vyjádření ponětí „zničení“ se pojícími: zžéci (spáliti), zhasiti, zmařiti, zpuchřiti, zničiti, zrušiti, zmořiti, zhubiti, zhladiti (zahladiti), zmrhati (zu Grunde richten), zkoliti, zšípiti (mit Pfeilen niederschieszen); — zžífeti (verglühen), zmařeti (na zmar přijíti), zmrznouti, zdoutnati, zetleti (zpráchnivěti), zhasnouti, zpuchřeti, zhněti, ztěřeti (shněti), zpráchnivěti, zhynouti, zničeti, zcípnouti, zcepenati, zdechnouti, zemřítí, zmíratí, zhebnouti, zheknouti, zkrápnouti, zkapěti a zkapnouti, ztonouti a j. (Srovn. vyhubiti, vyhladiti, vyhasnouti, vyhynouti, vymřítí a p. pod „vy“.) — Největší část nepřechodných těchto jen pro slovní význam svůj zde uvedena, co do významu předložky však hledí více k I. 1. pozn.

Poznamenání. Až posud pod II. 2 uvedená složená jsou podobna těm s „s“ složeným, která pod „s“ III. 1, 2, 3 jsou vyčtena mimo význam „přes celek“ spolu vedlejší ponětí „stranou“, „přič“ potud v sobě zavírají, pokud pokažení, zmožení neb zničení něčeho spolu odstranění toho, částečné neb úplné zmizení aneb neschopnost k jistým účelům za sebou táhne. Srovnaj i „u“ a „vy“. A právě proto tato u větším počtu zde jsou umístěna, aby se tím patrněji poznalo, jak as daleko předložka „z“ s předložkami „s“, „u“ a částečně i s „vy“ se stýká a kde se s nimi více méně rozchází.

f) „Z“ pojí se i s největší částí všech pod II, III, IV A α , B a C uvedených, posud nepodotčených časoslov, jmenovitě skoro se všemi stavoměnnými (A β) a jim odpovídajícími činnými, jakož i mimo mnohá pod I. A, B, C umístěná zvláště s těmi, která udělení vlastnosti nějaké vytýkají, nechť jim pak stavoměnná odpovídají neb ne. Stůjtež zde ještě: zkropiti, zkrýti, zlíti (politi), zvodniti, ztopiti, ztápěti; — zrejhovati, zmerhovati (streifig machen), zhvězdití (hvězdami poseti), zlistiti (be-lauben), zmostiti (bebrücken) ztkaničiti (mit Bändern zieren), zkřídli (beflügeln); — ztočiti, zkriviti, zkroutiti, zkrivolačiti; — (zkriviti a zkroutiti jest něm. verkrümmen, 'verdrehen, skřiviti a skroutiti, zusammenkrümmen, zusammenendrehen; podobně se to má s nepřech.): zškrvrknouti, zcvrknouti; — ztlachati, zbalamutiti, zklamatí, zmámiti, zmýliti; — zbázniti, zděsiti, durditi, zdrážditi, zknfskati (zdrážditi), zlítiti (lýtým učiniti); — zpří-

míti, zříditi, zpraviti, zrovnati, zhodlovati (einrichten), zřádkovati, zladiti, zhojiti, zlčiti; — zosobiti (sich zueignen), zmocniti se čeho; — ztéci město (überrumpeln, berennen); stéci pod „s“ III. 4).

g) S časoslovy od jmen statných odvozenými může „z-“ přirozené povahy své spolu přeměnění předmětu v něco vytýka zrájiti (v ráj obrátiti), zrosolovati (na rosol upravit), sulzati, zbratřiti, zbrložiti (brloh udělati), zčlověčiti (člověkem učiniti), zčtveračiti (čtverákem učiniti), zruditi (v rudu obrátiti), zstrýci, zdušiti (duchem neb duší učiniti), zkoviti (v kov obrátiti), zminovati (v minci obrátiti), zmnišiti (mnichem učiniti), znebiti (v le přeměnění), ztročiti, zpeněžiti (na peníze uvesti), zpopeliti (v popel obrátiti), ztěliti (tělem učiniti) a t. d. Srovnej dále: zverovati (do veršů uvesti), zcelniti (cło z něčeho platiti, verzolliti), zdaniti (daň z něčeho platiti), zouročiti a p. — Mnohá taková mimo složení s „z“ ani v užívání nejsou. Srovn. též něm. v brüdern, verschwägern, vermünzen a p.

3. Poněti pouhé děje úplnosti beze všeho vedlejšího významu zřejmé jest

a) v časoslovech: zbroditi (ovce, hodně vybroditi), zespáti se (vyspati se jak náleží), zkoupati (durch-, ausbaden), zžrati se (do vůle se nažrati), zdařiti se (vydařiti se), zkolati (skonati život, verscheiden), zvésti se (zdařiti se) a t. d.

Poněvadž „z“, jak praveno, děje nějakého s úplnou silou v skutečnosti se objevení neb síly této na předmětu nějakého osvědčení vyznamenává, nenesnadno bude i složená si vysvětliti jako: zčiniti (učiniti), zdřiti (sdřiti učiniti), zkutiti, způsobiti, zrobiti, zboniti (ztropiti), ztropiti a t. d., t. učiniti, vykutiti a t. d. něco. V poněti „úplného síly osvědčení“ zajisté též význam „dosazení cíle“ děje, jehož se tkne, leží; srovn. vyhotoviti, vytvářeti, vyřemeslniti a p. Podobného významu jsou též složená: zmístniti (k místu přivesti, vykonati), zjednati, zrojiti (shluchiti), zrotiti (srotiti, aufwiegeln), zdělati (vermischen), zbíti (ve smyslu „sbíti“ na př. dvě prkna) a t. d. „Zbíti dvě prkna“ jest totiž tolik, co „bitím uskutečniti, aby prkna spojena byla“, čili „dosáhnouti téhož bití cíle dosáhnouti“, ještě „s“ v „sbíti“ na směr „do hromady“ poukazuje. Sem náleží též: „zběhnouti se (sběhnouti

se)“; — „zběh lidí“; — „ta věc se takto zběhla“; — zploditi, zroditi, zlíhnouti (vylíhnouti) a j.

b) Úplnost děje v době do času, sem tam podobně s dynamickým „s“ (pod s III. 4. pozn. 2), vyjadřuje „z“ v složených: zbýti, zbydleti, zčekati, zdolati (odolati), zdržeti (udržeti pohromadě), zhověti (vyhověti), zůstati, ztrvati, t. až do konce býti, bydleti, čekati a t. d. (Srovn. vybývati, vyčekati, vytrvati a t. d.).

Příklady: Nemohl tam zbýti pro nouzi. — Člověk netrpělivý nezbude při ní. — Ještě mu zbývá (vybývá). Že v tom městečku žádný Turek roku zbydlet nemůže. — Zdrží-li se dnes bez deště, bílé plátno k dosušení rozložíme. —

4. Směr děje přes souborný celek více předmětů. Směr tento mohou již mnohá zvláště pod II. 2. uvedená označovati, jmenovitě ona, která na zpotřebování neb ztrávení něčeho poukazují: (všecko) zkouřiti, zkrmiti, zkovati . . ., zjísti, zezobati (aufpicken), zlouskati, zchroustati a t. d.; a tak potom směr ten vyjadřují také: zběhati (všechna pole), zbrázditi (rozličné kouty země), zchoditi, zjezditi, zharcovati (mnohé krajiny), zlétati a zléztí (všecko všudy), zčísti (aufzählen), zlíčiti (zčfsti), zkrájeti, zlatovali (polatovati), zlišťovati, zženiti (syny), zdávití, zdusiti, ztopiti, zvrážditi, zmordovati, znositi, zřádati, zjímati, zházeti, zchápati, zchytati, zinventovati, zlapati, zvěšeti, ztrhati, zkoupiti (aufkaufen) a j.

A však jako „po“ vytýká i „z“ směr tento v míře mnohem hojnější ve složení s časoslovy již s jinými předložkami složenými, zvláště vyvfjecmi čili neskonalými. Spojíme-li časoslovo „létati“, kterého jsme pod „po“ na stránce 65. použili, s jinými předložkami složené — na novo s „z“, dostaneme samých tvarů, které — poněvadž nepřechodné jsou — na souborný celek více p o d m ě t ů poukazují: všickni ptáci zdolétali, zoblétali (něco), zdlétali, zpodlétali, zpřelétali, zpředlétali, zpřilétali, zprolétali, zrozlétali se, zslétali se, zulétali, zvlétali, zvy- létali, zvzlétali, zzalétati. — Podobně se pak může „z“ skládati s jinými předložkovými, anižby všecka možná toho druhu složení pro velikou jich hojnost zde neb v slovníku nějakém zvláště uváděti se mohla; obmezíme se i zde na slovník Jungmannův, uvádějící z něho tato: zdobývati; — značínati (na př.

pil každý za strom. — Zatýká za bečkou, za sudem. — Jen pastýř za vršek zahnal, hned vojáci do vsi přijeli. — Vlk mlče zakradl se za něho. — Zasedl za stůl. — Zasadil ho za stůl. — Zašlo mi za nehty. —

Tak se pak i praví: zaběhnouti za zeď, založiti znamení za nějaký list v knize, za někoho zakročiti, zastrčiti psaní za okno, zavrhnouti neb zahoditi něco za zeď — a v přenešeném smyslu: za hřbet něco zamítati (etwas auf den Nagel hängen, hinter den Rücken werfen) a t. d.

Poznamenání. Řekneme-li „slunce zašlo“, zůstává předmět, za který děj směřoval, nevyjádřen, i převládá pak v složeném ponětí směr „přýč“ dle 7. —

2. S časoslovy „krytí“, „halení“, „barvení“, „mazání“, „potahování něčím“ a jinými vyznačuje „za“, že dějem v prostém časoslovu vyjádřeným něco buď zcela neviditelným se stává aneb vůbec buď celé buď částečně pokrývá (viz zvláště A a III. 2. b, g, h, i, k, l a podob. pod B, C, A β); taková jsou: (něco) zahaliti, zakryti, zabaliti, zafačovati, zastříti, zaviti, zastíniti, zachmúřiti (chmurami zakryti), zamhliti, zaoblačiti (oblakem zaléci), zasloňovati, zavodniti, zatopiti (zavodniti), zaplaviti, zarůsti, zachlupatiti (chlupy zakryti), zahnojiti (na př. pole), zaorati (oráním přikryti), zařítiti (zaházeti) a zaházeti (něčím, kamením), zasněžiti, zanesti (versanden), zapísciiti, zarumovati (rumem zaházeti), zasmetiti, zasypati, zapeřiti, zalidniti (lidem naplniti), zavezti (vezením naplniti), zahříziti, zanořiti, zatonouti, zabarviti (barvou zatříti), zablíti, začerniti, zalíciiti, zamalovati, začerveniti, zababrati, zablátiti, zabrodit (se), začaditi, zakančiti, zamazati, začárat, zalinovati (liniemi pokryti), zabrázdit, zakaliti, zakaboniti, zamračiti, zasmušiti, zašmouřiti, zatemniti, zatmíti.

Poznamenání. Tak se pak také říká: zalehnouti něco něčím (pole, ulici mrtvými, někomu místo, postel), zasaditi místo vojskem, zapadnouti sněhem, zastoupiti neb zakleknouti koho (stoupením neb kleknutím zakryti), zaběhly mu slzami oči, kov ten zachází rzí, oči slzami, nebe oblaky zašlo, zatíká jemu slzami tvář, zrcadlo zabíhá (když se na ně dýchá), něco zabreptati, zabublati (vermurmeln), zamluviti (verreden), zatlampati, zatlačati, zakašlati, t. breptáním, mluvením a t. d. takřka přistříti. — Taktéž leží ponětí „okrytí něčím“ v: zanectiti (znectiti), zahanbíti, — zarděti se, zaškarediti se. — „Zanesti něco něčím“ jest tolik co „zakryti“; — „zanášeti se čím“ = „něčím se obíratí“; též smysl mají pak: někoho zaměst-

knati, zaneprázdniti, něčím se zapodívatí (zaměstknávatí). Sem patří také: zaujíti neb zastoupiti místo (occupare locum), zasednouti své místo, zastoupiti něco (na se vzíti), zastati něco (ouřad), místo někoho v spravování zastoupiti. — Poněti „kryti“ na základě jest též v: zajeti koho (ve smyslu „přejeti“), zaběhnouti dítě (během poraziti). — Stůjž zde konečně i: „zakašlati někoho (Jemand überhusten)“, t. kašláním neslyšitelným učiniti.

3. Vyplnění neb zakrytí nějakého otvoru mimo mnohá v předchzejícím odstavci vyjadřují: zacpati, zakonopiti (konopím zacpati), začiniti, zadělati, zandati, zabiti, zaklestiti (klestem zandati), zalátati, zanititi (verfäden), zaplátovati, zaroubiti, zahlobiti, zaklíniti, zaklížiti, zalepiti, zakouti, zaletovati, zanýtovatí, zapěchovati, zatmeliti; a tak potom vůbec na uzavření (a i připevnění) něčeho poukazují: zapečetiti, zamhouriti, zamknouti, zavřítí, zavázati, zašiti, zapnouti (co bylo odepnuto), zastehnouti (zuheften) zaháciti, zahačkovati (zuhäfteln), zauzlití.

Poznámání 1. K předcházejícím druží se také: zaceleti, zaceliti, zahojiti, zaléčiti; říkámeť zajisté také „rána se zavřela“. — Co se zavře, zapne, obyčejně menší prostor zaujímá; prohlubina se zavírající úží se, šat zapnutý jest těsnější než otevřený; a tak si pak též objasníme: zatísniti, zaužčiti (zoužiti); a poněvadž co tenké, jest také úzké, také: zatenčiti, zašpičatiti, zazubatiti, zaostřiti (jehlu). Ostatně se „zašpičatiti“, „zazubatiti“, „zaostřiti“ také jinak může vysvětliti. Ostří zajisté, špiče, hrot jest koncem a takto „uzavřením“ něčeho, a tak máme pak i „zakončiti“, „zavřšiti“, „zakomoliti“ (komolým učiniti, stumpf machen), „zaokrouhliti“, „zakulatiti“. — Jestli takto kulaté i dle ducha řeči dokonalým, zakončeným, ačkoliv s druhé strany „zakončení“ jest zápor „zdloužení“ (srovnej skráttiti, skončiti pod „s“ II. 4, 6, příkrátiti, přišpičatiti pod „při“ I. 3, ukrátiti, ukončiti pod „u“ II. 3.) — Sem patří též: zasekati šindel (do špičky otesati) a zachocholatiti (chocholaté učiniti). Srovnej přiseknouti, přistříhnouti něco (zurechtschneiden) pod „při“ I. 3. poznam.

Poznámání 2. Dilem dle „zavřítí“ dilem dle „zacpati“ objasňují se složená: zaněmiti, zahlušiti, zaněměti, zahlechnouti, zahluchnouti, zamlknouti, zamlčeti, zatajiti. — Říká se také: „zalehly mi uši, neb zalehlo mi v uších“. — Konečně sem hledí: zapojiti (napojiti), zasytiti, zapokojiti (uspokojiti). —

Poznámání 3. Poněti „zavázání“ leží také v: zapřisáhnouti (přisahou zavázati), zapřisáhnouti se, zavřítí se (pod vírou se zavázati), zaverovati se, zabožiti se (sl., doložiti se Boha), zadušovati se; tak i v začarovati, zakouzlití; — zavděčiti (koho). — Srovnej dále: něco zamluviti (na př. oběti), zakoupiti, zasvojití (osvojití), zavládniti.

Poznámání 4. Dle „zavřítí“ („zatísniti“, „zaniknouti“) a p. vysvětlíme si: zatvrditi, zaskaliti, zamrznouti. Považujemeť to, co tvrdé, za něco takřka zavřitého. Podobně pak: zahustnouti, (a přeneseně) zatvrditi koho něh se, zarputěti a zarputiti, zakatiti se (nemilosrdným jako kat se státi).

4. *Také „ohrazení“ neb „opevnění“ místa nějakého, „bránění koho neb čeho“ může zcela neb částečně zakrytím neb uzavřením jeho býti:* zahájiti (einhängen), zahatiti (hatēmi zahraditi, dämmen, versperren), zakoliti (umpfählen), zapažiti (umzäunen), zaplaňkovati (plaňkami zahraditi), zapříkopovati, zašancovati, zatarasiti, zatýniti a j. p. (viz zvláště A α III. 2. o a odpovídající pod B a C.). — Tak i: zakopati se (sich verschanzen), zasekati se, zamítati se pavezami, zastati, zastávati koho (a změnou spojení „zastávati se koho“; — vlastně „před někoho se postaviti a tak ho krýti“ —), zastoupiti koho v nebezpečenství (brániti ho), zastržiti někoho (— „zastírání neb obrana před soudem“, — „zastírá mne Bůh“ —), zaštititi, zavrci někoho neb sebe (na př. štítem) a t. d. Sem a spolu k 8 hledí také: zachrániti, zachovati.

5. *Dle složených z odstavce předcházejícího vysvětlují se též složená „překážení“ nějaké vyznamenávající; — jako říkáme „místo nějaké zaplaňkovati, zahraditi“ a t. d., tak pravíme také: zahraditi komu cestu; — někomu cestu zaběhnouti, zajeti, zakročiti, zalehnouti, zalámati (na př. větvemi), zaskočiti, zastoupiti; — někoho neb někomu zasedati, zasednouti (aby odněkud nemohl, durch Sitzen abhalten), někoho zaskočiti, někomu zasláněti, něco něčím zastaviti, někomu zavázeti neb zavadovati (v cestě býti), zabrániti, zameziti. Říká se též: zašlo ho něco, zašla mne noc. — Srovnej „pře“ I. 4. pozn. 2.*

Poznámání 1. Z časoslov právě uvedených objasňují se dále složená vyznamenávající tolik co „někoho k stání přivesti“ neb i „natrefiti“; pravíme „něco něčím zastaviti“, a však také „zastaviti někoho“ ve smyslu „někoho k stání přivesti“ a pak „někoho zastati“, „zastoupiti“, „zastihnouti“ (— „zastati koho doma“, — „otce nemocna zastoupili“) t. natrefiti; původní smysl jest „stáním, stoupením včasným někomu odejiti překaziti“ aneb vůbec „před někoho vstoupiti“. —

„Zajeti někoho s dvou stran“ jest jakoby „obklíčiti“, tudíž „zavřítí“ jeho; a tak jest i „někoho zakléstíti“ (kléštěmi chytiti), zajmouti, zasedliti (osidlēm chytiti), zachvátiti (uchytiti znáhla), zachvápiti, zachopiti, zaštiknouti (zwickend anfassen), zapopaďnouti, zapochvatnouti, zachytnouti, zachytiti, zabaviti, zadržeti“ . . . tolik co „jej s dvou neb více stran sevřítí“. — Stůjtež zde také: zapráhnouti, zajařmiti (jhem zajíti, bejochen).

Poznámání 2. Překážku neb závalu nějakou v přirozené činnosti ústrojí tělesného vyznamenávají: zajíknouti, zajíkati a zajíkovati se (v mluvení se zastavovati), zakoktati se, zakuckati se, zalykati se, zajíti se (zadechnouti se jítím, den Athem verlieren). — „Já jsem běžela, jsem za-

dychtěna“. — „Zašlo se dítě.“ — „Zajíkal se a breptal“. — „Zakoktal se, nemohl dále“. — „Zakuckal se smíchem“. — „Pláče až se zalyká“. — „Zadírá se mi v hrdle.“ — „Zasekla se mu řeč“. — Srovnej dále: zadíratí ve zpěvu, v hrani (dissonare, falsch tönen), zatrhovati v řeči, jazykem (anstoßen mit der Zunge). — Ostatně dala by se tato také pod 3. pozn. 2. umístiti, což i o časoslovích chycení v předcházejícím poznamenání platí.

6. *Podobně složeným „zakrytí“ čeho vyznačujícím skládá se „za“ s mnohými časoslovy k vyjádření „opatření něčeho něčím“ (srovnej „o“ 9); — praví se: zachystati město náležitými potravinami (verproviantiren), založiti koho penězi neb obilím, zamletí se (zásobiti se mletím, moukou), zásobiti koho neb sebe, zašatiti (šaty opatřiti), zašpihovati a zašpižovati (špíží, potravinami zaopatřiti), zastrojiti (vorrichten), zavěnití (věnem opatřiti). Toho významu jest také nepřechodné: zamoci (zámožným se státí). — (Srovnej A a III. 2. 9 a a pod. v B a C.)*

7. *„Za“ vytýká často pouhý směr „někam“ neb „do něčeho“, přispůsobujíc se nezřídka významu předložek „do“, „na“, „k“ s ním se stýkajících, ovšem s tím vedlejší obvyklejše ponětím, že něco buď zcela buď částečně s očí se ztrácí, mizí; a sice již s časoslovy pohybování, házení a p. (I. 1.).*

Příklady: Kdo ví, kam on zaběhne. — Vždycky odtud vybíhá a zas tam zabíhá. — Na ostrov je zavezl, zavázal (schaffte sie auf eine Insel). — Zašel někam do cizích zemí. — Otčík zajde k otcem. — K Otie daleko zajel. — Stála, až jí dále s očí zajel. — Sám nevěděl, kam to založil. — Někam ten peníz zakulil. — Zakotalilo se to někam (es ist wohin verrollt). — Nevím, kam jest on zalehnul (t. se položil). — Pes zplašil slepice, ani nevím, kam jsou zaletěly. — Někam to zastrčil a nemůže to najíti. — Myš to zatáhla do díry. — Zavedl ho do Turek. — Chan ten poklad zavezl (t. pryč odvezl, vzal). — Kams to zavlékl? — Nyní naši nepřítelé někam zahnali, že se o něm ani neví. — Kam se to zapodělo? — Již ten had někam do díry zalezl. — Ta perla někam zaskočila. — Ani nevím, kam se nyní zastěhovali, kam se zatrousili. — Zabral se do lesů. — On to zahodil. — Nechtěl mu povoliti, by ženu svou zapudil a jinou vzal. — Zatáhl to do stodoly. — Patěsky (olejné) se zamítají (abjiciuntur). —

Poznamenání. Jako v uvedených příkladech „za“ ve složení s časoslovy poukazuje na směr děje k tomu, aby něco „s očí pryč“ přišlo, tak často táž složená vyjadřují směr děje „stranou“ vůbec, něco takřka jen mimochodem předsevzatého, nahodilého, od vlastního cíle neb určení druhdy odvádějícího: — Až pojedu do Prahy, zajedu si k vám na chvílku (t. odchý-

lím se od vlastního směru cestování svého). — Zaskočím si k vám, budu-li po chvíli mítí (t. uprázdním-li se náhodou). — Zaskoč mi pro hodinky (sr. doskoč, dojdi; viz „do“ I. 1.). — Já si pro to k němu zajdu. — Zavroubil do krčmy (proti mému neb svému nadání). — Kdyby se ke mně do domu host zahodil. — Zavítal, zavelebil se k nám. Us. — — Tak se i praví: zajeti stranou (na stranu jeti), zajeti před dům neb před vrata (t. od vlastní cesty neb silnice, vůbec od vlastního směru prozatím se uchýliti). — „Mílost pane, vůz zajel“ (der Wagen ist vorgefahren). —

8. *Směr do něčeho vytýká „za“ také ve složení s časoslovy násilného pronikání, bodení, sekání, píchání a t. d.*

Příklady: Kdo jest tam ten hřeb zabil? — Kdo to tam zatloukl? — Zabodl jsem si trn do nohy. — Zarazil do toho klín. — Zášlapl si něco v nohu. — Zatláčil to do bláta. — Zavrtal do hřídele sto dukátů. — Zapíchni jehlu do polštáře. — Kořeny dřínkové se velmi zahlubují.

Srovnej dále: zakořeniti se, zakotviti, zakousnouti, zahryzti se, zahrnsti, zastati s vozem v blátě; — zavěsiti co na hřebík, zasaditi děla (die Geschütze aufpflanzen), zaraziti stan, byt, založiti kopí (die Lanze einlegen), zastaviti pavězu proti komu (clipeum opponere), založiti klášter, zakládati se na něčem, záležeti na něčem (státi, založenu býti na něčem), zatíti se (pevně zůstati státi), zaraziti koho slovem, zakřiknouti koho, zadati neb zasaditi komu ránu, zatíti komu (Eins auf den Pelz geben), zasednouti na stolicí (avšak také za stůl I. 1); — zamfniti, zamumfniti sobě, zapamatovati si (v paměti si vštípniti), zavzíti si do hlavy, zažiti (verdauen) a t. d. — Jak viděti, v mnohých z těchto ani směr „na něco“ nevyjádřen, nýbrž toliko poněti upevnění, udělení pevné polohy vytknuto, a tak potom i: zajištití, zabezpečiti, zaručiti, zapřisáhnouti (ve smyslu „přísahou ujistiti“), zasvědčiti a zaceniti (jistou cenu určiti). Srovnej ostatně 3, pozn. 3.

Poznamenání. Zde má též své místo: něco sobě zavléci, zavesti, zadržiti (dobře neb zle). Srovn. něm. einleiten, anspinnen. Podobnými zdají se býti: zalíknouti (aufstellen) a zaloviti (eine Falle stellen). — Sem také hledí: zavaditi věc neb o něco, začeliti nač („začelil na sloup“); — měnit se i zde význam předložky v poněti „někam“, „na něco“. —

9. *Podobně jako s časoslovy násilného pronikání má se to i s časoslovy matení, pletení a pak křivení a mísení: zadržati (verstricken, verfitzen), zadržnouti, zakudliti (zmásti), zamásti, zamotati, zapletichati, zaplesti, zařepiti a t. d. — Ve všech*

těchto leží poněť „jednoho do druhého vpravení“; — srovnej i „zalomiti ruce“ (die Hände über dem Kopf zusammenschlagen, t. jednu ve druhou vpraviti). — „Založiti límec neb list“ (auf =, umschlagen) jest tolik co jednu část límce neb listu za druhou vpraviti, a totéž poněť zahrnuto pak také v: zakroutiti, zahnouti, zakroužiti, zakřiviti, zafaldovati, zalemovati a p., která tudíž více k 1. hledí. — Podobna jsou: zatočiti (umkehren), zavrátiti (hlavu, den Kopf verdrehen), t. to co dříve v předu bylo, takřka v zad vpraviti.

Z „něco do těsta zadělati“ povstalo: zadělati neb zapraviti těsto; a tak potom: zasoliti (einsalzen, sál do něčeho dání), zasafraniti, zaoctiti, zamísiti, zamoučiti (moukou zapraviti), založiti, zakvasiti, zachmeliti, zaškvařiti, zasmažiti, zapražiti a t. d. Sem a spolu k 13 hledí: zahořčiti (hořkým učiniti), zasladiti, zabystřiti (bystřým učiniti) a p.

10. Směr „někam“ vyznačuje konečně „za“ také v: zapsati, zaznamenati něco někam (do něčeho, někde), zadati prosbu, zakročiti o něco, zaměřiti někam, zavolati koho k sobě a t. d.

11. Z všeobecného významu předložky „za“ vyjadřující směr za něco, s očí, do něčeho s tím obyčejně vedlejším ponětím, že něco buď zcela buď z části neviditelným se stává, snadno odvoditi se dá význam její v složených, kde na prohloubení neb ztracení se v něčem, a tudíž na přílišnou neb velkou děje míru, dopuštění se jí chyby nějaké neb poškození poukazuje; praví se: zabráti neb zabíráti se hluboko v podniknutích (sich in Unternehmungen versteigen), začísti se (do čtení se zahloubiti), zabděti se (tak dlouho bdíti, až se usnouti nemůže), zadlužiti a zadl. se, zadumat se, zamysleti se, zaduměti, zaduměti se, zahleděti se (až do zapomenutí se hleděti), zaseděti se (příliš dlouho seděti, sich versitzen), zatíkat se (in's Piepen kommen, lange piepen; — o slepicích, když stonají —), zazobati se (do zobání se prohloubiti neb hluboko zobati), — zakovati koně neb zajmouti koni (hřebíkem do živého zajíti, zabodnouti, ein Pferd vernageln; — „zakovaný kůň“ —), zakrojiti, zafíznoti, zastříhnouti, zastříhovati (t. krájením, říznutím . . . daleko jíti); — zalezti někde (sich versteigen), zajíti si (einen Umweg machen); — zaležeti se (ležením se zkaziti), zastáti se (stáním oslaběti), zaznobiti, zastydnouti, zastuditi a tak i záviděti (cf. „Invidiae

nomen dictum a nimis intuendo fortunam alterius". Cic. —).
Srovn. 12. d.

Příklady: Zahnal se za ním (příliš daleko za ním se pustil). — On hrubě zabředl, bylby se brzo utopil. — Vůz se zabředl v kaluži. — Posel si mnoho zaběhl (ist viel umgelaufen). — On si zašel (ging fehl). — Zašel si míli. — Z Lipska do Berlína přes Drážďany kdo jede, mnoho si zajede (zajíždí). — Zacházení (okliky). — Ovce zaběhla (zabloudila, hat sich verlaufen). — Od ctnosti zašli a zbloudili. — Zajeli jsme (wir sind irre gefahren). — Zalezl na vysokých horách. — Zlořečený, kdo zavodí slepého. — Oči mé nezavedou mne. — Hrubě jsi zakrojil. — On rád zastřihuje. — Zatrhl pérem. — Mouka se zalezela. — Zboží se zalezelo. — Kůň se zastál (das Pferd hat sich abgestanden). — (Sr. co do některých 7, pozn.).

12. *Podobně jako s časoslovy pohybu pojí se „za“ také s jinými časoslovy k vyjádření odstranění něčeho, zproštění se čeho, zmeškání, ztráty, scházení neb i zničení.*

a) Zproštění se neb odstranění čeho vůbec vyjádřeno v: zakřížovati (křížem zahnati), zalkati, zalezeti, zadrbat, zamodlit, zamyslit, zaplašit, zaspát, zažehnati něco a t. d.

Příklady: Darma se za uchem drbáš, neb tě starosti nezadrbáš. — Aspoň ten hlad zalezím. — Zalkám tu bolest. — Mysli na něco jiného, a tak to zamysli. — Zaspal jsem to hoře.

Poznámání. Praví se také „něco zahladiti, zahoblovati, začistiti, zarovnat a t. d.“ ve smyslu „něco hlazením, hoblováním . . . neviditelným učiniti“. — „On začistil ten dřevěný hřebík do lavice vražený“. — „Začistil trám“ (aby nečouhal). Us. — „To se zahobluje, že to znáti nebude“. — „Jerusalem zbořen a zkažen a s zemí zarovnán jest“. — V přenešeném smyslu praví se též: něco zajednati, zalahoditi (in Sanftmuth beilegen); — zaplatiti, zapraviti, někomu zasloužiti (odplatiti, vergelten, abdienen), něco zasloužiti (sloužením mzdu takřka vyrovnati). — Ostatně hledí tato spolu k 2. — Děj k zproštění se neb k odstranění čeho vůbec směřující vyjádřen také v: zakázati, doporučiti, zapověditi, zapřikázati; — zaklínati, zamodlit (sl., = zaklíti (verwünschen), zařeknouti a zařískati; — zapřít čeho neb co (in Abrede stellen), zařici se hry, zabyti, zapomenouti.

b) Zhoštění se čeho k vůli druhému neb i promarnění označeno v: zadati (statek, právo, sein Recht vergeben), zadarovati (darem zadati), zaprodati, zapůjčiti, zanechat, zaslíbiti; — něco zašachrovati (verschachern), zahudlařiti, zakoněřiti, zartmarčiti, zapartikovati, zašantročiti, zataškařiti a p. — „Ne-vím, kam jest to zahudlařil“. — „Kdo ví, kam on to zakoněřil“.

— „Kams to zašantročil?“ — „Neshledání se s něčím“ dějem v prostém časoslovu vytyčeným zaviněné vyznamenávají též složená vět: „Zaměřil jeden loket (omýlil se v měření o loket)“. — „Začítal peníze (hat das Geld verzählt)“.

c) Zmeškání čeho vyjadřují mimo „zanedbati“, „zameškati“ také: zaležeti, zapásti (ve hře karetní, verpassen, sr. propásti), zaseděti, zaspati, zahrati (ve hře karetní tolik co obmeškati, verpassen). — „Nechtěl toho času pohodlného zaležeti“. — „Zameškal úřad“. — „Zaspal kázání“. — „Již jest zahrána, již se zahralo“. — Podobna jsou: zamrknouti (soumrakem postříženu býti, zameškati se), zapozditi se a zapozditi (opozditi), ačkoliv jimi přímo ztráta nevyjádřena. — „Zamrkli jsme v hoře“. Sr. 11, kamž také hledí.

d) Míjení, chatrnění, scházení, zničení mohou mnohá složená vyznamenávati. Smysl ten má již „zajítí“. — „Tak tehdež zašel svět, že plný byl pokrytství a šalby“. — „Zachází to již, zašlo to vetčností“. — A tak ponětí „zchatrnění“, „seslabení“, „pokažení“ a t. d., zahrnují: zakrsati, zakrpěti (zakrněti), zamdlíti (do mdloby padnouti), zababčeti a zababěti (verbutten, špatně zrůsti), zajaľověti, zasmradnouti, zaškoudnouti (zhubeněti), zašpatněti, zatuchnouti, zavadnouti, zaleněti, zaletněti, zastarati, zavetšeti a t. d., t. v ději prostým časoslovem vyjádřeným se ztráceti, míjeti neb zmizeti.

Srovnej dále: „Ten rod již zašel“. — „Mohl žízni zajíti (verdursten)“. — „Ta bolest brzo zajde“. — „Noc zašla“. — „Zašla mi chuť“. — „Dej si zajíti svým hráním“ (lasz dir dein Spiel vergehen). — Říkáme také: zafouknouti svíci (vlastně jen světlo, t. je zničiti), zahasiti neb zaliti oheň, někoho zahladiti, zamořiti, zaničiti, zahubiti, zabodnouti, zabiti, zardousiti, zadykovati, zahlaviti, zahrdliti, zalehnouti, zaškrťiti, zastřeliti, zavražditi a p., t. někoho mořením, hubením, bodením, škrcením a t. d. odstraniti, zničiti. — Sem náležejí též zvratná: zakašlati se (vom Husten ersticken), zalknouti se a nepřech.: zahynouti, zaniknouti.

13. Co složená přechod od předcházejících k následujícím, — v nichž „za“ pouze časový význam má, — tvořící důležitá jsou:

a) Mnohá proniknutí mokem, horkem, přijímání neb vštěpování zárodu neduhu, nemoci, nákazy, ohně a t. d. vyznamená-

vající: zavlažiti (einflechten), zamoknouti (mokra do sebe vtáhnouti), zapařiti, zahorčiti (horkým činiti), zahřáti, zanítiti (entzünden), zaohniti (anzünden), zapáliti, zatopiti („vnitř kamen“), zazžíci, zahořeti, zaplanouti; — zahnisiti se, zahnojit se, (podebrati se); — zahníti (tařka zárodek hníloby v sebe pojmouti), zahniličeti (anfangen teigig zu werden), zamlečovati se (milchartig werden), zapouchati (začítí hníti); — zachořeti (zárodek nemoci v sebe pojmouti), zastonati (počítí stonati), zanemoci (erkranken) a t. d. — Všecka tato vysvětlují se zcela přirozeně.

Příklady: Zahnisily a porušily se jízvy mé. — Již se v těch vejcích kuřata zalhla. — Kád se zamočila. — Zajitřila se rána. — Dásně se zaprudily. — Zarodili se v mase červi.

b) Některá jiná, v nichž předložka začátek neb menší míru děje vytýká, jakož jsou: zakrojiti (začítí krájeti, srovn. zakrojiti ve smyslu „příliš hluboko krojit“ pod 11.), zalomiti (anbrechen); zaříznouti, zařezati, zastříhnouti, zauditi, zažinovati, zaprati (a zapírati = počítí práti, verwaschen, vorwaschen); — zapekati, zaučítí, zavládnouti, zakoupiti (začátek kupu učiniti), začítí a p.

Příklady: Zalamuje se led na řece. — Již zapeká (incipit assari). — Jak zastříhne, tak stříhá až do kraje. — Aby se počátkům umění zaučoval. —

c) Následní na rozpoložení duševní, snahu, chtíč, libost a t. d. poukazující složená: zabahnouti (zachtítí se), zabažiti, zakochati a zakochati se, zalíbiti a zalíbiti se, zamilovati a zamilovati se („do něčeho“), zamrzeti (mrzutého učiniti) a zamrzeti se, zanechtítí se, zanechutnati (počítí nechutnati), zanechutniti (ošklivost vzbuditi), zachutiti, zanelíbiti se, zanevražiti, zanevřítí, zaoškliviti, zapáčiti se (sl.), zaprahnouti, zaradovati a zar. se, zarmoutiti, zastesknouti si, zastrašiti, zateskliti, zateskněti, zateskniti, zatroudit, zatruchleti, zatruchliti, zaželeť, zazlobiti, zazlostniti, zazliti (zlého učiniti), zamladiti se (zamlasati se, lüster werden) a p. Celkem zajisté poukazují na rozpoložení nějaké u vnitř útroby neb duše vznikající aneb působení k tomu, aby v někom podobné rozpoložení vzniklo. — Ostatně těžko tato od složených pod II. uvedených přísně rozeznávatí.

II. Vniknutí děje v skutečnost obyčejně s vedlejším ponětím menší děje míry, někdy i začátkův jeho.

Význam tento má „za“ již v mnohých pod I. 13. uvedených složených; zde poukážeme jen na ta, v nichž se tento předložky význam v ryzosti své bez přimísení jiných ponětí objevuje, jako v „zavzníti“, „zazvučeti“, „zazvoniti“ a p. — Srovnajme s těmito složenými „zabodnouti“, „zaraziti (něco do něčeho)“; — jako v těchto „za“ „vniknutí bodu neb rázu do něčeho“ v místním smyslu slova toho vyjadřuje, tak v oněch (totiž v zavzníti, zazvučeti a p.) předložka „za“ právě touž měrou význam pouze přenešený čili (zde) časový má, jako slovo „vniknutí“, když ho ve smyslu „objevení se děje nějakého“ neb „vstoupení ve skutečnost“ užíváme. A právě proto zde výrazu „vniknutí děje“ tím vhodněji a přirozeněji užíváme, čím zřejměji takto spolu na místní předložky význam poukazuje, z něhož časový se vyvinul. Pojít pak se „za“ v tomto smyslu zvláště s časoslovy vyznačujícími:

1. *Svit, lesk, jasnost, působení na čich, cit*, — *zjevy meteorologické a t. d.*: zablesknouti, zablýskati, zablyštěti, zabřesknouti, zabřeskat se, zabřeskovati se, zasvitnouti, zasvítati, zabřeždit se, zajařiti, zajasněti, zajasnit, zajiskřiti, zalesknouti se, zastkvíti se, zasvítiti, zasvěcovati, zatřpytět se (srovnej zaplanouti, zahořeti pod I. 13); — začpět, zasmrdět, zavonět, zavánět, zavoňovati; — zabolet, zabrnět, zasnědět, zasvrbět, zašmrkat; — zavanout, zavát, zavichřiti, zavichrovati a t. d. (viz A a I. 1 a podobná pod B a C).

2. *Hlahol, zvuk, breptání, klení, lání a t. d.*: zazvoniti, zavzníti, zakokrhati, zadrnčeti, zadunět; — zabájeti, zabohdejtiti, zaklukovati a p. — Složená toho druhu jsou nejčetnější; pojít se tak „za“ skoro se všemi pod A a I. 3, B I. 3. C I. 3 uvedenými časoslovy.

3. *Výkony smyslu*: začichnouti, začichovati, začmuchnouti, začmuchovati; — zaslechnouti, zaslýchati, zaslyšet; — zahlédnouti, zahlížeti, zahledět, zakouknouti, zazřeti a p. (viz A a I. 5, a — a podobná pod B, C).

4. *Výkony dechem*: zafouknouti, zafukovati, zachuchnouti, zavzdechnouti (viz zvláště B I. 4, h).

5. *Výraz tváří, rozpoložení duševní, výkony na rozpoložení duševním, zvyku, náruživosti se zakládající*: zaškeřiti se, zašklebiti se, zaškňouriti se, zazubiti se, zasmát se, zasmívat se, zaplakati,

zaslzeti; — zablázniti, zabáti se, zabrojiti, zahorliti sobě, zaslvevoliti, zatrucovati, zavzdorovati; — zafraškovati, zakratochviliti, zalaškovati, zašelmovati, zašpačkovati, zašprymovati (viz A α I. 6 a podobná pod B a C).

6. *Pohybování se (zvláště v prostoru omezeném)*: zacoufnouti, zakmitnouti se, zabobrovati, zacválati, zahemzati se, zahmyzeti se, zahopcovati, zahupkati, zakálati, zakalopovati, zakulhati, zarejdovali, zatancovati, zaskočiti, zaskákati, zaskokovati. Podobné pád označující: zaklesnouti — (viz A α I. 11, B. I. 11, C I. 11).

7. *Pohybování něčím*: zamáchnouti, zafochrovati, zahnouti, zahýbati, zahybovati, zachvíti, zaklátiti, zakláceti, zaklacovati, zakolíbati, zakolísati, zakynouti, zakutaliti, zakutáleťi, zakutalovati, zatáhnouti, zatrousiti, zatřepati, zatřepetati, zatřásti, zatřásati, zatřásáti, zatřasovati, zaviklati, zaviklovati, zavrtěti, zavrtnouti (viz A α II. 6 a pod. v B, C).

8. *Trhnutí, tření, dření, kousání a p.*: začísnouti, začesati, zadrápnouti, zadrápiti, zadrápovati, zadrapakati, zadrbnouti, zadrbovati, zahryznouti, zaklivnouti, zaklouti, zaklvati, zatlouci, zaškrábnouti, zaškrabovati, zatrknouti, začechrati, zahlodati, zavochlovati, zaždárati, zakousnouti, zakusovati, zakusiti, zazobati.

9. *Konečně v složení s mnohými časoslovy podmětnými, a těmi, jichž podobně užívati možno*: zakouriti, zakuřovati, zafajfčiti, zabafati si, zakaditi, zaprášiti, zadřímati, zašilhati, začekati, zaholdovati, zakejklovati, zapřísti a t. d.; — a tak se všemi povolání, zaměstnání doživotní vyjadřujícími časoslovy: zaadvokatiti, zaševčiti, zabrynzařiti, zakaplaniti (zvláště s „sobě, si“) a t. d.

Poznamenání. Zde poukázáno jen na některé druhy časoslov, s nimiž se „za“ v nadřečeném smyslu skládá, a sice na ony, s nimiž nejraději se pojí; podotknouti však sluší, že se způsobem tímto „za“ v životě obyčejném (přecasto v smyslu směšném, ironickém) i s mnohými jinými časoslovy, zvláště pak s největší částí všech pod B a C uvedených skládává.

Příklady viz v části třetí.

Část třetí.

O významu časoslovních tvarů prostých i složených časovém.

Podavše v první části roztržidění časoslov prostých dle něho jich významu a pojednávajíce pak v části druhé o dání časoslov s předložkami ovšem přecasto také časově významu předložek dotknouti jsme se musili; neníť zajisté významu předložky nějaké ve složení s časoslovy objasnění přihlížení k časovému spolu významu ani možné. A však do této — časové totiž stránky šli jsme všude jen pokud význam, nějaký v předložce samé ležel aneb toliko tím prostého časoslova významem podmíněn byl, přičemž o mnohém pomlčeno, mnohé jen ponapověděno, aby tak úplnost celku neutrpěla ani přehled přimísením živlá ráz méně snadným se nestal. Nad to pak, poněvadž o každé předložce zvlášť pojednáno, mnoho stejného a podobného mnohdy odrůzně podáno, což v této třetí části v náležitém slohu opětného povšimnutí a bližšího vysvětlení dojde. Ješto však v mluvnicích nepíšeme aniž pak časoslovní soustavu nějakou budeme, zapotřebí bude dříve o všeličemž s čtenářem se dohodnouti, co se v mluvnicích buď co známé předpokládá nebo jako mimochodem podotýká, byť se věc i méně k časoslov významu odnášela.

I. Časoslova co do podmětu, od něhož děj vychází, a zpravidla přecházení děje na předmět.

Časoslova rozdělují se v mluvnicích ze stanoviska toho obyčejně tak, že se *podmětnými* na př. jmenují všechny, která vyznamenávají děj dle povahy své na podmět obměny žádného vztahu k předmětu nějakému nemající, jako hřmět, váti, ležeti, jíti, největší část všech pod I. v A, B uvedených a časoslova stavoměnná; naproti těmto služí všecka ostatní, která děj mimo podmět k osobě neb věci

se vztahující vyznamenávají, *předmětnými*; z těchto zase nazývají se ona, která čtvrtého pádu požadují, *přechodnými*, ostatní však, jakož i všechna podmětná *nepřechodnými*.

A však jak v mezích rozdělení tohoto, tak i mimo ně k všelichemus přihlížeti jest zapotřebí, což na rozličnou s této strany časoslov povahu jasné světlo vrhá. Již časoslova *podmětná* co do podmětu, jímžto děj jejich podmíněn jest a co do způsobu děje sama v rozmanitých jeví se obměnách; jsouť zajisté mezi nimi: 1. Která nám podmět jakožto v neměnicím se stavu úplného pokoje trvajícím představují, částečně i pravý zápor činnosti vyjadřující: seděti, státi, klečeti, pněti, ležeti, čniti, strměti, viseti, zátí, hraničiti; — braknouti (scházeti), slušeti; — trpěti, mlčeti, čušeti a p. Srovnej zvláště A α I. 10, 12 a odpovídající jim pod B a C. — Časoslova tato vyznamenávají stav neproměněný, v němž podmět se nachází a „mlčeti“, „trpěti“ přímý zápor „mluvení“, „činění“. — 2. Časoslova, jež vyznačují přecházení z jednoho stavu v druhý: stárnouti, bystřeti, kapustiti se, pupeniti se a p. — 3. Časoslova vyjadřující vlastnost věci nějaké co stav na ní lpící a však ve svém působení na tvory živé: blejnit se, blyštěti, jiskřiti se, lesknouti se a p.; — časoslova tato tvoří takřka přechod od těch, která pouhý stav něčeho vytýkají k oněm, ježto na činnost ve vlastním toho slova smyslu poukazují. — 4. Taková, jichž podmět jest neurčitý: hřmíti, pršeti, chumeliti se, hraditi a t. d. — 5. Časoslova vyznamenávající děj i bez vůle podmětu co zjev zákony ústrojí tělesného podmíněný od něho vycházející, — stavu podobný: — chrčeti, chropěti, škytati, chrápati, kýchati, šilhati a p. — 6. Ona, jež vyjadřují výkony přirozené vůlí podmětu podmíněné: jíti, skákat, křičeti a t. d. — 7. Časoslova konečně vyznačující výkony podmětu nezáležející v pouhé činnosti ústrojí tělesného: tržiti, sloužiti, bubeniti a p. — A tak by se i na mnohé jiné časoslov rozdíly co do této stránky poukázati mohlo, kdyby toho k účelům praktickým zde právě zapotřebí bylo, jak se o tom každý bližším časoslov zvláště pod A α I., A β , B I a C I uvedených proskoumáním přesvědčiti může.

Co do časoslov *předmětných* a dějů jimi vyjádřených rozeznávati sluší činnosti, které se co pouhý prostředek k vyvodění jistých zjevů aneb co dopomáhání k tomu, aby se něco dělo, v jistý stav přivedeno bylo neb vlastnosti nějaké dosáhlo,

objevují, od ostatních pouhým podmětem — bez spolupůsobení jiných živlů — podmíněných, co prostředek k jinému děje, nejevících; — ona z nich, která vyjadřují působení k tomu, jiná téhož neb příbuzného kmene vyznamenávají, nazývají *příčinnými* (kausativními) čili *působivými* (faktitivními).
 pojiti — píti, plaviti — plouti, znobiti — zábsti, páliiti — ploniti — kloniti, klenouti, vařiti — vřiti, mořiti — mřiti, svratiti — svrběti, trápiti — trpěti, saditi — seděti, smraditi — smrděti, budití — bděti, věsiti — viseti, točiti — téci, hubiti — huběti (hynouti), hnojiti — hněti, baviti — býti, kypiti — kypěti, voněti, chutiti — chutěti, mraziti — mrznouti, plaměti — plameněti, žíci — žhnouti, hřiti — hořeti, hasiti — hasnouti, šumiti — šuměti, živiti — žíti, sytiti — sytěti, státi, * ložiti — ležeti, chlípiti — chlipěti, pnoiti — pněti a p. — Všecka tato jsou příčinnými čili působivými tvaru a významu; jsou však i jiná významu uvedeným faktitivní podobného, jimž žádné téhož neb příbuzného kmenu tvary, kdyby se co faktitivní odnášela, neodpovídají; tak jest křiti — tolik co činiti, působiti, aby se jedlo (sr. živiti — žíti, píti — píti); a tak i pařiti, potiti, péci, škvařiti, škvařiti, udití, dubiti, loužiti, venčiti a t. d. dle smyslu slova nic jiného není než pomocí ohně, horka, vzduchu a t. d. k působiti, aby se něco pařilo, potilo, peklo a t. d. — Časoslova tohoto druhu jsou proto důležitá, poněvadž vyjadřují děje delšího trvání schopný a s „po“ složená též co futura vyjadřují (trvací) se objevují (popočeme, poškváříme, poudíme a t. d.). Podobně jako brodití k břísti, plaviti k plouti a t. d. co do pouhého významu také časoslova „pohybování něčím“, „přepravování“ k časoslovům „pohybování se“; kotáletí, jísté, valiti, vléci a t. d. jest činiti, aby se něco pohybovalo — Týž poměr jest i mezi časoslovy udělení směru, polohy, vyjadřujícími a oněmi, která trvání v postavení, poloze a t. d. vytykají: klásti — ležeti. Konečně nesmí se ani to přehlédnouti, že i vzbuzování duševního stavu nějakého, snahy, chůty, položení, citu, jakož i samo oznamování něčeho jen prostředkem na někoho působením jest; neboť všechno bezprostředně na věci s naší strany působení v ničem jiném nezáleží, v pouhém dotýkání se jich, oddělování a pojení, jakéhož děje časoslova zvláště pod III (A, B, C) uvedena, ješto časoslova

prostředecného působení pod A II, B II, C II umístěna, která nejvíce s I. A, B, C srovnávati zapotřebí.

A však i předmět děje není vždy týž. Můžeť zajisté předmětem býti: 1. To, co se rozděluje, s čím se co spojuje neb stýká, jako v — roztrhnouti list, postříbřiti nádobu, ozbrojiti vojsko, stlačiti šat (viz zvláště III. A, B, C). — 2. Věc, která působením podmětu prostředecným v nějaký stav přivedena bývá, místo své mění neb i mizí: sušiti prádlo na slunci neb bliti je na bělidle, brodit koně, vystřeliti náboj neb kouli (srovnej postřeliti zajíce dle 1.), vyházeti kamení, sušiti jablko, píti vodu, ceniti zuby (takřka z úst vyvaliti), viděti něco (zrakem vnímati), vynesiti stůl, ztratiti peníze, zničiti dílo (viz nejvíce II. A, B, C a přechodná v I.) — 3. To, co dějem nějakým se učiní, vytvoří: ušiti šat, vytvořiti něco. — Zvláště při skládání časoslov s předložkami takovoto předmětu střídání zhusta pozorovati; sr. obnášeti kávu (serviren) a obnášeti koho něčím (na př. hromnicí).

II. Trvání, míra, vyvíjení se děje.

Každý děj musí nějakého trvání míti, poněvadž vše, co se děje, v času se děje. — Obyčejná délka trvání děje nějakého určuje všeobecnou *míru* jeho. — Nejkratší děje trvání jest okamžité trvání jeho — trvání na okamžení; — nejmenší tedy míra děje — okamžitost. — Děje míry okamžiční jsou okamžité, a tvary časoslovní, které děj této míry vyjadřují, možno nazvati okamžičními. Ostatní (neokamžiční) tvary děj míry co do trvání svého rozdílné — kratší neb delší — vyznačovati mohou. Čím kratší děje míra, tím větší podobnost má děj s dějem okamžitým. Tak na př. tvary kralovati, vládnouti, doktoriti a p. děj delšího trvání čili větší míry označují než tvary smažiti, péci, vařiti; a tyto opět delší děje vyznamenávají než kloniti neb krýti, když jich ve smyslu „nakloniti,“ „přikryti“ užíváme; děj zajisté jednotlivého naklonění neb přikrytí obyčejně co něco okamžitého sobě představujeme. Chceme-li si děj trvání obyčejně krátkého a okamžitému podobného v trvání delším neb dlouhém představit, představujeme si jej obyčejně co opětovaný; tak na př. říkáme „lidé mřeli celý rok“ ve smyslu „jedno po druhém umřel“, — „kladli jsme to celou hodinu“ = jedno po druhém jsme položili, poněvadž jednotlivého člověka

umírání neb jednotlivé položení tak dlouho trvající obvyčejně nemyslíme; srovnej zde i hříziti, topiti (potopovati), b. chýliti, hřbíti, pečeti, plniti, prázdnotiti a p. Či slova „mríti“ jmenovitě užívá se pravidelně ve smyslu c. vacím.

Od tohoto delšího neb kratšího děje trvání ve smyslu jeho dobře rozeznávati musíme vyvíjení se jeho v jistotnosti, kteréž se v gramatikách také trváním jeho nazývá. „Naběhati se“ jest na př. tvar, který větší mfu děje vytýká tudíž na děj poukazuje, který sám o sobě déle trval; a tak „vysednouti“ nevyznačuje děj všeho trvání prázdny, ačkoli i rem okamžičním jest, nýbrž vytýká děj trvání okamžitého; to však tvary, které děj nepředstavují ve vyvíjení jeho, na př. sedím, padám děj ve vyvíjení svém vyznačují.

III. Složitost a úsilnost děje. Časoslova sesilovací.

1. Jako sobě každou hmotu dělitelnou představujeme v mluvě vědecké jen to nedělitelným nazýváme, co ne přisloženým, nýbrž jen potud nerozborným jest, pokud nástrojů neb prostředků k rozdělení jeho se nedostává; tak i děj jeví se čejně z jistých prvků čili částek *složený* sobě myslíme, představuje sobě celkem jen ten nesložený, který tak rychle z jeho začátku a konce takřka ani nerozeznáváme, aneb jen dle jednotlivých dob časových měřiti můžeme; tak se na př. děj „křtění“ objevuje co soubor všech těch výkonů, z kterých křest sestává (polévání vodou, modlení a t. d.); „vinutí“ co opěťované čeho kolem něčeho otáčení, „křičení“ pak co s hrn jednotlivých zvuků ústy vyražených, tak že si při „křtění“ každý děj, z něhož sestává, při dějích „vinutí“ a „křičení“, každé jednotlivé otočení a křiknutí co prvek dějů představujeme; za to však považujeme děje „křiknutí“, „ležet“, „klečení“ a p. za nesložené, poněvadž první z nich jest čmžitý, druhé však tak souvislé, že je jen dle času jich trvání měřiti můžeme. Děj „sekání“ naproti tomu jmenujeme opět v aným, poněvadž již každý prvek jeho zvláštní děj s zvláštností od téhož časoslovního kmene odvozeným pojmenováním trvá — Čím souvislejšími se nám prvky děje nějakého objevují, tím více představuje se nám děj sám co prostě trvající; čím víc

si však prvky děje co do doby od sebe oddělené mysliti můžeme, čím podobnějším stává se tvar jej vyjadřující tvarům opětavým. Postup od oněch, při kterých žádných prvků dějů nerozeznáváme, až do podobnosti s opětavými vidíme poněkud v následních druzích časoslov: čniti, hřběti, klečeti, ležeti, lpěti, pněti, viseti, tkviti, mlčeti; — hleděti, patřiti, slyšeti, viděti; — pásti, stříci (střehu); — letěti, jíti, jeti, plouti, nésti, táhnouti; — ploužiti, hnáti, plaviti; — páditi, kvapiti; — břečeti, bručeti, chrněti, kručeti, řičeti, křičeti; — přísti, vinouti, snouti, mleti; — dřiti, třiti, mnouti, drtiti, drmoliti, hnísti, hmožditi; — biliti, černiti, barviti; — čistiti, krášlit, hyzdit; — křtiti, učiti, pěstiti; — brázdit, bušiti, tlouci, kaňčiti, kančiti, kaniti; — (opětavá): mazati, čarati, škrtati. — Zvláště časoslova tvaru sedmého vyznačují se tou zvláštností, že obyčejně vyjadřují děje ze stejných prvků složené, čímž se časoslovům opětavým podobnými stávají; sr. cucati, leptati (píti lízaje jazykem), klusati, hasati (rejdit), bombilati; spolu pak tyto tvary prvky, z nichž děj složen, mnohem zřetelněji a takřka u větší jednoho od druhého samostatnosti vyražejí než časoslova: píti, jíti, drčeti, chrápěti, točiti a p.

2. Časoslova liší se mezi sebou nejen co do složitosti dějů jimi vyjádřených, nýbrž i co do *úsilnosti* těchto dějů. A tu zvláště zřetel na se obracejí časoslova tvaru (dle Tomíčka) osmého a sedmého. Obmezíme se tu na nesložená. Již na začátku části první na to upozorněno, že Dobrovský časoslovům na „—ovati“ vycházejícím přisuzoval ráz opětovací. Ačkoliv pak, jak již podotčeno, jen ona časoslova opětovacími nazývati chceme, jimž tvar buď okamžiční neb trvácí obyčejný téhož kmene odpovídá, nemůžeme přece pochybovati, že u přirovnání k větší části časoslov prvních pěti tvarů děj mnohem úsilnější vyražejí. Jsouce, jak známo, odvozena od jmen statných a přídavných, od příslovci a jiných částí řeči vyjadřují obyčejně děj sám sebou určitější, doplnění mimo sebe v menší míře vyžadující. Za tou právě příčinou možno mnohem častěji těch z nich, která předmětná jsou, co podmětných užívati, než předmětných časoslov prvních šesti tvarů, jakož pak tvar osmý časoslov pouze podmětných mnohem více má než ostatní tvary. Protož také rozřídění časoslov této formy co do slovního jich významu (C) mnohem obtížnější jest než při ostatních formách, aniž se, jak

každý, kdo k věci přiblížne, uzná, důkladně dá provesti; — ukázati, jak daleko as podobnost slovního tvarů významu s významem časoslov ostatních tvarů jde, jest vše, čeho roztříděním takovým lze dosáhnouti. Jestliž pak ráz prostých formy této, abych tak řekl, pokračovací čili kontinuativní, ne žeby opěťování děje ve smyslu časoslov opěťavých vyjadřovala, nýbrž že souměrné téhož děje, který obyčejně větší míry jest, postupování a tudíž i úsilnost jeho mnohem zřejměji vyrazí než časoslova prvních pěti forem. — Co do časoslov tvaru sedmého, jsou i ta rázu zcela zvláštního, a to i co do významu svého i co do formy. Větším dílem jsou to časoslova nápodobovací, k nimž nejen ta patří, která co nápodobovací pod B I. 3 uvedena, nýbrž i veliká část ostatních; tak na př. zvláště časoslova uvedená pod I. 4. a, e, h; II. 5. c, III. 1 a mnohá jiná. Jakož pak nápodobovací zvláštnost zvuku vyraziti jsou určena, tak zase jiná zvláštnosti jiných konání obyčejně vyjadřují. Srovnej mimo jiná I. 11 a II. 5: berchati se, flandati, frcati, křápati se, loudati se a t. d. — S druhé strany objevují se nám nejen mnohá co opěťavá, nýbrž skoro všechna spolu s východem zcela zvláštním; snaží se zajisté při formě této duch řeči, aby zvláštnosti dějů také ve zvláštnosti východů přiměřeného výrazu našly. Ze dvanácti as set prostých formy této vychází (povrchně počítáno) skoro 400 časoslov na „—kati“, as 200 na „—tati“ a těch, která mají východ „—lati“, „—rati“, „—chati“, „—hati“, „—pati“ jest úhrnkem as tři sta. Mezi osatními pak převládá „—bati“, „—cati“, „—dati“, „—mati“, „—nati“, „—sati“, „—zati“.

Zvláště důležitá jsou časoslova, která mimo původní formu na „—ati“ také v tvarech na „—kati“, „—tati“, „—otati“, „—lati“ a t. d. se objevují; srovnej zde: cupati — cupkati, dupati — dupkati, hafati — hafkati, hrochati — hrochkati, chrápati — chrapkati, chrupati — chrupkati, klopaci — klopaci, pípati — pipkati, vrtati — vrtkati; — chřipati — chřipati, slopati — sloptati, chropati — chroptati, hohati — hohtati, sipati — siptati; — dřímati — dřímotati, lámati — lamotati, brkati — brkotati, drkati — drkotati, foukati — fukotati, gagati — gagotati, hrkati — hrkotati, chrkati — chrkotati, loskati — loskotati, praskati — praskotati, šterkati — šterkotati, štikati — štikotati, třískati — třeskotati, vřeskatati — vřeskotati,

vrkati — vrkotati; — blekati — blekotati — blektati, břechati — břechotati — břechtati, jekati — jekotati — jektati, krákati — krakotati — kraktati, chlopaci — chlopotati — chloptati, mrkati — mrkotati — mrktati, šplechati — šplechotati — šplechtati, štekati — štekotati — štéktati, šuchati — šuchotati, šuchtati; — dupati — dupkati — dupotati, hrochati — hrochkati — hrochotati — brochtati, klapati — klapkati — klapotati, páрати — parchati, šepati — šepati — šepkati — šeptati, klepati — klepetati — klepotati, kleptati, papati — papkati — papičkati — papuškati, combati — combilati a t. d.

Zdálo by se, jako by takto kmen časoslov již stávajících prostě se sesiloval. — A však to se jen zdá; pravdě podobnější jest, že největší část jak těchto tak i ostatních formy 7 ne sesilováním kmenů časoslov již stávajících, nýbrž pouhým přivěšováním východů —kati, —chati, —tati, —otati, —lati, —rati, —dati, —sati a t. d., ano i pouhého —ati k jistým kmenům jsou povstala, ježto hláhol, zvuk nějaký neb zvláštnost konání jakéhosi dle ducha řeči nejlépe vyrazely; tak povstalo z „ach“, „bože“, „pod pole“, „ty“, „vy“, „vám“ a t. d. přivěšením pouhého „kati“: achkati, božekati, podpolíkati, tykati, vykati, vámkati (sr. duzen, ihrzen, ächzen); z „kok“ vzešlo „koktati“, z „krá“ přičiněním „kati“ neb z „krák“ přidáním „ati“ vzniklo „krákati“; tak i cucati, cecati, ceckati, lokati, ločkati, a t. d. z pouhého „cuc“, „cec“, „lok“ a přivěšeného „ati“, potažně „kati“ povstati musilo. Kdyby tomu tak nebylo, jak bychom si vysvětlili tolik tvarů ve formě sedmé, kterým v ostatních formách žádné jiné, od nichž by odvozeny byly, neodpovídají? Nahlédnutím v seznam časoslov sedmé formy každý sám nejlépe se předsvědčí. — Stůjtez zde jen ještě bafati, hafati, řafati, řafati; — krápati, plampati, klopati, klapati, šepati, která, jak zřejmo, z kmenů „baf“, „haf“, „řaf“, „řaf“, „kráp“ a t. d. povstala.

To vše ostatně nemůže nám překážeti, formy plnější významu silnějšího vzhledem k tvarům souběžným významu slabšího nazývati sesilovacími; tak nám bude siptati intensivum k sipati, hrkotati k hrkati a t. d. —

— Tvary významu silnějšího nacházíme však také ve formě čtvrté, kteréž pokud odpovídají souběžným tvarům významu slabšího, touž měrou jako předcházející sedmé formy sesilovacími nazývati musíme; jsouť pak to zvláště formy na „—čiti“,

„—liti“, „—niti“, „—řiti“, „—šiti“, „—titi“, „—viti“ a některé jiné. Stájeť zde: blubončiti a bublončiti (sr. bubliti a bublati, která sama již význam sesilovací mají), šeplačiti (int. k sesílenému již šeplati od šepati), širočiti (široký, sr. šířiti), tlumačiti (tlumiti); — crnkoliti (int. k crnkati), drboliti (int. k drbati), drcholiti (int. k drkati), hraboliti (int. k hrabati), trkoliti (int. k trkati), vrtuliti (int. k vrtati), zoufaliti (int. k zoufati), tesliti (tesati), meholiti (sr. mhliti), bubliti, batoliti, blaboliti, brhliti, crkvrliti, crnorliti, dlatoliti, dreboliti, * drliti, drmoliti, frndoliti se (sl.), halabaliti, hlaholiti, hrmoliti, chlácholiti, chvěpliti, kondoliti, mázliti, motoliti, mrholiti, mrliti, prholiti, řeholiti, ševeliti, škohliti, šveholiti, švihliti, teteliti se, zápoliti, žmouliti, žmoliti, žvádoliti; — žadoniti (int. k žádati), žebroniti (int. k žebrati), žvaniti (int. k žvátí), bahoniti, blouzniti, ciconiti, cochniti, dropniti, klaboniti, klofniti, klohniti, korejnití, řehoniti, romoniti, sotoniti, škebroniti (int. k škebrati), troponiti, žabroniti; — gagořiti (int. k gagati), těpeřiti (sl., sr. tepati), živořiti (živu, žiji), hovořiti, baduřiti, bachořiti, bazduřiti, šepořiti se (sl.), šipořiti, švitořiti, trátořiti, žvatořiti; — hartusiti, hurtasiti, mrákositi; — halušiti, harušiti, balušiti, tantošiti (rdousiti), † těrušiti; — blekotiti (a blekotati, int. k blekati), dusotiti (int. k dusati), jekotiti (int. k jekati), chloptiti (sl., = klopiti), * těštiti a těžtiti, bohdejtití, drebotiti, hakmatiti, chramostiti a chramotiti, balamutiti, brebentiti, klopotiti, kuchtiti, klechtiti, klevetiti, kolotiti, paratiti, pravotiti, psichotiti se, rachotiti, repetiti, sapotiti se, šemetiti, šramotiti; — bastviti, žadlaviti se.

Jak viděti, jsou mnohá z těchto od jmen statných a jiných kmenů odvozena, jakož vůbec časoslova z jmen statných tvořená děje větší úsilnosti vyznamenávají; sr. stoliti, turnajiti, doktořiti a časoslova zvláště tvaru osmého. Dále pak zřejmo, že uvedená na „—titi“, „—šiti“, „—žiti“, „—niti“, „—viti“ podobnost mají s tvary formy sedmé na „—tati“, „—sati“ a t. d. — Srovnej: kolotati, motati; — depsati, dusati, hejsati, jásati, plésati, rousati se, hasati, kolísati, bisati, křesati; — skuhrati, krákorati, krerati, mumrati, mimrati, šemrati, skuhrati, švidrati, čičrati, šimrati, škebrati; — doutnati, fufnati, huhňati, kuknati, šplounati; — búvati, krkvati, pitvati, klovati, klvati a t. d. — Tvary na „—kati“, „—skati“ nacházejí souběžnsky v tvarech mnohých na „—četi“ „—štěti“, které z nich povstaly; tak vzniklo z opěta-

ého drnkati trvací obyčejné drnčeti, z vřeskati vřeti a t. d., kteréžto tvary taktéž mezi tvary významu silnějšího připočísti sluší, ačkoli v sesilovacích nazývati se nemohou. tak by se zde i na mnohé jiné zjevy co do stránky této pokázati mohlo, kdyby věc příliš hluboko do tvarosloví neodvážla. Pro lepší věci objasnění uvedu zde nejobyčejnější tvary kamžiční, opěťavé, trvací obyčejné a sesilovací seřazené vedle ebe, čímž spolu část první, zvláště co do 7. tvaru sem tam dolnění svého dojde.

Okamžičná vedlé opěťavých, trvacích obyčejných a sesilovacích: beknouti, ekati, bečeti; — blknouti, blkati, blčeti; — bleknouti, blekati, blečeti, blekoti, blektati, blekotiti; — blýsknouti, blýskati, blyštěti, blyskotati; — bodouti, bodati, būsti; — brouknouti, broukati, bručeti; — břenknouti, břenati, břenčeti, avšak břenčiti (Geklirr erregen); — brňknouti, brňkati, brn-eti; — bziknouti, bzikati, bzíti; — cvrknouti, cvrkati, cvrčeti, (cvrlikati); — čárnouti, čáratí, čariti; — drknouti, drkati, drčeti, drkotati a drkoliti; — drknouti, drnkati, drnčeti; — fouknouti, foukati, (* fukati), fučeti, fukoti; — fíknouti, fíkati, fičeti; — frknouti, frkati, frčeti; — jeknouti, je-ati, ječeti, jekotiti; — houknouti, huknouti, houkati, hučeti; — hlédnouti, hlé-ati, hleděti; — hltnouti, hltati, hltiti; — hrknouti, hrkati, hrčeti, hrkotati; — hřmotnouti, hřmotati, hřmotiti; — hrochnouti, hrochati, hrochceti, hrohotati, krochkatí; — hvíznouti, hvízdati, hvížděti; — chloustnouti, chloutati, chluštěti; — chřápnouti, chřápati (křápati), chřapiti, chřepěti, křa-ěti; — chrastnouti, chrastati, chrastiti, chrastěti; — chrknouti, chrkati, hrčeti, chrkotati; — chřestnouti, chřestati, chřestiti a chřestěti; — chřip-oti, chřipati, chřipěti, chřiptati; — chrupnouti, chrupati, chrupěti, chrup-ati; — kleknouti, klekatí, klečeti; — klepnouti, klepati, klepěti, klepetati, kleptati, klepotati; — klvnouti (klovnouti a t. d.), klovati, klouti, kli-oti; — krápnouti, krápati, krápěti, kropiti (činné); — křiknouti, křikati, řičeti; — kvíknouti, kvíkati, kvičeti; — kývnouti, kývati, kynouti; — loup-oti, loupati, loupiti; — lousknouti, louskati, louštiti (tr.), louštěti (intr.); — lehnouti, lehati, ležeti; — létnouti, létati, letěti; — lisknouti, liskati, ištiti; — losknouti, loskati, loštiti; — metnouti, metati, mésti; — mhour-oti, mhourati, mhouriti; — mlasknouti, mlaskati, mlaštěti; — mrsknouti, mrskati, mrštiti; — mruknouti, mrukati, mručeti; — muknouti, mukati, nučeti; — písknouti, pískati, pištěti; — placnouti, plácati, placiti (dur. ?); — plesknouti, pleskati, pleštiti, pleštěti (intr.); — plivnouti a plvnouti, plí-ati a plvati, plíti a plinouti; — plísknouti, plískati, plíštiti; — prasknouti, raskati, praštěti, praskotati; — prehnouti, prchati, přšeti, přšičkovati; — rýsknu, prýskati, prýštiti; — roubnouti, roubati, roubiti; — ráznouti, rá-eti, raziti; — řinknouti, řinkati, řinčeti; — rupnouti, rupati, rupěti; — sápnouti, sápati, * sapiti, sapotiti se; — sednouti, sedati, seděti, edkati (=hačati); — seknouti, sekati, síci; — skřeknouti, skřekati, skře-eti; — skřípnouti, skřípati, skřípěti; — * slédnouti, * slédati, * sléditi nunc slíditi); — smýknouti, smýkati, smýčiti; — srknouti, srkati, (srovn.

srčeti); — svistnouti, svistati, svištěti; — svrknu, svrkati, svrčeti; — syk-
nouti, sykati, syčeti; — škrknouti, škrkati, škrčeti; — škviknouti, škvikati,
škvěčeti; — škrvnouti, škrvati, škrvčeti; — šlehnouti, šlehati, * šležiti;
— tlnouti, tlnati, tlni; — tlesknouti, tleskati, tleštěti; — trousknouti a
trusknouti, trouskati a truskati, trouštěti, truskotati; — třesknouti a tří-
sknouti, třískati, třeštěti (srov. třeštěti), třeskotati; trysknouti, tryskati,
tryštěti; — vřesknouti, vřeskat, vřeštěti, vřeskotati; — vrknouti, vrkati,
vrčeti, vrkotati; — vraknouti, vřskati, vrštěti; — vřtnouti, vřtati, vřčeti,
vřtiti, vřkati; — vrznouti, vrzati, (vržděti sl.), vrzoukati a vrzotati.

Opěťavá 7. formy s trváci obyčejnými: bourati, bořiti; — běhati, běžeti; — brejlati, brejliti; — břinkati, břinčeti; — bžukati, bžučeti; —
bžoukati, bžučeti; — cvikati, cvičiti; — cvrknati, cvrnčeti; — čítati, čísti;
— dýmati, dmouti; — dolati, doliti; — dreptati, drepsti; — drchtati,
drchtiti; — frňkati, frňčeti; — hářati, hořeti; — hātati, hatiti; — hem-
zati, hemžiti; — hejřati, hejřiti; — hlāsati, hlāsiti; — hloubati, hloubiti;
hmyzati a hmyzdati se, hmyzeti, hmyziti; — hnřkati, hnřčeti; — hrdati,
hrditi, hrzeti; — hrřivati, hrři (-āti); — hrřimati, hrřměti; — chmou-
řati, chmouřiti; — chápati, chopiti; — chroumati, chromiti; — chumlati,
chumeliti; — kárati, kořiti; — kňoukati a kňukati, kňučeti; — ko-
vati, kouti; — krádati, krásti; — krouhati, kroužiti; — křivati, křiviti;
— kůvati, kouti; — koulati a kulati (kouleti), kuliti; — kutati, kutiti; —
květati a kvítati (in comp.) kvěsti a květnouti; — loudati se, louditi; —
* lépati a lípati, lepiti (trans.) lepnouti (intr.); — lézati, lézti; — líbati,
líbiti; — lívati, líti; — linati, linouti; — lámati, lomiti; — láhati (leho-
vati), ložiti; — mákati a máčeti, močiti; — mávati, manouti; — mekati,
mečeti; — mřlati, mřiti; — mřhati a mřseti, mřsiti; — mřsati, mřsiti;
— mňoukati, mňoučiti; — * mātati, motati; — mřňkati, mřněti, mřčeti; —
pāsati, pásti; — pékati, péci; — plouhati, ploužiti; — plavati, plouti;
— plēsati, plesiti; — plětati, plēsti; — plývati, plouti a plynouti; — pínati,
pnouti; — puchati (dmýchati), * pušiti; — remzati (plappern), remžiti; —
psovati, psouti (ärger machen); — rundati, runditi; — sadati, saditi; —
skoukati, skučeti; — slýchati (cf. slouchati), slyšeti; spárati, sporiti; —
srbat, sřbati (schlürfen); — srāmati se, sramiti se (styděti se); — střđati
a třđati, střđiti a třđiti; — souvati, sunouti; — šimati, šiměti; — škrou-
kati, škručeti; — šumati, šuměti; — tahati, táhnouti; — tēkati, tēci; —
těpati (rositi), těpiti; — tiskati (sl.), tisknouti; — tloukati, tlouci; — tou-
chati, tušiti; — vđati, vđěti; — vrāsati, vrašiti; — zápasati, zápasiti;
— zřati, zřiti; — žāsati, žasnouti; — žāhati, žāhnouti; — žđmati, žđmouti.

Opěťavá 6. a 4. formy s trváci obyčejnými: bājeti, bāti; — břjeti,
břiti; — choditi, jiti; — jezđiti, jeti; — jíđati, jísti; — jímati, jmouti (jiti);
— honiti, hnāti; — hybēti, hybnouti; — modo hynu (cf. hubiti); — chouleti,
chouliti; — káceti, kotiti; — káleti, kaliti; — kláceti a koláceti, klātiti; —
klaněti se, kloniti; — konejšeti, konejšiti; koláceti a kotáleti, kotaliti; —
* kroušeti, krušiti; — krouceti, kroutiti; — kresleti, kresliti; — kouleti,
kuliti; — lřeti, lřiti; — * lověti, loviti; — loučeti, lučiti; — máčeti,
močiti; — mřceti, mřciti; — mřjeti, minouti; — mřleti, mřliti; — mřseti (a

míchatí) mísiti; — mláceti, mlátiti; — * mádleti (pol.), modliti se; — no-siti, nésti; — pjeti, píti; — pleti, plíti; — pláceti, platiti; — pučeti (srovn. pukati), pučiti; — rouceti, routiti; — řjeti, říti; — řiceti, řítiti; — ráběti, robiti; — * rušeti, rušiti; — sázeti (srovn. sadati), saditi; — slzeti, slziti; — šjeti, šíti; — šleti (šáleti), šliti; — těžeti, těžiti; — * trouceti, troutiti; — váleti, valiti; — voditi, vésti; — věšeti, věsiti (cf. viseti); — vězeti, věziti; — voziti, vézti; — víjeti, víti; — vláčeti, vlícti, vláčiti, vléci, vléknouti; zápašeti, zápaseti, zápasiti.

IV. 0 časoslovech prostoznamných a vyvíjecích vůbec.

Způsob, jakým duch řeči časoslovními tvary děj nějaký vyjadřuje, jest celkem dvojitý; některé zajisté tvary děj toliko jmenují, aniž by vyvíjení jeho v jisté přítomnosti (minulé, budoucí neb bezprostředné) zvláště označovaly; na př. přejeti, padnouti, poloviti; jiné opět děj nejen jmenují, nýbrž i ve vyvíjení jeho představují: ležeti, padati, přejížděti. Ona nazvati můžeme prostoznamnými, poněvadž děj bez ohledu na vývoj jeho pouze jmenují; tato však vyvíjecími. K prostoznamným náležejí z časoslov prostých okamžiční (viz II.) a ze složených skoro všechna, která vznikla ze složení předložky s časoslovy v první části uvedenými, a největší část s dvěma předložkami složených; k vyvíjecím pak všechna ostatní.

V. Časoslova okamžiční.

Jsou mezi prostoznamnými taková, která děj tak krátké míry vyjadřují, že si jej jedno takřka okamžení trvajícím představujeme. Děje takové nazvati možno okamžitými a tvary je vyznamenávající okamžičními: bodnu, píchnu, dupnu. A však ne všechny děje, které si obyčejně co okamžité představujeme a jež duch řeči tvary okamžičními vyrazí, v skutečnosti pouze okamžitými vždy bývají. Tak označují okamžiční tvary „padnouti“, „koupiti“ děje, které i delšího trvání schopny jsou; považme na př. jak dlouho pérko lehké s výše nějaké padati může, než země dopadne; a tak i léta kupovati se může, než se skutečně koupí.

Vyrazí pak čeština tvary okamžičními: 1. Jednotlivý hlas, zvuk a kratší projevení ústní: hrknouti, hrochnouti, hyknouti, chrápnouti, chřestnouti; — mlasknouti, kýchnouti, říchnouti; — hvízdnouti, výsknouti, vřísknouti; — blebhnouti, hlesnouti, špetnouti, muknouti, šeptnouti, ceknouti; — řeknouti a t. d. (okamžiční toho druhu jsou nejčetnější). —

2. Krátké zjevy světla: blýsknouti, svitnouti, blknouti. — 3. Zhléd, okamžité výkony čichu, dechu: hlednouti, hlídnouti, kňouti; — čichnouti, čmúchnouti; — dechnouti, dmýchnouti, dymnouti, dňouti, chuknouti, fouknouti; — 4. Jednotlivé hnutí v kterém směr: šlápnouti, tlápnouti, stoupiti, kročiti; — couvnouti, mihnouti, kňouti, klopýtnouti, létnouti, skočiti; — drudnouti, hmitnouti, mhoure mrknouti, mžsknouti, kývnouti. — 5. Pád, sednutí, lehnutí a p.: padnouti, padnouti, kapnouti, krápnouti; — sednouti, hačnouti, lehnouti, kňouti. — 6. Hnutí něčím, popud k pohybování: cuknouti, hačskubnouti, trhnouti, šinouti, strčiti, strknouti, šoupnouti, štouchnouti, vrtnouti, kolísnouti, houpnouti, smýknouti, šmýknouti; — chrstnouti, pňouti, plásknouti, cáknouti, stříknouti, kydnouti, vrhnouti, metnouti, hstřeliti; zde může též státi: plivnouti, pustiti. — 7. Sáhnutí, uchopení, sáhnutí: sáhnouti, hmatnouti, chňapnouti, chvatnouti, chytňouti, lapnouti; — hamťnouti, hltňouti, chlamstňouti. — 8. Stlačení, udeření, násilí něčeho něčím proniknutí a p.: mačknouti, skřípňouti, štipňouti, drbnouti, šoustňouti, čísnouti; — tlesknouti, plesknouti, třaskňouti, trnouti, bouchňouti; — fláknouti, fleknouti, mrskňouti, šlehňouti, švihňouti; — bacňouti, kopňouti, řápnouti, tepňouti, trknouti, tůknouti, pácnouti, drcňouti (— jak viděti, mohla by tato také pod 1. státi — bodňouti, píchnouti, pchnouti; — rýpnouti, tesňouti, sekňouti, řízňouti, stříhňouti, krojiti, kousňouti; — raniti; — drápnouti, škrábnouti, šahňouti. Nepřechodná sem náležející jsou: plaskňouti, praskňouti, pukňouti. — 9. Některé jiné děje krátkého trvání: čárnouti, čárknouti, sáznouti, máznouti, líznouti; — dáti, skytnouti, nechati, vrátiti; — slibiti, střetňouti, trefiti; — šikňouti se; — stačiti; — všimňouti; — dřimľekňouti, zinkňouti (umřiti), čackňouti (liebkosen); — stanouti.

Viz pod A, B, C prostrkaným písmem vyznačená časoslova, jimž nejvíce okamžiční, a však také trvalí obyčejná stejnkmeny odpovídají.

Časoslova okamžiční zůstávají i ve složení s předložkami okamžičními.

VI. O významu časoslov ve složení s předložkami.

1. Prostoznamná okamžiční zůstávají i ve složení s předložkami prostoznamnými: píchnu, zapíchnu: padnu, popadnu: vše, co předložka zde činí, jest, že ději jistý směr vykazuje. Jinak má se to však s časoslovy neokamžičními, pokud více nejsou. Jsouce totiž tvary vyvíjecími stávají se ve složení s předložkami pravidelně prostoznamnými: píši, napíši; myji, umyji; stojím, přestojím. Zde předložka netoliko jistý směr ději vyjadřuje, nýbrž i v směru a mezích, jež vyjadřuje, co úplný a uvržený je představuje. Jediná předložka, která zde výminku niti může, jest „po“.

Poznámání. Otázka, „proč tvary prosté jak trvací obyčejné tak opětavé ve složení s předložkou prostoznamnými se stávají“, bylaby otázkou, „proč duch řeči vůbec k tvoření tvarů prostoznamných se nesl“, „proč tvary latinské a řecké, jež jmenujeme imperfecta, nemají význam aoristů“, neb „proč zrovna král jest singular, a králové vždycky plural“. — Jinak jest to s otázkou, proč mezi časoslovy nesloženými právě pro děje okamžité nacházíme tvarů prostoznamných, a proč „po“ tvar trvací obyčejný neb opětavý prostoznamným vždy nečiní, jiné předložky pravidelně činí. Tímto způsobem se ne tak po tom tážeme, co duch řeči chtěl, nýbrž spíše, jak co chtěl a důsledným-li byl. Nacházímeť zajisté mezi nesloženými pro děje toliko okamžité tvarů prostoznamných za tou příčinou, poněvadž děje takové pro jich krátké trvání častěji pouze jmenovati než na okamžité jich vyvíjení poukazovati příležitost míváme; zvuk jednotlivý, jako jest „klepnutí“, dozvučel již, než jsme druhého naň upozornili, a jablka se stromu padajícího neužijí ten, který teprv od druhého na padání jeho upozorněn byl, leč by se jablko mezi větvemi stromu v pádu svým bylo zameškalo; — a tak srovnej i střeliti, sednouti, dáti a j. — Co do prostoznamných předložkových, která z vyvíjecích povstala, uvážiti sluší, že předložky jistý cíl neb směr — a to směr obmezený ději vytýkají; — složený tudíž s časoslovy jsouce vyvíjení se děje cíl kladou neboli děj ve vyvíjení jeho obmezují. Jediná předložka, která ve složení s časoslovy směr potažně též neobmezený vyjadřovati může, jest „po“. Kdykoliv totiž předložka tato na povrch, celek něčeho neb na souborný celek více předmětů poukazuje, vytýká sama sebou směr obmezený („pobarviti tabuli“, „všecka plátna“), a tak i když významává směr „před se“ ve smyslu „někam“ („položiti“, „postaviti“); jak mile však ve svém spojení významu nabývá časového, jest směr jí vyjádřený neobmezený (pokvětu, porostu a t. d., ich werde in Einem fort blühen, wachsen). Viz „po“ zvláště na str. 68.

2. Nic nemůže se díti mimo čas, vše děje se v něm. Tímto způsobem nemůže ani tvar prostoznamný vyjadřovati děj všeho trvání prázdný, děj to, který by přirozené míry nějaké neměl. Nevyznačujíť ani okamžiční tvary děj beze všeho trvání, nýbrž jen takový, který obyčejně jen okamžení trvá. Řeknu-li vzhledem k témuž psaní, kteréž psáti zamýšlím, jednou „odpoledne budu psáti psaní“ — a podruhé „odpoledne to psaní napíši“: vyjádřil jsem pokaždé děj stejné míry, stejné dlouhý, s tím toliko rozdílem, že jsem v prvním případě děj co takový představil, který se v jisté budoucí přítomnosti vyvinovati bude, v případě druhém pak prostě toliko pojmenoval. Naproti tomu rozdílné jsou tvary: vystřelím, vysedím, vystřílím. Okamžiční „střelím“ zůstává i ve svém složení okamžičním, jakož i opětavé „střílím“ opětavý svůj ráz s předložkou jsouc spojeno nestírá; a tak i „sedím“ ve tvaru prostoznamném.

znamném „vysedím“ přirozenou míru svou zachovává, nestíhá se co do této míry své nežádáním způsobem okamžitě, jak již věta „vyseděl trest šestiměsíčního žaláře“ dostatečně kazuje. Rozpadají se zajisté časoslova prostoznamná na prostoznamná okamžiční, obyčejná a opětavá, kdež prostoznamnými obyčejnými ona naznačiti chceme, že ze spojení obyčejného časoslova trvajícího s předložkou povstane

Poznámání. Tím, co právě řečeno, ovšem nijak tvrditi nechceme, žeby předložka často, ano velmi zhusta menší, ano i okamžiční děje vyjadřovati nemohla, jak jsme již v části druhé zevrubně ukázali; však, že předložky sem tam i na velkou, ano i přílišnou děje míru používati mohou. Než k věci této se ještě vrátíme. Zde jen několik k objasnění svrchu praveného doložíme. Představujeme si děje „přijít“, „příjiti“, „přinešení“, „zavezení“ a t. d. obyčejně co něco okamžitě: „právě přišel“, „přijel“, „psaní přinesl“, ačkoliv víme na př. ze vsi půl hodiny daleké v okamžení přijíti se nemůže. Zjev se hoden vysvětlení. Spočíváť zajisté na známém zákonu psychologickém, něhož v jednom nerozdielném okamžení čili bodu časovém jen jednu postavu míti můžeme. I děj neukončený vždy toliko v jednom bodu vyvíjí se u nás v představě; člověka jdoucího myslíme si v jednotlivém bodu časovém na nějakém místě (neb i ve prostředku) cesty neb silnice nacházejícího; a tak i člověka přišedšího na konci cesty, u cíle stávajícího neb co do domu vstoupivšího představovati si musíme. Není tedy možno osobu nějakou v téměř nerozdielném okamžení na cestě a spočívající u cíle si mysliti, poněvadž bychom pak též děj za ukončený a vyvinutý považovati musili. Podobně se to má s mnohými jinými prostoznamnými slovy, která ze složení časoslov pohybující s předložkami určitý cíl něčím vyznačujícími povstala. Předložky takové jsou zvláště při a za; srovnejme přiletěti, přicestovati, přivesti, zajíti (slunce zašlo), zaježiti (za horu) a t. d. A tak i při těch, která dodělání se výsledkem nějakého děje v prostém časoslovu vyjádřeném vyznamenávají: vykoupati, osvoboditi, a p. Poněkud jinak má se to však s časoslovy složenými s předložkami takovými, které ne tak pouhý cíl, nýbrž zvláště směr nějaký označují; srovnáme „přijeti“ a „přejeti“; jestliže při větě „posel přijel“ obyčejně na pouhé zastavení se vozu před domem pomýšlíme, jeví se nám děj „přejetí mostu“ již jinak, poněvadž předložka zvláště směr přes něco zde vytýká; — tím méně pak ponětí míry děje v pozadí ustupuje v „obejetí města“, otesati trať, nabědovati se, obarviti, pohubiti, popsati, promoknouti atd. — Z toho všeho jde, že ačkoliv si často děj prostoznamným vyjádřený představujeme v okamžení, v kterém cíle svého (na př. předložkou označeného) dosáhl: přece děj sám za okamžitý považovati nemůžeme. — Totéž co do pravidla; ovšem pak někdy i mimo případy v části druhé naznačené děj obyčejným prostoznamným vyjádřený co do míry okamžičním býti může tak na př. nalezení, najítí něco okamžitého jest, trvání dějů těchto

leží v hledání. — I něco jiného podotknouti nebude od místa. Mýlíme se i s druhé strany, přibližující více k minulému času prostožnamných než k budoucímu, a myslíce, že prostožnamná ukončení děje v tom smyslu vyjadřují, jako mnohá s „do“ složená, která na objevení se poslední děje části v skutečnosti poukazují; a však dopsal a napsal, vypsál, přepsal a t. d. liší se, jak vidíme, velice. Prostožnamná vyjadřují pravidelně jen úplnost děje nějakého a jen v tom smyslu spolu jeho ukončení čili spíše ukončenost. Od tohoto časoslov prostožnamných významu dobře rozeznávati musíme význam minulého času prostožnamných odpovídajícího latinskému perfectum. Řekneme-li „on napsal to psaní“, chceme tím říci, že jest s psaním hotov, že psaní ukončil; a však napíši není tolik co ukončím psaní, nýbrž toliko úplně napíši; a tak i v napsati, napiš, napsal bych neleží význam ukončení děje, nýbrž jeho úplnosti. Kdyby tomu tak nebylo, musila by naše prostožnamná futura býti futura exacta, budoucně skonalé časy, čímž, jak víme, sama sebou nejsou.

3. Z užívaných prostých čili nesložených časoslov nestávají se ve složení s předložkou prostožnamnými: čítati, jídati, jímati, hýbati, kupovati, chybovati, léhati (nelehati), létati, lévati, mávati, míjeti, metati (mítati), dávati, nechávati, pásati (pasu), pouštěti, sahati, slýchati, slouchati, stačovati, stoupati, skytati, slibovati, souvati, tácti se, trefovati, vtipovati se, vídati, zírati, jakož i mimo složení buď nikdy buď zřídka užívaná: dvíhati, hrdati, krádati, lézati, mílati, mláceti, pékati, píjeti, plývati, pínati, rážeti, ráběti, říceti, tírati, týkati, tloukati, víjeti a některá jiná neužívaná. Výminky při tom neb onom z uvedených jsou řídké; obmezují se obyčejně na předložku „na“.

Někdy prostožnamnými, někdy vyvíjecími jsou ve složení s předložkou: dýmati, dýchati, hledati, máčeti, padati, krápati, prchati, říkati, sedati, stíhati, svítati, trhati, voditi, vraceti a sem tam nepochybně i některá jiná; srovnej na př. vyvíjecí pobovati ve smyslu pobádati a prostožnamné rozbovati; nadýmati — rozdýmati; vzdychati — dodychati; vzhledati, nahlédati — uhlédati; omáčeti a namáčeti — vymáčeti; pokrápá ve smyslu pokrapuje a — dokrápá; poprchá ve smyslu poprchává a — rozprchati se; naříkati, zaříkati — doříkati, vyříkati, přeříkati; utrhati někomu na cti a — utrhati všechny trápe; a t. d.

Pozoru hoden jest ten zvláštní zjev, že ona předložka vyvíjecí, která znovu s „po“ složena jsouce děj na soubor celek více předmětů přecházející vyznamenávají, prostoznamná jsou, ješto ve složení s týmž „po“ vyvíjecími zůstávají, „po“ na menší děje míru poukazovati má; tak jest poobládati, poobléhati, poopíráti, poujímati, poukládati, poulévati, poupomínati, poutínati, poutíráti, pouvíjeti, použímati a t. d. ve smyslu všecko obléhati, opíráti, ujímati a t. d. prostoznamným, a však ve smyslu trochu, poněkud, po má jedno po druhém (a tudíž zlehka, zvolna, bez spěchu) oblehati, opíráti, ujímati, ukládati zůstává vyvíjecím. — Příčina zjevu toho zajisté jiná než ta, za kterouž tak mnohé tvary vyvíjecí nesložené, jsme shora (VI. 1. pozn.) viděli, ve spojení s „po“ časy s budoucími se stávají a však vyvíjecí svou povahu nutně nepřestávají; poukládati zajisté neb poulétati ve smyslu posléz dotčeném nic jiného není než takřka v jednom kusě jedno po druhém (před se, vor sich hin, in Einem fort) po málu (a tudíž i trochu) ukládati, ulévati. Srovnej „po“ na str. 65—68.

VII. Rozdělení časoslov vyvíjecích.

Všecka časoslova, která děje nějakého v přítomnosti vyvíjení vyznamenávají, jsou časoslovy vyvíjecími (IV.). — Dle způsobu, jakým na přítomnost nějakou poukazovati mohou, rozpadají se časoslova vyvíjecí na dvě hlavní třídy, na vyvíjecí vícedobá a jednodobá. Ona, vícedobá totiž, poukazují vždy na děj, který se v rozličných od sebe oddělených dobách znova vyvíjí: chodím, čítám, vybírám; i jsou, jak viděti, pravidelně neschopna, na děj před očima našima právě se vyvíjející poukazovati; neříkámeť zajisté, chtějíce činnost člověka čtoucího na dobu čtení vázanou označiti — „on čítá“, nýbrž „e čte“. Poukazují tudíž časoslova tato vždycky na přítomnost odtaziitou, abstraktní. — Vyvíjecí jednodobá však jsou ta, jimiž na děj v jisté jednotlivé době právě se vyvíjející pouka-

zati můžeme: spějí, šijí, střilejí (právě nyní). Že i tato na přítomnost odtahitou poukazovati mohou, jest známo; říká se „on čte“ ve smyslu „umí čísti“, „jest čtenářem“; jen že opětování děje se vyvíjecího v rozličných od sebe oddělených dobách nikdy zvláště nevytýkají. — *) — Co do časoslov jednodobých ale, dají se dle způsobu, jakým vyvíjení děje označují, na tři části rozdělit. Jedna část časoslov totiž jeví nám vyvíjení se děje co pouhé trvání jeho, jako jíti, býti, šíti, vříti, mydliti, vařiti a p., jež tedy — berouce slovo trvání v obyčejném smyslu vyvinování se — dle posud užívaného pojmenování trvacími obyčejnými nazvati lze; druhá však jeví ono vyvinování děje co vznikání, vstupování neb i opětování jeho; a tato pojmenovati můžeme vstupovacími (ingressiva), z částky opětavými, taková jsou na př. klekati, dávati, sedati, krájeti; třetí část konečně vyjadřuje opětování děje v jeho trvání.

VIII. Časoslova trvací obyčejná.

K těmto náležejí celkem všechna prostá, která v části první (prostrkávaným písmem pod A a, B, C.) co opětavá vytknuta nejsou. Povaha jich, jak již podotčeno, pouhé jest trvání; srovnej III.

Příklady. Bůh vysoko sedí a široko hledí. — Bůh má veliké oko. — Bůh vidí, kdo koho šidí. — Pozdě melí boží kola. — Koho Bůh miluje, toho tresce a bičuje. — Proto pán Bůh dobrých tresce, aby zlí se káli. — Pravdu každý chválí, ale nekaždý ji brání. — Kdo lže, ten krađe. — Co v srdci vře, v ústech kypí. — Co rádi činíme, to rádi mluvíme. — Kdo jazyk nedusí, často pokoj ruší. — Kdo mnoho hrozí, toho se neboj. — Kdo se nechceš mrzeti, uť se jazyk držeti. — Jedna ruka druhou myje, a obě spolu tvář. — Po lidských žlabech kalná voda teče. — Voda šumí a mlýny melí. — Psí štěk moře nekormoutí. — Co lidé rádi slyší, tomu snadno věří. — Kdo se mnoho chlubí, zřídka co umí. — Pověst letí jako pták. — Svornost tuží, sváry nuzí. — Kdo neseje, ten nevěje. — Velké řeky ticho

*) Nazýváje časoslova tato jednodobými, beru zde, jak viděti, slovo „doba“ v onom smyslu, v kterém u lidu užívání jest, a jaký mu též Tomíček ve výrazu „vícedobý“ podkládá.

plynou, malé s šumem běží. — Ne sám ten pivo pije, je vaří. — Práce člověka živí, práce maří. — (Z Českého Mudrosloví.) —

Také tak zvaná sesilovací (intensiva), pokudž sesilovacími opětavých nejsou, nutno k trvácím obyčejným čítati. — Stůjž také na tyto a jim co do východu podobné několik příkladů:

Zle, když jazyk repetí, a hlava neposlouchá. M. — hout na svém smetišti nejraději kokrhá. M. — Když na počnou straky řehotati, užť i vrány kváčí. M. — Čert vzal, kdyby se mu netřepetal. M. — Voda v studnici blbá. — Voda blbotá, když se vaří. — Vlastovice čířikají. Na tom našem dvoře všecko to krákoře, i ten kohout. Kdyby slepice nekdákala, nikdo by nevěděl, že vejce snáší. — Husa kláká. — Klektá zuby divoký vepř. — Čáp na klekotá. — Tekúc voda přes kamení klokoce. — Krákrká. — Kulicháním sejček vítá přchozího na hřbitově. Dítka sotva ještě lalotati vědouce již prozpěvují. — skřehotají. — Svíjí se bolestí, skuhrá a stejská sobě žalostně. Tvé (potůčku) se vlnečky přes kamenečky ke šplounají. — Čejky křičí a štěbecí. — Ptáci cvrliká švirinkují, šveholí, vrzají, vrzokají. — Mladý bažant tluče. — Slepice típají, mají někde típce. — Tetřev hluchý tluče.

Poznámání. Některá v těchto příkladech se objevující mají mezi častou také tvar okamžiční, ačkoliv v Jungmannu neuveden, tak že by opětavá platiti mohla. —

IX. Časoslova vstupovací.

Stává v oboru časoslov tvarů vyjadřujících trvajících děje nějakého v skutečnost vstupování. Toto trvajících však v skutečnost vstupování není senám buď co jednotlivého vstoupení se domáhá aneb co opětované děje nějakého v skutečnost objevování čili co opětování jeho.

Řekneme-li „on jede“, „jde“, „cestuje“, „loudá“, „klečí“ a t. d., představujeme si děje tyto takřka v stálém trvání jejich, v úplném vyvíjení, ani na cíl nemyslíme ku kterému by směřovati mohly, ani délku uplynulého trvání děje dle začátku žádného neměříce. Toho způsobu jsou všude děje obyčejnými trvácími vyznačované: mydliti, svítiti, tlouci, bušiti, ručiti, státi, láti, víti, trvat a podobně. — A však v přibližovati se, padati, dozrávati, v

hováti, stříletí, a p. pozorujeme zcela jasně poněti „domáhání se cíle nějakého“, jež v časosloveh s hora dotčených nevyjádřeno — „Jdoucího“ představujeme si takřka ve prostřed cesty krácejícího, „přicházejícího“ však co znenáhla k cíli cesty své se blížícího. — Jiná opět, ačkoliv cíle nějakého se domáhání nevytýkají, zase opětování děje prostoznamným stejného kmene vyjádřeného vyznamenávají na př. strouhati, hvízdati, bleptati a t. d.

Časoslova taková jsou zvláště všecka od okamžičních a prostoznamných předložkových a některých trvacích přímo odvozená vyvíjecí jednodobá (viz VII.) a časoslova stavoměnná pod A β v první části uvedená. Z jiných v první části uvedených prostých náležejí sem některá kratší děj vyjadřující časoslova jako přechodná chýliti, kloniti, hřížiti, topiti (ve vodě), klásti, tratiti, nížiti, výšiti, šířiti a j.; nepřechodná pak: růsti, zráti, táti, tonouti, mříti, hnouti a p., na kteráž zde pouze poukazujeme, aniž bychom později zvláště k nim přihlíželi, poněvadž obor jich s jinými obyčejnými trvacími splývajícími nesnadno vytknouti. Viz II.

Rozpadajíť se tak časoslova vstupovací na dvě části: 1. Časoslova posud obyčejně opětovacími nazývaná a 2. časoslova stavoměnná.

A. Vstupovací (ingressiva) předložková a od jiných časoslov odvozená.

Vyvíjecí předložková neb i prostá z tvarů prostoznamných a trvacích obyčejných odvozená vyjadřují trvajících děje nějakého v skutečnost vstupování: pohybují, padám.

Vstup čili vstoupení představujeme si co něco okamžitého. Trvajících tudíž děje nějakého vstupování jen co opětované mysliti si můžeme. A tak vyznamenávají také tvary dotčené buďto opětované o to se pokoušení, aby děj nějaký — co jednotlivý — v skutečnost vstoupil, aneb opětné téhož děje v skutečnosti se objevování. Pravímeť o tom, který právě vystřeliti neb hoditi chce, „již střílí“, „hází“, — a však i o tom, který „střelení“ neb „hození“ opakuje, že „střílí“, hází“, říkáme. V prvním případě domáhá čili dodělává se děj „střelení“ neb „hození“ vstoupení jednotlivého,

v druhém pak se opakuje. Než — jak v prvním tak i druhém případě jeví se tvarové „střílí“, „hází“ co v skutku opěť s tím toliko rozdílem, že v prvním případě opěťování na opěťovaného pokusu (— aby děj jednou v skutečnost vstoupil) se obmezuje, v druhém však děj sám několikrát v skutečnost se objevuje.

1. Co do pokoušení se o jednotlivé v skutečnost vstoupení, jeví se nám ono:

a) Co pouhá příprava k ději nějakému, ať tam, kde děj časoslovem prostožnamným, od něhož vstup odvozeno, vyjádřený tak krátký jest, že začátek a konec takřka splývají, jakýž vyznačen časoslovy „střeliti“, „diti“; — jednotlivé zajisté „vystřelení“ má trvání své v přihotovení se k střelení (v míření), jakož i jednotlivé „zení“ v rozpráhání se (— „již střelí“, „hází“ —).

b) Co první začátek děje okamžitého neb je co do míry podobného: „Stolice již padala, a já ji držel.“ Us. — „Lehal právě, když jsem k němu přišel, ať tam, kde před tím nikdy nelíhal, ale nelehl, zase vstal.“ —

c) Co vstupování děje v jednotlivých jeho stech neb dobách, čili co delší řada jednotlivých pokusů bez ohledu na to, pak-li děj v skutečnost úplně vstoupil neb ne:

Tři léta ten dům prodával neb kupoval. Us. — S mu padá. — Rtuť v teploměru padá. — Vodá padá. Barva pouští (die Farbe geht ab, verschiebt). — Chytá a nemůže ho chytiti. — Západní vlny dne odplývají: linou se tokem hladkým po dolinách. — Z kterýchž jmen jsem se, jací tu soudové bývají, dovtipovati začal. L. sv. Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem spilně se radě, na tom mi se ustanovovala mysl, abych s takový života způsob... oblíbil. L. sv. — Ten přivina se mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. L. sv. — Ten se o jakous na mne uzdu smlouvají. L. sv. — Než to mi nelíbilo, že jsem ty ulice na mnoha místech jako protříd viděl, takže leckdes jedna do druhé vbíhala (t. směr bral). L. sv. — Ten pak správce nad losy slove osud, od něhož každá do světa vcházející instrukcí tím způsobem vzítí musí. L. sv. — Třetí spatřil jsem, že každá ta práce celého člověka vytváří. L. sv. — Prospívám. L. sv. —

Poznamenání. Čím delším děj časoslovem prostožnamným vyjádřen v skutečnosti jest neb býti může, tím častěji objevuje se nám týž děj

rem vstupovacím od prostoznamného odvozeným vyznačený co v jednotlivých částkách svých posloupně vstupující aneb pak-li pouhý stav jest, co v jednotlivých dobách trvání svého takřka se obnovující; tak jest kupovati často tolik co smlouvati, dávatí tolik co nabízetí, v kterémžto významu dlouhého trvání schopno jest. Dlouho zajisté často kupujeme neb dááme než v skutku koupíme neb dáme; a jak dlouho se druhdy vyáčí, svíjí, roztahuje, protahuje, natahuje, rozšiřuje, vypravuje, napravuje, vylévá, nalévá, zavádí, naplňuje a t.d., než se z skutku něco vytočí, svine, roztáhne, protáhne....., vůbec cíle ději vykonutého dojde. — Tvar „dřímnu“ jest vůčihledě jen dle tvaru okamžičním, neboť míra jeho často celé hodiny obsahovati může, a takto v opětavém dřímám význam opětovací zcela zatemněn se býti zdá, poněvadž v něm jako v přebývati, obývati a j. p. toliko ponětí nepřetrženého obnovování se děje ještě patrné.

2. Také opětné děje v skutečnosti se objevování všelikých změn schopno jest co do mezidobí čili mezičasí, po kterém si děj nějaký poznovu v skutečnost vstupující představujeme. Čím delší toto mezičasí mysliti si můžeme, tím jasněji jeví se nám opětovací ráz časoslova děj ten vyjadřujícího, čím menší si je však představovati musíme, tím více stává se tvar časoslovní podobným oněm časoslovům (zvláště tvaru sedmého), která podobnost nejvíce s opětavými předce jimi se nenazývají, poněvadž jim náležá časoslova okamžiční neb obyčejná trvací stejného kmene neodpovídají. — Srovnajme opětavá „stříletí,“ „kapati,“ „bleptati“; jaký to rozdíl mezi nimi co do doby, po které i jednotlivé děje okamžité, jichž opětování tato časoslova vyjadřují, co znovu v skutečnost vstupující obyčejně představujeme! — Časoslova opětavá, o kterýchž právě jednáme, nedají se ovšem co do stránky této v nějaké třídy uvesti, ješto jedno též časoslovo dle toho, co se vypravuje, opětování brzo více, brzo méně přerušované vyjadřovati může; celkem se však toto vrtditi dá:

a) Čím kratšího v skutečnosti trvání děj nějaký mimo své opětování jest, čím častěji sám o sobě (t. neopětovaný) se objevuje a čím více přípravy k jednotlivému se objevení jemu apotřebí, tím delším představujeme si mezidobí mezi jednotlivými ději celé oné řady, již časoslovo opětavé vyjadřuje; — jak se na př. jednotlivé nechání, jmutí, hození, klekání, klesnutí, padnutí, sadění, sednutí, nalezení, avléknutí a t.d. velmi často samostatně (bez opětování)

naskytá, a právě proto sobě značně přerušované obyčejně představujeme řady dějů vyjádřené opětavými: nechávati, jímati, házeti, klekati, klesati, padati, sázeti, sedati, léhati, lekati (o rybách), střílet, vrhati, skytati, nacházeti (invenire), navlékati, okrádati, zavírat, otvírat a p., ovšem zvláště tenkrát, když jen časové opětování (t. ne spolu místní) vyznamenávají.

b) Čím více jsme si však nějaký děj v opětování jeho představovali uvykli, čím řidčeji v skutečnosti samostatným se objevuje a čím méně přípravy k němu zapotřebí, tím úžeji spojenými jeví se nám obyčejně jednotlivé členy celé řady, již opětavě vyznamenává. Srovnajme: bafati, štekati, blebtati, chlastati a p. — V „blebtání“ a „chlastání“ (na př. psově) již tak souvisící opětování dějů okamžitých „blebnutí“ a „chlastnutí“ spatřujeme, že se opětavá tato tvarům „krákorati“, „kokrhati“ a p., kterým žádná okamžičná neodpovídají, zcela rovnají. —

Poznámání. Časoslova podobná hodí se, jak zřejmo, nejméně k vyjádření vstupování jednotlivého děje okamžitého; srovnaj i: hvízdati, strouhati, čáčati, pípati (píti), slopati, čichati, chechtati se, kráčet, mačkat a j. p.

Ještě takto časoslova trvající opětavá řadu dějů jednotlivých poslopujné v skutečnost vstupujících vyjadřují, snadno pochopiti, proč právě tato časoslova zvláště k tomu schopna jsou, aby při mnohosti podmětů jednotlivé děje celé řady mezi jednotlivé podměty neb předměty rozděleny se objevovaly, což při obyčejných trvácích buďto zcela, aneb aspoň tou měrou jako při opětavých — nemožno. Srovnajme věty „právě si ti holubové na střechu sedají“ — a „holubové na střeše sedí.“ „On chytá ptáky“ a „on plaší ptáky.“ Ačkoliv však opětavá forma česká není vždy s to, takové rozdělení jednotlivých členů řady vytknouti, aby vždy jen jeden děj na jeden podmět neb předmět připadal, zvláště tam, kde se mimo mnohost podmětů také více předmětů v též větě nalézá, (na př. ve větě „chlapci chytají ptáky“), tož přece i toto křížování se dějů živosti vypravování nad míru napomáhá, jak každý pozná, kdo si věty s opětavými časoslovy do latiny neb němčiny přeloží. K lepšímu poznání poslouží tyto příklady.

a) Věty s jednotným podmětem: Bůh nedává všecno jednomu člověku. M. — Ctnost neléhá na peci. M. — Vrána vedlé vrány sedá; jeden druhému roveň hledá. M. — Pěkné slovo železná vrata otvírá. M. — Kdo vysoko létá, nízko sedá. M. — Opilec sobě rozum odnímá, a Bůh mu ho znovu dává. M. — Štěstí sedá na rozcestí. M. (Srovnej sedí, sedet). — Spěch brzo umírá. M. — Trní vydává růžičku, skořípka drahou perličku. M. — Hedbávnou rukou přitele vybírej, a drž železnou. M. — Život bohatství dává, a smrt vše odnímá. M. — Kdo nemáš zbroje, míjej boje. M. — Kámen v ohni se puká, a vosk roztápí. M. — U Boha modlitba a u cara služba na zmar nepřichází. M. — Toho spása pomíjí, kdo se v svátek opíjí. M. Bůh ledaco nepřijímá. M. — Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá. M. — Pastýř již praská, požene brzo na pastvu. — Před pány smeká, před knězi kleká, předc šelma velká. — V stínu léhá v soukromí mezi třtím a bahnem. — Kdo čeho hledá, snadno nalézá. M. —

Že ve všech těchto větách opětování vyjádřeno, jest zřejmo. Nemůžet na př. ve větě „vrána vedlé vrány sedá“ časoslovo sedá vyjadřovati něm. „ist im Begriffe sich zu setzen“, nýbrž „sedere solet.“ Jak slabé proti tomuto „sedá“ jest latinské „assidet“ ve větě „graculus graculo assidet.“ —

β) Věty s podmětem množným: Ptáci padají na stromy. (Ne „sind im Begriffe sich niederzulassen“, nýbrž jeden po druhém padá, sedá). — Kroupy padají. — Děje se porážka krvavá, padají vesměs sem i tam s kvílením. (Srovnej „cadunt“; jak málo zde vyhovuje!) — Struny praskají. — Mouchy po jedu padají. — Strom, kterýž má na sobě ovoce, dotud klátí, dotud házejí, srážejí, až na něm žádného ovoce nenacházejí. — Když dnes na ulici vyšel, všickni před ním smekali. Us. — Slzy mu z očí kapají. — Různo prchají. — Pukejte se skály. — Dnes sýkory sedají. — Když ptáčka lapají, pěkně mu pískají. — Vola za nohy, člověka za jazyk lapají. — Krásná koruna jest stáří; jenom po cestách střidmosti, spravedlnosti a moudrosti krácející nalézají ji. L. z d. — Kde se koně spínají, tam osli mrtvi padají. M. —

Právě tak tomu jest i v čase budoucím: A hned po soužení těch dnů slunce se zatmí, a měsíc nedá světla svého,

a hvězdy budou padati s nebe a moci nebeské budou pohybovati (v lat. nalézáme „cadent,“ „commovebunt“ Mat. 24, 29. — Prve než přijde na ně meč, káceti se bu v ulicích přibytku svého.

γ) Věty s podmětem sborným. Ovoce zralé samo sebe padá (decidit) Com. jan. 1. — (Podobně s podměty déšť a t. d.) Sníh padá, déšť padá. — Dešťík kape náhla (destillat), déšť hustě, příval bouřlivě.

δ) Množný podmět a předmět: Stavějí os a lapají lidi. — Velkých ptáků pod pomeč nelapají. — Růže trhají, když květou. M. — Tiché vody břehy prývají. M. —

Ve všech těchto větách poukazuje časoslovo opětlavé neukončenost řady, ještě pod 1 na neukončenost děje jedné věhy poukazují. Jaká tvarů těchto jest významnost, nejlépe díme pod β, kde zvláště místní opěťování, čili opěťování v prostoru vyznamenají. Srovnej ostatně ještě následní z „byrintu světa“ vyňaté a dle jakosti podmětu a předmětu neřazené příklady.

Jméno mé jest Všeživ, přijímám Všudybud, kterýž všude svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám, co zjevného jest, vše spatruji, co skrytého vše slídím a stáhám. — Příteli, jdeš-li ty tím úmyslně aby věci naše spatře oblíboval, než aby o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jakby s tím královna naše, Jejíž lost spokojena byla. — Tato východní brána jest brána živá skrze niž všickni, kdo se na svět dostávají k bydlení, procházejí. — V vedlejší (ulici bydlí) řemeslníci a všickni s živností obírající: v třetí této nejbližší ryňku bydlí stav učených, a cemi myslí zacházejících. — Ryňk prostřední pro všecky. Nebo se tu ze všech stavů lidé scházejí, a co potřebí zprávy. — I dí mi můj vůdce: Poněvadž všecko prohlédati máš, nejděme na ryňk. — Někteří zajisté zbírali smeti a rozdělávali mezi sebe: někteří se s kládám a kamením sem a tam aneb je po skřipcích zhůru leckams táhali a zpouštěli zase někteří kopali zemi a převáželi neb přenášeli z místa na místo. — Někteří se z řádu vyráželi a prchali pryč, jiní šafářům breptávali, tak činiti jak oni poroučeli nechtíce: jiní se jim chytali a je vydírali. — Takž ona střely dobývající po nich všecky strany házela: kterýmiž jak koho . . . trefila, tak káceli. — Tu jeden k druhému jednak přistupoval, jednak ustupoval, jednak po předu, jednak po zadu, jednak po pr

jednak po levém boku naň sobě pohlédaje, a všeho což při něm viděl ohleduje. — Tak že jsem to patrně viděl, že se těmi lidskými zaměstnáními jen voda přelívá: dobývají se peníze, a odbývají zase: s tím toliko rozdílem, že snáze odcházejí než přicházejí, buď že se skrz ústa neb skrz truhly přehánějí. — V tom zavane vítr. Nuž chasa naše zhůru, běhati, skákati, křičeti, výskati začnou: jeden se chytá toho, jiný jiného: někteří po těch provazích zhůru a dolů, co veverky, sebou házejí, bidla spouštějí, rohože jakési svinuté rozpouštějí, a co víc toho. — Tu se teprv moře vlnami až k nebi bouřiti začne, tu nás sobě vlny jako miče podávají, tu se hlubiny odvírají, a nás jednak sehlití pohrožují, jednak zhůru zase vymítají: tu nás vítr v kolo bere, a jednak sem, jednak tam námi hází. — Za nimiž vejda vidím, ani pěkná na ně pouzdra strojí, rozličnými barvami líčí, někteří i stříbrem a zlatem obkládají, do polic pořádají, a zase vytahují na ně hledí: pak zase skládají a rozkládají, přistupujíce a odstupujíce, sobě i jiným, jak to pěkně stojí ukazují. — Na bohaté (smrt) střílela obecnými špy; aneb přiklekajíc řetězi těmi zaškrcovala a zadušovala: rozkošníkům nasýpala do lahudek jedu: slavné zhazovala, aby hlavy lámali, aneb je skrze kordy, ručnice, tulichy proháněla. —

Poznámání. Předložková opětavá tvořená pomocí slabiky *v* a vyjadřují opětování neb vstupování děje někdy mnohem mocněji než jiná předložková, odnášejíce se již tvarem svým k vícedobým, za něž se sem tam ve slovníku Jungmannově také vydávají, aniž by při tom přísné důslednosti se šetřilo neb šetřiti vůbec mohlo. Státjež zde na doklad některá toho druhu předložková vyvíjející z Jungmanna vyňatá s odpovídajícími jim prostoznamnými, z nichž ta, jež Jungmann co vícedobá naznačil, co častotlivá, jak se u něho jmenují, poznamenána budou: odběhám, odběhávám; — odbleptám, odbleptávám; — odbolím, odbolívám; — odbroukám, odbroukávám; — odbreptám, odbreptávám; — odbublám, odbublávám; — odčesám, odčesávám, odčesuji; — odolám, odolávám; — oddávím, oddávívám čstl., oddavuji; — oddělám, oddělávám; — odespím, odespávám; — odestanu, odestávám; — odetkám, odetkávám; — ofd foukám, ofd foukávám čstl., ofd fukuji; — ofd frkám, ofd frkuji, ofd frkávám čstl.; — odchovám, odchovávám; — odchrkám, odchrkuji, odchrkávám čstl.; — odkryji, odkrývám; — odkysám, odkysávám; — odlehám, odlehávám čstl.; — odležím, odležívám čstl.; — odmetám, odmetávám čstl.; — odmładím, odmładívám; — odmotám, odmotávám; — odpliji, odplívám; — odpočítám, odpočítávám; — odprodám, odprodávám; — odřezám, odřezuji, odřezávám čstl.; — ofd říkám, ofd říkávám; — odsedlám, odsedlávám; — odsekám, odsekávám čstl. et iter. — odsmykám, odsmykávám, odsmyčívám čstl.; — odsnídám, odsnídávám; — odstónám, odstónávám; — odšoustám, odšoustávám; — odšklubám, odšklubávám čstl., odšklubuji; — odštěkám, odštěkávám; — odštípám, odštípávám čstl., odštěpuji. — — „Zuby na okamžení odbolívají, ale brzo zase rozbolívají.“ — „Na každé slovo odbuble, odbublává.“ — „Těžce odhekává, t. oddychá.“

— „Neteče ale odkapkává“. — „Ještě těžce odkalává“. — „Dlouho odkajchává“. — „Jeden kus pole po druhém odprodává“. — „Žáci odhávají, jak se jim předřikává“. — „Ostonávám toho hněvu“. — „Kdo tak stonává (stena)?“ — „Jím rouhavě spisy svými odštěkávali“. —

B. Časoslova stavoměnná.

Časoslova stavoměnná (viz A β v části I.) významávají nenáhlé přecházení z jednoho stavu do druhého. Toto nenáhlé z jednoho stavu v druhý přecházení však nic jiného než vstupování v tento druhý stav sice posloupné v něj vstupování čili podmětu nějakého znehánění. — Tak jest chrabřeti, upřímněti tolik co vždy víc a více chrabrým, upřímným se stávati, — bleděti, šedivěti, plesnivěti tolik co znenáhla, po částkách, na jednotlivých místech, od částky k částce bílým, šedivým, plesnivým se stávati a t. d. Hledíme dříve časoslova tato k IX. A 1, c, s tím rozdílem, že stavoměnná vždy jsou nepřechodnými; srovnej: Okno vlhne. Okno nabíhá. — — Zima tuhne. Zimy přibývá. — — Hráb bobní neb bobná. Hrách nabíhá. — — Tělo jech chřadne. Vody ubývá, voda padá. — — Svíce hahne. Svíčka dodělává. — — Den ode dne mladě. Denně nových sil nabývá. — — Plechatí. Vlas mu opadávají. — — Mrzne. Přitužuje. — Přiblíženost stavoměnných s opětavými dokazují i řecká inchoativní, jejichž východ „—σχω“ s východem iterativních imperfekt a aoristů „—σχοι“, „—σκόμην“ příbuzný jest. Opětavými však nenazýváme jich proto, že od časoslov odvozena nejsou.

Jak daleko obor časoslov stavoměnných sahá, nebylo nikde ukázáno; nestávát v češtině žádné zvláštní formy pro časoslova tato jako v latině a řečtině, nýbrž nalézají se ve formách třetí, šesté a sedmé rozptýlena. Obyčejně nazývají se opětavými čili stavoměnnými, která nabývání vlastnosti nějaké, tudíž přecházení ze stavu jedné vlastnosti v stav jiný nikoliv tedy ze stavu jednoho v druhý vůbec vyjadřují; jak těžko by však bylo, nějaký seznam stavoměnných z tohoto stanoviska sestaviti, pozná každý, kdo pod A β v první části blíže nahlédne. I dokládám tedy pouze tolik, že i tvary jako růsti (cresco

táti, mizeti, minouti, hasnouti, tonouti, hynouti a p. význam inchoativních čili stavoměnných mají. — Význam stavoměnných mají dále mnohá zvrtná, jako: kapustiti se, proutiti se, pupeniti se, stoněti se, špenčiti se a p., jakož i časoslova udílení vlastnosti nějaké vyznačující ve spojení s „se“: jasniti se = jasněti, tepliti se = tepleti, pěniti se = pěněti a t. d.

Mnohá ze stavoměnných mimo přecházení v jistý stav také trvání v jistém stavu vyjadřovati mohou, v kterémžto významu pak ovšem stavoměnnými býti přestávají; tak jest jalověti, těžeti tolik co jalovým neb těžkým býti a se jím stávati. — Na mnohých místech v Čechách říká se: Co se tam bělá, červená, modrá? t. co jest to tam bílého, červeného, modrého? Srovnej „bělati“, „červenati“ v slovníku Jungmannově. —

Poznámání 1. Také časoslova stavoměnná jsou taková, jichž počet se odvozováním od jmen statných a přídavných rozmnožiti může.

Poznámání 2. Jak již na to poukázáno, vyznačují stavoměnná pravidelně opětne úplného v skutečnost vstoupení se domáhání dle IX. A 1, c; jeví se nám tudíž vstupování děje stavoměnným vyjádřené obyčejně co nepřerušované. Že však podobně se vstupovacími nestavoměnnými s to jsou, při mnohosti podmětů oddělené jednotlivých dějů téhož způsobu od podmětů těchto vycházení zřejměji označovati, než trvání obyčejná, jest zcela přirozené; srovnej příklady: Někteří z těch takových i v závrat upadali a s smyslem se pomýjeli: někteří od toho bledli, schli i mřeli. L. sv. — Světla bledla. — Blednou zelené haluze. — Plasty (včelám) černějí. — Vlasy línějí. — Kadeřaví nesnadně lysají. —

X. Jak se mají česká vstupovací k časoslovním tvarům latinským?

Často zajisté srovnává každý Čech latiny znalý a materský své milovný časoslovo své s latinským, a byla o poměru časoslova českého k latinskému (a řeckému) již mnohá pojednání zvláště v obvyklých u nás od znovuzřízení škol středních programmech čili výročních o gymnasiích zprávách u veřejnost podána. Nejvyšší čest, které se časoslovu našemu posud obyčejně dostávalo, byla ta, že se mu vedle latinského (a řeckého) důstojné vykazalo místo. — Neschází také takových, kteří zaujati jsouce „organickostí“ (ústrojností) tvarů latinských a řeckých vším pohrdají, co se jim v ohledu tomto nevyrovná, a při každé

příležitosti ztrátu staročeských aoristů a imperfekt (jichž významu často ani neznají) oplakávající ještě trochu toho trvání (vyvíjení) časoslova českému dopřávají, aoristů však dokotmu upírají, jakoby řecký aorist ne pro význam svůj aorist se nazýval, nýbrž pro formu, tak sice, že člověk Čech, sice je s velikou učeností tak mluvit, naposled v skutku pochyboval by mohl, má-li v řeči své ještě zbytků časoslova nějakého organického. — Lidem takovým ovšem bohatosti časoslova českého nedokážeme, nemohouce ani o minulosti, v které těch aoristů stávalo, s nimi se dohověti, poněvadž nemajíce pražádného organického času minulého — žádného nemáme. — Ti však kteří mají za to, že mezi obyčejným opisováním (*in eo esset* . .) a organickostí ještě něco středního stává, a k časoslovu nejen tvary organické, nýbrž i neorganické počítají, ačkoli méně pohodlné jsou (jesti i „amaveram“ a *ἐποίησα* nepohodlnější než *amo*, *ποίηω*), nemohli nikdy jiného býti přesvědčeni než že časoslovo české co do časového významu tvarů svých nejen nad latinským, nýbrž i nad řeckým daleko předčí. — Z klad pak k bohatosti časoslova našeho tvoří zvláště ona přápojednaných časoslovních tvarů vlastnost, že poslušné děje nějakého v skutečnost vstupování vyjadřují, vlastnost to, kterou ani řecké ani latinské časoslovní tvary v míře tak rozsáhlé nesdílí. Sdílet ji latinské (a řecké) časoslovo poněkud jen v *imperfectum*: *cadebam*, padal jsem; *movebam*, pohyboval jsem, *jacabam*, házel jsem a t. d. — V čase přítomném však a budoucím odpovídají českým vstupovacím celkem jen inchoativa a iterativa latinská. Srovnajme: *capere* — chytati; *accidere* — státi se, přiházeti se; *cadere* — padati; *jacere* — házeti; *ejicere* — vyhazovati; *movere* — pohybovati; *aperire* — otvírati, rozvírati; *eximere* — vyjímati; *exire* — vycházeti; *surgere* — vstávati; *advenire* — přicházeti; *educare* — vychovávat; *disijicere* — rozhazovati; *extrahere* — vytahovati; *trudere* — strkati; *excolere* — vzdělávati; *dare* — dávat; *advehere* — přivážeti; *vendere* — prodávati a t. d. Latinské tvary tyto uvedeným českým již proto vyhovět nemohou, poněvadž i prostoznamná chytiti, státi se, padnouti, hoditi, vyhoditi a t. d. jimi překládati zapotřebí. A tak i *capiam*, *cadam*, *jaciam* . . v češtině nejen vstup

ucími chytati, padati, házeti budu, nýbrž i prostoznamými chytím, padnu, hodím překládáme. Majíť zajisté latinská a řecká časoslova vyjmaje inchoativa a iterativa celkem povahu našich trvacích obyčejných; *excurro*, *exeo*, *extraho*, *interrogo* . . . jest tolik co ven běžím, du, táhnou, — táži se, ne však vybíhám, vycházím, vytahuji, dotazuji se; a tak i *circumsonare* jest níti vůkol, *innectere* plésti do něčeho, *circumvehi* jeti vůkol čeho, ne však obeznívati, plétati, objížděti. Srovnej i lat. *fugit*, *effugit*, *ufugit* s českým ubíhá, uhání, utíká. Že však v imperfectum latinská časoslova spíše to mohou, co v přítomném a budoucím nemohou, snadno vysvětliti si tím, že v čase minulém atinik — plusquamperfectum nepočítaje — dvě formy má, jednu k vyjádření děje minulého bez ohledu na jeho vyvíjení se minulé přítomnosti, totiž perfectum; druhou však — imperfectum — k vyjádření vyvíjení se děje v minulosti (pozně i jeho opětování, které též vyvíjení čili trvání jeho jest). ajíc tudíž v „perfectum“ takřka svou protivu, může imperfectum mnohem větší sílu vyvíjeti než praesens neb futurum, ačkoliv se i imperfectum latinské více minulému času dřích obyčejných trvacích přibližuje, který sám často děj opětovaný vyznamenává; srovnej zvláště obyčejná trvací sedmé osmé formy; vítali jsme je; kamenovali ho a t. d.

Dřít pak latinská iterativa takřka střed mezi našimi vstupovacími a vícedobými; že však počet těchto iterativních časov u přirovnání k českým vstupovacím jest velmi skrovný, ukazuje nejen slovník, nýbrž i „soleo“, kteréhož ve všech sích v latině užíváno, ješto my podobného slova v řeči své známe. — Na doklad toho, co posud praveno, uvádím zde íklady na iterativa a intensiva latinská z prvních knéh Livových.

Numitor inter primum tumultum hostes invasisse urbem atque adortos iam dictitans caedem deinceps tyranni seque ejus auctorem tendit. Liv. I. 6. — Hos agmine venientes T. Herminius legatus conspuit, interque eos insignem veste armisque Mamilius noscitans, tanto majore, quam paullo ante magister equitum, cum hostium duce proelium it. Liv. II. 20. — Noscitabatur tamen in tanta deformitate et ordi s duxisse ajebant, aliaque militiae decora vulgo miserantes eum jactant. Liv. II. 23. — Inde ostentare tergum, foedum recentibus vestigiis

verberum. Liv. II. 23. — Is intentos in castra Romana Aequos legatiq. caput ferociter ostentantes ab tergo adortus, simul ad signum a procul editum ex castris eruptione facta, magnam vim hostium circumvez. Liv. III. 5. — Circumspectare omnibus fori partibus senatorem, raque usquam noscitare. — Liv. III. 38. — Concusserat primo statim cgressu hostem, quum repente patefactis Fidenarum portis nova erump acies, inaudita ante id tempus invisitataque. Liv. IV. 33. — Captum deinde tempus ab tribunis militum, quo per discessum hominum urbe, quum patres clandestina denuntiatione revocati ad diem certam esset senatus consultum fieret absentibus tribunis plebi. Liv. IV. 36. — Itaque ne ab se imperatoria consilia neu consulares artes exquirerent, quae per sitanda quoque magnis animis atque ingenijs essent: sed, quod videri referre posse. Liv. IV. 41. — Maximum bellum patribus cum plebe edictitant. Liv. IV. 58. — Quid jam integri esse in corpore loci ad nova vulnera accipienda, quid super sanguinis, qui dari pro republica possent rogitantes. Liv. IV. 58. — Eodem anno M. Caedicius de plebe nuntiavit tribunis se in nova via, ubi nunc sacellum est supra aedem Vestae vocem noctis silentio audisse clariorem humana, quae magistratibus diiuberet Gallos adventare. — Liv. V. 32. — Itaque dum dictator deletum per se Ardeae habet, . . . interim Capitolinus exercitus . . . diem die prospectans, ecquod auxilium ab dictatore appareret, postremo quoque jam, non solum cibo deficiente, et quum stationes procederent prope obruentibus infirmum corpus armis, vel dedi vel redimi se, quocunque pactione possent, jussit, jactantibus non obscure Gallis ha magna mercede se adduci posse, ut obsidionem relinquunt. Liv. V. 48. Tum etiam, quibus animi in spe ultima obstinati ad decertandum fuerant postquam data spes vitae est, jactare passim arma, inermesque, quod tutius fortuna fecerat, se hosti offerre. — Liv. VI. 3. — Et non contenti agrariis legibus, . . . fidem moliri coepit: acriores quippe aeris alieni sumulos esse, qui non egestatem modo atque ignominiam minentur, sed nec etiam ac vinculis corpus liberum terrent. Liv. VI. 11. — Itaque silentio noctis . . . somno gravem Quinctium oppressum, nihil medium, imperium atque honorem, aut ubi restitaret, mortem, nisi sequeretur, denuntiantes, in castra pertraxerunt. VII. 39. — Et quum consules tumultu repente coacti senatum vocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum juvenis tergum, procumbentes ad singulorum pedes, ostentabant. Liv. VIII. 28. — Qui proximi forte tribunal aeteterant, quia subjecti oculis imperatoris noscitari poterant, orabant, ut parceret magistro equitum. — Liv. VIII. 32. Eam vero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. Fugerunt senatum testes, tabulas publicas, census cujusque, quia nolint conspectum summam aeris alieni, quae indicatura sit demersam partem a parte civitatis: quum interim obaeratam plebem objectari aliis atque aliis hostibus. Passim jam sine ullo discrimine bella quaeri. Ab Antio Satricum, ab S. trico Velitras, inde Tusculum legiones ductas. Latinis, Hernicis, Praenestinis jam intentari arma etc. Liv. VI. 27. —

XI. Opěťavá čísti rozpovíací.

Poznali jsme opěťavá, která jednak vstupování jednotlivého děje, jednak opěťované jeho v skutečnosti se objevování vyjadřovati mohou (viz IX. A.); tak jest „házím“ tolik co „chci jednou hoditi“ a „opěťuji hození“. Stává však také takových tvarů opěťavých jednodobých (viz VII.), které toliko opěťné děje jistého v skutečnosti se objevování, nikoliv ale i domáhání se jednotlivého v skutečnost vstoupení vytýkají; taková jsou:

1. Všecka z nesložených opěťavých pomocí předložky povstalá prostoznamná: vydobati, vyházeti, vychytati, pokáceti, dokopati, rozkousati, rozklekati, rozkrájeti, slapati, odloupati, ulfbati, upadati, upíchatí a t. d.

2. Mnohá z neopěťovacích zvláště složením s „po“, „vy“, „z“ vzniklá složená: pomordovati, popilovati, poplátovati, poštěpovati (viz „po“ na str. 64); — vymordovati, vytratiti, vyvítati, vybiti (wegschlachten); — zbrázdití, (zbrísti, zjeti), zjísti, zdáviti, zdusiti, ztopiti, zavražditi atd. — (Podobně skládají se některá s „s“: stopiti, stonouti a p. — Tak i „roz“ poukazujíc na směr různý právě tím i opěťování děje často naznačuje: rozstaviti, rozkrytí, rozchovati a t. d. — I některá okamžiční mohou ve složení na opěťování poukazovati: skoupiti a pokoupiti (vše koupiti), rozdati.)

3. Prostoznamná, která opěťným vyvíjecích (často i prostoznamných) předložkových s předložkou jinou složením utvořena; jsou to zvláště pomocí předložek „po“ a „z“ podruhé neb vícekrátě složená: podovážeti, ponarozsýpati, zdobývati, značínati a t. d. Jak na str. 55 a 136 ukázáno, jsou složená tohoto významu tak hojná, že se ani v mluvnici ani v slovníku uvéstí nemohou; méně četná jsou složená toho druhu s „vy“, „s“, „u“: vypořádati, vyrozprávěti, vyporážeti, vystínati, vyubíjeti, vyumetati, vyutíráti, vyzabíjeti, vyzbírati, vyzdychati (o dobytku); — spodvracetí, přísahati; — usevřati, ushledati, uzavíráti, uzamykati. — Předložka „na“ poukazuje v tomto případě obyčejně na ponětí nasycení, unavení dějem nějakým (viz str. 47): něčeho se napřenášeti, napřínášeti, nautínati, napřebíráti,

navyhadzovati, naodmykati, nazavíratí, naprorážeti, narozsekávati, navrážeti, nazavazovati a t. d. I. zvrtného se vytýkají takováto s „na“ složená hojnost přímětů: dosti toho napřenášel, napřínášel at. d. Také „roz“ držuje původní význam svůj „na různě“, „sem tam“, „na stran“, „na všechny strany“: rozodvíratí, rozpoložiti, rozpořádati, rozporoučeti a t. d. (viz „roz“, zvláště strana). — Že největší část tohoto způsobu složených s „po“ a „z“ spojí, přichází tím, že zvláště tyto předložky schopny jsou přecházení děje na souborný celek více předmětů beze všeho dlejšího ponětí poukazovati.

K 1. a 2. — Strhali zámky se dveří. Us. — Všecko d sházeli. Us. — Mnoho jich sstřílel. — Schápali kam aby házeli na něj. — Všechny, co jich zautíkalo, schytali. — V hoře vody nebylo, když sněhy skapaly. — Učení muži sk. cení s stromu býti nemohou, protože na nich nerostou. — Spadají fíkové větrem. — Květ sprchal. — (Srovn.: Jak když uzrají, sama sprší.) — Nařídil zpronevěřilce s důstojens smítati (ssázeti). — Ssedali s koní. — Usekal mu r. a nohy. — Obyčejně šelmu tu ustřílejí tupými šípy, ne jej ubodají kopím. — Uštípál mnoho třísek od té klá. — Včely ho uštípaly. — Utrhal mu všechny trápce. — Z házeli zbraně a utekli. Us. — Nevím, kam to všecko z strkali. Us. — Jehly do polštáře vbodáme. Us. — Všecko zboží do sklepa vházeli. Us. — Již všechno vk palo. — Vsech hříchů a nestydatostí plné káry v srdce to kdož zvykl lži, vykudá. — U veliké zlé vpadali. — Rozkáz všechny do věže vsázeti. — A vsedavše hnachu do boje. — Všichni do řeky vskákali. — Dal okolo 8000 na k vstrkati. — Všechno to dříví do domu vtáhal. — Původně různic vmetají se do žaláře. — Všecko oknem vyházeli. Us. — V tom potoku všechny ryby, raky vychytali. — V kapali a zhnili jim z úst jazykové. — Všechny zajíce již ta vylapali. — Vypadaly mu zuby. — Byl nemocí malomocen ství zachvácen, tak že již vlasy vyprchaly, a kůže otýkala. — Všichni oknem vyskákali. — Vystřikal mu to po drob tak že toho málo užil. — Vystříleli všecku zvěř. Us. — Chceš-li, ať vytrháme koukol? — Vytrkal ho ven z chlěv. — Stromům listí opadá a zase roste. — Růže oprchají když dlouho kvetly. — On je všechny odstřílel (jaculavit superavit). — Přesekal do cizího. — Všechny ty ploty př skákali. — On je byl všechny přestřílel (neb odstřílel). — Musím to přestípati, aby drobnější polena byla. — K všechny provazy na sobě přetrhal. — Prostrkal pe

Česnekem. — On mnoho set prostřílel (v střelbě prohrál). — Kdo ten papír protřhal? — Již všecko dříví od smýkali. — Přichytil sobě ryb, maje málo kobedu. — Při kapalo vína s velikou sklenicí. — Zházel mnohé s stolic. — Ale když o to s nimi mluvím, oni k boji se zchácejí. — Ovce, mouchy všechny zkapaly. — Když vlky chceš zlapati, dej jim nejprv mrchu sapatí. — Častokráte ztrhá aneb zpuká se na nich (červících) tenká zevnitřní kožka. — Kamení se zsedalo. — Vítr plátna a skřipce protřhal a stěžen zlámal. — Pověšela všecko prádlo za hodinu. —

Potopilo se jich mnoho. — Všecky myši jsme potrávili. — Když se mu dcery povdaly, zůstal vdovec o samotě. — Všecko to povdovělo. — Jeho synové již se poženili. — Pět tisíc z mordoval, tři sta zajal. — Mnohem rychleji se zšikovali, nežli se tanečníci do tance mohou zřádati.

— „Roz“ poukazuje v podobných případech pravidelně na opětování místní, které pokud i ve složení s trvacími obyčejnými ostatním opětavým podobno jest, následní ukáží příklady. Uvádím i některé příklady s vyvíjecími, abych ukázal, že i vstupovací s „roz“ složená ponětí děje „sem tam“, tudíž k opětování směřujícího zřejměji než jiná vytýkají. Srovnej „po“ a „za“ na str. 191 a 192.

Kočky se rozběhly na chytání myši. — Jen přinesl, i hned vše rozebrali. — Ten bubla to rozbublal. — Chudým rozdál statek svůj. — Všecko museli jsme rozdarovati a vydati. — Ty exempláře mezi ně rozetl a rozdál. — Rozestlali sobě peřiny po zemi. — Král rozoslal (rozšlál) listy po všem křesťanstvu. — I rozhlášeno jest slovo to u Židů až do dnešního dne. — Na tom vrchu rozhlíželi jsme se po celé krajině. — Společnost rozhostila se v trávě. — Věci ty v domě na rozličných místech rozchovali. — Skrže okna vyházení a od lidu na špice oštípů neb kopí rozchytání byli. — Peníze se rozkoulely a přátelé se roztrousili. — Dělníci nočním časem pryč se rozkradli. — Někteří utekli a rozkryli se po hustých lesích. — Ptáček rozlecuje vějce. — Křičeli, až se po horách rozléhalo. — Rozletěli se na všechny strany. — Rozletnu sie radost po vsiei zemi. — Jen uchem v kostele jsou, duchem pak do pole se rozletují. — Slezli se spolu, a brzo se zase rozlezli. — S náramným a krutým vojskem po okolí města Říma se rozloživ záhubou římským hrozil životům. — Rozpasl po pastvách sem tam dobytek. — Rozepsal listy do rozličných měst a k rozličným osobám. — Domnělé přátely neštěstí rozplášť. —

Rozplavili všecko dříví. — Všickni se rozprášili, a jednoho nezbylo. — Obyvatelé strachem před nepřátely se rozprchli. — Mocí se naň sáhne, a mohovitost jeho se na odě rozprodá. — Rozsazen byl lid po stu a padesáti. — Rozsedli se na louce. — Rozsedněme se drobet. — Všickni se po tom udeření mezi ně rozskočili. — Žáby rozskákalý. — Hosté po lavičích neb rozstavených stolicích zasedají za stůl. — Všickni se roztoulali. — V svém koni za jedním nad míru rohatým zvířetem běžel dlouho, až své všechny dvořany roztratil, a sám zase kterakž k nim nemohl uhoditi. Sr. „na“ v XIV.

K 3. — Slony vínem znapájeli, a mezi ně pustili. — Kterých rad našich na poctivostech vysoce znaříkali. — Adamovi a Evě udělal suknicí z koží chlupatých a z obla je. — Všechno tam zobracel (t. zpěvracl). — Zobcela mnoho těl zbitých. — Zmítáním lodí vše v nás se zobcelo. — Čeleď výborně z odíval. — Siužebník k ruce p z odjímal vsi. — Z odkrývám skryše jeho. — K doby koje neb truhly z odmykal, v pokutě odbojníka práva upa — Všecky brány jim z odtrhal. — Všecka okna a vše zámky z odvíral. — Z omílal všechno zrní. — Žádný byl, kterýžby něco promluvil, učinil, postavil, aby mu toho nevysmáli, nezopálali, nezbořili. — Z opasu je pasy. — Nebude on jinačí, by ho vstoupě z opichal. Příkopy zame kopce rozvozili, cesty z opravovali. — Ptolemeus projíže ta města, z osazoval vojska na stráž v každém městě. — A s ú sobie oděnce z podjímal, a nepřátelsky se sklali. — V mladistvé stromy všechny naporád z podrýval. — Zemětřese z bouřilo, místy i města z podvracelo. — Jupiter s hor srážel a jejich vzdělané vrchy na ně z porážel. — Po ovčí mrvé brambory z poškvrvnatější. — Po jed ty šípy snadniče z přelamoval. — A hnáty z přerážel každému ruce z utínali. — Koni na nohách žly z přetínali. — Všechno tam z převracel. — Z převrhané číše osv čují, na jakých skutečích ta noc uplynula. — Z probíjel r i nohy mé. — Z probodali ruce i nohy mé, byl bych n zčísti všechny kosti mé. — Docela jsem je vyhubil, a s pro dal jsem je. — Všechno z prodali. — Z proléhal pe za tak dlouhý čas. — Z proléhali všechny peřiny. — b moudře všechny všech věcí bytnosti spořádal a z proví že všechny sic od něho veřejně, obzvlášť pak jedna každá druhé svou dependenci, to jest jako zavěšení nějaké má. němž se drží. — Také vozy zpravil v jeden řád, že je z p víjel jako věnec. — Kterýžto vzav ty všechny věci z oztín je napoly, a rozložil na dvě straně, jednu polovici proti dru ptákův pak nezroztínal. — Z sežínal všechny klasy

Zujímají se všechny stromy. — Když jsou Krista křížovali, apoštolé zutíkali. — Dřívím se plejtvá, jestli se kmeny v lese co nejlíže u země nezutínají. — Mnoho tisíc zutráceti dal. — Zutrhal všechny zvonce, trápce. — Mnoho pevností dobýváno, zvybojováno a pobořeno. — Zvydobýval všechna města. — Já jsem přesvědčen, a nedám si to ani zvyposmívati ani vymudračiti. — Mnoho jich zvy-povídal a vyhnal. — Zuby bezbožníků zvyrážels. — Zvysychali potokové. — Všechněm se z rukou zvytrhal. — Zvyupomínám dluhy. — Třicet tisíc jich zzajímal a rozprodal. — Syny své — z nás mnozí zzostavovati musíme. — Mnoho pevností dobýváno, zvybojováno a pobořeno. — Kdyby koza delší ocas měla, všem by oči zvyrážela. — Pakli je po vůli pouštěli (děti), aneb se jim zotrhovali, i hanba i smrt rodičům odtud pocházela. L. sv. — V tom pohledím, a aj smrt šípy svými některé zporáží a zporáží, a pouta hned se každému rozsmekla. L. sv. — Hledím tedy, a aj oni, co kdo nejvíc břemen těch shledati mohl navázic na šráky jakés s poddělanými koly váleli a šroubovali: pak spřipínajíc k nim hováda, tak se se vším tím přes vrchy, hory, doly, zmoly šrotovali a pachtovali. L. sv. — Jiní formovatelům těm z rukou se vydrouc, zutíkali tolikéž. L. sv. — A naležše škatule své naprosto prázdné, ukazovali jiným, kteříž když také své zodvírali, nenašel žádný nic. L. sv. — Některá (potvora měla) očí, uší, úst, noh bez počtu, jiná nic toho: a vše to divně zpřestavované, ztočené, zpřehýbané. L. sv. — Vyjdouce odtud jdeme hlouběji tam, a až na ryňk, kdež aj lidí těch železem přioděných, rohy a pazoury majících a houfně jedněch k druhým zpřipínaných stáda vidím. L. sv. — I přicházeli mnozí, nesouce s sebou leby, hnáty, žebra, pěsti, měšce a vačky, nepřítelům zotínané a zobjímané. L. sv. — Šalomoun pak obrátiv se k raddám domnělé té královny zobjímal i jim larvy a řekl. L. sv. — Sebera tedy jak jsem mohl myšlení svá uzavíraje oči, uši, ústa, chrípě a všechny zevnitřní průduchy vstoupil jsem vnitř do srdce svého, a aj bylo tam tma. L. sv. — Těmto zajisté zobjímaje Bůh srdce kamenná, masitá dal do těla, ohebná a povolná ke všeliké vůli Boží. L. sv. — Měli zajisté na větším díle páteře plodu okolo sebe, uzdami k sobě zpřipínaných. L. sv. —

Dosti se ponajížděl na té cestě. — Duchy nebeské stvořil, slávou ověnil, a slavně ponazval trůny, mocnostmi. — Mnozí poonemocněli. — Všecko skončili a pospořádali stichou opatrností. — Postácel všechny sudy. Kuše, moždíře, děla ničící lidská vzteklost postvářela. — Vsech cechů posvolal. — Již všickni poulehali. — Nejedni v nemoci poupadali. — Jednak sem, jednak tam jsme poutíkali. — Všecky

lavice popřevracel. — Žito dobře porostlé může se popřevracet. — Jak slunce vyjde, hned se porozkřadou, v báhách svých kladou. — Stromové již se porozvili. — Již všechno vposchováli, vposchovávali. — Povsedali koně. — Za našich časů mnoho nesnází povzniklo. — O okenicemi pozabíjeli. — Odkudstěch novin pozabírali. Všecko pozabírali a nic neskončili. — Lidu přes tisíc a mnohé pozajímal. — Okna i dvéře pozamykal. — Neuposlechnou, od meče sejdou a pozdychají bez umění.

Zástup v poli rozusadil. — Rozutká jich mnoho, je na místo dovedou. — Bylo po veselosti, a hosté se utekli, když se na zvon udeřilo. — On města rozzastavil, a syn je vyplatil. — Všecky dcery rozevдал. — Rozporoučel žebrákům jmění své. — Rozpostaveny stráž výšky. — Abych měl všem přidati, musil bych všecko přidati. — Sem tam utekše z své vlasti, rozskrýval mezi cizími. —

XII. Přejít od jednodobých k vícedobým.

Výminku od všech opětavých jak vstupovacích tak vícedobých tvoří opětování děje trvajících čili opětování činnosti v jejím trvání vyjadřující: běhám, chodím, jezdím, honím, (létám), nosím, (pékám), vodím, vozím (vláčím) a význam vícedobých mající čítám, jídám, líbím (ve smyslu jacere soleo), pásám, slýchám, vídám. Třeba říci tato, jak praveno, výminku od ostatních opětavých; s vícedobými zajisté tu podobnost mají, že opětování děje trvajících a částečně i opětování vícedobé vyjadřují, s vstupovacími však že vyjímaje posledně uvedená opětování stálé, nepatrně s trhané vyznamenávati mohou.

Ctnost se závistí chodí. — Skryté štěstí za ctností chodí. — Dobrá slova koláče jídají. — Líbezněji se chodí z cizích úst slýchá, nežli z vlastních dmýchá. — Pověsť uších lidských lítá. — Závist se po živých ráda vozí. Hněv žalost za sebou vodí. — Slabý rozum na své hlavě je. — Kdo se sopilci vodí, brzo bez kabátu chodí. — Nemá jidej, ne všecko zvídej. — Kdo v službě nebýval, ten i nevídal. — (Z Čelakovského Mudrosloví.)

XIII. Časoslova vícedobá.

Časoslova vícedobá vyznamenávají děj v rozličných od sebe oddělených dobách ve vyvíjení své

se opětuující. Mohouť tudíž vicedobá opětování děje v jednotlivém objevení buď nepřetrženě trvajícího neb opětovaného vyjadřovati: *vyvílívám, mučívám se, střílívám, házívám*. Jak pod VII. podotknuto, nemohou tvary vicedobé nikdy poukazovati na děj, který v jisté jediné době — právě takřka před očima našima se vyvíjí; o člověku zajisté, který právě někam jede, vzhledem na jednotlivý takovýto děj nikdy neřekneme „on jezdívá“, nýbrž vždy „on jede“. — A však i opětování, tvarem vicedobým označené, jest zvláštního způsobu; jak praveno, jest to opětování děje se vyvíjejícího; děj takový nepředstavujeme si tak rychle po sobě, nýbrž obyčejně po delší době znovu se objevující; a tím právě samo sebou se vysvětluje, proč vicedobá nevyjadřují opětování děje na jeden den obmezené, nýbrž vždy delší čas neb dlouho trvající. Říkámeť „včera jsme chytali ptáky“, nikdy však „včera jsme chytávali“, poněvadž doba jednotlivého (trvajícího čili opětovaného) chytání ptáků celý den neb větší část jeho zaujímá, a chytání takové (samo sebou již opětování) za jednodobé se považuje. Vidíme to již u časoslov *jídám, pásám, slýchám, vídám*, která jsouce dle tvaru opětavá obyčejná co do významu vicedobými jsou; podobně se to má s tvary *lívám* (*jacere soleo*) a *čítám* (*ich pflege zu lesen*).

Vicedobé „*bývám*“ objevuje se na Moravě ve smyslu bydleti (přebývatí) a ztrácí ráz svůj i ve spisovné řeči tam, kde spojovací způsob tvořiti pomáhá: *býval bych vezen, haněn a t. d.*

Ještě ten Bůh, který *býval*. — Kdo s Bohem *počínává*, ten všeho *dokonává*. — Pán Bůh *nespává*. — Poslední do chrámu *bývá*, kdo pod zvonicí *přebývá*. — Ctnost jako havíř, zlata *dobývá*, a za sebou lampičku *mívá*. — Ctnost *nestonává*. — Na úrok pánu bohu *dává*, kdo se nad chudým *smilovává*. — Od mnoho mluvení hlava *bolívá*. — Od mlčení hlava *nebolívá*. — Ruka ruku *mývá*. — Kdo druhého *ctí*, sám z toho *chválu mívá*. — Kdo na moři *býval*, ten i strach *vídá*. — *Vídává* lenivec i chomouty ve snách, ale na koně se nedostane do smrti. — Výhra a prohra na jedněch saních *jezdívají*. — Štěstí i rozum *dává*, a neštěstí i poslední *brává*. — Nehody řadem *chodívají*. — Silný vítr komáry *pudivá*, a nešťastný bez prospěchu dny své *prožívá*. — Chudý člověk i od hladu *spává*. — Když se silně *mračívá*, lehko *pršívá*. — Nač člověk ve dne *myslívá*, to se mu i

v noci snívá. — I staří lidé se divívají. — Kdo se dluží živá, nerad slovo držívá. — Kdo sladko jídá, nesladko spává. — Řídkou sukni mívá, kdo často hody měnivá. — Sedá ve panenko v koutě, jsi-li cnostna, najdou tě. — Na sv. Martin kouřívá se z komína. — Rád Martínka světívá. — (Příklady ty vyňaty z Mudrosloví Čelakovského.) —

XIV. Významnost předložek ve složení s časoslovy.

Jak důležitý úkol předložky ve složení s časoslovy mají viděli jsme v předcházejícím dosti patrně; nejen že prostoznamnými činí časoslova vyvíjecí, nýbrž i k vyznačování všelijakých způsobů opětování dopomáhají, o jakých jazykové klassičtí a zdání nemají. — A to vše děje se s takovou krátkostí, že s tvar jen jednou pravidelně slabikou umnožuje; jsouť zajisté předložky s časoslovy skládané nejvíce jednoslabičné, a jen p. blahozvuk sem tam dvouslabičná „nade“, „obe“, „ode“, „pode“, „přede“, „roze“ se objevují, začez zase „s“, „v“, „vz“ a veledůležité „z“, nepřijímají-li k sobě „e“, tvaru ani neprodlužují. Povážíme-li, že činný náš minulý čas ve třetí osobě sing. a plur. indicat. „jest“ a „jsou“ pravidelně odhazuje, nemámeť zajisté, poněvadž nejčastěji ve třetí osobě mluvíme, tak zvláštní příčiny, na délku neorganických tvarů časoslovních si stěžovati. — A však i jiné strany předložky co do začínání, zmáhání, dokončování a všelijaké menší neb větší děje míry, kterážto ponětí ve složení s časoslovy vyjadřují, veliké jsou důležitosti. Abychom takto bohatost a významnost časoslova českého i s této strany poobjasnili, poukážeme v následujícím na nejdůležitější zjevy tohoto způsobu.

1. Menší děje míra, vnikání děje ve skutečnost často i začátek děje neb jeho nedokončenost. — Ponětí tato nelze všude přísně od sebe rozeznávati, aniž pak co do menší děje míry v části druhé tak často připomínáme všechny jednotlivé případy sem zasahující opět pojednávati v úmyslu mám; vímeť zajisté, že již předložky „ob“, „od“, „pod“, „pře“, „pro“, „u“ všelijak menší děje míru naznačovati mohou srovnej: obvykati, ohroziti, ostrříleti (koho), obučiť („o“ 12, str. 56); — odlehčiti, odleviti, odměkati („o“ 13, str. 60); — podnapiti, podstřeliti, podmámiti, podtýti („pod“ II. 7, str. 71); — přemyti, přepláti

nouti, přesušiti („pře“ IV. 2, str. 77); — probílití, protopiti, proprati („pro“ VI., str. 92); — usmáti se, ustyděti se, ušklebiti se, upejpati se („u“ II. 5, str. 108) a t. d. — Zde však poukázati chceme toliko k oněm předložkám, které zvláště k tomu jsou povolány, menší děje nějakého míru vyznačovati; jsouť pak to „na“, „při“ a zvláště „po“ a „za“ (viz str. 46 — 66, 67 — 81, 84 — 145, 146, 147.). Co se tkne předložek „na“ a „při“, jest počet časoslov, ve spojení s nimiž na menší děje míru poukazují, dosti značný. Mnohem značnější však jest počet těch, s kterými „po“ a „za“ v podobném smyslu se pojí, tak že řeči klassické češtině v ohledu tomto ani z daleka se nevyrovnají. Podotknouti sluší, že se v tomto smyslu i s okamžičními pojí, kdež pak ponětí jednotlivosti děje sesilují: zadupl, zahvízdnul. K bližšímu objasnění věci v druhé části pojednané stůjtež tu následní příklady na časoslova s „po“ a „za“ složená, z kterých spolu vysvitne, že „po“ toliko menší děje míru, „za“ však spolu „vnikání“ jeho vytýká.

Prostožnamná.

Po. — Lépe jest časem pomlčeti, než mnoho mluvití. — On maličko jen popanoval, a brzo dopanoval. — Ten strom jeden rok drobet poratolestí, a druhý uschne. — Poseděli jsme si při milé rozprávě. — Poslyším toho kázání. — Přijeli jsme do Brna o poledni a tu jsme posnídali. — Pospíme trochu a potom pojedeme. — Postanul a zrakoma řady Fryčanů vůkol spatřil. — Ani chvilku nepostojí. — Mělby se za to postyděti. — Pošetř sám na sebe, a sáhni do svých náder, tehdy uzhíš, co se tobě nedostává. — Kdo nezná své vady, povad' se s sousedy. — Povečeříme, a potom do kuželek půjdeme. — Půjdu a požaluji Bohu křivdy své a své nátisky. — Poželim mu těžkostí mých. — Pobdím nějakou hodinku a potom pospím. — Kterí pak všechno to měli, viděl jsem je utrápené lidi býti: nebo na ně ustavičně nabíháno, ani pojísti ani pospáti pokojně nemohli. L. d. —

Když se slunce k horám skloní, svět se mrakem pozacloní. — Pozaložil chlebem (jedl napřed chléb). — Připomeňte, kdybych na to pozapomněl. — Z těch znamení souditi se může, kdeby se hlasu povýšiti nebo ponížiti, zase kdeby se pozastaviti nebo rychleji spívatí mělo. — Duše s pozoufáním zápasila ale nezoufala. — Tráva pozavadla. — Pozažlknú úhory sáním. — Snad pozlehčí ruky své nad vámi Bůh. — Poznechutí se zítřa, co dnes se líbilo

večer. — Odčesnešli jednu ratolest, ostatní dvě posvěsí listy posvraskalé. — To z mysli lidem poušlo. — Povětrí se poukrotilo. — Bolestí mu poulevili bohové. — Potřebí jest časem proti náhlému vinobití vesla poupustiti. — Poustránil, ale přijde zase. — Vítr poutichl. — A pouvěřil Adam ženě a naděje se toho, což ďábel svědčil, jedl i on. — Na jedné straně jich několik přibude, na druhé poubude. — Sítlem ještě asi hodinu popodsívám (ein wenig sieben). — Popojeď tím vozem. — Sotva cos popojedíce již na žaludeček si stýští. — Poposedni, ať já si mohu sednouti. — Jen mi to přes ulici popones, pak to sám dále ponesu. — Šlechtic poposejmul klobouk (lüftete den Hut, nahm ich nicht ab). — On koně své neustále krychlejšímu popoháně běhu. — Mor také ač byl popřestal, opět času zimmít v náhle lidé mřítí počali. — Poprodlí Bůh mou hodinkou. — Člověk s svým Bohem porozmluviti máje hned teskní. — Pro jméno své poshovím s prchlivostí svou. — Poschylil ucha k prosbě mé. — Srozumějtež nemůdří v lidu, a bláznů někdy posmysltež. — Povyjasni oka slzícfho. — Mráz na zdech povyráží. — Až volek povyroste, s jalovíci h zpráhneme. — Povyskočil, a opět se schoval. — Povyvstal, chtěje pryč jíti, ale předce zůstal. — Ponachytil tu nechutnost nádoba. — Hříšník se hledí v době svého uctvení a vystřízlivění jinými ponaraziti lahodami. — Zin (bolest, nemoc, křeč) pooblevila. — Horkem na loži trápet jsouc dítko nožku poobnažilo a poodkrylo. — Může s poobtížiti, ale ne přetížiti (přeobtížiti). — Po té válce poobžila zase země. — Vojínové poodpočinuli se a pooddechli. — Poodejme naříkání mého postel m. — Ústa jeho poodemknuta. — V tom mu málo poodpřel. — Na chvílku to poodložím. — Navrací se za k věci, od níž se byl poodnesl. — Dobře udělal, že poodpsadil (= nedaleko utekl). — Oni pak málo poodstopivše to jednání mezi sebou rozvažovali. — Poodtáhli a na míli. — Půjde zase, jak jen mu maličko poodtrá (bolest pouleví). — Poodvrať odemne přísnosti své. — Pookřála mysl moje. — Pookusiv krmě nechtěl jísti. — Drobet jsem se poopozdil. — Pooslábnouti v mýi pobožným se dostává. — U váš snad poostanu, anež přes zimu pobudu. — Potom se pootepřilo, a bylo odjížeti. — Dvěře se pootevřely. —

Že však „po“ v tomto smyslu i na dosti dlouhých děj může poukazovati, ukazují mimo mnohé z přecházejících i tyto příklady:

Sláva toho města nemálo se pozatměla. — Rozstonal na pakostnici a poleží sobě. — Dlouho si postonal.

Pověz i tam, než mu pomohu. — Bůh pak všelike milosti, kterýž povolal nás k věčné slávě své v Kristu Ježíši, onť vás, když maličko potrpíte, dokonale učiní, utvrdí i upevní. I. Petr. 5, 10. — Pobudu u vás přes zimu. — Pobudem, nebudem, světa nepřebudem. — Pobyl tu za čtyry dni a pak zase na cestu se vydal. — Plný týden si u nás pobyl. — Ty jsi tam dnes pobyla. — Dostí s ním se pocepovali. — Pocvičím ho asi půl léta. — Počekaj druhého léta. —

Poznamenání. Že největší část časoslov jak prostých tak složených v tomto smyslu s „po“ složiti se může, podotčeno již na stránce 66.

Za. — Kudy kůň běží, země zadrnčí. — Zadrnknula tětíva. — Zafičela koule letící. — Najednou zafučel vítr. — Zaječelo moře. — Zahučely vody od hlasu Polyfemova. — Sova zahoukala. — Dariův kůň nejprve zajehtal, a k tomu zasněného nebe zahřmělo. — Již kohout zakokrhál. — Jak zakvikne, tak dokvikne. — Ať nezviká, ba ani nezakviká. — V mnohém městě, když nějaký klíma zakýchne, po celém městě se rozlívne. — Zalká pod přemenem svým. — I zastena pláčem holubíným. — Vůdce střelou proti němu, střela zasvistěla okolo ucha. — Zafřesko. — Někdo zaklepal na okno. — Zavvrknul, zavrkal tu holoubek. — Zaznělo mi v uších. — Zazdravkejme si (připíme si)! — Uťal mu kohout, a ucho zazpívalo. — Co hrdla stačí, zanotujte se mnou. — Kourové zapěli. — Zaplesal radostí. — Kočár na silnici zarachotil. — Zařinčeli divoce štíty a potřáslí tasenými meči. — Zarokotá třikráte zpěv války pověstný. — Vstanu Chrudoš, máchnu rukú, zařve jarým turem. — Ocelová péra (na luku) zaskřipěly, i na luku rohy zazvučely. — Zářšely jiskry z podkov. — Tedy Ježíš, když uzřel Židy, ani blačí, zastonal duchem. — Podlé rady Věčného zavzněl vořící hlas: Dvě světla se leskněte na obloze. L. z d. — Zaplesala země; bylinky mu dýchaly vůni vstříc. L. z d. — Proto jiným hlasem zazpíval, že cizího chleba se nazobal. M. — Zafučelo naň z bláznivého koutka. M. — Těžká Hetrusčany zabouřila válka. — V ní vášeň nezabouří, užby nezaplanou. — I zabouřil silný vítr a lámal skály před Eliášem. L. z d. — Hrom nezahřmí, sedlák kříže nelolá. M. — Drobet zavichřilo, zavichrovalo. — Zachvěl listím větrík. — Zaklátil Hospodin Israelem. — Zakřesal, ale nerozkřesal. — Zakynul, zakýval na něho. — Zakýval tím zvonem, t. zahýbal. — Zatřepetal se trochu a hned padl. — Zatřeseť Hospodin pustinou Kádes. — Zatřáslí jeho trůnem. — Zavanula vůně. — Jak vítr zavál, oheň se vzňal. — Dostal za ucho, až zarávorál. — Zavrtěl hlavou. — Nech vodu jednou za-

vřítí (einen Wall thun, einmal aufsieden). I zaválťe den života ode rtou Věčného, lámaje okovy ledné. L. z d. — Zavane vítr jeho, ba potokou vody. Žalm 147. — Kdo lépe druhému železem zašermuje a ohněm zakouří, ten svou postaví na vrchu. L. sv. — I zatřepetala se korouhev na věž chrámové. Us. — Člověk neví, jestli mu den zejtřejší zaběle (t. zasvitá). — Něco tam zabělelo. — Zableskla zbraň v ruku jeho. — Zablesklo se, zablýskalo se. — Nečistota se tam začernalo. — Slunce zajaří mřlo. — Zajasnělo slunce. — Radost zajiskřila z očí jejich. — Láskou, zlostí zahořel. — Mžikem se zakmitne paprsek na stržinách. — Zaleskne se hrot, jako světluška kmitající šerem se mračným. — Celý zaplanul vztekem od jedu zlosti, až po roh ohnivých se žluč jemu rozlila oudech. — Zastkvěla se tvář jeho slunce. — Duše krásná v krásné tváři zasvitla. — Zasvitne radost ve vpadlých vdoviných očích. — Námte po letech blažených smutný rozpoje večer zašerí. — Něco se tu zatřpytelo. — Louky po tom dešti pěkně zazelenaly. — Tedy myslíš, pane, že opět kosti tyto zazelenají? L. z d. — Jednomu slunce svítí, a druhému ani měsíc nezašerí. M. — Zasvítíť kdys slunce i před našimi vraty. — Nějaká vůně zde začichla. — Což jest ten křen tu začpěl. — Zachutnal sobě v tom. — Co se ti zabažilo? — Zabolěla mne hlava. — Srdce mne zabořelo. — Zabrněla mne ruka. — Co jest u nás, nezaplakal. — Ani nezaslzel. — Zasmáti se a smáti se mravného jest obyčej, chechtati se nezdvornilá věc jest. — „O bych to mohl potomstvu zvěstovati, zavzdychl si duch jeho. L. z d. — Nezabolí jazyk od dobrého slova. M. — Srdce nezabolí, oko nezapláče. M. — Měj ty i právo, a vždy v kapse zasvrbí. M. — Kdo sobě svědom, zasměje se klevetám. M. — Když ti konal v únoru za uchem zašimá, poběhneš v březnu ke kamenným s ušima. M. — Zahrajme si. — Zahrozil mu. — Když jim tam něco zakratochvílí. — Nepomůže, nezaškočí. — Muž-li zahýří, půl dvoru hoří, a žena-li zahýří, všecko shoří. M. —

Vstupovací.

Poběhává (läuft immer ein wenig). — Kdo zrána políhá na večer pobíhá (cursitat). — On vždycky pobíhá, t. j. jednak trochu běží, jednak stojí. Ros. — Poblýskává se (er fängt an zu blitzen). — Jezdec koně ostruhami pobádá (Con. — Pobolívá mne noha. (Srovn. Pobolení hlavy, pobolívání, pobolování hlavy.) — Pobreptává. — Pořád sobě pobíhá kávu. — V bělounkách lokti ležela kytara, růžové prstědy pobrňkovaly strunami. — Již pobubnovává. — Nejlépe doma pobývati a často nevybíhati. — Pobumhává

t. pije. — Již pocvakává. — Stále pocvrliká ten pták a nedá se přecvrlikati. — Počívá (spirat). — Podřimuje. — Vítr pofukuje, t. chvilkami fouká, počíná foukati. — Pojídá celý den (t. málo ale často jí). — Pohlídal na nás s vrchu. (Srovn. pohlížeti). — Orač poháněje a bodcem pobízej podorává. — Slepice pohrabává se v smetech. — Pohřmívá, es donnert etwas (unterbrochen). Pohřmalo trochu, a opět pohřimuje. — Již se opět pochechtává, t. počíná se chechtati. — Již zase pochází, t. počíná choditi po nemoci, okřívá. — Ten kůň pochrkuje, pochrkává, das Pferd küstert. — Pochtívalo se mu tam jíti. — Bude pršeti, již pokapává. — On tam pořád pokukuje. — To kohoutě již pokokrhává. — Nelehla jsem v nemoci, jen jsem se pokotácela (sich weilenweise niederlegen). — Právě jsme lehali, když se na buben udeřilo, a že boří, pokřikovalo. — Kdo sobě oudy obrazí, ten pokulhává. — Děti rády večer poléhávají, než spat jíti mají. — Poletova holub se dřeva na dřevo. — Zase začíná snít poletovati. — Pomoká tam, pomokává, t. poprchá. — Pomrskuje neustále koní. — Slovy ho popichovali. — On si popiskuje (= vždy po chvilkách píská). — Žáby již pořehotávají. — Já z jedné stolice na druhou posedám. — Nechť posedá u přesličky, nechá titírek a hříčky. Lom. — Radostí poskakuje. — Na tom lůžku často si pospávám. — Choulostivý se vrtkavě páčí a postává (bleibt immer stehen). — Sv. Pavel sobě svým vlastním tělem postyskoval. — Ptačátko postonává, snad se pelichá. — Posykuje v bolesti. — Poškytává. — Již popochází. Us. — On bude tak dlouho potlachávati (potlampávati), až dotlachá (dotlampá). — Kdo to potrubuje (in kurzen Absätzen blasen)? Potrubuje po hodinách. Potrubuje sobě. — Nechej toho potrubování. — Již on potřeskuje, pomalu to všecko potříská. — Telátka na dvoře střechují a se mile potrkují. — Potřpytívá se, t. začíná se drobet třpytět. — Dlouho se na lůžku bolestným povalovati musel. — Vítr povívá, povanuje. — Vzdechy letní západního věterka povívají plazivým býlím. — Pes povíjel ohonem. — Povolávali a pohvizdovali za nimi, drbali a trhali, vidliček podávali. L. S. — Jiní lahůdky jen vybírali, pomlaskávajíce sobě. L. S. — A vody oblaků pohřimovaly u večerním blesku. L. z d. — Již hezky pobělívá. — Po temenech hor rozprostírají se šípkoviny nad bezměrnou propastí, poblyskujíce krůpějemi rosnými. — V sešlosti oudové všudy pobolují. — Počernává, brzo zčerná. — Zvon se ještě pohupuje. — Obilí u nás poléhává. — Obcházel jsem všude se na to poptávaje.

Poznamenání. Vyrývají s „po“ složená a od tvarů prstoznamných přím odvozená významávají obyčejně děj vždy poznovu — zhusta přerušované s přestávkami — se obnovující, nejvíce s vedlejším ponětím menší myšlenky děje. Nejzřejmější jeví se ten význam u nepřechodných, ačkoliv ani u přechodných zcela se nezatemňuje: používat, poběhávati, pobíhati, poběhávati, pobírat, pobluzovati, pobláznovati, poblýštěti, poblýskávati, pobobnívat, pobodovati, pobolívati, pobreptávati, pobřínkávati, pobrnovati, pobublávat, pobubnovávati, pobývati, pobumbávati, pocakovati, pocapávati, pocezovali, pocítovati, pocpávati, pocvrkovati, počechřávati, počervenávati, počesovat, poříhovati, počichovati, počívati, počmuchávati, pojinačovati, pojídati, pojížděti, pohašovati, pohupovati, pohemzovati, pohlídati, pohlodávati, pohlubovat, pohýbati, pohožovati, poháněti, pohřmívati, pohrnovati, pohromovat, pohrožovati, pohubovati (od „pohubiti“), pohvizdovati, pochlazovati, pochlobovati a pochlučovati se, popocházeti, pochrapovati, pochrkovati a pochrkávati, pochtívati, pochuchovati, pochutnávati, pochvalovati, pochvacovat, pochvívati, pokapovati, pokuřovati, pokusovati, poklecovati, pokluzovat, poklekávati, poklepovati a poklepávati, poklesávati, poklimovati, poklivovati, poklusávati, poklávati, pokonávati, pokopávati, pokrádáti, pokračovati, pokrucovati, pokřesávati, pokřikovati, pokřivovati, pokrmovati, pokrápěti a pokrapovati, pokrocovati, pokulhávati, pokutulovati, pokvakovati, pokydávati, pokyvovati, polávati, polákávati, polamovati, polomozívati, poloudávati se, poléhati, polékati, polektávati, poletovati, polézati, polokávati, pomačkávati, pomakávati, pomátati, pometávati, pomeškávati, pomíjeti, pomrkat, pomrskovati, ponabíhati, ponabíjeti, ponabývati, ponadávati, ponajížděti se, ponapovídati, ponáseti, poobžívati, poodřezávati, poodtahovati, poohlédati se, pookřívati, popásati, popékati, popíjeti, popichovati, popiskovati, poplácat, poplákávati, popínati, popobíhati, popodávati, popojížděti, popoháněti, poléhati, poponáseti, poporůstati, poposedati, popotrhlavati, popraskávati, poprchovati a poprchávati, poptávati se, porostati, porývati, porýšavati, posedati, posychati, poskakovati, posmávati se, pospávati, posrkovati, postupovati, postávati, postiskovati, postonávati, postruhovati, postrkovati, strojovati, posvrbívati, posychrávati, poskyvati, pošírovati, pošklubovati, pošlehávati, pošvihovati, pošvitořovati, potulovati a potoulávati se, potlukovat a potloukati, potáčet, potřásati, potracovati, potřepávati, potrhovati, potřeskovati, potrkovati, potutlávati, poujížděti, poucházeti, pouchylovati, poustupovati, poutíkati, povalovati, povazovati, pověšovati, pováděti a povozovati, povonívati, povážeti, povynáseti, povyrchávati, povyrostat, povytahovati, povznívati, pozemdlívati, pozírat, pozůstávati, pozváněti, požírat, požloutati se, požínati a t. d. — Jak pozorovati, vyjadřují zde zvláště časoslova pohybu a nápodobovací přetřhovanější děje opětování, jakož se podobné formy s největší částí časoslov sedmé formy tvořiti dají. — Ona z uvedených, která se k vícedobým tvarem svým odnášejí, liší se od nich (t. vícedobých) tím zcela patrně, že děj i za den neb v menší době v opětování svém ukončený významávají mohou, což časoslova vícedobá, jak víme, nemohou; říkámeť „dnes zas poběhává“, — ne však „dnes zas běhává“.

Zablýskává se tam. Očima naň zableskoval. Zabolívá mne hlava. Začernává, brzo zčerná. Vítr zafukuje. Dnes s ním čas zahrává. Větrové s korábem zahrávali. Zahřmívá. Starci berla se v ruce zachvívá. Ten kohoutek již zakokrhává, t. pokokrhává. Zakoktává trochu, t. pokoktává. Zakulhává. Již tam zakvětá. Zakvítají žitka. Zalamuje se led na řece. Zaměkají broznové. Čím hrnec navře, tím zapáchá, až se rozrazí. Zasmívá se na něj. Zasvítává (es dämmert). Ne jako lvojcí, alebrž jako jednocí zašilhujeme ku kříži božského nilosrdenství. Již se zašklebuje (t. zasvítává). Ten psík již zaštekává. Již ten pták (neb to pacholátko) zašvito-uje neb pošvitořuje. Již zatrkává ten býček. Zavání lidem. Vítr zavívá na nás. Víno zavětrává (počíná větrati). Byť vším zavládal Minos, nevládne povětrím. Ještě mi to v uších zaznívá. Pěkně se tam zazelenává. Zvony zazváněly. Pečivo zabarvuje. Zablýskává se tam. Zakvítej dlouho v praporci horálském. Zapáchá, zání. —

2. Zmáhání se děje. Toto vyjadřováno bývá předložkou „roz“ (viz str. 96, 97 a 98). Také v tomto hledu nemá ani latina ani řečtina nic podobného.

Když se jednou rozběhne, potom stále běží. — Dlouho se rozbíhá, t. stojí. — Když se rozblázní, neví, kdy přetati. — Hlava ho rozbolela. Zuby ho rozbolívají. — Jež se rozbreptá, trvá to dlouho. — Kůň v rozbujnění vém nesnadno zdržán bývá. — Když vrabec se rozcvrliká, také pocvrliká. — Rozdeštilo se = weit u. breit hat es u regnen begonnen. — Když se rozejde, nebude kulhati. — Že se rozejdu, čerstvěji pokročím. — Žádný ho nerozehrá, č on. — Rozechtělo se mu požívati toho ovoce. — Rozchvívá bělokoré břízy každinké dechnutí větérka. Jezero dráží skaliny věkostálé, jsouc samo nejmenším pováním rozhvíváno. — Polkám na lesích, až skály rozelkám. — Ach jak často mne tvé směšné dovádění rozesmálo. — Čtě je rozespalé, samo neví co dělá. — Rozespálý více než ospalý: ospalý chýlí se ke spání, rozespalý ale již apolo spí. — Když se jeden rozespí a nic nevyspí, na nic není. — Vadnouti bude stkvělost kůže, ale rozestkví se krása yslí. — Rozjížděl se na něho, aby ho probodl. — Když se rozjí, velmi mnoho sní. — Dlouho jsme ten zvon houpali, než se rozhoupal. — Až se rozhledí, více uvidí. — Rozorekovalo se srdce její. — Nechce se to dříví rozhořeti. — Rozhrdělí pak muži čeští a povstali proti sobě, nebo mladý byl kníže. — Rozkulhal se mi kůň na cestě. — Když

se rozkulhá, potom rovně jde. — Když se rozkváká, všechny překváká. — Rozepře den ode dne více se rozkyseluje. — Když se rozleží, poleží dlouho. — Rozmařel jsem, a k dobrým skutkům lenivě povstávám. — Rozmysl se, není hodno mu věřit. — Studení větrové váli, až jsme se mnozí roz nemohli. — Rozpili se na to víno, t. chutná jím. — Rozplakal se radostí. — Usedavým pláčem svým i nás rozplakala. — Dokud se nerozsedí, není s ním nic. — Přihodilo se, že se roztoužil laskavě po dceři své, i počal se rmoutiti. — Rachel rozúpěla jest se na muže. — Když se on rozveselí, bývá v domě všeho dosti. — Stonek-li jsi pak, že tě ani ta veselost rozvrzati nemůž? — Kdyby to vzdychání pohromadě bylo, věru na věži by naši zvony rozzvonilo. — Rozželel se až do velkého pláče. — Když se rozpíše, čerstvě píše. —

Poznámání. S jak hojnými časoslovy „roz“ v tomto smyslu se pojí, ukázáno na straně 97.

3. Dokončení děje a úplnost jeho. — Děj ukončený jest ovšem spolu úplný, poněvadž uzavřený. Rozeznáváme však od úplnosti děje v tomto smyslu dokonalost jeho vnitřní (vyrůstí, vyžrání, t. úplně zrůstí, uzrání), a od této opět prosté děje ukončení bez ohledu na to, pak-li nejvyšší stupeň vnitřní dokonalosti své v skutku dosáhl neb ne (dohospodařil, vyhospodařil t. přestal hospodařiti, poněvadž přišel na mizinu); a tak pak i od pouhé děje dokonalosti rozeznávati musíme vstoupení poslední děje části v skutečnost, jak ji na př. složená dolomiti, dopsati vyznamenávají. — Jsouť pak předložky, které na vnitřní děje dokonalost poukazují, zvláště „vy“, „pře“, „pro“, „do“; spolu pak mohou „vy“, „pře“, a „do“ i prosté jeho ukončení, „do“ ale i objevování poslední toliko děje části vyjadřovati. — Ačkoliv časoslovo latinské a řecké úplnost a dokonalost děje vyjadřovati může, předce ani v tomto ohledu češtinu nemůže dostihnouti; zvláště pak nelze v latině objevování se poslední děje části nikterak tím způsobem naznačiti, jak to při časoslovech s „do“ složených vidíme. Není-li české „dopil“, „dojedl“, „dopracoval“, „dopadl jsem“ latinské „bibí“, „edi“, „laboravi“, „cecidí“, aniž pak „ebibi“, „comedi“, „elaboravi“ neb něco podobného, tím méně v latině nahrazujících tvarů najdeme pro: dopěvovati, dozváněti, dohřmívati, dobolívati, dohořívati a t. d.

a) Dokonalost děje. — Kdo setrvá, i zlé přetrvá. Př. — Zlé se zle trpí, ale když přetrpíš, i to dobré. Př. —

Až své přestojíme, i z nás lidé budou. Př. — Světa nepřebudu, díla nepředělám (olenoších —). Př. — Kdo otci nepřetrpí, ten jinému oči vyloupí. Př. — I báně se přeberou. Př. — Mají jídla, že ho přejísti nemohou. — Všecko od začátku až do konce přeříkal. — Celý den přeběhal, přechodil. Přečkal kázání. — Přejměl mnoho nebezpečností na moři (pertulit). Přeměl jsem množství nemocí. — Kdo přes zimu svůj dobytek přechová, ať ho z jara neprodává. — Přechoval ho přes noc. — Přechovával ho u sebe dva měsíce (tajně choval). —

On vydržel svůj čas, svou hodinu. Vydržel v mučení. Trebas půl dne vyklečí. Paní ještě nevylezela šest neděl (ist aus den 6 Wochen nicht heraus). Když vyleží, půjde k ouvodu. Ta vysedí půl dne, když zasedne. Vyseděl v tom městě čtyry léta. Již vystál svou pokutu, svůj trest. Já bych tam ani hodiny nevystál. On tak dlouho nevytrvá. Umřel vyživ svého věku padesáte let. Vybiřa tvoje hodina (tvůj čas přišel). Hodiny nemohou vybiti (die Uhr kann nicht ausschlagen). Již se vymodlil, nyní přístup k němu. Než k první ráně přijde, všickni již vybili (haben ihre Schläge vollendet). Lhůta, hodina vypršela. Za dvě neděle vysloužím. —

b) Prosté ukončení. — Brzy dodělá. — (Er wird's nicht lange treiben). — Již je ho dohojil (zu Tode heilen). — Tněm, brzy dohospodaří, t. všecko proutratí. — Brzy dokramaří, t. dodělá, domlátí, er wird es nicht lange treiben. Již on dopil, t. od pítí umřel. — Ironicky řečeno jest také: Tak dlouho pobrojí, až dobrojí, t. brojením do neštěstí přijde. — Již nebohý vybědoval. — Již ho zuby vybolely (přestaly boleti). — Vyseděla slepice (hörte auf zu brüten). — Již vyvladařil. — Zlost ho přešla. — Již přepršelo (přestalo pršet). — Růže pokvětly. —

K a) a b) — Hodiny odbily. Odbilo deset. — Již brzo odbílí, t. bude po bšení. — Již mne zuby odbolily. — Zuby na okamžení odbolívají, ale brzo zase rozbolívají. — Odbolí, koho dlouho bolí. — Fláka ruce není škodná: pobrní, ale brzo odborní. — Brzo-li odbubleš? — Přišel, když odbubnovali. — Již odbučel, odbukal, odbušil, odcrkal, odkřoukal, odkoledoval, odkrmil. — Jižby mohl ten vrabec jednou odcvrlikati. — Dnes té vlny neodčephráme. — Již odčesali ovoce, již odčesávají, t. dočesávají. — Ještě dále počpí, ale brzo odčpí. — Již odpojili. — Již odjídají, brzo odjedí. — A když pak odjedl Přemysl, vsedl jest na kůň i jel s nimi. — Když odhodoval, šel na procházku. — Odhospodařil = dohospodařil. — Již odkapalo, t. přestalo kapat. — Nakýchal se dosti a

neodkýchal. — Již odkejklaval, ale zejtra zase pokluje. — Špatně jste mu odklinkali. — Již odkojila. — Již ti krkavci odkrkají. — Již odkuřuje, brzy odkouří. — Růže odkvetla. Růže odkvetají. — Pivo okysalo. — Každého trpělivě vyslyš, v řeč mu nevskakuje, a kudy neodmluví. — Odpanoval = dopanoval. — Již s řad odpili. — Již jsme my odslyšeli jednu mši. — M se jednou odsmáti, t. přestati smáti. — Již jsou oni odsdali. — Již odstrojila večeri, t. připravila. — A kteříž osvědčí, nemají k těm, kteříž jsá ještě nesvědčili, jíti. — Již otroubili. — Otroubiti noční hodiny. — Boj odtrnují. Již mu drobet odtrnulo, t. ulevilo. — Když jest odvečeřel, vzal kalich řka. — Odvladařil. — Již mu odzvonili ubohému. Tomu již odzvonili. Brzo odzvoní. Tenť vám strašlivě odzvoní.

e) Objevení se poslední části děje. — Dobí m — Rozkázal, co nebylo dokonáno, to dodělati. — Již ty šaty doderu. — Dokupte to zboží. — Vichřice dolomnalomený strom. — Dnes jsme dolovili poslední rybník. — Dopovím ten příběh včera nedopověděný. — Cos ty zpřito jiný zhmoždí a dolomí. M. — Již to nechej dotéci. — Tu ratolest dotnu, kterou jsi natal. — Co jsem já natrhl, ty dotrhneš. —

K a, b, c) — Věty s zjevným neb skrytým zájrem. — Nedoprodal všeho, bylo málo kupců. — Z chlap vyrostl a do chlapa nedorostl. — Lítá prvé, než mu kr dorostla. — Prvé dozrál, než dorostl. — Šaty nedosci jsou ještě vlhké. — Vyčkání málo komu uškodilo, ale nedoost bez počtu lidí zavedla. M. — Co neuspíš před půln po půlnoci nedospíš. M. — Panské nedoedky dobré čeládku. M. — Čeho červenec a srpen nedovaří, toho neusmaží. M. — Všudy byl a nikam nedošel. M. — Už lítati, ano mu ještě brky nedorostly. M. — Cosi nedodého tam leží. — Vida, že zámku nedodrží, poddal. — Dnes tam nedoedeme. — Čeho nedošíš, chudým. — Nedoedený (übrig). — Nedohlednutí (neopatrne). — Než doklekl, porazili jej. — Nedopečený chléb. — Kdoby nedopil, druhá za to čára. — Nemohl jsem se žádn dobuditi. — Nelze se toho opilce doliti. — Nemohu se mazati bot, koláčů. — Nemohu se doměřiti. — Nedolíš se té jízby (nerozhřeješ jí). Krve by se na něm nedořez. — Těch kamen nemohu se dotopiti. — Bezedné kádi se doliješ. — Koně suchopárného se nedokrmíš a mošny bráček nenaplníš. — Lenivého se došleš, ospalého dobudíš. mrtvého se nedovoláš.

Ještě méně pak s to jsou řeči klassické vstupování poslední děje části v trvání jejím vyjádřiti.

Hodina dobíhá. ~~Lib~~ dochází (die Stunde ist da, schlägt). — Pokorně ho prosil, aby krále, již smrtelně raněného nedobíjel. — Hodina dobíjí = dobíhá (die Stunde schlägt voll, bricht an). — Ještě jsme těch hrušek nedočesali, ale již dočesáváme, brzo dočísáme. — Nedočetl jsem ještě, ale dočítám. — On dodírá po něm šaty. — Hodiny docházejí, došly. — Již mu peníze docházejí. — Již dochází ovoce, t. dozrává. — Dohašuje ještě žízeň. — Dohojuje se již ta rána. — Dohořívají oči jeho (brechen). — Právě doklekává, er ist eben daran, das Niederknien zu endigen. — Dokryli jsme jednu vinici, druhou dokrýváme. — Dokvětá již obilí. — Již dopisují to slovo. — Již dosíváme, brzy dosejeme. — Dotéká čas, hodina. — Zvon veliký ku posledu dozvukuje. — Hodinka se mu dosypá. M. — Když se domířá, nejvíc rumpluje. M. — Již dorážíme tento kůl; až jej dorazíme, počnem druhý beraniti. —

— Srovnej pak i vyvíjecí tato v záporu: Než doklekával, dobili ho. — Ještě jsme k stodole ani nedocházeli, když začalo pršet. Us. — Jak četná ostatně časoslova v tomto neb podobném smyslu s „do“ složená v skutku jsou, o tom viz „do“ v části druhé.

4. Opětování místní naznačované předložkou „pro“.

Skrze páru kometovou ty nejmenší hvězdy probleskují. Za vrchy východ šerý projasňuje (Rkp. kral.). Prokvítá šedinami hlava. Štěpové prokvítají. Začíná proletovati sněh (es stöbert). Tam za tou šerou rouškou, hle tam se promihují jako šeré podoby. Hodně promírají lidé venku. Lidé pořídku promírali. Promřelo již mnoho lidu. Za Prahu se promodrují vrší (Rkp. kr.). Staré spisy prořídly. Prorostá skrze obilí tráva (aneb: Obilí travou prorostá). Morní bolesti mezi lidmi proskakovaly. Ty i jiné věci proskakují. Řeč proskakovala. Proslýchá se o tobě, že se tu chceš zakoupiti. Vejce prosmrdají. Řeči pochlebenstvím prosmrdají (redolent). Již prošedivívá.

5. Násobení děje. Zde zvláště důležitá předložka „na“, která podobně s „roz“ spolu i na opětování děje poukazuje. Viz „roz“ na str. 181.

Kdo přlíš mnoho nahrabe, málo mu v ruce ostane. M. — Jeden blázen více můž otázek nadělati, než mu deset moudrých stačí odpovídati. M. — Lenoch cti nedochází, a rys

málo nalapá, když dále přes tři kroky nechce. M. — Já přizí napředeš, takovou i tkátí budeš. M. — Kdo plévy málo nažne. M. — Běd a péčí čerti napekli. M. — Já blázen deset jiných nadělá. M. — Když sněhu napadá, stička zapadá. M. — Nenavozí muž na řebřinovém voze domu, co žena po zástěrkách vynestí může. M. — Kdo našetřiti, musí záhy začít. M. — Dnes nabarvil m. — Dosti nám to starostí nadělalo. — Naběhlo sem z. — Vody tam mnoho naběhlo. — Nabrali toho sílu. — brav loupežů a kořistí množství odtud odtáhl. Dosti zlého brojil (neb natropil) v světě. — Dosti toho nabučel. Liška nadávala tam slepic množství, než odběhla. — drala mnoho peří. — Dnes málo nadojili. — Jest štědrý, kterým řídkým tím, což jest na mnohých nadřel. — To ne s útliskem bližních nadřel. — Nahnali do města hro sílu dobytka. — Nahnalo se tam mnoho lidu. — Nachy ptáků, ryb, zajců. — Kde nakoupíme pro takové v chleba, piva, masa? — Naklátili jsme deset korců hro. — Co nalichvil, komu se dostane? — Namřelo mnoho tou nemocí. — Voda na louky písku nanasila. — Slepice nosily vajec. — Nanesli hromadu kamení. — Nane plné kádě vody. — Napadalo much do hrnce. — Málo natržil. — Valečové naváleli již dvě haldy dříví. — N hostí se navalilo. — Sílu jidel navařila. — Vitr sněhu navál. — Navrážel tam hřebíků. — Nazbírati hub. — Takové haldy knih nakladli, žeby k přehlednutí šest tisíc let nestačovalo. L. S. —

Tak velmi často ve spojení s „si“, „sobě“: Lev s nahonil. — Nahromáždil jsem sobě také stříbra a. — Naprosil sobě žebrák mouky na chléb. — Až s stříádám na šaty, koupím si na ně. Tak panna na sobě věnců. — Navláčel sobě mnoho dříví. — Co s se ješ, to žítí budeš. M. — Cos sobě navařil, to jísti M. — Co jsi si nadrobil, vyjez. M. — Než se mud mudroval, sprosták si peněz nachoval. M. — Na sobě hostí.

Ve spojení se zvratným „se“ vyjadřují děj do sy t až k unavení, k poškození opětovaný: Když js pak dosti mezi křesťany těmito naprocházeli a jich činy nadíval, spatřil jsem naposledy, že i mez smrt se procházela. L. S. — Až natrápě a navr dosti sám v sobě na toto jsem přišel, abych nejdříve lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl. L. Kteréz věci takové jsou, že se za ně dosti Bohu, trovníku svému, vyděkovati, a těch nebeských pouč svých dosti namilovati nemůžeme. L. S. — Kdo ve

hledí ohladu, natrpí se v zimě hladu. M. — Kdo na **moři** nebyl, dosti se Bohu nenamodlil. M. — Dokud se **n ena**mučí, dotud se nenaučí. M. — Sladkého do syta se **nenaj**íš, a milého nikdy **nenavol**íš. M. — Kdo na cizím **koni** jezdí, brzo se najezdí. M. —

Srovnej i „vy“: vyjeti se, vykřičeti se, vyděkovati se a t. d. — Co do hojnosti takovýchto s „na“ složených viz str. 47.

6. Větší neb i přílišná míra děje. Tuto zvláště vyznačují předložky „pře“ a „nad“ (viz str. 49 a 78), podobně i „při“ (str. 85) a někdy i „vy“ (vybývati).

a) Střecha na loket ode zdi přebývá. — Lyrů tichou chraplavá polnice přehlukuje. — Nemohli odolati, odepřítí, přehádati moudrosti a ducha jeho. — Jedno dítě druhé přerostá, přeroste. — Na dukát mu půl zlatého nad dal. — Nadlepšil mu jeho díl o tisíc. — Nadlepšil se v trhu neb nadlepšil trh. — Ale lebce v rukou jeho vždy více a více tíže přibývalo, tak že ji brzo udržeti nemohl, ba naposledy by ji všecko zlato vydobyté aniž pokladové celé Persie a Indie byli neodvážili. L. z d. — Sám sobě zjednal nejvyššího kněžství, nadsadiv nad Jazona tři sta centnérův stříbra. — Na penězích, opatrnosti a víře vždycky spíš při počtu se nedostává nežli nadbývá. M. — Děvečky po sv. Jiří a sv. Havle nadbývají dvě neděle. — Oni mezi tím vypravovali, jak v celé filosofii jistšího umění nad toto jejich není, tu že nic ujíti, nic nadbýti nemůž. L. sv. — Od dobrého se rádo ulže a k zlému přilže. — Nepřidávej oleje k ohni.

b) Pokadím, dokud kadidlo stačí, a dám pozor, abych nepřekadil. — Překratochvilil, a tudy omrzel. — Přebrals, musíš vraceti. — Lety přebraný, t. obtížený. — Včera hrubě přebíral, t. mnoho pil. — Nesmím pítí, bojím se, abych nepřebíral. — Kdo se rád přebírá, rád přebere. — Kdo vybírá, přebere. — Nevybírej, abys nepřebíral. — Nevybírej, nepřebírej, abys nepřebíral. — Ach co jsem přebírala (t. zlého muže mezi mnohými vybrala). — Aby nepřebíral, a zase abys nedobíral. Com. — Po každém překrmení hovado se roznemůže na nadmutí. — Ta růže již překvetla. — Překyne vám to těsto, honem sním do peci. — Překypělo tutláním hněvu starci srdce. — Přeloužením kůže zkazí. — Kdyby přšelo dva dni, nepřemokne. — Přemočili len. — Dejte sobě na čas, abychom věci nepřenáhlili. — Můž se poobtěžiti, ale ne přeoobtěžiti. — Nepřesolí, nepřeoctí. — Nepřepeři Petře vepře přem. — Seno přeschlo, drobí se. — Štará se, aby se nepřestarála (t. ke vdání). — Tuším, ta bába přebabila.

— Hodiny přebíjejí (= více hodin bijí). — Bližní bližního v obchodu přejímá (t. oklamává, überziehen). —

Pokud pak nadužívati budeš, Katilino, trpělivosti naší? — Svě věci cenou mimo spravedlnost nadsazují. — Rudolf Říšský starostí i nemocí byl nadtrápen. — Polskou zemi napadl a nadtrapoval takměř ustavičně, a ji popleňoval. — Nevíš jak dosti nadsazovati a jakých hyperbolů vymýšleti.

7. Nedokončenost děje. Pomlčíce o tom, že předložka „roz“ (tak jako „od“ neb „vy“) význam časoslova, s nímž se pojí, často rušívá, nesmíme předce přehlédnouti, jak táž předložka často i na nedokončenost děje poukazuje (viz str. 99): rozetkati něco a nedotkati. — Způsobem tímto lze „roz“ s velmi mnohými přechodnými spojití: on to rozudil, rozpekł, rozbarvil, rozčalounil, rozdláždil, rozepsal, rozmydlil, rozepřal, rozmyl, rozmaloval, rozoral, rozvláčil, rozdělal, rozšířil, rozbásnil, rozčesal.... a nedoudil, nedopekl a t. d.

Takto můžeme s jedné strany nedokončenost neb menší děje míru, s druhé pak strany dokončení téhož děje, onu zvláště předložkami „na“, „roz“, toto nejvíce předložkou „do“ významenati: cos ty nalomil, rozbarvil, nařezal, rozšířil, to on dolomil, dobarvil, dořezal, došil. — Ostatně dá se nedokončenost děje v řeči naší předložkou „do“ ve spojení s „ne“ dosti pohodlně (zajisté pohodlněji než v řečech jiných) vyjádřiti: nedovařený, nedopečený, nedoučený a t. d. Co oni nedodělali, dodělám já.

8. Stálé děje trvání v budoucnosti. Předložka „po“ nevytýká pouze menší neb i větší děje míru, jak pod 1 ukázáno, nýbrž často neustálé jeho trvání v budoucnosti, a sice ve složení s největší částí všech prostých vyvíjecích (viz „po“ na str. 68). Na doklad toho uvádím zde tyto příklady ze slovníku Jungmannova.

— Kam se pobatolíte? — Poběhne nám o statky. — Duše se do nebe pobere. — Což se to poblyští (das wird glänzen)! — Hrách, když pořád pobobní, brzo zbobní. — Již on pobreptá, že nebude vědět, kdy přestat. — Pobrojí až dobrojí. — Nyní pobučí až se vybučí. — Ten bukač dlouho pobuká. — Pcedí mnoho slz. — Kam pocílí, tam střelí. — Již on pocpe, až docpe. — Tou děrou hrubě pocrcí. — Čím dále, tím více to počadne. — Počechráme ještě chvílku vlnu, a zítra ji přechráme. — Již on nevím dokud

počertuje. — Ten mák až rozkvěte, krásně se počervená. — Ještě dále počpí, ale brzo odčpí. — To dřevo dlouho podoutná. — Jak se nám ještě poděje! wie wird's uns noch ergehen? — Šat ten, poněvadž z dobrého sukna, dlouho podrží. — Dnes pofouká vítr celý den. — Pohejsá (pohejskuje) on, dokud co v kapse bude. — On se s ním pohrdlí, nezaplatili. — Pohrnou se jako ovce. — Lid pohrne se do chrámu. — Pohrnou se mu slzy z očí. — Pohvozditeli tak jak hvozďte, málo nahvozďte (malzen). — Již odkejkl oval, ale zítra zase pokejkluje. — Jest-li se rozkrká, půl dne vám pokrká. — Nyní po dešti hezky to pokrřovatí. — Již on pokulhá co živ. — Ta koule se dlouho pokulí, až se někam zakulí. — Vrány snad zítra zase pokvákají. — Mrtví k soudu pokvapí. — Již brzo pokvěte stromoví. — Když se rozkýchá, třeba hodinu pokýchá. — Když kypí, méchačkou srázej, aby nepřekypělo, sic pořád pokypí. — Nestarej se, pokyše dobře. — Ještě on dnes polelkuje, až někdy něco prolelkuje. — Kam as ten pták poletí? Jako rak poleze štěstí zpátkem. — Uvidíte, že mnou zítra polomcuje zimnice. — Tak dlouho ubohý polopotuje, až dolopotuje. — Až poteče voda, pomeleme zase. — S neděle pomlátíme. — Dotud vlk nosí, až samého ponesou. — Z Říma poplavím se do Benátek. — Proměním se v rybičku, a poplovu v jezera a moře. — Popraská to dřevo, až se bude sesychati. — Dáli se do deště, poprší celou noc. — Jak ducha vzdáš, na obrat duše do nebe neb do pekla neb do očistce se postěhuje (= se pobere). — Již tu déle nebudeme, zimou se postěhujeme, poberem se na Lobek poušť, kdežto jest mnohem větší poušť. — Budeli tak dlouho, obilí pošpičatí. — Nesytý nepotáhne. — Já třebas tři dni a tři noci potancuji. — Voda poteče, nezandášli díru. — Dnes potesáme celý den. — Já potluku, ty sobě odpočiň. — Kam spolu potovaryšíte? — Daremně ho tam potrmáciš. — Ten člověk čím dále více a více potuční. — Voda brzo se povaří. — Zaběhnu, kam mne oči povedou. — Jeden se poveze, druhý pokluše. — Skrže tebe více než z půle povládnu. — Dotud vlk vláčí, až ho také povlekou. — Kdo ví, jak se to dlouho povleče. — Ty jemu pošepceš, a on nad tebou povrčí, jako sršeň nad muchou. — Pokadím, dokud kadidlo stačí. — Polkám na lesích, až skály rozelkám. — Had posipí, budešli jej dráždití. —

Poznamenání. I zde zajímavě často s „po“ a „do“ neb „od“ složená se stýkají: „Pobrojí až dobrojí“ = er wird so lange Unruhe stiften, bis er selbst etwas erwischt hat.

XV. O užívání tvarů vyvíjecích a prostožnamných.

Chceme-li o užívání tvarů prostožnamných a vyvíjecích v mluvití, musíme vždy pamatovati na to, že časoslova předložková od prostých jsou rozdílná, a že prostožnamné předložky jen potud za futurum k prostému vyvíjecímu tvaru považovat smíme, pokud slovní obou tvarů význam se shoduje. Jak na str. 37 povědíno, pojí se každá z předložek nejraději s kovými tvary prostými, které vyjadřují děj směru předložkového vytčeného nejschopněji; tak se časoslova „pojení“, „svázání“ nejraději pojí s „s“ (spojiti, sklíziti, svázati), časoslova „rozdělení“ s „roz“ (rozděliti, rozsekati, rozpoltiti, rozdrťiti); im takové tvary prostožnamné, v nichž slovní časoslov prostožnamný význam nejméně byl proměněn, vzhledem k prostým těmito tvary nejbližšími tvary prostožnamnými; tak by tvar rozdělení nejbližším tvarem prostožnamným k dělení — spojení k pojiti a t. d. Jinak však zapotřebí časoslov předložková vždy považovati za časoslova zvláštní, a to zejména tam, kde se o užívání jich u přirovnání k prostým jedná. Tak jest pak hlavní pravidlo o užívání tvarů v řeči naší: Užívání tvarů vyvíjecích všude tam, kde děj vyjadřuje potřebu, který toliko tvary vyvíjecí vyjadřují, tvary prostožnamných však, kde vyvíjecích užít nelze. Zdálo by se, že pravidlo toto nemá smyslu, protože jest příliš všeobecné, a však předce tomu jest trochu jinak. Ukáži, jak to myslím.

1. Jsou časoslova, která vyjadřují děj k cíli nějakému směřující; na př. topiti (ve vodě), kloniti, klásti, hřítiti a t. d.; děj takový představujeme si co neúplný, aneb co zplnění svého se dodělávající, kteréžto zplnění vyjádřené spatřujeme v utopiti, skloniti, položití, pohřžití a p. A však velká část časoslov prostých vyznamenává děje, které si ovšem často v jich vzniku neb prostém ukončení nejsilněji slíváme, nikdy však v jich úplnosti neb co k cíli nějakému směřující v smyslu právě dotčeném. Srovnej s uvedenými shora (topiti, kloniti, klásti, hřítiti) časoslova: svítiti, lesknouti se, blyštětí, stkvítí se, třpytětí se, blčeti, hořeti, pláti, čpětí, páchnouti, smrdětí, vonětí, hřmítí, chutněti, pršetí, dunětí, zvětí.

četi, zníti, slzeti, doktořiti, ševčiti a největší část zvláště pod I A α, B, C uvedených prostých. Prostoznamná, která by vslovním významu těmito tvary se shodovala, bylaby ona zvláště, která ze složení tvarů těchto s předložkami za, po, do povstala: zasvítiti, posvítiti, dosvítiti; zalesknouti se, polesknouti se, dolesknouti se; zaslzeti, (rozslzeti se), poslzeti, doslzeti a t. d. A však jaký to rozdíl co do významu časového mezi těmito prostoznamnými a oněmi nesloženými! Zaplakati, vzplakati, poplakati, doplakati není tolik co plakati, a kde zapotřebí říci „plakal“, nelze říci ani zaplakal, ani poplakal neb doplakal, tím méně pak vyplakal si, naplakal se neb něco podobného od významu prostého „plakati“ ještě více se uchylujícího.

2. Přičiňování se k něčemu, chtění, zamýšlení a podobná ponětí vyjadřuje Čech často tvary vstupovacími. Taková vstupovací jsou mimo jiná také ona, jež ponětí nabízení, slibování, přemlouvání, nucení, prosení, přetvařování, připravování a p. zavírají: Dával (podával) mi za to tři sta tolarů. Us. — Sliboval, připovídal mi hory doly, jestli se toho nebezpečenství odvážím. Us. — Nabízel mi své místo, já ho však nepřijal. Us. — Pobízel, nabádal mne k tomu. Us. — Namlouval mne na to. Us. — Zval mne k obědu. — Přemlouval ho (suchte ihn zu überreden). Us. — Dokazoval, že mi nechtěl ublížiti. Us. — Napomínal mne, abych tam nechodil. Us. — Vyhrožoval mi trestem. Us. — Domlouval mu. Us. — Silně na mne doléhal. Us. — Doháněl mne k tomu. Us. — Dotínal mi; dorýval, dotíral, dorážel na mne, potahoval mne k soudu, poháněl mne. Us. — Doprošoval se mne, abych mu byl svědkem. Us. — Požadoval ode mne tři sta. Us. — Dotazoval, vyptával se. — Stavěl, tvářil se, jakoby o tom nevěděl. Us. — Přetvařoval se před ním. Us. — Dovolával se mé pomoci. Us. — Často se na mne odvolával. Us. — My se již připravovali k tomu. Us. —

3. Mnohé děje podobně předcházejícím sobě dle ducha řeči rádi neb výlučně ve vyvíjení čili trvání jich představujeme: považovati (za něco míti), domnívati se, vyhrožovati, pochybovati (zweifeln), ostýchat se,

zdráhati se, váhati, překážeti, dopisovati (korrespondiren), vážeti (zboží), dohazovati (einen Zuträger abgeben), prozpěvovati, vyzváněti, roztahovati se (sich breit machen), záležeti (stehen in etwas), vyhlížeti (podobu míti), obávati se, posluhovati, vyhledávati (suchen), odpírati (Widerstand leisten), vyčerpávati (vorrücken), domýšleti se, zamýšleti, smýšleti s někým něčím, vypravovati, vykládati, příkazovati, rozlašovati, vychvalovati, vychloubati se, nadýmati se, rozparovati se a t. d.

4. Mnohá uvedená i neuvedená časoslova mají jiný slovní význam co vyvíjecí, jiný co prostoznamná: považovati (za něco míti), považiti (erwägen); — pochybovati (zweifeln), pochybiti (fehlen), — překážeti (hindern), překaziti (unmöglich machen); — dopisovati (také „korrespondiren“), dopsati (jen „zu Ende schreiben“); — dovážeti (die „Zufuhr besorgen“), dovezti (jen „ans Ziel führen“); — prozpěvovati (lobsingen), prozpívati (durchsingen); — roztahovati se (též sich breit machen), roztáhnouti se (sich ausstrecken), záležeti (in etwas bestehen), zaležeti (durch Liegen bannen, verderben); — vyhlížeti (také „podobu míti“), vyhlédnouti (absehen), „ven hlédnouti“, posluhovati (bedienen), posloužiti (též „etwas behilflich sein“); — vyhledávati (suchen), vyhledati (finden); — dováděti (čtveračiti), dovesti (treffen); — unášeti (wagtragen), unésti (též moci nésti viz „u“ 3. str. 113.) Srovnej někoho upíchnouti a upíchatí, uhoditi, uházeti a p.

5. Některá tvaru vyvíjecího jednodobého buď netvoří aneb jen zřídka jej připouštějí. Taková jsou: 1. Mnohá s „pře“ složená, která na přílišnost děje poukazují: překřičeti se, přeženiti se, přeřičeti se. — 2. Největší část těch s „na“ složených, která vytýkají zmoženost neb umdlení, nasycení se dějem nějakým: namodliti se, naběhati se, nanositi se, nakoupiti se, naskákati se. — 3. Mnohá s „po“ složená: pobabiti, pobahnuti se, pobatoliti se, poběhávati se, pobičovati a j. — 4. Větší díl všech s „pro“ složených, v nichž předložka zmaření čeho dějem nějakým vyznamenává: prokarbaniti, proševčiti, prodoktořiti. — 5. Hojná s „u“ složená na dosažení čeho poukazující, pod „u“ 10. na str. 110 pojednáváme něco ukořistiti, ukrkavčiti, uspořiti, uzískati a p. — 6. Velká část těch s „u“, „s“, „z“, „vy“ složených časoslov, která zma-

Žení osoby dějem nějakým vyjadřují: usoužiti, umučiti, utrápiti, umačkati, ubědovati; — strápiti, stahati, stlouci; — ztýrati, ztrýzniti, zbíti; — vyflákati, vypráskati a t. d.

Ačkoliv ale pravidlo užívání tvarů prostožnamných a vyvíjecích shora položené zcela pravdivé jest, předce jím stránku o užívání jmenovaných tvarů, jak každý nahlíží, odbyti nelze; zapotřebí zajisté pravidel podrobnějších, z nichž by vysvítalo, v kterýchž as zvláštních případech tvaru toho neb onoho se vyžaduje. A tu se mi vidí býti nejprůhodnějším, nejdříve o užívání času budoucího promluvíti, potom pak ukázati, v kterýchž případech tvar vyvíjecí neb prostožnamný vzhledem k přítomnosti neb minulosti se vyžaduje neb připouští.

XVI. O užívání času budoucího zvláště.

a) To, co budoucí jest, vyjadřujeme v češtině pravidelně časem budoucím. Času přítomného místo budoucího užívá se jen výminečně sem tam, když budoucí děje objevení za tak jisté považujeme, jakoby již přítomný byl a sice jen tenkrát, když bychom času budoucího užívající užili tvaru vyvíjecího. Kládeme však budoucí vyvíjecí všude tam, kde děj se vyvíjející neb takový vyjádřiti chceme, pro který tvaru prostožnamného nestává, v kterémžto případě tvaru vyvíjecího užívati nutno. Říkáme tak: „Zítřa pojedeme“, budeme mlátiti, mýti, hráti a t. d., a někdy také: zítřa jedeme, mlátíme, myjeme, hrajeme. A tak nejvíce při časoslovesch prostých. Tvarů vyvíjecích od prostožnamných odvozených užíváme obyčejně v případech, v kterých co do minulosti jich užíváme, když bychom na p. vyjádřiti chtěli, že se někdo něčím zabývati bude, že děj nějaký jistý čas zaujme, že se v jistou dobu s jedné strany to, s druhé ono současně poděje, neb za trvání děje jednoho druhý nastoupí: „Zítřa budou zabíjeti tu ovci.“ Us. — „Dlouho, hodinu, týden bude pršeti“. Us. — „Ty budeš hráti a já pískati“. Us. — (Viz doleji o užívání tvarů co do přítomnosti a minulosti). — Jinak užíváme vždy futura prostožnamného: „Přijdu k tobě;“, „dám ti slíbenou knihu;“, „zastřelím toho ptáka“ a t. d., kdež pak přítomného času přicházím, dávám, zastřeluji užiti

nelze. A tak vůbec ve všech ostatních případech času budoucího užívati musíme: „Neboj se ho, on ti neublíží“. Us. — „Já vím, že to zkaží“. Us. — „On zaplatí“. Us. — „Deme se nadžínati“. Us. — „Co se stalo, nezmění“. Us. — „Nebudou tobě překážeti“. — „Tady se spálíš, spadneš“. — „Že se uřízneš!“ Němec může ve všech těchto výpovědích času přítomného užití.

b) Času budoucího, a sice vždy prostoznamenného užívati musíme také všude tam, kde vyjádříme, že někdo „s to bude neb nebude“, něčeho učiniti.

Starého vrabce plevami neožidíš. M. — Svedeš jednou kozu na led. M. — Ne vše praskem a bičem, možná zmůžeš i hvizdem. M. — Nízký plot lečjakás koza přeskáče (t. dovede přeskočiti; — jiný smysl mělo by „přeskakuje“). — Propovíš-li slovo plaše, tisíce koňmi nevtáhneš ho za sebou. M. — Samo-li tě štěstí nevyčká, na koni ho nedohoníš. — Každý rád, když sám z bláta vydeze. M. — Když se želva na koně dostane, ani čert ho nedohoní. M. — Co jele čertu a lakemci v hrdlo přijde, toho žádný nevykoupí. — Netřeba lháti, kde pěšky dojdeš aneb na koni dojdeš. M. —

A však i mimo přísloví: Co ty zmůžeš, zmohu také. Us. — A tak prostoznamennými vůbec: Napíšeš, vymyslíš, otesáš, rozdrtíš, stiskneš, zahrabáš, napřímíš, a t. d. jsi s to, dovedeš (můžeš) to napsati, vymyti, otesati a t. d. zvláště často záporně se praví: On to nepřeskochí, nepředělá, nerozváže a t. d. Že tohoto smyslu nabývají nejvíce slovesa činná, jest zcela pochopitelno. Zde nelze říci ani „ty to nepřeskakuješ, nepředěláváš“, ani „přeskakovati, předělávati“ a t. d. budeš, jakož vůbec v smyslu tomto vyvíjecích ani prostých ani složených užívati nelze. — Tudíž si také vysvětlíme, proč se nedovedu, snesu, stěpím ve smyslu „s to býti“ žádné tvaru vyvíjecího nemá, neboť dovádím, smáším má smysl již jiný. — To platí též o podotčených shora udržeti, unášeti, uorati, unesti, utáhnouti a t. d. (viz „u“ 3. str. 113), jakož i o ukořistiti, ukrkavčiti a t. d. na str. 1 pod 10. Vůbec většina pod XIV 5 podotčených ponětím zmožiti v nich ležícím tuto uvedeným příbuznými se stává.

c) V větách rozkazovacích neb žádacích. Nepoučíme aniž žádáme toho, co se již děje, leč bychom pokračování děje takového žádali. Táhnet se jak rozkaz tak i žádost vůbec k něčemu budoucímu; i přihlédneme zde také k větám rozkazovacím a žádacím, aniž bychom ostatně imperativ prostožnamný proto, že o něm zde jednáme, co budoucí naznačiti chtěli.

Při rozkazování užíváme vždy tvaru (kde ho stává) prostožnamného, kdykoliv žádáme, aby se děj v úplnosti své v skutečnosti objevil, — tvaru vyvíjecího však, kde děj v jeho trvání vyžadujeme; i nutno jej v trvání jeho vyjádřiti, kdykoliv tvaru prostožnamného pro děj nějaký nestává; tedy: „Ten šat udělej mi do neděle!“ Us. — „Přeskoč tu struhu!“ Us. — „Svět neb posvět tomu pánovi!“ Us. — „Šij!“ — „Per!“ — „Maluj!“ — „Piš!“ — — Zvláště tam, kde se vyžaduje děj míry velmi krátké, tvaru prostožnamného užití třeba: Střel, skoč, hoď! — Tvaru vyvíjecího užívá se v posledním případě jen tenkrát, když se přikazuje takovému, který se k něčemu nemá: Již jednou skákej, šťílej, házej! — neb i tehdaž, když opětování děje požadujeme: Střílejte, házejte! — Tak požaduje grammatika, jak víme, tvaru vyvíjecího i v rozkazích záporných: Nezavírej, neodcházej! —

Že to, co posud praveno, také o rozkazovacích neb žádacích větách s „ať“ platí, rozumí se samo sebou.

Kdo popředu v cizí nahlédá mošničku, ten také ať svou nazad potřeše trošičku M. — Kdo mnoho žita má, ať si myší nasadí, kdo mnoho peněz, ať se soudí. M. — I řekl jsem: Nebudu pásti vás: což mře, nechť mře: a což podtíná se, nechť jest podtato: a ostatní nechť zžerou jedenkaždý maso bližního svého. Zachar 11, 9.

Místo imperativu užívá se i času budoucího v indikativu: „Nebudeš mítí bohů jiných přede mnou!“ — „Nepokradeš!“ — „Nepožádáš!“

d) Ve vedlejších větách prostě vypravovacích, tázacích a žádacích užívá se všude tvarů těch, jichž bychom ve větách těch, kdyby samostatnými byli, užití musili.

Vypočítalo se, že holub za deset minut přeletí cestu tří hodin. Čít. Jir. pro I. tř. str. 124. — (Samostatné: Holub přeletí za deset minut cestu tří hodin). — Tážeš se mne, kdy tam dojdu? Us. — Ale věřili jsme pánu Bohu, že bůhdá v ruce

jejich podruhé nepřijdeme, ani se jich báti budeme. z P. 2, 95. — Řekni mu, ať přijde. Us. — Upozorní si tam neseď. Us. —

e) Jako ve vedlejších větách prostě vypravovacích, tak a žádacích musí se časů budoucího i v podmíněčných, časů a srovnávacích větách užití, kde se na budoucnost poukazuje, vyjímaje případy, v nichž i ve větách samostatných platí tomný za budoucí klásti dovoleno: „Nepřijdeš-li, nečeká tě.“ Us. — Když se uzdravíš, snadno dohoníš, co zanedbáš. Us. — Jak si to zařídiš, tak to budeš mít. Us. —

f) Ve větách účinkových (consecutivních) musí se způsobem tvarů prostonamných aneb budoucího času vyjádření, když účinek vytknouti chceme co něco takového, státi může neb musí neb co se teprv stane, neb co se již děje, neb kde výsledek čili účinek děje nastane v jeho úplnosti chceme vyjádřiti. Platíť zajisté i zde pravidlo v předcházejícím (zvláště pod b) naznačená.

Jest tak mdlý, že poráde jen sedí neb leží. Jest tou měrou roztržit, že na všechno zapomíná (nepřipomene). Us. — Ta špina se tak v šat zakořenila, že ji kdo nevypere (t. s. to není ji vyprati). Us. — Ten vozík je tak lehký, že se jeden kůň k němu zapřáhne (t. b. pojedeme), aneb „nikdy dvou koní není zapotřebí“, nikdo koně se nezapřáhne. Us. — Tak rychle běží, že mu nikdo nestačí, že ho nikdo nedohoní (nikdy: nestačuje, nedoláhá). Us. — Tak se rozhněval, že k nám více nepřijde (nepřichází). Us. — Odbyli jsme ho, že k nám více přizeti nebude. Us. — Cesta jest tak zlá, že dnes města neprojdeme (nikdy: dojíždíme). Us. — Jest toho tolik, že to zvládnout nemůžeme, nezmůžeme. Us. — I poznal jsem, že jich nepřehlédneme. Us. —

g) „Až“, nevyznamenává-li tolik co „tak že“, a ne jako skutečné minulosti poukázati, pravidelně s časem budoucím spojí („až budeš psát, budu čísti“). „Neopravuj až vyjdeš.“ M. — „Opilec slibuje, ale polepší se, až se překuje.“ „Loutník hrátí nezačne, až dudy umlknou.“ M. —

Poznamenání. „Až“, s časem přítomným klade se jen ve větách výrocích z přezvědu činěných, kdež pak hlavní věta obyčejně poukazuje na budoucnost: „Zlému, až jest, nevěříme.“ — Podobně má se to i v záporných větách s „dokud“, „pokud“ a t. d.

h) Tvaru budoucího prostoznamného užívati se musí všude, kde vytknouti se má děj vzhledem k druhému ději ukončený: — „Tak hloupé jest (to zvíře, t. pštros), že, když hlavu buď do křoví neb trávy a jinam vstrčí, myslí, že ostatek těla dobře ukrytý zůstává“. Har. z P. 2, 103. — „Kdo slíbí, ten dej.“ M. —

i) Času budoucího zapotřebí dále všude, kde neužívající imperativu někomu na ruku dáváme, jak se v jistém ohledu (případu) zachovati, jak co učiniti, zaříditi má. „Vezmeš to zboží a půjdeš s ním k našemu kupci, odvedeš všechno řádně a potom přijdeš domů“. Us. — „Zmočíš to ve vodě, dáš na pekáč, okořeníš, přidáš másla a necháš to péci“. Us. — Němec užívá zde pravidelně času přítomného, což si Čech jen výmínečně sem tam dovoluje: „Nyní jdeš do školy“ (musíš jíti).

XVII. O užívání tvarů vyvíjecích a prostoznamných co do přítomnosti.

Vyvíjecí.

A) Mluvíme o přítomnosti v rozličném smyslu slova toho. Nazýváme totiž přítomným: **1.** To, co se v okamžení, v kterém mluvíme, takřka před očima našima právě děje; **2.** co se vůbec pravidelně přihazuje neb koná, byť i v okamžení, v kterém mluvíme, děj takový před očima našima se nevyvíjel; a **3.** co v jistých případech vždycky se stávalo, a tudíž jak v okamžení, v kterém mluvíme, tak i v budoucnosti opět státi se může.

1. Chtějíce vyjádřiti děj právě před očima našima se objevující vždy užíváme tvarů vyvíjecích jednodobých (obyčejných trvacích neb opětavých), pak-li to, co se děje, prostě beze všech vedlejších ohledů vyznačiti chceme: on čte, jede, státně, bďf.

Poznámání. O tom, který v jistou dobu námi očekáván jsa posud se pohřešuje, nesmíme nikdy říci „on nepřijde“ (pakli nemáme příčiny pochybovati, že přijde), nýbrž vždy pravíme „on nepřichází“; tvaru prostoznamného směli bychom jen tenkrát užiti, když bychom říci chtěli, že nikdy neb někdy nepřichází: „on nikdy, někdy nepřijde“ (= nepřichází), a musili bychom ho užiti, kdybychom z zvláštních příčin souditi přinuceni byli, že tenkrát, pro ten jednotlivý případ nepřijde, kdež by pak tvar tento byl obyčejným časem budoucím. Němec pak ve všech případech říci může: „er

komuž nicť". „A čekajíce dlouho, až se styděl, a vidouce, žeby železo
otvíral, vzali klíč a otevřevše našli pána svého ležícího na
mrtvého". Soudc. 3, 25. (Zde nelze říci „že neotevře", poněvadž
jádřiti má, co se nedělo, ne co se státi nemělo). —

Podobně, když vyvíjení se dvou dějů v obapolném o
vytknutí se má: Vy oráte, my meleme. — Ty čteš,
píši. Us.

2. Týmž způsobem užíváme trvacích obyčejných neb
stavých tenkrát, když vyjádřiti chceme to, co jsme si v sta-
vyvíjení představovati uvykli, byť i v okamžení, v kterém
víme, vyvíjování toto na krátkou dobu přerušeno bylo; —
díl k označení toho, čím se kdo v jisté kratší neb delší
zaměstknává, k čemu co určeno jest.

a) K označení toho, čím se kdo zaměstknává

Dřevoštěp stromy poráží, osekává, pílou řeže a
licí klín dohání a štípá, hranice skládá, jakož i okle-
sá otypky. Com. jan. 48, 580. — Kovář ve výhni měchem de-
lá a změkčené a kleštěmi ujaté železo na nákovadlu kuje, s-
vá a na plechy a plátky rozvodí. Com. jan. 48, 580. —
Nádenníci (dělníci) ze mzdy se najímají, aby
sluhovali, sochory zdvihali, válcemi váleli ect. Com.
jan. 48, 534. — Orel zvučí; čáp klepe (klekoce); žeň-
(žeňhulka) kuká; sova buká; straka řehoce (štěb-
kavka (havran) kráká; vrána kváká; vlaštovice šveho-
vrapec šviřinká neb cvrliká. Com. jan. 14. — Kup-
prodává plátna, ovoce; dohazuje; chytá ptáky, št-
dříví, pekáří (er beschäftigt sich mit Leinwand — oder O-
handel, Zuträgerei, Vogelfang a t. d.). —

b) K bližšímu určení místa neb doby, k
k označení toho, co se na jistém místě neb jist-
dobou dělá:

V té (impressi) tisknou se ve všelijakých jazycích kni-
Har. z P. 2, 47. — Zde se mýto vybírá. Us. — V radu
domě rada (radní páni) zasednutí svá a o obec péče kona-
Com. jan. 62, 649. — Zde léháme, spíme, a tam jím-
Us. — V neděli květnou světi se kočička. Us.

c) K označení, k čemu se co hodí, co jím-
dělá: „Naši pak plavci i jiní užívají toho volete, usušíc je
svázíc na koncích, místo korýtky, a jím vodu z lodí vylívají.
Har. z P. 2, 41. (Zde bychom nikdy říci nesměli „vylíjí"). —
Pluhem se orá, pérem píše. Us. —

d) K vyjádření vlastností stálých: Šat nedoléhá. — Dvěře nedopadají, nedoléhají. — Srdce ve zvoně nedobře dobíjí. Ta ručnice nedonáší. Us. —

e) K vylíčení obyčejů stálých: „Oděv jejich (Arabův) obyčejný takový jest, jakýž u nás Cikánův; hlavu oholenou jako jiní Turci nosí.“ Har. z P. 2, 116.

3. Že konečně k vyjádření toho, co se státi může, poněvadž se to již často stalo, vyvíjecích tvarů užívati můžeme, dokazují příklady na str. 171. Že však tu i prostoznamných užití lze, ukážeme doleji.

Poznamenání. O přítomném historickém viz doleji prostoznamná (f).

B) Vyvíjecích užíváme nepřihlížejíce k jakosti přítomnosti, při určeních která vytýkají, jak dlouho něco trvá, jakáž jsou na př. hodina, den, týden, rok, léto at.d.; na př. Když tam kdo celý rok chodí (nikdy „přijde“), může cestu znáti. Us. — Když celou hodinu zvoní, zajisté boháč umřel. Us. — Celý rok (týden) pracuje a se lopotí a předce ničeho nemá. Us. —

Týmž způsobem, když ve větě se objevují „dlouho“, „tak dlouho“, „napořád“, „dotud“, „dokud“, „dokavad“, „stále“, „neustále“, „pořád“ a podobná příslovce a spojky, jakož i při časoslovcech „začínati a přestávati.“

Trvá-li co dlouho, omrzí to. — Dotud vlk nosí, až samého ponesou. Dokavadž svozuješ mne alež mluvíš? Kn. soudc. 16, 13. — Až dokavad, Hospodine, budeš se zapomínati nade mnou dokonce: až dokavad odvracovati tyář svou ode mne? Dokudž skládati budou rady v duši své, bolest v srdci svém přes den? Až dokavad vyvyšovati se bude nepřítel můj nade mnou? Žalm 12; 1, 2, 3. — Pořád se něco nového slyší. — Neustále na mne nabíhá. — Přestávám neb začínám psáti. Us.

Poznamenání 1. Jak viděti, tkne se toto pravidlo nejen času přítomného, nýbrž i budoucího a minulého.

Poznamenání 2. Jinak tomu ovšem ve větách, v kterých dotud, dokud, dokavadž nevyznačují tolik co tak dlouho, jak dlouho, nýbrž pouze cíl naznačují, ku kterémuž děj směřuje („až po tu dobu“): „Mnoho dotud vody uteče“. — „Dotud, dokudž nesložil“. — „Dokud nepřijde, nepůjdu“. „Idokavadž nedojdu dobrého“? — „Neupokojené jest srdce naše, dokud se koli neustanoví v tobě“. —

Tak i tenkrátě prostoznamných užití lze, když buď předložka časoslovo složeno, aneb časoslovo samo ponětí trvání přes jistý čas zahrnuje. „Prospal, přespal jsem celou noc“. — „Dvě hodiny tam vydržel“. — „Dlouho jsem to tam nechal“. — „Dobré se po dlouho, a zlé ještě déle“. —

Tvar vyvíjecí klásti musíme také, kdykoliv zapotřebí jádřiti děj, za jehož trvání čili vyvíjení něco jiného se děje. Kde se koně zpínají, tam osli mrtvi padají. M.

Prostoznamná.

1. Tvar prostoznamný jmenuje děj bez ohledu na jeho vyvíjení. Z toho jde, že tvarem takovým děj právě před očima našima se vyvíjející čili přítomnost jeho v minulosti užším slova toho smyslu vyjádřiti nemůžeme. Pracujeme ovšem často vzhledem na lidi se hádající: „Hleďme, jeden druhému neustoupí!“ „Že si nedají pokoje!“ „Div, že nevjedou do vlasů!“ — Zde však nechceme tak děj v minulosti vyvíjení naznačiti, jako spíše nevoli svou čili úsudek nad tím, co se právě děje, vynesti; považujeme tak to, co děje, za suzujeme, za něco buď uskutečněného, takřka hotového (— „dali si pokoje“, „povídali se“ —), aneb co něco budoucího („není naděje, že by jeden druhému chtěl ustoupiti, žeby dali pokoje“). — A tak velmi často o tom, co právě nyní děje, mluvíme tvarem prostoznamným, když podivení neb nevoli, nebo úsudek nad tím, co se stalo, chceme vysloviti; slýcháme z husta: „Něco takového ty zahodíš, sneseš, strpíš (t. j. zahodil, strpěl jsi)“? — „Já ho zastávám, a on se na mne jezdí rozhněvá!“ „Ani mi nedá připiti“. — „Tolik jsem se na práci pracoval, a dá mi půl zlatého!“ — „Sedí a ani necekne“. — „Podívejme se, řeknou mi, že jsem tam nebyl“. — „Tolik se nadělám, a nic za to nedostanu!“ — „Naběháš člověk, než si ten krejcar vydělá!“ —

2. Co do přítomnosti však v nejširším smyslu slova toho, t. j. k označení toho, co se opět státi může, používáme se to v minulosti již velmi často stalo, užíváme tvarů jak vyvíjecího tak prostoznamného, a sice skoro stejně často. Tvary vyvíjecí označují děj takový co opětovaný, tvary prostoznamné však co jediný z oboru zkušenosti vyňatý případ, o něčem možném a tudíž i budoucím. Říkámef: „Kdo na dvoře“

stolicích sedí, snadno mezi nima na zem padne“; — mohli bychom však také říci: „kdo na dvou stolicích sedá (neb sedává), snadno mezi nima na zem padá (padává)“. Zde vyjádřen děj opěťovaný, tam děj jediný, něco, co se státi může. Sr. XVI. i co do následujícího.

Poznámání. Nazývá-li se v latině conjunctiv, který na děj nějaký co na takový, který se objeviti může, poukazuje, conjunctivem možnosti (potentialis), nepochybili bychom, kdybychom prostožnamný v tomto případu prostožnamným možnosti ponazvati chtěli; — pravím „chtěli“, poněvadž s druhé strany v řečtině „gnomický aorist“ se naskytá, který již co „aorist“ s našimi prostožnamnými velikou má podobnost.

a) To, co se státi může, poněvadž se to již často stalo, tvoří stálou látku k příslovím, v nichž prostožnamný právě tak často jako vyvíjecí se objevuje.

Příklady: Jedna ovce prašivá celé stádo nakazí. (t. může nakaziti). M. — Kdo na dvou stolicích sedí, snadno mezi nima na zem padne. M. — Kdo se dvou břehův drží, oba se s ním snadno utrhnou. M. — Stará liška těžko se uštvati dá (t. nesnadno lze ji uštvati). M. — Proti každému forteli fortel se najde (t. může najíti). M. Svrbný drbného vždy najde. M. — Dobrodiním člověka nejspíše získáš. — Radu dovede každý dáti, ale ne pomoc. M. — Naděl pán bůh kapsy nenaplní. M. — Sytý vlk se upokojí, lakomec nikdy. M. — Lhář a skupec snadno se pohodnou. M. — Jeden nespravedlivý groš sto jiných z kapsy vytáhne. M. — Lež má krátké nohy, daleko neujde. M. — Sr. XVI. a, b.

V obecném životě mluvíme v tvarech prostožnamných na tento způsob velmi často: „On si vždy o deváté lehne“. — „Nikdy po deváté nevyjde“. — „Trochu pojí a má dost“. — „Málo se cosi zdá třiceti let, vyřkne se to pojednou, a však mnoho jest v nich dnů, ovšem hodin“. Com. Did. — „Stromu jak zrostem přibývá, dívaje se naň neuhlédáš“. Com. Did. — „Kam to hle vyjde, když se pomaličku jen předce vždycky kráčí!“ Com. Did. —

Poznámání 1. V uvedených příslovích vyjadřuje tvar prostožnamný to, co se státi může, neb ve větách záporných, co se státi nemůže neb nesnadno stává, — a můžeme tvar indikativní také pomocí lze, nelze, snadno, nesnadno a infinitivu prostožnamného tvaru, jehož se týče, takřka opsati: „Sytý vlk se upokojí“ — t. upokojiti může, snadno se upokojí. — „Nízký plot lejakás koza přeskočí“, t. snadno jí jest (může) přeskočiti. Protož také v uvedených příkladech nezřídka shledáváme se se slůvky snadno, těžko, nejspíše, rád, nerád, s druhé

pak strany s někdy, nikdy, vždy, poněvadž se vytýká to, co se vždy, někdy stává neb nestává.

Poznamenání 2. Přechod od budoucího času obyčejného k prostoznamennému gnomickému pozorování jak v mnohých jiných, tak i v těchto příkladech: „Zlato zlatníka najde (wird schon finden)“. — „Pozná se zlato i na hnojišti (man wird erkennen)“. — „Samo se zlé stluče (das Böse wird sich selbst vernichten)“. — „Vrz chléb za záda, před sebou najdeš (wirst vor dir finden)“.

Poznamenání 3. — Že se však v příslovích také tvary vyvíjecích užívá, netřeba zvláště dokazovati. Příklady na vicedobá na str. 185 a na trvaci obyčejná na str. 165 jsou samá přísloví, a tak i na str. 171 mnohá přísloví z Čelakovského Múdrosloví najdeš, v nichž tvary opětavé se objevují.

Poznamenání 4. Že se v takovýchto větách vždy jen jediný možný případ vytýká, snadno vyrozumětí srovnáním výpovědi „padne-li kdo, pomoz mu“ s výpovědí „padá-li kdo rád, snadno jednou nohu schromí“. —

b) V předcházejícím měli jsme jen věty hlavní. Věty podmínečné (hypothetické) jsou však i dle povahy své toho způsobu, že prostoznamenná rády přijímají. Věta podmiňující zajisté vyslovuje jistý možný případ, při jehožto nastoupení to možným aneb skutkem se stane, co větou podmíněnou pronešeno (srovnej v lat. conjunctiv hypothetický a potentialis), tak sice, že velmi zhusta jak ve větě podmiňující tak i v podmíněné prostoznamenná nacházíme.

Příklady: Z důvěrní-li paní služku, shledá brzo v ní i družku. M. — Podáš-li mu prstu, ujme tě za celou ruku. M. — Když mám, jen ham; nemám, hubě nedám. M. — I pes nehned ukousne, vlídně-li promluvíš. M. — Kleveta jak uhel: nespálí-li, aspoň ušpiní. M. — Kočky pohladíš-li, hned ocas zdvíhá. M. — Zpanoší-li chuděra, hned z něho funěra. M. — Lenoch-li se vzchopí, hned celý svět ztopí. M. — Zvykne-li vlk do stavadel choditi, tam brzo po stádu veta. M. — Sedne-li jednomu štěstí, sto jiných za to zmýlí. M. —

A však i mimo přísloví: Nemá-li kdo ocelivé hlavy, rozpuke se mu; nemá-li v ní tekutého mozku, nebude z něho mítí zrcadla; nemá-li plechové kůže, nevytrpí formací; nemá-li oloveného sedadla, nevysedí nic, roztrousí všecko. L. sv. — Sr. XVI. a, b, h.

Poznamenání. Věty podmiňují se i bez pomoci spojky. Tak v přísloví — „Palec-li mu skřívíš, křičí; a dáš mu pěstí za ucho, mlčí“ — obojí spojení (pomocí spojky i bez ní) pozorujeme. Srovnej pak dále: „Od-

padne jeden květ, nastane jiných pět. M. — „Cizího muže políbíš, sebe zahubíš.“ M. —

S větami podmíněnými příbuzné jsou i věty připouštěcí.

Lži ať svět projdeš, ale nazpět se nevrátíš. M. — Blázen sobě neusrozumí, leč kyjem zbit bude. M. — Ač co s bláznem kdy ulovíš (uhoníš), ale ne rovně s ním rozdělíš. M. — Nech se jak chce uhladí sova, přece neostojí podlé sokola. M. —

c) Avšak i věty časové a potažné vždy jistý případ vytýkají, jímž objevení se jistého děje podmíněno. Věty časové s „když“, jak známo, tak jako německé s „wenn“ nenažnádo často od podmíněčných dobře rozeznávají, a potažné velmi lehko na formu podmíněčných převeští: „Kdo pospíš, dvakrát dává“ = „Jestli kdo pospíš, dvakrát dává“. —

Lakomec žádnému dobře nečiní, leč když umře. M. — Když se káně zjestřabí, více drápe nežli rozený jestřáb. M. — Švec, dokud jedny boty neušije, druhé nezačíná. M. — Sedlák rok nepije, i dvě léta nepije, a jak ho čert ponukne, hned všechno propije. M. — Kdo nalezá, dřív než jiný ztratí: umírá, dřív než počne stonati. M. — Loví vlk na tlamu, než když ho chytí, běda mu. M. — Když zloděj dozrá, sám se na šibenici dodá. M. — Bída člověka najde, i když slunce zajde. M. — Sr. XVI, zvláště h.

Kuchař, který z hladu umře, nehoden hřbitova. M. — Ten mocně zákon stanoví, kdo ho na sobě obnoví. M. — Posel jak méch, co v něj vložíš, to i nese. M. — Kdo dřív do mlýna donese, tomu dřív melí. — Kdo starý svár připomene, tomu oko z hlavy. M. — Bůh, kdo křivě přísáhné, před rokem na soud táhne. M. — Kde vina lehce sejde, tu ráda zlá vůle panuje. M. — I kdo počne, i kdo raní, oba trestání. M. — Sr. XVI, zvláště h.

d) Tak se pak užívá tvarů prostoznamných při vypisování vlastností a zvláštností osob a věcí, které v jistých případech jeví, při vylicování způsobu, jak se kdy co dělá neb zhotovuje, jak si při něčem kdo počínává a vůbec všeho, co se od času k času, v jistých případech stává, státi musí neb může, kdež se pak tvar prostoznamný s vyvíjecím často střídá.

Nad rtuť nic není divnějšího; tekutá jest, aniž však mokrá. Nebo buď že ji na něco vyleješ aneb do ní něco pohřzíš neb pokropíš, nic nenamokne. Com. jan. 10. — Když se zajitřený vřed zavře, strupem se potáhne, naposledy však šrám zůstává. Com. jan. 25. — Nemí tam (v pusté Arabii) žádné jisté cesty

ani stezky, a v pravdě jakž kdo téměř nohu z šlépěje vy-
a málo poodejde, hned se pískem zavěje a zanese; ano
vítr přes jednu noc navěje písku na jednu hromadu tak m-
že bude ~~co. nějaká. veliká~~ hora, a zase hory přikryje
bílým, jako u nás sněhem. Har. z P. 2, 106. — Samice
sová) sází do desíti i víc vajec pospolu, velkých co
patnácti i šestnácti liber ztíží železa; těch na hromadě
nechává; však tak hloupé a nepamětlivé zvíře jest, že i
když někam na pastvu jde, zapomene, kde je položil, a
až najde třebaš jiného vejce, ty vysedí a často ani své
cizích nenachází. Z těch vajec mladí od slunečního hor-
vylíhnou a hned pojednou běhají, pokrmu sobě hledajíce.
z P. 2, 103. — A mají k tomu vycvičené holuby, kterýmž
co potřebí hejtmanu do Damiáty Sangiachovi napsati, k
nohám cedulku přiváží a je pustí, kteříž bez meškání v br-
času, kdež náleží, do Damiáty přiletí a sobě tu cedulku
dají a zase do pevnosti se navrátí. Har. z P. 2, 27. —
pak kdo nahoru léztí chce, přitiskne se k stromu a toho
vazu díl pod páždí sobě dá, tak že životem mezi provaz
stromem bude; a po té maje košík na hřbetě přivázaný,
horu rukama a nohama lehce co opice leze, vždy toho pr-
jako obruče, povyleza trochu nahoru, za sebou potahu-
jest-li žeby ustal aneb rukama se zdržeti nemohl, na ten
vaz hřbetem spolehne a se ztuží, že může poodpočinouti, a
leze. Har. z P. 2, 38. — Když se vše svaří, vezme se
naleje se to do ní, a otvor dobře zadělá. Us. — V ku-
kuchařských příkladech hojnost. —

Poznamenání. Toto časté v nadřčených případech tvarů prost-
ného užívání má sem tam i své zvláštní vedlejší příčiny: 1. Jestli
vedlejší prostožnamného užito, rádo se také v hlavní klade. „K-
zjištěný vřed zavře, strupem se potáhne“. Com. — 2. Nejen ve ved-
větách se spojkami až, když, než a p. prostožnamného často zapotře-
XVI. g, h), nýbrž i v souřadných hlavních, má-li se v první z nich děj-
dem k druhému ukončený vyjádřiti. „Když pak nahoru léztí chce,
tiskne se k stromu a toho provazu díl pod páždí sobě dá a t. d.“ Har.
— „Na ten provaz hřbetem spolehne a se ztuží, že může odo-
až vyleze“. —

e) Z užívání tvarů prostožnamných ve větách podmíně-
časových a potažných snadno vysvětlíme si je také v příro-
ních, v nichž se jako v jiných větách brzo vyvíjecích,
prostožnamných užívá.

A jakož vlnobití na moři zatopuje lodí a lidí, tak toto
zastihne v své vichřici, to zasype a tak náhle a násilně
kryje, že pod ním udušeno býti musí. Har. z P. 2, 106. —
jako na moři před bouří často kompas nic neprospívá, tak t.

kdýž vichřice veliká jest, tedy je se vším i s kompasem zaneseno a zasype. Har. z P. 2, 106. —

f) Viděvše takto tvar prostožnamný stálým vyvíjecích býti společníkem, nebudeme se diviti, když jej i v živém vypravování ve společnosti přítomného času historického spáříme. Nutno tu zajisté všude neminulého tvaru prostožnamného užití, kdebychom mimo vypravování přítomným časem historickým prostožnamného užívati musili. Že však velmi často spisovatelé na vůli dáno, děj nějaký dle libosti v vyvíjení neb úplnosti jeho představití, nelze pochybovati.

To když já mluviti přestanu (= když jsem přestal), všechen se ještě hrůzou třesa, uslyším za sebou temný hlas křoucí: navrať se. I přizdvihnou hlavy a hledím, kdo to volá a kam se vrátiti velí; ale nevidím nic, ani vůdce svého Všeživěda. L. sv. — V tom aj přistoupí jakýsi, také ve filosofském hábitu (jmenoval se Pavlem Tarsenským) a pošeptal mi do ucha. (Ve větě této nemožno říci „přistupuje“, poněvadž děj před „pošeptáním“ ukončený vyjádřiti třeba). L. sv. —

Poznámání. Překládající latinská praesentia historica do češtiny často prostožnamného času budoucího užívati musíme, poněvadž děj neopětovaný v jeho úplnosti vstupovacím pravidelně vyjádřiti nemůžeme; a to opět důkazem toho, co na str. 176 pověděno, že latinské obyčejné praesens vstupovacímu přítomnému v řeči české nevyhovuje. Stůž zde kratičké místo z Justina: „Igitur classis ingens decernitur, et quidem Alcibiadis maxime consilio atque auctoritate. Creantur duces Nicias, Lamachus, Alcibiades“. — Kdybychom zde mermomocí minulým časem překládati nechtěli, nesměli bychom „decernitur“ přeložiti „usnášejí se na tom (aby . . .)“, ani „creantur duces“ „vyvolují se za vůdce“, nýbrž musili bychom říci: „I usnesou se na tom, aby . . .“ (neb „i uzavrou vypraviti“) a „volí za vůdce“ (neb „a zvolí za vůdce“) neb nějak podobně.

XVIII. Užívání tvarů vyvíjecích a prostožnamných co do minulosti.

Tvarů vyvíjecích budeme vzhledem k minulosti právě tak jako v čase budoucím vždy tenkráté užívati, když děj ve minulé přítomnosti se vyvíjecí aneb takové konání vyjádřiti chceme, pro něž tvaru prostožnamného nemáme: kupoval, topil se, přicházel; — hledal, slzel, křičel a t. d. — Naproti tomu zapotřebí všude tvaru prostožnamného, kde děj bez ohledu na jeho vyvíjení vyznačiti máme: utopil se, přišel, koupil.

1. Tvaru prostožnamného užití zapotřebí takto vždy, kdykoliv jednotlivý děj nějaký, ve vyvíjení svém se zplňující

co úplný chceme představit; tak na př. o tom, který v bitvě padl, neřekneme nikdy, že v bitvě padal. Tímto způsobem užijeme **prostoznamného také**:

a) Když vytknouti máme děj před jiným v úplnosti své se objevivší: „Když odejel, vrátili jsme se Us. —

b) Kdykoliv vyřknouti chceme, že někdo stál, byl neb nebyl, něco učiniti: „Toho města nedobyl.“

c) Když vyjádřiti třeba, že účinky úplného děje nějakého až v bezprostřední přítomnost sahají: „On mi to slíbil, dal“ (a tudíž od něho ten slib neb dar mizí — něco jiného jest „sliboval“, „dával“). — „Bůh nám svou milost poskytl.“ — „Napsal jsem to psaní“ t. jsem sepsal. — „Psal jsem“ nechalo by nerozhodnuto, jestli jsem vskotsku dopsal neb ne. — Srovnej řecké perfectum.

2. Tvarů vyvíjecích naproti tomu zapotřebí:

a) Kdykoliv vyjadřujeme děj, pro nějž jen vyvíjecích tvarů stává: „I jeli jsme s počátku dosti daleko brými cestami až do noci, a měli jsme lepší cestu, nežli kdy jsme nejprv do města z Rámy jeli, a touto jinou nás trasa vedl, kteráž na levou stranu, a předešlá na pravou šla.“ Har. z P. 2, 9.

b) Všude, kde se vyjádřiti má, že děj v jistém bodu časovém aneb při nastoupení druhého v skutecnost právě vstupoval: „O sedmé hodině přicházeli jsme k mostu, přijížděli do města, odjížděli z domova, domů se vraceli.“ Us. — „Tu jsme se přibližovali k mostu.“ Us. — „O dvanácté sedal jsem právě k stolu, lehal jsem.“ Us. — „Když padal, zachytil jsem ho.“ Us. — Tak i k vyjádření dvou dějů současně se vyvíjevších: „Já hrál, a on pískal.“

c) Kdykoliv rozprostírání se děje na jistou dobu naznačiti máme, tedy ve větách tvrdících při určitých časových výše pod B podotčených, jako: dotud, dokud, dokavaď, dlouho, tak dlouho, celý rok, hodina, stále, neustále, pořádě a t. d. — s výminkami shodně taktéž naznačenými: „Pořád jsem se budil, dokud bouřilo.“ — „Celou hodinu vyučoval.“ Us. — „Všecken svůj čas dneš-

nocí v tom trávili“. — „Dvě hodiny spal“. Us. — „Drahně t jsem se tu choval“. — „Tak dlouho čekal, až se ho do-
cal“. Us. — „Toho města deset let se dobývalo (neb deset
t dobýváno)“. Us. —

d) Když posloupné děje nějakého zvláště opě-
vaného vstupování naznačiti chceme: „V tom le-
lo přes ně a nás několik trofů, a ti po straně nás blízko
poli zapadli; pročež naši pěší volali na ty jízdné a jim je
kazovali, načež dva z pěchoty s ručnicemi se odmlsili a
těm trofům po kolenách dosti blízko dolezli, i na ně vystře-
li, ale žádného nezastřelili“. Har. z P. 2, 16. — „Ukazo-
ali“ = jeden po druhém ukázal. Za to však „vystřelili“,
oněvadž se již jediným vystřelením zplašili. — Srovnej příklady
Komenského na str. 172.

e) K vylíčení obyčejů, zvyků národů a osob:
Byl pak velice zdvořilý, učený a několik řečí povědomý pán,
edl sobě panský, mnoho služebníků měl a ve všech věcech
kvostně a pořádně sobě počínal a jako jiný turecký pán
hedbávných šatech chodil“. Har. z P. 2, 45.

f) Když naznačiti chceme stálé někoho v minu-
osti zaměstknání neb i povolání někoho: „Chytal ptáky
er beschäftigte sich mit dem Vogelfang);“ „prodával plátna“.
Js. — „Konsulové byli též řádní vévodové, sbírali vojska
vodili je do boje“. Smet. —

g) Máli se vyjádřiti, že se kdo málo neb mnoho
nějakou věcí zabýval; tak slýcháme: „Já již mnoho
akového krájel, šil, stříhal, opisoval, a znám se tedy
tom“. — „Tys zajisté málo na koni jezdil“. Us. — „My
mnohých měst dobývali, ale s takovými obtížemi nikdy jsme
nezápasili, jako před tím“. Us. —

h) Když dle děje nějakého spolu osobu, od kte-
réž vycházel, posuzujeme. Malého dítěte, na novou jeho
hračku pohlížeje netážeme se, „kdo ti to kupoval“, nýbrž
„kdo ti to koupil?“ — Ovšem pak se ptáme „kdo to ku-
poval“, když se nám něco draho neb lacino, vhodně neb ne-
vhodně koupeno býti vidí, a když si tak spolu úsudek o způsobu
koupení a o tom, kdo koupil, buď právě tvoříme neb již utvořili.
Tak i pravíme: „kdo to stavěl“, „kdo nabíral neb

vybíral“, „kdo ti dával stůl (t. tobě odvažoval)“, „k psal to psaní“, „kdo mne volal?“ Ovšem často i v takových to případech tvar končící slyšíme. Po tom, kdo natáváním hodin je pokazil, neptáme se však nikdy slovy: „kdy ty hodiny natáhl“, užívající vždy tvaru vyvíjecího „kto to natáhoval.“ Podobně, pakli se proti naší vůli zamklo nebo zavřelo, říkáváme: kdo zavřel, kdo zas otevřel? Jsou se však při zamykání neb otvírání něco opomenulo neb přihodilo čehož bychom se rádi blíže dověděli, říkáme: „Kdo otvíral zamykal?“ — Srovnej dále: „kdo tu husu zabíje“ a — „zabil“.

l) K bližšímu určení místa, na kterém něco dělo: „Zde jsme se koupali“. Us. „Na tomto místě zapaloval jsem si dýmku“. Us. — „Tam, kde tenkrát osly napájel“. Us. — „Zde se vybíralo mýto“. Us. — „V tomto pokoji jsem spal, spával“. Us. — „Tudy běžel se ubíral“. Us. — (Také zde tvarů prostoznamných užívává).

k) K bližšímu určení doby: „Tenkrát odváděl na vojnu“. Us. — „V onom podzimku chytali jsme ptáky“. Us. — „Včera jsme myli, bílili, mlátili a t. d.“ Us. —

Poznámání. V záporných větách jest k uvarování se dvojsmyslu i k. tvaru vyvíjecího pravidelně zapotřebí: „Zde jsme se nekoupali“. Viz m.

l) Kdykoliv říci chceme, že někdo něco učinil nechtěl, že se k něčemu neměl, neb kdekoliv zapotřebí na to poukázati, že ani jedna část děje nějakého v skutečnosti se neobjevila: „Já čekal, on ale ničeho nedával (nechtěl dáti)“. Us. — „Stáli jsme tam čtyři hodiny, on ale neotvíral (nechtěl otevřít)“. Us. — „Chtěli jsme v tom domě, který stavěti chtěl, bydleti, on však nestavěl“. Us. — „Nevystavěl“ nechalo by nerozhodnuto, jestli začal stavěti a stavbu neukončil, neb pakli se stavěti ani nezačalo.

Poznámání. „On nestavěl toho domu“ může tak dle l) a l) dvojsmysl míti: 1. Že se k stavbě neměl, že stavěti nechtěl, že s stavby sešel; aneb 2. Že ne on, nýbrž někdo jiný ten dům stavěl.

m) Dle l) jest tvaru vyvíjecího ve všech spojkami než, dokud a. p. uváděných větách zapo-

www.libtool.com.cn

prostým neudělující. Tak můžeme při největší části časoslov pomocí předložky „do“ dokonávání neb dokončení; — „po“ menší děje míru, předložkou „na“, „za“ čas i začátek děje a opětným složených zvláště s „po“ a „za“ složením směr děje přes souborný celek předmětů vyznačiti atd.

Rod činný. Vezmeme-li tvar méně s této strany oba připouštějící, na př. psáti, máme s připojením vícedobě který se od největší části časoslov tvořiti dá, v čase přítomném: píši, dopisuji, psávám, (rozpisuji se = ich komponiere's Schreiben); — v budoucím: budu psáti, dopisovat, psávati, — napíši, dopíši, rozpíši se, rozpíši a dopíši, popíši si trochu, vše zdopisuji; — v minulém: psal, dopisoval, psával, napsal, dopsal jsem, rozpisoval a rozepsal jsem se, rozepsal a nedopsal jsem, popsal jsem si, zdopisoval jsem vše; podobně v přítomném minulém, ačkoliv se v něm více tvarů prostoznamných u a mimo indikativ též v ostatních tvarech.

Od „hřmíti“ můžeme tvořiti: hřmí, hřmá, hřmí, hřmívá, pohřmívá, pohřmuje, zahřmívá, hřmívá neb rozhřimuje se, dohřmívá; — bu hřmíti, hřmati, hřmívati, hřmáva ti, pohřvati, pohřimovati, zahřmívati, rozhřmív neb rozhřimovati se, dohřmívati; — zahř zahřmá, pohřmí, reze hřmí neb rozhřmá dohřmí, dohřmá, (nahřmí se, nahřmá se, hřmí, vyhřmá se), odehřmí; a tak i v minulém (tažně předminulém) čase.

„Drnknouti“ může míti: drnčí, drnká, drnká, zadrnkává, podrnkává, dodrnkává, rozdrnkává se; — drnklo, drnčelo, drnkalo, drnkáv zadrnklo, zadrnkalo, zadrnčelo, zadrnkáv podrnkávalo, podrnčelo, podrnkalo, do čelo, dodrnkalo, dodrnkávalo, rozdrnkalo, rozdrnčelo se, rozdrnkávalo se, oddrn oddrnkávalo, oddrnkalo, (nadrnkalo, vydrnkalo, drnčelo, vydrnčelo se). — Právě tak v budoucím. — Takov tvarů — sesilovacích (viz III.) ani nepočítaje — dosti skoro všude, kde mimo formu okamžiční také vstupov trvací obyčejnou nacházíme (viz str. 157). Zvláště časoslo

www.libtool.com.cn

buď tolik co „bude státi vystavený“ (aedificata erit) a „vystaví se“ (aedificabitur).

Co do bohatosti tvarů stájež zde: jsem, bývám nesošen, nosíván; — byl jsem, býval jsem nesošen, nosíván, odnesen, zodnášen; — budu nesošen, nosíván, odnesen, zodnášen a t. d. — Že právě tolik i přechodníků, konjunktivů a imperativů passiv vykazuje, jest známo.

Skrácení:

M. = Mudrosloví Čelakovského. — L. z d. = Listové z dávnověků od Čelakovského. — L. sv. = Labyrint světa Komenského. — Com. = Komenského Didaktika. — Har. z P. = Haranta z Polžic cesta země svaté a t. d. — Com. jan. = Comenii janua linguarum. — U. = Usus (z užívání obecného). — * a † znamená slova zastaralá neb cizí. Příklady bez poznamenání uvedené vyňaty jsou ze slovníku Jungmann

Omyly značnější.

stránka	12 z dola	řádka	7 místo	děliti polož	děliti,
"	20	"	7	"	drkokati polož drkotati,
"	26 s hora	"	17	zruš	krájetí,
"	60 z dola	"	14	zruš	závorku před též,
"	100 s hora	"	19	místo	tuž čti tuť,
"	106	"	24	"	větách čti vět,
"	119	"	18	"	se čti sl,
"	163 z dola	"	11	"	hledati čti hlédati,
"	173 s hora	"	11	"	miče čti miče,
"	178 z dola	"	18	"	offere čti offerre,
"	179	"	9	"	55 čti 65.

www.libtool.com.cn

F.C.I. BOOK SERVICE
4, HOLLAND RD.
LONDON W.14

www.libtool.com.cn

NÁRODNÍ KNIHTISKARNA: I. L. KOUBEK V PRAZE

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

